

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

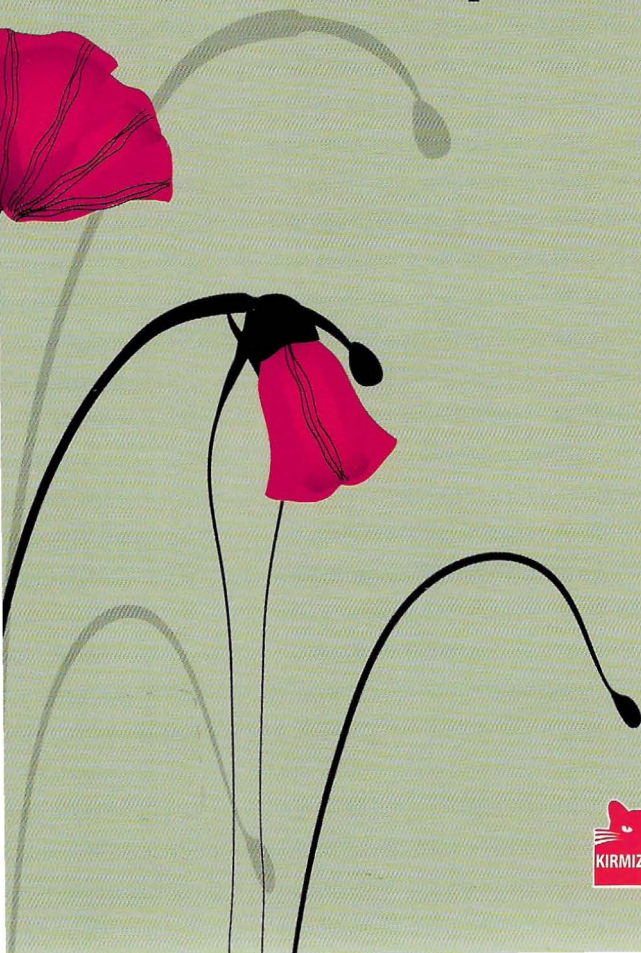
Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

ŞÜKRÜ ERBAŞ

çekilme
suları

bütün yazıları-2

Kırmızı Kedi Yayınevi: 376

Türk Edebiyatı: 72

Çekilme Suları (Bütün Yazıları-2)

Çekilme Suları / Sarkacın Kalbi

Şükrü Erbaş

© Şükrü Erbaş, 2002, 2009

© Kırmızı Kedi Yayınevi, 2012

Yayın Yönetmeni: İlknur Özdemir

Son Okuma: Adil İzci

Kapak Tasarımı ve Grafik: Yeşim Ercan Aydın

Tarutım için yapılacak kısa alıntılar dışında, yayıncının yazılı izni alınmaksızın, hiçbir şekilde kopyalanamaz, elektronik veya mekanik yolla çoğaltılamaz, yayımlanamaz ve dağıtılamaz.

Bu kitaptaki yazılar daha önce *Çekilme Suları* başlıklı kitabın içinde yer almıştır.

Birinci Basım: Kasım 2014, İstanbul

ISBN: 978-605-9908-09-2

Kırmızı Kedi Sertifika No: 13252

Baskı: Pasifik Ofset Ltd. Şti.

Cihangir Mah. Güvercin Cad. No: 3/1 Baha İş Merkezi A Blok Kat: 2

34310 Haramidere/İSTANBUL

Tel: 0212 412 17 77 Sertifika No: 12027

Kırmızı Kedi Yayınevi

kirmizikedi@kirmizikedikitap.com / www.kirmizikedikitap.com

www.facebook.com/kirmizikedikitap / twitter.com/krmzikedikitap

kirmizikediedebiyat.blogspot.com.tr

Ömer Avni M. Emektar S. No: 18 Gümüşsuyu 34427 İSTANBUL

T: 0212 244 89 82 F: 0212 244 09 48

Şükrü Erbaş

ÇEKİLME SULARI

(BÜTÜN YAZILARI-2)

Çekilme Suları
Sarkacın Kalbi

ÇEKİLME SULARI*

* 1. Baskı: Kanguru Yayınları, 2009

Âşık kavgasına tutuştum dünyayla.

Robert Frost

Kul Hüseyin'in miydi, bozkırın göğsünde burgaçlanan insan iniltisi: *"Buna dünya derler hepsi geçer/ Hangi günü gördün akşam olmamış."* İnsan, çaresizliğinden bu kadar engin bir umut çıkarır. Keder bu kadar güçle, bu kadar tevazuyla inanır yaşamaya. İnanmak bu kadar baskın gelir hayıf duygusuna. Üstelik bu "kolay" bilgiyi bize söylemek zorunda olmanın mahcubiyetini bu kadar saygıyla sezdirerek.. Yenilmişlerin hayatında ucu sonsuzluğa varan bir yarın olacaktır hep; bugünü bir iyiliğe taşıyan, acıdan güven duygusu yaratan bir yarın... Bu yarın, "bir kuru hayal" değildir; hayatın diyalektikğine ilişkin bir arif bilgisidir. Otlarda, ay ışığında, akıp giden suda, taşların sesinde sonsuzluğu gören insanın, kendini doğaya ekleme, bir başka ifadeyle kendini sevmeye arzusuna ilişkin bir çaresizlik bilgisidir. Bugünü olmayan insanı, yarından başka ne ayakta tutabilir ki? Yoksa biz hepimiz, ilk zorluğun zehriyle bütün bir hayatı kötürüm ederdik. Bize söylenen ilk yalanda biterdi insan. İlk gözyaşı ölüme kadar yıkardı dünyayı. İlk sevgiden öteye gidemezdi kalbimiz. Tanık olduğumuz ilk ölümden sonra göğüs kafesimizde bir tabutla varırdık mezarlığa. Dağıstan'da Avarların mezar taşlarına yazdığı şu sözü, biz alnımıza kazırdık: *"Yüz yaşına kadar yaşadı ama bu dünyaya gelmedi..."*

Gün akşama döndü. İçimde, uzayan gölgelerle mnevîleşen bir geçmiş. Yalnızlıkla yavaşlamış bir şimdi. Kirpiği kaşına değmeyen bir gelecek. Zaman bir tek eşyada sürüyor. Sürmek değil bu, pul pul dökülen heves. Ucu vazgeçmeye varan bir yılgınlık, bir gönül yorgunluğu. Dünya etimde

ürperiyor. *"Ben nerede değilsem orada mutlu olacaktım gibi gelir"* mi diyordu Baudelaire. Bir insana bir söz söylemek istiyorum. Ne olursa olsun. Bir insandan bir söz duymak. Yoksa varlığımı duymayacağım. Yoksa kalbim bir kötülüğe düşecek. Gidip kalabalığa teslim olacağım. Yoksa acı duyma yetimi yitireceğim. Kalktım yürüdüm. Sokaklar, bahçeler dolusu bir ilkyaz. Sabah ayrı çiçekleniyor, akşam ayrı. Gülhatmiden zeytin ağacına bir ışıklı, bir gölgeli iki gülümseme. Sonsuzluk parmaklarımin ucunda yanıyor. Ağaç değil, salkım salkım toprağa değen bir güneş. Uzak bir denizde uzak bir kadın, göğüsleriyle gamzeler açıyor suya. Kumların ana rahminde iki gecikmiş çocuk... Zaman, aşktan ödünç alınmış bir dünya mucizesi. Taşlar kanatlanıyor. Aklımın ortasında kıpkırmızı bir nar ocağı; kadının ağzı halka halka büyüyor gecede. Sözleri henüz ipek. Frenk incirlerinden bir avludayız. Ay ışığı, suçluluk duygusunu kurtarmış gündüzün elinden. Dağ, yatağımızı almış göğsüne sermiş. Ayrılık şarkılarda bile yok. Dünyanın bütün kadınları, bütün erkekleri gövdemizde can buluyor. İç içe geçmiş iki halka, geçmiş ve gelecek; hayal ve hatıra; suç ve sevinç. İnsan döner döner yalnızlığını severmiş. Bunu o gün kim bilebilirdi ki...

Akşam oldu. Kadın denizden çıktı. Sarı bir zamana kapandı kapılar. Gülhatmi sustu. Ay ışığı puslu bir hançer. Yarının lambaları yandı evlerde. Sokak, sahipsiz bir hayal. Kendinden başka her şeyi konuşuyor kalabalık. Ey üç zamanı birden zehirleyen gerçek... Odalarda bir yılkı atı Kul Hüseyin'i söylüyor: *"Hangi günü gördün akşam olmamış."* Akşam oldu... Sen olmasan da...

“HATIRALAR KUŞLAR GİBİ DAL İSTER KONACAK”

“Benzemez insan dostlarıma/ Ağaçlar gölgesini esirgemez/ Güneş köpeğimden daha sadık/ Dizlerime sıçrar ellerimi ısıtır/ Karşılık beklemeden/ Hele kuşlar/ Avcılara bile kin beslemezler.”

Oktay Rıfat’ın Gün Sonu Konuşması şiiri böyle biter. Mahsus Mahal için aklımda harfler, kâğıda, dünyaya, insana her baktığımda, bu dizeler sözden önce halkalandı içimde. Kalbim, özgürlüğü elinden alınmış insanlara her gittiğinde bu dizeler benden önce vardı cezanın duvarlarına. Dokunan neydi bilmiyorum. Yaşama sevinci; doğanın insana bağışladığı büyük bilgi; insanın yarattığı incinme ve yalnızlığa, sevgisini yitirmeden yapılan sitem; bir iyilik duygusu; bize anlamanın ve sevmenin kapılarını aralayan olağanüstü alçakgönüllülük...

Evet, insan dostlarımız ağaçlara, kuşlara, güneşe, yağmura, denize benzemiyor. Kendisi gibi düşünmeyene, kendisi gibi olmayana karşı akıl almaz bir önlem duygusuyla korkular geliştiriyor. Korku, insanı masum bir yerde bırakmıyor. Eşiklerden başlayarak sokakları, öteki evleri, bütün bir kenti, giderek dünyayı bir yabancıya çeviriyor. Yabancı, içimizde mayalanan korkuyu, aldığı her solukla biraz daha kışkırtıyor! Yetmiyor, içimizden dışımıza doğru halka halka yayılan yalnızlığın zehirli duygusu, yarattığımız bu yabancıyı düşmana dönüştürüyor. Anlamanın ve sevmenin, dünyayı bir bağışa çeviren konakları geçilmiştir artık. Düşmanlığın nerelerden birikip geldiği çoktan unutulmuştur. Herkes yalnızca kendi haklılığına inanmaktadır. Ötekinin hikâyesi yoktur. Korunma

güdü; hiçbir adalet duygusu, yaşama hakkı, varoluş saygısı tanımadan açık bir şiddete ve yok etmeye varmıştır: Bir parmak sallamadan, seste cisimleşen öfkeye, dayaktan öldürmeye, onlarca acıyla her şey cezaya dönmüştür “öteki”ler için. Korku, hem yedeklediği hem merkezine oturduğu çıkarla, bireysel ve toplumsal düzlemde örgütlenmiştir. Kendisini haklı kılacak kurallarını koymuş, yapılarını kurmuştur. İnsanın evine, bedenine kurulan hapishane yetmemiş, zamanı, doğayı, insanı suça ve cezaya çeviren kocaman yapılar kurulmuştur. Korku, çıkar ve güç, şiddetini yasalaştırmış, bir kamusal düzene dönmüştür. Terazinin dolu kefesi devlettir, boş kefesi ‘düzen dışı’dır. Düzen dışının mekânı mı? Mezarlık değilse hapishanedir elbette... Boş kefedен fırlayan, hayatın dışına düşecektir!

Ölüm sonsuza düşer, tamam da (ölenin yaşayanlarda süren hatıralarını da öldürebilirseniz kuşkusuz), hapishanede ki insan hayatın dışına düşer mi? Kimi, hangi ağır sessizliğe, donmuş zamana, sevgisiz mekâna, hareketsiz gölgeye kapatırsanız kapatın, eğer dışarda bir gün yaşadıysa, verdiğiniz bütün cezayı ters yüz edecek dayanma gücünü, sonsuz bir zamanı da vermişsiniz demektir. Bu güç, bu sonsuzluk insanın hayal gücüdür. Hiçbir korkunun, cezanın, yoksulluğun önünü alamadığı, “terbiye” edemediği mucizesidir insanın. Ağacı kesmezseniz ya da güneşi karartmazsanız, gölgenin önünü nasıl alamazsanız, insanı yok etmeden, cezanızı bir karşı cezaya çevirecek hayal gücünü elinden alamazsınız. Siz, gücünüzün azdırmasıyla yüksek sesin bütün perdelerinden konuşun durun, duvarlarınız çiçek açacaktır; verdiğiniz korku gülünçleşecektir; caddeler salkım saçak yataklarda sürecektir; koğuşun ya da hücrenin tavanı günün her saati denizdir, parktır, bozkırdır, sıralı kirpiktir, dağ koyağıdır, ka-

dın ağzıdır, anne sesidir, çocuk gözleridir, kavga meydanıdır. Unuttuğunuz ya da bilmek istemediğiniz iki şey var: İçerdeki insanın sizden ve dışardaki diğer insanlardan çok daha fazla dışarda olduğu; ikincisi ise özgürlüğün hayal gücü olduğu... Hapishanenin kapısını kapatırken hayal gücünün kapılarını açtınız. Hiçbir zaman bilemeyeceğiniz bir başka şeyse, zamanı, içerdeki insanın dışardaki insandan çok daha iyi bileceğidir. Sizin, ancak ölümün eşiğinde bir hayıf duygusuyla hatırlayacağınız zaman, içeri koyduğunuz insan için saniye saniye gerçekliğe dönüşmüş, ayırdına varılmış, değeri dünya olan bir somutluk kazanmıştır. Çünkü onun için geçmesi de acıdır, geçmemesi de... Zaman, mahpusun bedeninde 'şimdi' olarak can bulan hayal ve hatıradır.

Oktay Rifat'ı bir daha analım: *"Hep yaşadığımı hatırlatıyorum kendime/ Diyorum ki işin acele/ Bir gün ne el kalacak tutmak için/ Ne yürümek için bacak/ Ne bulutların seyri/ Ne de bir hatıra dünyamızdan/ Çünkü hatıralar kuşlar gibi/ Dal ister konacak (...)"* Hatıra iyidir elbet mahpus için. Onu yaşadığı dünyanın içinde tutar. Hayal çok daha iyidir. Onu geleceğin içinde tutar. Yalnız hatıralar mı? Hayaller de dal ister konacak. Yaşayan her şey gibi; kuşlar, ağaçlar, kediler, çiçekler, insanlar gibi hayaller de kendisini hayatın içinde görmek ister, sınamak ister, çeşitlenmek ister, büyümek ister. Oysa beş duyu ile beslenmeyen hayal gücü yorgun düşecektir. Bir biçimde dile gelmeyen, hayat bulmayan hayal gücü, usul usul kabını yakmaya başlayacaktır. Cezanın çanları yeni çalmaya başlamıştır. Hapishane bütün kasvetiyle, sessiz sinsi, içerdeki adamın içine yürümektedir. Gardiyan şimdi gardiyan olmuştur; duvarlar gittikçe soğuk, yüksek ve uzaktır; gelenler dışardan yalnızca keder getirmektedir; ranza yavaş yavaş erimektedir; dünya ne hatıradır artık, ne hayal... insana verilebilecek en büyük ceza başlamıştır.

Yazmak tam da buradan başlamıştır cezaevinde; şiir, resim, müzik, roman, el işleri, tiyatro, buradan... Çünkü insan, hangi insansız cehennemle cezalı olursa olsun, soluk aldığı sürece var olmak için kendisini yıkıp yıkıp kuracaktır. Yaşama mucizesi dediğimiz şey, onun, çift ağızlı bıçak gibi iyiliğe de kötülüğe de işleyen bu yetisindedir.

2006

Bellek... İnsanın bilme, unutma ve anımsama yetisi. İnsanın, farkında olarak yaşama ayrıcalığı. Beş duyumuzla algıladığımız her şeyi kaydettiğimiz bir özel alan. Yaşadığımız her şeyi; zamanı, olayları, doğayı, toplumsal olguları, geçmişe ve geleceğe taşıdığımız, üç boyutlu hale getirdiğimiz, aralarında ilişkiler kurduğumuz, karşılaştırmalar ve değerlendirmeler yaptığımız, böylece kendimizi ve dünyayı anladığımız, çoğalttığımız bir bilgi ve bilinç hali... Yaşamayı biyolojik ihtiyaçlar ve zorunluluklar alanından çıkarıp, etik, estetik, ideolojik, dinsel ve felsefi bir değerler silsilesine doğru taşıyan yetisi insanın. Bize hayal kurma, haz alma, acı duyma, sevinçten korkuya kadar pek çok heyecanı yaşama imkânı veren; bizi bedensel varlığımızın ötesine geçiren; estetik yaşantılar tasarlama ayrıcalığı veren, kısaca varlığımızı insan kılan bir büyümlü özelliğimiz... Erken söylenmiş bir sonuç cümlesi sayılmazsa, ödülü ve cezası insanın.

İnsanın doğumdan itibaren yaşadığı her şey; ses, dokunuş, koku, tat, renk ve biçim olarak algıladığı her şey, farkında olsun olmasın, onun belleğini oluşturur. Biz bu görünmez ve sonsuz kayıtlı kavramaya başlarız dünyayı. Bu kaydın alanı ne kadar büyürse, bizim dünyamız da o kadar büyür. Bir başka ifadeyle, biz de o kadar büyürüz. Yaşantı yoluyla, kitaplar yoluyla ve daha pek çok kanaldan edindiğimiz bilgiler, bizim hayatla ilişkimizi belirleyen, ona niteliğini veren, bizi durmadan olup bitenlerle ilgili değerlendirmeler ve seçimler yapmaya götüren birisi yapacaktır. En sıradan, alışılmış, hiçbir yenilik içermeyen bir yaşantı bile olsa, biz bir değerlendirme

ve seçim yaparız. Seçim, var olanın kabulü, sıradan olana kolayca katılma da olsa, bir seçimi içerir. Bize kadar herkesin yineleyip durduğu ama bizim ilk kez yaptığımız bir seçimdir bu.

Bellek, bir anlamda insanın hayat bilgisidir. Bilgisinden de öte hayat bilincidir.

Günlük yaşam, kendi akışı içinde bizi sonsuz görüntülerden, sonsuz ayrıntılardan oluşan bir etki altında tutar. Bunların çok büyük bir kısmı önceden tasarlanmamış, planlanmamış, rastlantısal etkilerdir. Evler, sokaklar, çalışma hayatının bizim irademiz dışındaki gerçekliği, çarşılar, güneşin doğuşundan bulutların seyrine, ağaçlardan diğer canlılara pek çok toplumsal olay ve ortam, doğa olayları ve varlıkları, hepsi de bizim irademizin dışında oluşan, ancak bizim imgelemimizi, duygu ve düşünce dünyamızı bir biçimde oluşturan yaşantı parçalarıdır. Bütün bunların oluşturduğu bellek, özellikle algı süreci itibariyle, bizim rastlantısal belleğimizdir. Elbette bu bellek de bizi bir bilgiye götürür, bir bilinç oluşturur. Ancak böyle bir bilinçlilik, bizim önceden kurguladığımız, bir amaç olarak önümüze koyduğumuz, ona ulaşmak için çaba gösterdiğimiz, tarafımızdan arzulanmış ve tasarlanmış bir algı süreci ile başlamaz. Biz bu rastlantısal algılarla da değerlendirmeler yaparız; önceki algılarımızla bu “yeni” görüntüleri farkında olmadan karşılaştırırız; buradan, daha yeni görüntülere, yeni bilgilere varırız, belleğimize yeni halkalar ekleriz. Bu, insanın zihinsel süreçlerinin, algı ve değerlendirme ediminin doğasında olan bir kaçınılmazlıktır. Ancak bir sanat yapıtıyla kurduğumuz ilişkiden çok farklı olarak, ilk aşaması kesinlikle rastlantısaldır.

Bir sanat yapıtıyla kurduğumuz ilişki, gündelik hayatla kurduğumuz ilişkiden çok farklıdır. Bu ilişkide bilinçli, seçilmiş, tasarlanmış bir algı söz konusudur. İster sanat yapıtının

yaratıcısı olalım, ister yaratılmış bir sanat yapıtının alımlayıcı olalım, biz ayıklanmış, düzenlenmiş ve kurgulanmış bir dünyayla ilişkiye giriyoruz demektir. Bu, tam anlamıyla iradi bir ilişkidir; bilinçli bir eylemdir; kendi hayatımıza kendimiz tarafından yaptığımız bir müdahaledir. Bu müdahale, tam anlamıyla bir farkında olma talebine dayanır, farkında olmayı içerir ve yeni bir farkında olma alanına açılır.

İnsan belleği, neredeyse bütün algılarını görüntülerle kayıt altına alır. Buradan, hayatın herhangi bir alanına ilişkin soyut formüllere indirgenmiş bir bilgiye varsa bile, özellikle bir sanat yapıtıyla ilişki söz konusu olduğunda, onun düşünce yürütme yeteneği, görüntülerle, resimlerle düşünce yürütmedir. Tam burada, resmin, fotoğrafın, karikatürün, heykelin, edebiyat metinlerinin, şiirin nasıl bir bellek oluşturduğuna kapı aralayabiliriz. Bunu yaparken alanı biraz daraltarak iki dalın üzerinde duralım: Sanatsal bir değer taşıyor olmak koşuluyla fotoğraf ve şiir...

Bilinen olgu; fotoğraf, görüntülerle kurulmuş, görüntülerle kayıt altına alınmış bir metindir. Dış gerçeklik içinden sanatçısı tarafından seçilmiş bir durumun, ışık, gölge, açı, renk ve mekânla, o durumun içerdiği insani trajedinin, en tam uygunluğunun bulunarak kalıcı kılınması eylemidir. Doğal ya da toplumsal, hangi konu-olay-olgu seçilmiş olursa olsun, fotoğraf sanatçısı andığım tüm bu noktaların en iyi kompozisyonunu yakalamak durumundadır. Bunun için günlerce, saatlerce bekleyecektir, uğraşacaktır, pek çok güçlükler çekecektir. Ancak, seçtiği görüntünün anlık, geçici bir gerçeklik, bir başka ifadeyle, çok kısa bir sürede yitirilmiş bir bellek olmaktan çıkması için bu emek ve yaratıcı kaygı kaçınılmazdır. Çünkü sanatçı bize, yaptığı seçimle, kurduğu görüntülü metinle, hayata ilişkin bir önermede bulunmaktadır. Önerdiği sanatsal gerçeklikle bizi, zamanımızın dışına taşımak; böylece

bize tek katmanlı, tek doğrulu, tek güzelli bir dünyanın olmadığını, olamayacağını duyurmak istemektedir. Kısaca bizi, gündelik hayatın tam bir hapishaneye dönmüş tek boyutlu belleğinden, üç zamanlı, çok katmanlı bir başka gerçeğe, halka halka büyüyen bir belleğe, dolayısıyla da sonsuzluğu gören, kavrayan bir hayat bilgisine götürecektir. Fotoğrafın oluşturduğu bellek sararmış, bir geçmiş hayıfı ve gelecek korkusu olan bir bellek değil, insanı hem hayatın içinde tutan, hem de bu hayatı güncel olanın dışına çıkaran bir bellektir; öyle olmalıdır.

Şiire gelince... Benzer özellikleri taşımakla birlikte, fotoğraftan daha etkili olan yanı, insana sözcüklerle resim çizdirme özelliğidir. Fotoğraf, ne kadar kurgulanmış, gerçeklik bozularak kurulmuş olursa olsun, sonuçta resmedilmiş, sabitlenmiş bir görüntüyle bizi yeni görüntülere götürürken, şiir, ortada hiçbir resim yokken, o resmi bize dille, sözcüklerle yaptırdığı için, insanın imgelemine harekete geçirmede fotoğraftan daha etkilidir. Bizden, biraz daha fazla bir katılım ve çaba ister. Daha fazla bir dil sezgisi ve bilinci ister. İşlek bir hayal gücü ister. Daha gelişmiş bir soyutlama yeteneği ister. Soyut kavramları somutlayabilme bilgisi ve bilinci ister. Diyalektik bir görme ister. Daha geniş bir hayat bilgisi ister. Kuşkusuz bütün sanat yapıtları da bu donanımı bekleyecektir onunla ilişkiye giren herkesten. Ancak şiir tüm bunların en fazla billurlaştığı bir özel alandır. Böyle bir yaşıntının bizde oluşturduğu bellek ise, bütün hücrelerimize işleyerek oluşmuş bir bellek olacağından gerçek anlamda kalıcı, bütün zamanları içeren, bizi durmadan yeni hayatlara götüren, verili olanla yetinmeyen, kısaca yakıcı bir farkında olma bilinci demektir.

Böyle bir farkındalık iyi midir? Elbette iyidir. Bizim küçücük hayatlarımızı, binlerce hayatı içine alan bir hayata çevirdiği için iyidir. Ömrümüzü sayılı yıllarla sınırlı bir ömür

olmaktan çıkardığı için iyidir. Yaşadığımız zamanı halka halka büyüttüğü için iyidir. Bizi başkalarının hayatına sevgiyle kattığı için iyidir. Bizden sonrasını ve bizden başkasını anlama ve yaşama yetisi kazandırdığı için iyidir. Tüm bu özelliklerinden ötürü de acıdır. Ağırdır. Yaralı bir özgürlüktür. Kendine batan bir sevgidir. Bir incelik yenilgisidir. Bir mutsuzluk ve huzursuzluk bilincidir. Ancak, insanın insan olabilmesi için başka bir şansı da yoktur.

2007

"Bu küçük notlar, sevgili Habib Bektaş'ın Nürnberg'te söyleşi amacıyla elime tutuşturduğu bir dizi sözcükten/ kavramdan yola çıkılarak yazıldı. Söyleşi gitti bir başka hal aldı. Güzel sebebime kalbimle teşekkür ediyorum."

Ben...

"Neyi anlatabilir ki insan, büyük bir utanç duymaksızın?" der Elias Canetti. Olup biten her şeydeki gizli payımıza göndermesi olan bu sözün pervası kalbinde halkalanırken, kendinden nasıl söz eder insan? Yazarak bu "utancı" işlemiyor muyuz yıllardır? Yalnız yazarak mı? Üstelik durmadan konuşuyoruz. Sözü, hiç olmazsa bir mahcubiyetle perdeleyerek, biraz uzaktan, kısaca şunlar söylenebilir (mi) hakkımda; madem yazmak, "haremini ele güne açmak" (Necatigil), birkaç cümleyle biz de açalım: Dünyayı ve kendini şiirle anlamaya çalışan birisi. Dili, emeği, kültürü, kimliği, sevgisi, düşleri ve gerçeği ile küçük düşürülmüş kim varsa onunla küçük düşen bir insan sevgisi, özgürlük bilinci. Yalnızlıkla kalabalık arasında çaresiz bir sarkaç. Yazarken bencil, yaşarken herkeşe bölünmüş "çağdışı" bir sorumluluk. Başkalarının eksigi ile eksik. Sevmek arzusu ve pişmanlığı. Şiirin dışındaki her şeyde dünyanın en sabırsız insanı. Hâlâ değil, öldükten sonra da solcu. İnceliğin gücüne devrim kadar inanmış bir saygı. Kimseyi tedirgin etmeyeyim diye herkesi tedirgin eden, "bir ayakkabı çivisi gibi kendine batan" (Cansever) bir adam.

Gölmek...

Bizim geleneksel költürümüzde ne ayıp bir şey? "Kadın gibi" nitelemesiyle çift ağızlı bir bıçağa dönmüştür ve onur kırıcı bir üslupla keserler insanın sevincini. Birazcık fazla gül-en herkes (fazlanın ölçüsü neyse), başına bir kötölük geleceğı korkusuyla eliyle ağzını kapar. 'Dar çevre yitikleri'nin güzel şairi Necatigil de *"birazcık gülsen/ vay sen misin gülen/ yetişir hemen hüüzün"* dememiş miydi? Nasreddin Hoca'nın, İncili Çavuş'un toprağında nerelerden birikip gelmiştir bu yaşama kuraklığı, bu toplumsal yarılma, kim bilir. Oysa gülme zekâ parıltısının ve yaşama sevgisinin en önemli göstergesidir. En az acı kadar insanı insan eden bir erdemdir. Aklımızı kalbi-mizi gövdemizi bağlayan her türlü ayıba, yasağa, baskıya karşı aldığımız rahat bir soluktur. Rochefoucault, *"ciddiyet, zekânın kusurlarını gizlemek için uydurulmuş bir beden gizemidir"* der. Acı, insana dışardan dayatılmış, onu kötürüm eden bir olgudur ama gülme insanın kendisinin yarattığı bir yaşa-ma büyüüdür. Acıdan daha yaratıcı hayat bilgisi olduğunu düşünürüm gülmede. Kendi kusuruyla yüzleşecek bir yüce gönüllölük gerektirir. İnsan böylece, başka insanları da kusurlarıyla sevmeyi öğrenecektir. Ancak, Goethe'nin şu sözün-de işaret edilen düzeyi de unutmamalı: *"Bir insanın karakteri, eğlenceli bulduğı şeylerde ortaya çıkar daha çok."*

Şiir...

Çok şairane bulunmazsa... acı, acı, acı... Yaratmanın tan-rısal hazzı. Bir uçuruma harfler atıp yankısını beklemek. Di-lin odağında örgütlenmiş incelik. Hiçbir gizlisinin olmadığı yer insanın. Her şeyin, bir yağmur damlasının bile aşk kadar, zaman kadar, ölüm kadar anlam kazandığı bir bilgi. Hayalin

gerçeklikten daha gerçek olduğu büyü. Ekmekle ve kadınla sıra yarışı yapan çocuk. Güzel huzursuzluk. Mutsuzluğun verimi. Dünyayı karşısına alıp kendine konuşmak. Aşkın ve ölümün üçüzü. Uzar gider bu. Tanrının insan olduğu bir dünya mucizesi.

Unutmak...

Nedense hep bir vefasızlıkla akla gelen bir kavram. Bizi oluşturan geçmişten kaçış, giderek ona ihanet gibi görülen insan hali. İnsanı durmadan aynı yanılaşa götüren bir kusur olarak algılanır. Ben de öyle sandım yıllarca. Oysa öğrenmenin en önemli olanaklarından birisi unutmak. İnsanın aklının ve kalbinin büyümesinin altın anahtarı. Yeni sözlerin, yeni zamanların, yeni mekânların eşiğı. Dünyayı sevmenin büyü-lü ufku. Acı vermez mi? Elbette verir. Özellikle ilk yıllarında. Sonra zaman zaman insanın kirpiklerini nemlendiren bir anıya dönüşür unutulana. Daha sonra yeni öğrenilenlerle bize hayatı sevdiren bir simyaya, bir yaşama hazinesine dönüşür. Belki bencilce ama çeşitlenmek için gereklidir unutmak. Unuttuğumuz, bizde bir başka yaşantıya dönüşmüşse buna ne kadar unutmak denir, sanırım böyle bir noktadan düşünmek daha verimli kılar hepimizi. Neşet'ten (Ertaş) bir sözle bitirelim. Şöyle der bir soru üzerine: *"Ben bir türküyü plağa, kasete okur, sonra unuturum. Gittiğim yerlerde benden hangi türkümü isterlerse onu söylerim. Her söylediğimde de o türküyü yeniden öğrenirim."* Üzerinde uzun düşünmeli.

Yolculuk...

Sanırım insanın hiçbir zaman yatışmayacak arzularından birisi. İnsanın dar çemberini umutla, umutsuzlukla yollara

sermesi. Dünyaya giydirmeye çalıştığımız merak ben'imiz, bir avuç ömrümüz. Deniz gibi, zehir yumağına dönmüş kaygılardan bizi kurtaran, unutmanın rüzgârlı kapılarını aralayan sonsuzluk güzelliği. Geride bıraktıklarımızı da alıp gittiğimiz gölgeli bir zaman. Özgürlük duygusunun içgüdüye dönüşmüş hali. Kendi hayatımıza sevgiyle bakma imkânı veren bir yenilenme. Geçicilik duygusunun keder atlası. Bir odadan ötekine bile olsa, bize değişiklik duygusunu yaşatan, belki de en büyük buluşu insanın.

Gençlik...

Gençlikle ilgili son zamanlarda duyduğum en çarpıcı sözü Salih (Bolat) yazmıştı geçenlerde; kendisinin mi, bir yerden mi okudu bilmiyorum: *"Tanrının en büyük hatası, gençliği gençlere vermesi."* Daha ne söylenir bilmiyorum. İyi geçsin kötü geçsin, hayıflanmadan anımsayan çıkar mı o yıllarını? Zaman zaman, insanın ölüm yaşı doğum yaşı olsa da hayatı tersine yaşasa diye düşünürüm. Dünya pişmanlık kötürümlüğünden kurtulurdu belki. Aşkın dünya, zamanın sonsuz, aynaların insan, hayatın bizim olduğu yaşlar. Hiçbir güç karşısında, şu ya da bu özürle alçalmadığımız güzelliğimiz. Ölümün yeryüzüne inmediği biricik zaman. İnsanın, yüz yaşına da gelse kurtulmadığı yılları.

Aşk...

Canetti'den bir alıntı daha yapalım: *"Birine şöyle demek çok güzeldir: Seni hep seveceğim. Ama insan gerçekten bir de böyle yaparsa."* Evet, sanırım aşk, hep böyle yapacağımızı sandığımız, ama hiçbir zaman yapamadığımız akıldışı yaşantısı insanın. Küçücük hayatlarımıza yeryüzü genişliği kazandıran biricik

duygumuz. Doğanın bedende çiçek açması. İnsana acısından haz aldırın bir tutulma. Bütün kadınları bir kadına, bütün erkekleri bir erkeğe dönüştüren güzellik körleşmesi. Deneyimi, ustalığı olmayan büyük acemilik. Hiçbir zaman tamamlanamayan bir yaşantı olduğu için, şiir gibi tanıma gelmeyen varoluş hali. Belki de bu yüzden Sagan'ın sözü aşk konusunda söylenmiş, hadi en doğru demeyelim, kalbimi karşılayan birkaç sözden biridir benim için: *"Aşk, iki kişi arasında geçen şeydir."* Önlem duygusunun aşkta yeri yoktur, bilinir, ama Necatigil'in şu dizeleri, bir başka insan halini çok erken bir sızıyla duyumsatır bize: *"Azalınca ihtiyarlık çağlarında/ Aşkın ateşi/ Bir sevda hatırasıyla ısınmak/ Her ihtimale karşı."*

Gelecek...

Gelecek... bir gün gelecek ve bütün büyü bozulacak. Baskıladığımız, yapamadığımız, engellendiğimiz ne varsa, erteleyip durduğumuz bir hayal zaman; hayatımızı çaresiz bir umuda hapseden katı bir bugün. Bir yandan mutsuz gerçekliğe dayanma gücü verirken, bir yandan o gerçeklikten koparan cennet düşü. Şimdi'nin kıskırttığı, bizi bir sezgiye bağlayan gizli hayat bilgimiz. Ömrümüzü bir virgüle dönüştüren uzun cümlesi evrenin. Geçmişin, kendini yoksunluklarından doğurduğu yeni hayatlar. Bir önlem duygusuyla günümüzü daraltan korku. İyi okunabilirse tevazuyu öğrenebileceğimiz kitapsız, öğretmensiz bir okul. Şu da insanın yaşarken kavrayacağı bir trajik bilgi: Gelecek; çoktan ölmüş olacağımız zamanlar.

Çocukluk...

Sanırım yazan çizen herkese en çok sorulan sorulardan birisi çocukluk, aile, geçmiş. Daha önce birkaç kez yanıtlamaya

çalıştım. Tekrar ve tembellik olmazsa bunlardan birisini alın-
tılamak isterim. Geçmiş, üzerinden ne kadar zaman geçerse
geçsin değişmiyor. Belki bizim ona bakışımız biraz daha ba-
ğışlayıcı oluyor, o kadar. İnsanın ne sevineceği, ne yerineceği
ödülü ve cezası. Yaşlandıkça değerlenen acımız. Evet, şunları
söylemiştim: Sert, ataerkil bir aile. Hayalden başka hafifleti-
cisi olmayan ev içleri. İnsanı uzaklara düşüren darlık. Ancak
yıldızlarla genişleyen bir bozkır köyü. Ara sokaklara kısılmış
hayatların küçük taşra kenti. Sevginin sevgisizlikten ağır ol-
duğu ilgiler. Masalların kitaplara, türkülerin şiirlere kapı ara-
laması. Bedenimizle büyüyen ruhsal boşluklar. Sayfalardan
başka yeri yurdu olmayan bir dünya. Sürüyor hâlâ...

Deniz...

Büyük su. Mavi su. Sakin su. Mağrur su. Yere inmiş gökyü-
zü. Bir bozkır çocuğu için deniz önce kocaman bir şaşkınlık-
tır. Sonra ürpertili bir saygı ve hayranlık. Dalgınlığın büyük
okulu. Gider oturursun kıyısında. Ne istersen onu gösteren
su yapraklarından bir ayna. Dünyanın ortak dili. Kumların
müziği. Bütün zehrini alır toprağın. Kimseyi ayırmadan kal-
bini açar. Kalbin ne kadarsa o kadar verir. Mavi bir dingin-
likle dönersin. Anlamaktan çok yaşanacak bir büyü. İçindeki
çocuk bir daha büyür. Dışındaki ihtiyar gider o çocuğun elle-
rinden öper.

Devlet...

Uzun çözümlemelere gerek var mı? Kitaplar, tarihini ve
yapısını uzun uzun anlatır. Bir korku ve şiddet ögesi olarak
yer alır insanın hayatında. Gücün, değersizliğin ve yetenek-
sizliğin en yaygın biçimde örgütlendiği onur kırıcı bir yapı.

Cezalarını ve cehennemini alarak dünyaya inmiş gerçek tanrı. İnsana celladını alkışlatan bir kutsal histeri. Bütün farkları, hakları, özgürlükleri ve itirazları bir bayrakla hizaya getiren şımarık haksızlık. Üşüme duygusu. Emir kipinden başka cümlesi olmayan yüksek ses. Silahlı düzen. Toprağa, denize, gökyüzüne ve insana sınırlar koyan paranoya. Toplumlara giydirilmiş deli gömleği. Bir tarihsel ceza.

Müzik...

Dünyanın kalp atışı. İnsanın kendini sesiyle yıkıp sesiyle kurması. Doğanın sonsuz ritmiyle insana dönüşmesi. Her şeyin, taşların bile can bulduğu kanatlı zaman. Aracısı çevirmeni olmayan büyük dil. İnsan güzelliğinin ötekine açılan iyilik kapısı. Söze ihtiyaç duymayan aşk. Sonsuzluğu yedi sese sığdıran insan mucizesi. Kötülüğe merhamet duygusu veren içtenlik. Alın çizgisindeki ses. Parmakların üç zamana birden aktığı büyülü boşluk. Acıyı sevgiye dönüştüren hayat bilgisi. Arınma. Seslerin kardeşliği.

2006

İNSAN, DİL VE KÜLTÜR

İnsanın iki ana rahmi vardır; içine doğduğu, dünyaya doğduğu, yalnız hayatını değil, ölümden sonrasını da belirleyen. Aşklarını, sevinçlerini, kavgalarını, mutsuzluklarını; kısaca tüm duyarlılıklarını ve reflekslerini belirleyen. Birincisi, sözcüğün hakiki anlamıyla, bildiğimiz ana rahmi; annemizin rahmi: Biyolojik ana rahmi. İkincisi ise, annemizin rahminin de içinde yer aldığı, ona tüm karakterini veren büyük ana rahmi: Kültürel ana rahmi. Coğrafyasının bütün özellikleriyle, tarihinin acıları ve sevinçleriyle, dilinin bütün varlığı ve yokluğuyla, geleneklerinin imkânları ve imkânsızlıklarıyla; sahip olduğu maddi-manevi tüm yapılarla, alışkanlıklarıyla, bizim kaçınılmaz yazgımız olan bir büyük ana rahmi. Bizim biyolojik ve sosyal genetiğimizi bu iki rahim oluşturur. Bizi insanlığın eşit ve farklı bir üyesi yapar; kişilik yapımızı dokur; kimliğimizi verir. Biz doğumdan önce ve doğumdan sonra, ancak bu iki rahim içinde soluk alabiliriz, var olabiliriz, özgür yaşayabiliriz.

Bu iki ana rahminin de en temel özellikleri, en dokunulmaz yanları, "iç dokuları gereği güdümsüz olmalarıdır." (N. Uygur) Ne adına, hangi iyi niyetlerle ya da zorba bir şiddetle olursa olsun, kendi gelişimleri, oluşumları dışında hiçbir müdahaleyi kaldırmamalarıdır. Kısaca, temel karakteristikleri koşulsuz bir özgürlüktür. Sahip olduğumuz, içine doğduğumuz bu kültürün kimi değerleri bize acı verse de, mutsuz etse de, biz onu zaman içinde gizli-açık bir değişime uğratsak da (ki bu değişim de onun bir başka temel karakteristiğidir), o, doğası gereği özgürdür, özgür olmak zorundadır. Bir kültür

çevresine, üyelerinin kendi isteği, koşulların doğal dinamiği dışında, yani şu ya da bu zorlamayla yapılacak her müdahale acı verir, güvensizlik yaratır, kişiliğimizde yaralar açar. Böyle bir durumda *"yakın uzaklaşır, uzak yakın olur; yabancı bildik, bildikse yabancıdır artık."* (N.Uygur) Yaraları, özellikle de ruhsal yaraları çok uzun zamanda sarılabilecek bir bunalıma düşeriz. Çünkü *"her kültür bunalımı insan bunalımıdır; her insan bunalımı da bir kültür bunalımıdır."* (N.Uygur)

Dil-kültür ilişkisi her iki olgunun da can damarını oluşturan bir ilişkidir. Dil, bir kültürün ana taşıyıcısıdır. Hem kültürü oluşturur, hem de kültür tarafından oluşturulur. Bir başka deyişle, dil, kültürün olmazsa olmazıdır. Bu ikisi de bir ulusu ulus yapan en temel öğelerdir. *"Bir ulus dil, ekonomik yaşam ortaklığı ve kendisini kültür ortaklığında dışa vuran ruhsal biçimlenme birliği temeli üzerinde, tarihsel olarak varlık kazanmış kararlı bir insan topluluğudur. (...) Kim, uluslar ve diller eşitliğini tanımaz ve savunmazsa, bütün ulusal baskıya ve eşitsizliğe karşı savaşırsa, o bir Marksçı değildir; bir demokrat bile değildir."* der Lenin.

Biz, dilimizle kendimizi severiz. Farkımızı ancak kendi dilimizle duyumsar ve sunarız. Aklımızın ve duygularımızın sınırlarını, sözlü ya da yazılı, ancak dilimizle bilebiliriz. Bunun için dilimizi yaşamın tüm alanlarında özgürce kullanmamız gerekir. Yalnız konuşma dili olarak değil, bütün imkânlarıyla yazı dili haline getirmemiz gerekir. Bunun önüne konulacak her engel doğrudan varlığımıza yapılmış bir saldırdır. Bizim gerçeklikle bağlarımızın, aramızdaki iletişimin koparılmasıdır; en can alıcı yanı ise bizim duyarlılığımızın parçalanmasıdır. Bunun varacağı yer ise, kendi sınıfsal, kültürel, tarihsel, toplumsal varlığımıza, sorunlarımıza, gelecek düşlerimize, mücadele gücümüze ve inancımıza yabancı hale gelmemizdir. İgnazio Buttita'nın o güzel şiirinde söylediği gibi: *"Bir halk/ zincire vurulmuş/ soyulmuş/ susturulmuşsa/ özgürdür hâlâ//*

İşsiz bırak/ pasaportunu al/ yemek yediği masayı/ uyuduğu yatağı/ zengindir hâlâ// Bir halk/ yoksul ve tutsaktır/ dili çalındığı zaman/ dedelerinden kalan/ ve kayıptır artık."

Burada, bir başka dile ve kültüre neden saldırılır; o dili, kültürü ve insanını, kendi dilimiz ve kültürümüzün, doğrudan kendimizin bir zenginliği, tamamlayanı, yücelteni olarak görmeyiz de şiddetli bir öfkeyle yok etmeye çalışırız? Bu nasıl bir yönetim anlayışı, nasıl bir insan psikolojisi ki, sahip olmadığı ne varsa, ya da yok ettiği ne varsa onun üzerinden inşa etmeye çalışır kendini. Sanırım şöyle bir anlama denemesi pek yanlış olmasa gerek: Ele geçirmesinin üzerinden yüzlerce yıl geçmesine karşın, yaşadığı coğrafyayı hâlâ bir işgalci psikolojisi ile yaşayan bir yönetim zihniyeti, o coğrafyanın kendi dışındaki tüm varlıklarını, değerlerini bir tehdit, bir düşman olarak görecektir ve bunu her solukta "öteki"lerin üzerine bir şiddet, üstelik kutsanmış bir şiddet olarak kusacaktır. Çünkü o hâlâ yaşadığı coğrafyanın yabancısıdır. O coğrafyanın binlerce yıllık tarihine ve kültürüne ait değildir. Kıpırdayan her şeyden derin kuşkular duymaktadır. Çevresindeki –üstelik yönettiği!– baskın tarihsel yapılar, dünyayı insanileştiren kültürel değerler ve bunların yaratıcısı insanlar, durmadan ona değersizliğini duyurmaktadır. Bu varlıkların, bu değerlerin oluşumundaki yaşama bilgisinden yoksun olduğu için onları anlaması ve bir insanlık mirası olarak benimsemesi de mümkün değildir. Bu yüzden yapacağı tek şey, içindeki yetersizliğe denk, bu yetersizliği yüceltecek bir küçümseme refleksi geliştirmek olacaktır. Eşdeğerde bir kültür ve kimlik oluşturmamış için, bütün melekeleri, bir tehlike ve düşmanlık paranoyasını biçimleyip duracaktır. Bu paranoyanın hayata geçişi ise acımasız bir yıkımdır: Kimi gün binlerce yıllık tarihsel bir yapıdır bu yıkımdan payını alan; kimi gün suları, otları, börtü-böceği ile görkemli bir doğa parçası; kimi gün de

anuları ve düşleriyle bir köy, kasaba, bir kent... Elbette en çok da insandır. Bu vandal zihniyet, "öteki"nin dilini, kimliğini, temel varoluş haklarını, birer idam yaftası olarak onun boy-nuna asarak, kendisini ancak güvende hissedecektir.

Dünyanın geldiği yerde, kitle iletişim ve ulaşım araçlarıyla, siyasi-ekonomik güçlerle dünyamızın geldiği yerde, farklı dillerin ve kültürlerin birbirlerinden etkilenmeleri, dil-tutum-davranış değişimleri ve geçişmeleri, dilleri ve kültürleri, dolayısıyla insanı, nasıl bir yere götürecektir, zamanımızın en önemli insan sorunu olarak, düşünen herkesin gelecek kaygısını oluşturuyor. Küreselleşmenin farklı kültürleri nasıl tek tip bir kültüre dönüştürdüğü, bunun ölümcül kimliği ve yol açacağı büyük yoksulluk, yine üzerinde çok ciddi olarak tartışılan bir sorun olarak ortada duruyor. Konunun uzmanları dünyada altı binin üzerinde dil konuşulduğunu ve neredeyse her gün bir dilin öldüğünü söylüyorlar. Çok uzun olmayan bir zaman sonra hepimiz İngilizce konuşan, hamburger yiyen ve çiklet çiğneyen yaratıklar haline geleceğiz. İnsanın farkının bir korku ögesine, bir aşağılık kompleksine dönüştürüldüğü bir yıkıma doğru sürükleniyoruz. Düşünmek bile ürkütücü. Bu yıkımın sahiplerinden sonra zaman, onlardan önce dünya, onlardan başka canlı yok! Bir Kızılderili sözü müydü: *"Dünya bize atalarımızdan kalmadı, biz onu çocuklarımızdan ödünç aldık."* Biz çocuklarımıza, yalnız başkalarına ait olan değil, bize de ait olan; yalnız bize ait olan değil, başkalarına da ait olan bir dünya bırakabilirsek, onurlu yaşadık diyebiliriz sanırım.

Benim, edebiyatta, şiirde, toplumda ve doğada çok seslilik-tan anladığım, insanı hayatın her alanında sonsuz kılan, onu başka hayatların büyüklüğü ile yücelten bir kültürel çeşitlenmedir. Her bir dilin ve kültürün, başka dillerde ve kültürlerde tekrarlanma imkânı olmayan yaşama bilgisi, dil derinliği ve imgelem gücü ile insanı çoğaltmasıdır. Bu güzelliğin önüne

konulacak her engel, ne gerekçeyle olursa olsun, insanı aşağılayan, potansiyelini kısıtlayan, dolayısıyla ona şiddet uygulayan, varlığını yok eden bir saldıdır.

2006

EKSİKLİ SÖZÜN BÜYÜSÜ

Zaman, 1960'ları yarılamış, 70'lere akıyor. Şiir, Karacaoğlan'dan Nâzım'a dönüyor. 68 kuşağı sınıflardan sokaklara, sokaklardan evlere büyüyor. Masallar, halk hikâyeleri Orhan Kemal'le, Yaşar Kemal'le, Sabahattin Ali'yle katı gerçeğimize yeni bir dil oluyor. Külebi, Attila İlhan'la; Dıranas, Ceyhun Atuf'la başka değerler ediniyor. Orhan-Melih-Oktaay, sıradanı şaşkınlığa çeviriyor. II. Yeni henüz defterimize düşmemiş. Gökyüzü, Neşet (Ertaş), Mahzuni (Şerif), İhsani dolu. Devrim düşüncesi seslerimizi tutmuş. Ruhi Su hem bildik hem yeni. Abbas Sayar küçücük kentimizin efsanesi. Kentimizde kitapçılar var. Freud'un Cinsiyet ve Psikanaliz'ini, Albert Camus'nün Başkaldıran İnsan'ını, Engels'in Bilimsel ve Ütopik Sosyalizm'ini, daha nice kitabı o yıllarda Yozgat'ta buluyoruz. İki kadın şair biliyoruz: Taşra Kızının Delicele-ri ile Türkân İldeniz (kitabın ismi hâlâ nasıl çekici); Kırmızı Karanfil'le allak-bullak olduğumuz Gülten Akin. Şu dizeler şiiri birden ev içine çeviriyor: *"Gülten'i Yozgatlı demesinler bun-
dan böyle/ Nerde ölürsem oralı olayım/ Doğularda, yolsuz dağların/
Soğuk suların başında öleyim"* Kalıveriyoruz. Her sözcük, her dize bir daha bizim oluyor. Taşramız büyüyor, değerleniyor. Şiirin sistemi acıtsa da bir gizli sevinç bu. Göğüs kafesimizi hapishaneye çeviren derdin dilini bulmanın, hem de kendi duyarlılığında bir sözle bulmanın sevinci. Nerden geçti elimize bu kitaplar bilmiyorum. Zaten biz bütün o kitaplara nasıl başladık, ülkenin sol tarihinden söz etmeden kim bilebilir ki... Birdenbire dünyanın bütün haksızlıkları bize yapılmaya başlanıyor. Yoksulluk insanları ezdikçe, sorumlusu küçücük

hayatlarımızmış gibi utanıyoruz. İnsanın her şeye gücünün yettiği o yaşlarda, güçten, şiddetten, paradan nefret etmeyi öğreniyoruz; hem de şiirden, kitaptan ve kendimizden başka öğretmenimiz olmadan...

Ne diyordu yeni öğretmenimiz: *"Bir çocuk şarkı söylüyordu/ Dokunan bir şeydi ama neydi/ Şarkı mıydı, sesi miydi, çocuğun kendisi miydi/ Çocuğun kendisi miydi, çocuğun kendisi miydi?"* (Kırmızı Karanfil) Bu şiir yeniydi ama biz bu sesi biliyorduk. Bu ses kırk yıl öncesinden geliyordu; bu ses canımızda süren ölümlerden geliyordu; bu ses bir Yozgat ağısından geliyordu: *"Açın kapıları Osman geliyor/ Osman değil, Osman değil aslan geliyor."* Sonradan şiiri bilen bilmeyen herkesin dilinde bir yakarış olarak çınlayacak başka dizeler söylüyordu öğretmenimiz: *"Ah, kimselerin vakti yok/ Durup ince şeyleri anlamaya."* (Kırmızı Karanfil) Bunun çok erken ve acı bir bilgi olduğunu o günlerde ne kadar anladık, bilmiyorum. Yabancılaşma insanı bu kadar teslim almamıştı. Acımasız bir şiddet üstümüze geliyordu ama biz inatla gelecek zamanlara inanıyorduk. *'Kallın fırçalarını kullanarak geçenler/ evler, çocuklar, mezarlar çizdikçe dünyaya';* bu iki dize, içerdiği doğruyu oya oya çok daha derinlere düşecekti. Çok sonraları nasıl da anlayacaktık bu büyük yalnızlığı. Söz, yüzlerce şiirden, söyledikçe incinip sustukça karararak Ağu'ya gelecekti; bu nasıl yıkıcı dünya, nasıl yakıcı bir sezgiymiş, öğrenecektik: *"Söylesek kendini çoğaltacak/ güzel sözlerimiz/ hak etmiyor kimse/ onları geriye itiyoruz/ kurak, daha kurak daha kurak/ ötekiler daha kara ağzımızda/ kendi dilimizle ağulanıyoruz"* (Kuş Uçsa Gölge Kalır)

İki sesi vardı bu şiirin: Birisi gözü kara bir isyan; öteki kabullenmiş gibi görünen ama isyandan yakıcı bir çekiniklik: *"Ey sen aklını devrimden kaçıran/ Çocuklar yok mu dünyada, yok mu denizler?/ Apansız bastıran kırımlar yok mu?/ Salgınlar sürgünler savaşlar/ Ölüm seni çevirmez mi?"* (Kırmızı Karanfil)

Bu sözler bizim dünyaya itirazımızdı. Ağzımızdaki kalbimizdi. Ancak bu kadın, bu bizim yeni ablamız, evlerdeki annemizin kaderini, devrim düşüncesinin imbiğinden bir iniltiyle geçirerek, bir başka yanımızı, geleneksel erkek hoyratlığımızı insan kılıyordu: *"Ben hatırlayamam söyledilerdi/ Eve isteksiz geldiğin bir gün/ 'Tatlıdır sokak çeşmeleri, evler acı/ Tatlıdır sokaklar, evler acı/ Tatlıdır el sofraları, evler acı' / Efendim ben ölüm/ Kaldırıp yere vurdun/ Küçük kız değildim belki taşıtım/ Çünkü sever babalar küçük kızları/ Başkalarında gördüm."* (Kırmızı Karanfil) İki ses de ev içlerimizdi, avlularımızdı, kentimizin kapalı sokaklarıydı. Bu kadar gerçek. Ancak bu seste, bu sözde bir tuhaflık vardı; ne kadar açık, yalın ve bildik şeyleri söylerse söylesin, sözün bir yerinde bir eksiklik bırakılıyordu. Su gibi akan söz, birden kesintiye uğruyordu. Bu bir huzursuzluktu. *"Ey ben, türkülerin ve gece uyanışların/ Döner mi? döner mi? döner mi?"* Çember şiirinin bu son iki dizesi, birden bizi şiirin başına götürüyor. Önceki dizelerde akıp gelen hayat bilgisi ve dil, beklenmeyen bir kesintiyle, bilinenin içinde saklı, önceden düşünülmemen bir yaşantının cümlesini bize kurduruyor. Gözümüzden göz, aklımızdan akıl isteyen bir söyleyiş bu. Bu cümlede –elbette kurabilirsiniz– dolayımı geniş bağlantılar, tevazunun insanı güzelleştiren büyüklüğü ve acı bir incelik vardı. Uzun söylersem, benim kederime sizin aklınıza saygısızlık olur, diyen bu iç ses bizden, başka hayatların sevgisini istiyordu. Bu eksikli sözün büyüklüğünü daha sonra okuyacağımız her Gülten Akın şiirinde yeniden, yeniden yaşayacaktık.

Bizim gecikmiş okumalarımız bir sıra izlemeden sürecekti. Kestim Kara Saçlarımı, Maraş'ın ve Ökkeş'in Destanı, Rüzgâr Saati, Seyran Destanı, Sığda, Ağıtlar ve Türküler, İlahiler, 42 Gün... Kırmızı Karanfil'le bir dönemeç alan söz, Sevda Kalıcıdır'la başlayan bir başka dönemece gelecekti; şimdilik Kuş Uçsa Gölge Kalır'la soluklanan, geniş eğri çizen

bir dönemece... Ancak hangi kitaptan söz edersek edelim, değişmeyen, insanı insan olmanın acısıyla ürperten, sözü geri çektikçe bizi de mihlanmış gibi içine çeken bir dil, bir söyleyiş vardı: “Ben yalnızlığı gözlerim gibi taşıdım/ Unutmak olmazdı unutmadım/ Ben garip çingene –oh olsun–/ Parlak tüylerinden önce tavusun/ Çirkin bacağından haberli” (Kestim Kara Saçlarımı); “Maviyi kaldırın kara koyun sırasdır/ Bana yeni tutkular gerek bıktım/ Bir solukta buz gibi yaşamak isterim/ Beni öldürürse bu umut öldürür” (Rüzgâr Saati) “Ne türlü koysak az sözcüklerden/ Gerçeği düşsel inceliklere/ Ne türlü kaçırsak kendimizi/ Azgın avcılarını kıyımızın/ Pusuda şiirlere şiirlere” (Sığda) Bu dizelerde ve bütün bir Gülten Akın şiirinde, umudun umutsuzluktan daha ağır yük olduğunu bilen, dünyaya mutsuzluğundan tutunan bir şair-özneyle karşı karşıyayız. En özel bir arzu, bir yaşama sevinci bile tersinden bir bağlama oturtularak, kalabalıkla eksikli hale getirilerek, gizli bir duygulanış kültürel-toplumsal bir arka planla halkalanarak, şiir adına en yeni söyleyiş bile çok eski, bildik bir sesle tanıdık kılınarak söyleniyordu. Bu dil, şiire girişimizi olağanüstü kolaylaştırırken, böylece duygusunu bize coşkuyla bulaştırırken, aynı zamanda arzusunun ve acının toplumsal boyutunu görmeye de götürüyordu. Şiirle gerçeklik arasındaki bu müthiş diyalektik, bizi hem boylu boyunca yalnızlığa batırıyordu, hem de büyük bir kalabalıkla bu yalnızlıktan çıkarıyordu. Bu, tuhaf bir çoğalmaydı... Bizim kuşak kalbiyle solcu olmuştur, buna sonuna kadar inanırım. Bizi toplumsal olanın bilincine, ülke sorunlarının gerçeğine, kendi hayatımız kadar şiirlerin bu dili ve hayatı da götürmüştür. Gülten Akın şiirindeki annelikle menevişli tarazlı ses, bu sesin onurlu iniltisi, bunu çok daha içerden bir duyguyla yapmıştır.

Uzak sevgilere sessiz bir saygıyla bakan *deli kızın türküsü*, annelikle birlikte kadının, özellikle de yoksul halk kadınlarının bütün hallerini söyleyen bir itiraz ve adalet ağız

olacaktır. Kadın ve yaşadığı her şey, Gülten Akın şiirinin temel izleklerinin başında gelir. Küçücük bir kızken bir kurdele, bir pabuçla başlayan erken acılar, insanı çocuklarıyla vuran yoksullukla, acımasız siyasal kuşatmalarla, ev içlerinden toplumsal düzene yönelmiş, ülkenin sosyo-ekonomik gerçeğini fazlasıyla anlamış, bütün bir coğrafyanın insanına/evlerine bölünmüş bir öfkeye varacaktır: *"Bir ölse, diyor anası, bir ölse/ Hangi bir ülkenin/ Hangi bir yerinde/ Hangi bir ana/ Bebeğini ölsüne tutuyorsa/ Batmıştır o ülke/ Ölüm girmiştir temeline."* (Seyran Destanı) Şiirimizde, kadın olgusunu bu kadar çok, bu kadar değişik durum ve şiir içinde söyleyen bir başka şair olduğunu düşünüyorum. Odalar kadar yalnız bir kadından, pazarda silinmiş bir anneye; cezaevi kapılarındaki çaresizlik yumağından, yüzü giysilerinden yapılmış kapıcı kadınlara; yalnız ölen kızlardan, aralık perdelerdeki anneannelere; oradan günümüzün bir başka metayı telekızlara, hangi bireysel ya da toplumsal acıyı söylerse söylesin, kadın kavramı, bir sonsuz imge halinde, gerçekliği yıka kura, Gülten Akın şiirinin atardamarını oluşturur. *"Harflerle ve sayılarla yazılamayanlar"* (Sevda Kalıcıdır) nasıl söylenecektir? *"Susarak, iki komşu gibi güne değerek/ Asıl söyleneceklerin üstünden aşarak"* (Sevda Kalıcıdır) elbette. Bu dil, kadının toplumsal konumuyla biçimlenecek, ancak böyle bir söyleyişle hakikilik kazanacaktır: Çekinik, ince ve direngen. Şair-özne bunu en içerden bilendir: *"Göl neyi sakladı, neyi açıkladı/ bir şeyi gösterdi, her şeyi sakladı/ çok baktım, balığın bilgisini aldım/ dilini denedim/ gömü diplerdeydi, yüzeyi açıkladı"* (Uzak Bir Kıyıda) Bu yalınlık, bu derin bilgi, Gülten Akın şiirinin vardığı bu billurlaşma ürperti verir. Dahası olmaz dedirtir insana ama hep dahası olacaktır: *"Ölü bir böcek nasıl/ hapsediği kehribar içinde"* (Sessiz Arka Bahçeler) Şair kehribar mıdır, böcek mi? Sözün değeri hangisinden gelir? Ya bizim hapishanemiz? Bir değeri var mıdır? Ne diyordu André

Maurois: "Büyük kitapların okunması tıpkı İspanyol hanları ve aşk gibidir: İnsan ancak kendi getirdiğini bulabilir."

Yalnız ülke değil, dünya bir hayal düğünündedir. Toplumun tüm emekçi, ilerici kesimleri devrim düşüncesini hecelelemektedir. Yoksulluk kendine inanmaya başlamıştır. Hece, cümleye dönmek üzeredir. 60'lı yıllar, 70'li yıllarla yarasını sarmaya çalışmaktadır. "*İnsanlar bir gülü bir senetle değiştirmeye*" (İlahiler) alışmamışlardır daha. Söz, evlerden meydanlara, meydanlardan dağlara, dağlardan ara sokaklara bir ışıklı sarkaçtır. Yükü özgürlüktür, eşitliktir, emektir, dünyadır... "*Sol elinde çılgın bir köpeğin diş izleri*" (Ağıtlar ve Türküler) yoktur henüz çocukların. Ama uzun sürmeyecektir bu yaralı sevinç, büyük iyimserlik, çıplak hayal. Devlet, rahminde büyüttüğü çocukları kanıyla boğmaya başlayacaktır bir daha. Gülten Akın şiirinin o günlere kadar birikip gelen 'meselesi', ölüm acılarından, cezaevi kapılarından, işkence çılgınlıklarından, korkuya kapanmış evlerden yeni harfler edinecektir. "*Tek tek parçalıyor havada/ Genç turnaları doğanların/ Ağzın dünyayı bir uçtan bir uca/ En barbar eğlenceyi/ Gündeme getirdin yeniden/ En ince-sinde çağların/ Zalim sen/ Sırtlan mısın?*" (Ağıtlar ve Türküler) Bir anne olarak da boylu boyunca yaşanan bu dönemin acısı, kendisine ağıtlardan, türkülerden, ilahilerden bir ses bulacaktır. Bu, öylesine seçilmiş bir söylem değildir. Halk şiirinin bu türlerinin, yüzlerce yılda edindiği ses değeri ve etki gücü, bu büyük yıkıma karşı koyabilmenin en içerden, en bizden olan yoludur. Hem kargış, hem sığınma aynı yakıcılıkla, ancak bu seslerle dokunur dünyaya. "*Ayrılık sulara nilüfer/ görürsün tutamazsın*"ın yalnızlığı (42 Gün); "*Nergisle güz gülü arasında/ Beş yıldır beş uzun yıldır/ Yağmurla kar arasında/ Beş yıldır beş uzun yıldır/ Ayazla çiğ arasında/ Demirle pas arasında/ Seyran'la Mamak/ Beş yıldır beş uzun yıldır*" (İlahiler) yaşanan çaresiz isyan, kendisine kaçınılmaz olarak ağıt sesi edinecektir. Ancak

burada hiç unutulmaması gereken, bu seslerin bildik formlarından çıkarılıp, modern şiirin biçimi içinde kullanılmasıdır. Geleneğin dönüştürülmesi diyebileceğimiz bu tutum, Gülten Akın şiirinin bir başka temel özelliğidir: “Çocuk çek kaşlarını/ Onursuz şeyler üstünden/ Kirpiğini yüzüne düşürme/ Bütün dünyaya gövdenle/ Gülümseme öyle/ Ağıdımı bozacaksın” (Ağıtlar ve Türküler)

Zaman sadece nesnelerden geçmez; insanın içinden geçer gerçekte. Emeklerinden, arzularından, sustuklarından geçer. Yarım kalmış ne varsa birikir içerde; acılaşır, bir kan pıhtısı gibi içten içe atar durur. Zehirli bir sabır olur. “Demire aşkla değer belki de nem/ günler birikir, pas damlar” (Uzak Bir Kıyıda) Bu, yalnızlıktır. İsyanla kabulleniş arasındaki sarkaç ağırlaşır. Susmaz ama. Ses içerden sürer: “konuşun benimle konuşun benimle/ çocuklar bir de köpekler” (Kuş Uçsa Gölge Kalır) Doğa, yeni kapılar açar yaşamaya: “Kuşluğun son kuşu çekilirken/ sular uzaklaşır, kıyı genişler” (Uzak Bir Kıyıda) Bu genişlik, varoluşun yeni tutamağıdır. ‘Geyikler ölmüştür.’ Şiir, bütün bir geçmişini yeniden sevme çabasına girecektir. “Ötekini oku, derinde dipte duranı” (Kuş Uçsa Gölge Kalır) Yoksa şair-özne, yaşadığı zamanın dışına düşecektir. Seveda Kalıcıdır’la başlayan son dönem, ta başa dönüp, diplerde kalan ne varsa onların, sevgi-hayır, öfke-bağışlama, gerçek-sanrı, yücelik-sıradanlık ikilemelerinde, durmadan yeniden var edildiği, tam anlamıyla “hikmet burcu” şiirleridir. “Leke dokuya işledi/ susarak susarak” dense de (Kuş Uçsa Gölge Kalır), bu susma, ‘inanmayı yitirmenin pahasına’ bireysel-toplumsal aidiyeti sorgulayan bir iç sestir gerçekte. Bu sorgulama, “Geçerken karışmış gibiydi/ birisinin çektiği fotoğrafa” (Sonra İşte Yaşlandım); ya da “bende bir gülten kaldı/ hangi bağa diksem yabancı” (Kuş Uçsa Gölge Kalır), dizelerinde çınlayan bir yabancılık duygusuna varsa da bu, kopuş ya da kaçış değildir. Geçmişini yeniden kurmanın,

o günleri yaşanan günde bir değere dönüştürmenin ve hayatını gelecekle bütünlemenin çok özel bir yolu ve olanağıdır.

Geniş bir coğrafyanın insan, doğa ve tarih atlasına bütün yüreğiyle oturmuş; umuttan sabıra, ağıttan öfkeye bütün sesleri saygıyla kullanmış; başlangıcından bu yana, ama özellikle son yıllarda bir harf bile fazlası olmayan bir şiirden, kendi örneğini kendisi oluşturan bir şairden söz etmenin sıkıntısı bilinecektir. Bu yazı, 1971 yılında, 'kırmızı karanfil'i kalbinden kalbime düşüren, küçük kentimizin uzaktaki ablasına, şiir ve hayat adına bir cümlelik teşekkürdür.

2008

Psikolojinin, giderek psikanalizin ve bir yanıyla psikiyatrinin sanatsal yaratıcılıkla ilişkisi, sanırım her iki alanın da en tartışmalı ilişkisidir. Her iki disiplin de son çözümlemede, kendi dilleri ve yöntemleriyle insanı kavramaya yönelik etkinliklerdir. Bu kavramanın nihai amacının, insanın kendi gizlerini, gizil güçlerini bilebilmesi; kendi aynasında öteki insanların ruhsal süreçlerini, bu süreçlerin farklılıklarını görebilmesi; böylece, düşünce, duygu ve davranış olarak çok daha büyük bir yaşama alanı yaratabilmesi olduğunu düşünüyorum. Psikoloji (bu kavramla zaman zaman psikanalizi ve bir yanıyla da psikiyatriyi imlediğimi belirtmek isterim), insanın ruh halleri, duygu ve davranış biçimleri konusunda sanatçıya çok değerli bilgiler ve cesaretler sunar. Sanatsal yaratıya bir çeşit eşik ve tetik görevi görür. Sanatçı da yarattığı yepyeni duygu durumları, ruhsal karmaşa halleri ve bunların çözümlemeleri ile psikolojiye yeni çalışma alanları, eski bilgilerine yeni yaklaşım olanakları sağlar. Öyle ki kimi zaman bu yenilikler, psikolojinin o güne dek yaptığı normal, normal dışı, sağlık ve hastalık tanımlarını ters yüz edebilir; tartışmalı hale getirebilir.

Bilinen bir olgu: Sanat yapıtı, verili gerçeklikle çatışmadan doğar. Bu çatışmanın kökenleri, çocukluktan yetişkinliğe bir dizi doyumsuzluktan kaynaklanabilir. Sanatçının oluşturduğu ideolojik, etik ve estetik değerler, yaşanan gerçeklikle hiçbir biçimde uyuşmayabilir. Zaman ve ölüm olarak iki koldan üstümüze abanan geçicilik duygusu olabilir. Bireysel ya da toplumsal düzlemde, nedenleri ne olursa olsun, sanat yapıtı var olan gerçekliğe bir itiraz, bir müdahale, bir reddiyedir.

Çatışılan ve değiştirilemeyen gerçekliğe karşı, yanılısamalı da olsa, sözel düzlemde de olsa bir başka gerçeklik kurmak-
tır. Güncelin bir solukluk ufkuna karşı, olabilir bir geleceğin
geniş soluklar aldırın dünyasının ikamesidir. Ya da insanın,
elden çıkmış kötü bir geçmişi bugünle bağışlayarak, ömrüne
yeniden eklemesidir. Bu yönüyle bir telafi yöntemidir. Çıldır-
mamak için bir telafi yöntemidir; saldırmamak için bir telafi
yöntemidir. Bir çeşit yıkararak kurma girişimidir. Buradaki yık-
ma, sanatçının kendi kişiliğinde gerçekleştirdiği bir yıkmadır.
Bu nedenle, yalnızca yüksek estetik değerler yarattığı için de-
ğil, bu yaratım sürecinde kimseye bir zarar vermediği için,
üstelik başka insanlara yepyeni yaşama alanları açtığı için de
değerli bir varoluş biçimidir.

Sanat yapıtı için bir itiraz, bir müdahale, bir reddiye dedik.
Açacak olursak bu itiraz, müdahale ve ret, yalnızca politik
olana, günlük yaşamın genel kabul görmüş kurallarına ve de-
ğerlerine yapılmaz. Bunların odağında, insanın/toplumun o
tarihsel süreçteki ruhsal şekillenmesine, duygusal yapısına ve
tepkilerine, davranış kalıplarına da bir itirazı, müdahaleyi ve
reddi içerir. Siz, toplumsal ya da bireysel düzlemde, politik,
etik veya kültürel bir şekillenmeyi sanatsal yaratının konu-
su, öznesi yapmışsanız, onun gerisindeki düşünce ve duygu
dünyasına, duyarlılık alanına ve ruhsal varoluşa da müdaha-
le etmişsiniz demektir. Aksi mümkün olmaz. Sanırım tam bu
noktada, psikolojinin tanımları ve doğruları ile sanatsal yara-
tının çatışması başlar.

Yaşadıklarının ya da yaşayamadıklarının yarattığı gerilim-
le, kendisiyle ve çevresiyle çatışmaya başlayan insan, psikoloji
açısından iyileştirilmesi, en azından yatıştırılması gereken bir
'normal dışı'ya konu olurken, sanatsal yaratıcılık açısından
bu psişik hal, tam da yaratmanın eşiği, yeter şartı değilse de
gerek şartıdır. Çünkü 'normal'in sanatı olmaz. Çünkü her tür-

l  uyum, yaratıcılık için bir ölümdür. Çünkü uzlaşma, kişinin ütopyasını elinden alır. E.M. Cioran'ın sözleriyle, bir başka biçimde söyleyecek olursak: "Sağlıkta değil hastalıkta yaşama belirtisi vardır." Bir sanat yapıtı, var olabilmek için normalin dışına çıkmak zorundadır. Dile getirdiği yaşantı parçasının yalnızca dış görünüşünü değil, duygusal gerçekliğini de parçalayıp, ayıp, yasak, günah, akıldı ı, hastalık demeden, ona yepyeni ruhsal boyutlar, duygusal derinlikler yaratmak zorundadır. Psikoloji bize bir barı ıklık hali telkin ederken, sanat bu barı ıklı ın hizasını bozma girişimidir. İnsan/insanlığın ruhsal gelişimi, zenginliği ve sanatsal yenilik ancak böyle bir huzursuzlukla ve pervasızlıkla gerçekleşebilir. Eğer böyle olmasaydı, örneğin resim sanatı, ilk insanın mağara duvarına çizdiği ilk bizon resmiyle bitmiş olurdu. Ya da şiir, müzik ve tiyatro, do u larındaki birlikteliği hâlâ sürdürüyor olurlardı.

KUM İLE SU

bende yaşatmayacağım/ Güven duygunuzdan tiksineceğim/ Çocuk-
larımdan çekileceğim/ Hayalden başka gerçeğim olmayacak/ Sevgi-
nizle yatışmayacağım/ Bir tek alın çizgisine eğileceğim/ Zaman hep
sizi çoğaltacak/ Bir harf bile etmeyecek kalbimden geçenler/ Beni
sevmeyeceksiniz, bileceğim/ Işıkları tarif edeceksiniz durmadan/
Düzgün cümlelerinize yenileceğim/ Ölüme bırakmayacağım bilme-
yi/ Sevincin yoksulluğunu göstereceğim size/ Ayrılığın özgürlüğü-
nü öğreteceğim/ Aralık kapılarda fotoğrafınızı alacağım...

Kirpiklerimden çırpıp kalabalığın zamanını/ Ey buğusuz taşlar/
Size geleceğim...

Şiirin açıklaması olarak değil elbette, kimi dizelerin al-
tını bir daha çizecek olursak, ortak akıl ve duygu kimseye,
beklemeyene git demez; mutluluğu ve pişmanlığı eşitlemez;
yalnızlıktan kılavuz edinmez; babasını kendisinde öldürmez;
güven duygusundan tiksizmez; sevincini yoksulluk saymaz;
ayrılıkla özgürleşmez... Ancak şiir –ve sanat– bu cesur açılım-
ları sağlayarak, hayattan koparır gibi görüldüğü yerde yeni-
den, daha güçlü ve yepyeni duygularla bizi hayata katar.

Dostoyevski'den bir alıntı yapmak istiyorum. Yeraltından
Notlar'da, bilimin insan hayatını düzenlemesi, kolaylaştır-
ması ve bunun insan psikolojisine yansımalarını tartışırken
aynı cümlelerle değilse de özetle şöyle der: "Diyelim hayatı
logaritma cetvelleri gibi düzenlediniz. Herkes ölüme dek na-
sıl yaşayacağını, nerelerde neler yapıp, nelerle karşılaşacağı-
nı en başından biliyor. Hayatın hiçbir riski kalmadı. İnsanı
bilinmezin korkusundan kurtardınız. İyi ama beyler, içinizden
birisini çıkıp da 'benim canım sıkılıyor' derse ne yapacaksınız."

Psikoloji, insanın davranışlarını, ruhsal hallerini, bunların
kökenlerini tanımlarken, bunlara, insanın barışık yaşaması
için yer yer müdahale ederken, böylece bir düzen yaratırken,
elbette insanı yüceltmek, varlığının değerini duyumsatmak
ve bir bütün halinde dünyaya katmak çabasını gütmekte-

dir. Sanırım tam bu noktada sanat, bu düzenlilikten ‘canım sıkılıyor’ diyenlerin bir yaşama meselesi olarak ortaya çıkmaktadır. O da ‘canı sıkılan’ insanları, kendi dili ve yolu ile ‘normal’in dışına çıkararak dünyaya katmaktadır.

Bir şiirimle bitirmek istiyorum. Sanat için bir telafi yöntemi dedik. Elbette o yalnızca bir telafi işi değildir. Yüksek yaratıcılık ve estetik değer içeren hiçbir yapıt yalnızca bir eksikliği, olumsuzluğu gidermek için onun yerine konulan bir ehvenişer olamaz. O, yokluktan olduğu kadar varlıktan da oluşan apayrı bir varoluş halidir. Babam benim şiirlerime çok girdi. Ancak şiir bittiğinde çıkan yalnızca benim babam değildi. Telifinin yalnızca telafi olmadığını şiirle söylemeye çalışıyorum belki de...

AYNI YÜREK LEKESİ

Babam gelirdi ve akşam olurdu.// Bahçedeki akasya ağacı, gün boyu biriktirdiği kuşları,/ birer hayal topu olarak uzatırdı yatağımıza.// Siyah-beyaz bir fotoğraf gibi gelirdi babam.// Kamyonlar hep geceleri, hep uzaklara giderdi.// Ben o zamanlar bütün babaları susar sanırdım.// Yalnızca gaz lambasıyla konuşan bir dış gıcirtisiydi babam.// Kapılar titreyerek açılır, titreyerek kapanırdı.// Tanrıyı ve uzun konuşanları sevmezdi hiç.// Babamdan yapılmış bir korkuydu dünya.// Ben o zamanlar yalnızlığı gece sanırdım.// Ne kadar susarsa o kadar terlerdi.// Boncuk boncuk döktüğü ter, hep uzağından geçen kadınların,/ içinde göveren gözleri miydi?// Babam en çok kışa yakışırdı.// Bütün oyunlarımız, başkalarının evlerine bir güzellemediydi.// Annem, babamın günahları için bir namaz yumağı hâlâ...// Ey penceresi dışarıya açık, içeriye kapalı evler.../ Babam neden yalnızca içince güzeldi.// Şimdi beş ayrı evde aynı yürek lekesi,/ süt kokularına yayılıp duruyor.// Babam on altı yıldır ölüme saçmalığını anlatıyor.

2003

İlkin Semih Poroy'dan duymuştum, Bandırma ve Kars cezaevlerinde adli hükümlülerle karikatür çalışması yapacağını, yaptığını... İlginç gelmişti; çarpıcı gelmişti. Semih'in hayata karşı o büyük saygısının, insana duyduğu kıyısız sevginin bir örneği daha demiştim, şaşarak ve sevinçle. Ülkenin öyle uzak noktalarında, öyle bir zarafetle, yorucu bir tevazu, yakıcı bir sorumlulukla, gençlerle çocuklarla yaptığı çalışmalara çok tanık olmuştum. Şimdi de cezaevi... Kâğıt ve kalemle, o da okula gittiyse tanışmış ve belki de çoktan unutmuş insanlara; gerçeğin en yıkıcı yerinde duran insanlara; dünyayı duvar, ranza, demir kapılar kadar katı ve soğuk olarak algılayan insanlara; acıya yol açmış, acıda duran ve bir gün çıkarsa büyük bir olasılıkla aynı acıya dönecek insanlara, düşüncenin çizgi çizgi billurlaştığı, insanın acısıyla da gücüyle de dalga geçen, dünyayı bir gülümseme aylasıyla yeniden kuran karikatürden söz edeceksiniz; birlikte çizimler yapacaksınız; mizahın insan hayatı için değerini anlatacaksınız. O da bir-iki günlük bir çalışmayla. Gerçekten deli cesareti olmalıydı...

Derken, bir gün Zafer Kıraç arıyor. Anadolu Kültür'den, cezaevleri projesinden, yapılan çalışmalardan söz ederek, Bandırma Cezaevi'nde, sonra da Kars Cezaevi'nde adli hükümlülerle bir şiir dinletisi ve söyleşi yapıp yapamayacağını soruyor. Sormuyor, doğrudan öneriyor. Öneri de değil, inceltilmiş emir kipinde bir istek. Çevirmenin olanağı yok. Projenin amacından ötürü yok; Zafer'in inceliğinden ötürü yok; Semih'in katılmasından ötürü yok... Ve benim Bandırma Cezaevi'ne kadar yaklaşık bir ay sürecek kıvranmam baş-

lıyor. Bugüne dek ne kadar farklı yerlerde şiir okuduğumu düşünüyorum: Okullarda, yerel yönetimlerin etkinliklerinde, meslek odası-sendika-parti toplantılarında, üniversitelerde, kültür-sanat kurumlarında, hastanede hastalara, Ankara Adliyesi'nde hâkim ve savcı stajyerlerine duruşma salonunun yargıç kürsüsünden şiirler okudum, konuşmalar yaptım. Bunların belki de en tedirgin edicisi, Genelev Mektupları şiirim bittiğinde, bin bir güçlkle, ne yapıp edip –araya bir ricacı koyarak!– şiiri bir genelev kadınına okumamdır. Ama bu hiçbirine benzemiyor, benzemeyecek...

Birinci zorluğu, özgürlüğü kısıtlanmış insanlara koşulsuz bir özgürlük gerektiren şiirden söz edeceksiniz. Yıllarını içerde geçirmiş, içerde geçirecek, hayatla bağı büyük ölçüde koparılmış insanlara, hayatın insanı nasıl kuşattığından, bu kuşatmanın yol açacağı yabancılaştırmadan, yabancılaştırmının varacağı yalnızlıktan, bu yalnızlığın bizi nasıl başkalarına düşman edeceğinden söz edeceksiniz. Bu durumun insanı nasıl küçük ve güçsüz düşüreceğini, ruhunda ölümcül yaralar açacağını, hangi koşullarda olursa olsun insanın bu duygu durumundan kurtulması gerektiğini, bir yolunu bulup anlatmaya çalışacaksınız. Bunun için insanın elinde çalışmaktan başka en büyük imkânın, şiir, kitap ve bir bütün olarak sanat olduğunu söyleyeceksiniz. Koşulları ne kadar ağır olursa olsun, yaşadığı sürece insanın gelecekte umut taşıyor olacağını, bu umudun içinde kaçınılmaz olarak yaşama sevgisi olduğunu, bunun bir direnme gücüne, bir güzellik düşüne dönüşebilmesi için bizim elimizden, sanattan başka tutacak iyilik olmadığını, insan olmanın en güzel imkânının şiir, müzik, resim, tiyatro ve diğer sanat yapıtları olduğunu anlatacaksınız. Güneşten, topraktan, kadından ya da erkekten koparılmış, hayatı dört duvara indirgenmiş insanlara hayata katılmanın değerini ve bambaşka yollarını işaret etmeye

çalışacaksınız. Hangi cümleyi kurarsanız kurun, sözü hangi içtenlik ocaklarında ısıtırsanız ısıtın, sanatla, belki de türkülerden başka bağı olmamış insanlara, sonuç olarak bunları söyleyeceksiniz. Gerçekten deli cesareti isteyen bir proje...

İkinci güçlüğü, daha doğrusu konuşmaya başlamadan önceki ilk güçlük, konuşacağınız, şiir okuyacağınız insanların topluma ve bireye karşı suç işlemiş, yerleşik suç tanımını bir kenara bıraksak bile, onlara zarar vermiş insanlar olmasının yarattığı önyargı. Muhataplarım cinayetten, gasptan, tecavüzden, hırsızlıktan hükümlüler... Ben elbette savcı ya da yargıç gözüyle bakmayacağım. Korkum elbette onların 'tehlikeli' insanlar olmasından kaynaklı bir korku değil. Benim korkum, cezaevine girene kadar yaşadığım kekemelik, nasıl bir dil kuracağım kekemeliği. 'Kader kurbanları' ucuzluğu, benim dilim olamaz. Yargılamak ya da bağışlamak benim dışımda. Suçun üzerine kurulu bir dil benim de şiirin de kalbi değil. 'Dışarı'daki herkesin potansiyel suçlu olduğunu, bu toplumsal yapının herkesi birkaç dakika içinde 'içeri'ye, hem de çok uzun yıllar, koyacağını biliyorum. Benim karşımda, gittiğim başka yerlerde olduğu gibi insan var. Ya ben onlardan, 'içeriden' birisiyim, ya da onlar 'dışarıdakiler' gibi, benim, bizim gibi birileri. Beni ancak bu empati kurtaracak. Dilimi suçlarından, cezalarından, eğitim durumlarından, acılarından kurtarmazsam ağzımı açamayacağım. Bandırma feribotundan inerken Zafer'e bu düşüncelerimi söylüyorum. İlk eşiği geçtim sanırım!

İkinci eşiği, konuşmaya başlama ve söyleşiyi sürdürme eşiğini biraz daha kolay geçiyorum. Burada en önemli etken, önce Bandırma'da, sonra Kars'ta, cezaevine girişle birlikte, Zafer'in cezaevi yönetimiyle, infaz memurlarıyla, en önemlisi de hükümlülerle kurduğu 'ev içinden birisi' yakınlığı. Cezaevi yönetimiyle görüşüyoruz önce. Önceki çalışmaların,

sonraki haftalarda gelecek konukların, yapılacak etkinliklerin seyrini konuştuktan sonra resim atölyelerini, kütüphaneyi, konuşma yapacağımız salonu geziyoruz. Bazı infaz memurlarıyla cezaevi psikologunun resim atölyesinde hükümlülerle birlikte çalıştığını görüyorum. "Zafer hocam, resim kâğıdımız kalmadı"; "Zafer abi hani bize tiyatro kitabı getirecektin"; "Abi, Semih hoca ne yapıyor"; "Yeni film getirdin mi abi". Bütün korkum dağılıp gidiyor. Birdenbire yüz yıllık bir tanışıklık duygusu yaşıyorum. Her iki cezaevinde de iki grup halinde, birer saati aşkın süreyle söyleşiyoruz. Şiirler okuyorum; şiir yazarlar şiirlerini okuyor; Karacaoğlu'dan bir dörtlük okuduktan sonra türkü söyleyen oluyor; beklemediğim sorular geliyor. Başlamadan on dakika sonra sesimin tüm karıncalanması gidiyor. Beni rahatlatan en önemli etkenlerden birisi de onların bu salona cezaevi yönetiminin hiçbir zorlaması olmadan gelmeleri. Bu etkinliklere katılımda aslolan gönüllülük. Bir merak duygusu, bir soluk alma imkânı, başka koğuşlardan insanlarla bir saat olsun birlikte olma isteği... bir çeşit çizginin dışına çıkmak. Bunların payı yadsınamaz elbet. Sözlerimi yüzlerinden okumaya çalışıyorum. Koyu bir uzaklık biraz daha büyüyor. Kirpikler görünmeyen zamanlardan, ağır hayatlardan kalkıp yüzüme düşüyor. Yüzüme çok iyi bildiğim evler düşüyor. Acı, sıkıntıyla çiftleşiyor. İsteyen istediği an çıkabilir diyorum. Usul bir ırgalanma oluyor. Şiirden başka kurtarıcım yok. Uzaklık, kekeleyen seslerle usul usul yakına geliyor. Birden hepimiz duvarların dışındayız. İçimizden birisinin evindeyiz. Gözleri, sevinmek istemenin kocaman kocaman ikircimi. Bir saat için de olsa güven duygusu oluştu mu? İnanmaktan başka çarem yok. Bitiriyoruz. Hepsi de tek tek gelip 'başarılarımın devamını' diyor. Yoksulluğun elleri kocaman. Yazdığı şiirleri nasıl yayımlatacağını soruyor birisi. Bir başkası kitaplarımdan birisini istiyor. Alın çizgisi değil,

sessizliğin cümleleri bunlar. Gövdeleri uzak, eski bir masal. Donmuş bir zamana gelecek zamanları söyledim. Rahatladım mı? Değil. Derin kuyuları bana geçti. Sözlerim, başladığımdan daha çaresiz. Ayrılıklarına ayrılık katmaktan başka ne yaptım ben? Başka ne yapacaktım peki? 'Terbiye etmek' değil benim işim. Uysallaştırmak, avutmak değil. Farkında olmalarını sağlamak. Huzursuz, üzgün, uzak da olsalar, bildikleri hayat dışında bir gelecek hayaline taşlar atmak. Yankısı nereden, ne zaman dönüp gelir; dönüp gelir mi gerçekten; hangi söz, hangi ses bir gün bir başka söze, birisine iyilik, sevinç, hayat veren bir tutuma dönüşür? Bunu ne ben, ne onlar, ne de bu projeyi yürütenler bilebilirler. İnsan denen bilinmeze mektuplar gönderdik biz. Üstelik yanıt beklemeden. Yaşamak adına başka çaremiz olmadığından; gelecek adına başka çaremiz olmadığından; 'insan olmaktan başka' çaremiz olmadığından...

2005

"Narkissosun aynasında yalnız kendi suretimiz/ Biz neden başkalarını sevemiyoruz."

İnsanın kendinden alıntı yapması ne kadar yakışık alırsa... On üç yıl önce yazılmış bir şiirden iki dize. Devlet katında birden önem kazanmanın cezbesiyle, yoksul evlerin kapılarını faşizme araladığı şu günlerde, neden durup durup canımda büyüyor bu iki dizenin yalnızlığı? Bu nasıl bir ceza ki insanı sezgisiyle çaresiz düşürüyor. *"Kimi cümleler zehrini ancak yıllar sonra akıtır"* mı diyordu Canetti... Bütün melekeleri, şişirilmiş değil büzüşmüş bir egonun güdüsüyle hareket eden bir insan, sevgisizliğin durağında fazla beklemeden düşmanlığın geniş düzlüğüne varacaktır elbet. Bunun için fazla bir bilgi gerekmiyor ona. Kaldı ki onu yetiştirenlerde de yok böyle bir bilgi. Evlerin, eşiklerde biten üç yüz sözcüğü; okulların, her güne *"Türküm, doğruyum, çalışkanım"* diye başlayan *"milli"* müfredatı; askerliğin, noktası silahla konulmuş emir-komuta doğrusu; siyasetin, belkemiği olmayan küflü kurnazlığı; dinin, bütün alçaklıklara cesaret veren bağışlayıcı tanrısı, ona yetmektedir. Geriye yalnız bağırarak kalmaktadır. Biricik sermayesi budur ve o da ilkel benliğinde gereğinden fazla bulunmaktadır.

Toplumsal bir narkissosu yaşıyoruz bir süredir. Ne bir süresi, cumhuriyet tarihi boydan boya Türklükten başka her şeyi ihanete çeviren bir narkissosun tarihi. Aynasına başka yüzler düşen tüm suları kuruttuk. Narkissos da değil, tam bir şehvi tapınma bu. Masum ve hak edilmiş bir kendini

sevmenin, güzelliğini özsaygıdan alan çoğulluğu ve inceliği yok bu sayıklamada. Çevresine iyilik haleleri yaymıyor. Tam tersine, sesinin her tınısında yetersizliğini dünyaya giydirmeye çalışan zehirli bir korku var. Kendinden başka kimseye izin vermiyor yarattığı değer ıskalasında. Cümlesini devletin kurduğu bir dille büyük ve dokunulmaz. Kendisine benzemeyen herkesin yaşamasını, hayatına bir tecavüz sayıyor. Bayrağın hükmü dışında kalan her yer, onun ezeli ve ebedi düşmanlık atlası. Bu atlas, darala darala evlerin içine kadar geldi. Bayraksız her pencere yeni bir düşman yurdu! Hayranlık ve küçümseme dışında hayat bilgisi olmadığı için, her karşı sözü, her farklı kimliği suça dönüştürerek ancak ilişki kurabiliyor. Suça dönüştürmediği sadece devlet ve tanrı. Kurallarını koyduğu oyun ölümle bitmezse, ölümü kurala çeviriyor. Sonra da hileli bir zaferin edepsiz hazzıyla gülümsüyor dünyaya. Öyle bir narkissos ki onur kırıcı bir hoşgörüyü sırladığı aynasını kime tutarsa tutsun kendini görüyor.

Ne diyordu Özlem Yaşar; o uzak çocuk, yakın ayrılık, Allah'ın Yurdu'nda; *"Dirildiğiniz bir rahim vardı/ tükettiğiniz bir deniz/ o biziz./ Bitirdiğinizi sandığınız bir geçmiş var/ o geçmiş sizsiniz."* Yönetimi şiddet, adaleti korku, barışı hapishane olan kutsal kalabalık... ana rahmini kurutuyorsun desem sana... harfler gövdene çarpıp çarpıp düşecek, biliyorum. Kendi çıplaklığını görmeyecek kadar üniformalısın. Senden başka dünya olduğu fikri küçük düşürüyor seni. İnsan sevgisini, eşitlik duygusunu, ancak musalla taşında yaşıyorsun; o da bir başka korkunun bir dualık kurnazlığıyla. Kötü bir bumerangsın. Yok ettiğin kültürler seni de alıp gidiyor ama bunu ancak çocukların görecektir. Sana, *"fazla zahmete girme, gökyüzü hepimizin"* (Jean Cocteau) desem; *"gökyüzünden başka sınır yok"* (J.C. Scott) desem; *"cehennem acı çektiğimiz yer değildir, acı çektiğimizi kimsenin duymadığı yerdir"* (Hallac-ı Mansur)

desem; *“generallerin en iyi dostu düşmanıdır”* (Rus Atasözü)
desem; *“iyilik etmenin gerekli olmadığı bir toplumdur insana ya-
kışan”* (Brecht) desem... bayraktan başka cevabın olacak mı?
Hiç sanmıyorum. Korkunun uykusu daha büyük bir korku-
ya uyanır. Tek hücreli bir hayat getirdi seni buraya. Başka
bir hayata değer katmak senden çok uzak bir erdem. Evri-
min başlangıcına dönmek pahasına da olsa, Louis Ferdinand
Celine’in şu sözlerini yazmak istiyorum; sana faşizmi anlat-
mak için değil, kendimi senden kurtarmak için:

*“Sizlere sesleniyorum insancıklar, yaşamın salakları, dövülen,
haraca bağlanan, ezelden beri terleyenler, sizi uyarıyorum, bu dün-
yanın kodamanları sizi sevmeye başladıklarında, bilin ki sizi savaş
salamına çevireceklerdir. Bu kesin bir işarettir. Asla şaşmaz. Bu iş
şefkatle başlar.”*

2007

HİKÂYE ANLATICISI ÇOCUK: HABİB BEKTAŞ

"Yağmurun sesi insanın sesine benzemez. Sen ne istersen onu anlatır yağmur."

Habib Bektaş

Walter Benjamin, 'Nikolay Leskov'un Eserleri Üzerine Düşünceler' alt başlıklı o nefis incelemesi "Hikâye Anlatıcısı"nda,^{*} eski zamanların hikâyeleri/hikâye anlatıcıları ile yeni zamanların romanları/romancıları arasındaki ayrımı; bu iki anlatı türünün hangi tarihsel ve toplumsal süreçlerin sonucu dönüşüme uğradığını anlatır. Benjamin'e göre *"Adı bize ne kadar tanıdık gelirse gelsin, hikâye anlatıcısının hayatımızda hiçbir hükmü kalmamıştır artık."* Hikâye, masal, efsane, sözlü geleneğin hüküm sürdüğü, kapalı hayatların yaşandığı zamanlarda, anlatıcının doğrudan kendi yaşadıklarından ya da ona aktarılanlardan çıkardığı ve dinleyenlerin deneyimi haline getirdiği bir hayat bilgisidir. İnsanların yaptıkları işlere ilişkin bilgiler, tutumlarına ilişkin ahlaki dersler, hemen her konuda öğütler vermek, bu dönem anlatılarının temel özelliklerindendir. *"Hikâye anlatıcılığının üstatları köylüler ve denizcilerse, yüksek okulu zanaatkâr zümresiydi. Onda, çok gezen insanın yurduna dönerken beraberinde getirdiği bilgiyle, kendini bir yerin sakinlerine teslim eden geçmişin bilgisi kaynaşmıştı."* Eski çağlardan modern çağa geçiş, toplumsal hayattaki diğer değişimlerle birlikte, edebiyatta sözden yazıya geçişle de

* Son Bakışta Aşk, Walter Benjamin'den Seçme Yazılar, Yayına Hazırlayan: Nurdan Gürbilek, Metis Yayınları, 1995.

tanımlanabilecek bir süreçtir. Hikâye anlatıcılığı ile roman arasındaki farkı koyarken Benjamin, bu farkın romanda “*hayatın anlamı*”, hikâyede ise “*kıssadan hisse*” olduğunu; “*sonra ne oldu*” sorusunun sorulmadığı hiçbir hikâye olmadığını; romanda ise yazarın, okurdan ancak vermeye çalıştığı hayatın anlamını sezmesini umabileceğini vurgular. Çağdaş romanı hikâyeden ayıran bir başka temel özellik ise “*sözlü edebiyattan gelmiyor ve ona dönmüyor*” olmasındadır: “*Romancı kendini tecrit etmiştir. Romanın doğduğu oda, en temel kaygılarından misal verip kendini ifade edemeyen, kimsenin akıl vermediği ve kimseye akıl vermeyen, tek başına kalmış bireydir.*”

Evet, “*her yeni günle birlikte yerküreyle ilgili haberler alıyoruz, ama artık dikkate değer hikâyelerimizin pek olmadığı*” günümüzde, Benjamin’in bu çok doğru saptamalarına karşın, gerçek bir “hikâye anlatıcısı” ile karşı karşıyayız. Hem de çağdaş edebiyatın roman, öykü, şiir türünde, bize öğüt vermeden, ahlak dersi vermeden, pratik hayat bilgileri sunmadan, durmadan hikâyeler anlatan bir anlatıcıyla... Ben, sevgili Habib Bektaş’ın yazdıklarını ne zaman okusam, onunla ne zaman görüşsek, konuşsak, karşımda kocaman bir çocuk, birlikte yaşadığımız bir olay bile olsa anlattığı, lekesiz şaşkınlığı, yatışmamış merakı, durmadan bağışlayan ve büyüyen insan sevgisi ile yepyeni bir şey anlatır. Gerçekte anlatılan yeni bir şey değildir. Birey ya da toplum olarak boylu boyunca içinde yaşadığımız; büyümek dediğimiz o sürekli ölümün kanıksama duygusuyla üzerini örttüğümüz; kaotik bir dünyanın korkusuyla yabancılaştığımız; güvenli diye kapandığımız odalarda ruhsuz bir yalnızlığa dönüşen insan halleri, yaşantı parçalarıdır. Peki, Habib Bektaş ne yapmıştır da bu ağır gerçeklik, bunca uzaklıktan sonra kalbimize dokunmuştur; unutmaya, yakıcı bir anımsamaya dönüşmüştür; anlatı, bizi başka hayatların acısına götürmüştür. Dille kurulan bu gerçekliğin büyüğü nedir

ki, bizi yeniden insan kılmıştır. Kuşkusuz Habib'in de diğer bütün edebiyatçılar gibi yazdığı dil ve o dilin sözcüklerinden başka gereci ve anlatım olanağı yok. Ancak, sözünü ettiğim büyüü açıklamaya yetmiyor bu. Burada, bütün bir Habib Bektaş edebiyatını inceleme ve çözümleme durumunda değiliz kuşkusuz. Ben, olabildiği kadar kısa tutarak, Habib'in romanlarında, öykülerinde ve şiirlerinde, büyü diye adlandırmaya çalıştığım ve anlatılan gerçeklikten çok daha etkileyici olan, öne çıkan, o gerçekliği birdenbire yeni kılan çocuk kalbinden, çocuk dilinden ve çocuk imgesinden söz etmek istiyorum. Bir anlatıcı olarak, Habib'in diline bağdaş kurmuş çocuktan söz ederken, onun en önemli eşlikçisi olan, anlatının bütün dokusuna sinmiş "koku" metaforuna değinmeden geçmek mümkün olmayacaktır.

Yetişkin insan algıladığı dünyayı koşullanmış bir akılla kavrayacaktır. Çocukluğun sonsuz özgürlüğü; aile, okul ve çevrenin tabuya dönmüş okullarında, toplumsal bütüne uyarlanma ideali ile sakatlanmış; yaratıcı yetimiz var olanı olağan, doğru ve değişmez görmeye doğru şekillenmiştir. Çok daha özgür olduğumuzu sandığımız duygularımız bile ortak bir yaşantının ürünüdür artık. Ancak, duygusal deneyim aktarılamaz olduğu için biz bütün heyecanlarımızı biricik olduğu yanılısamız ile yaşarız. Böyle bir "eğitim"den geçmiş ve kalabalığa uyarlanmış aklın, yaşadığı gerçekliğin gerisindeki insan trajedisini görmesi; bunu kendisi için bir sorunsala dönüştürmesi; bu sorunsalı, duygusunu bize bulaştıracak, bize ait kılacak bir yaşantı olarak sunabilmesi için, ortalama algı, kabul ve dilden kurtulması gerekecektir. Sanatsal ve bilimsel yaratıcılığın temelinde, insanı geleceğe taşıyan bu özel hayat bilgisi vardır. Çocukluk, özgür algısı, aklı ve diliyle bu yaratıcılığın en büyük hazinesidir. Hangi ihtiyarlık çağlarını yaşarsa yaşasın, insan yaratıcılığının, deyim yerindeyse ana yurdudur.

İşte Habib Bektaş edebiyatının gizi, anahtarı, çıktığı ve vardığı yer bu bilgidedir. *"Gökyüzü gibi bir şey bu çocukluk/ Hiçbir yere gitmiyor"* der ya Edip Cansever; Habib Bektaş'ın çocukluğu, o çocukluğun çocukları, yaşadıkları geçmişin bütün kokuları ile Habib'in bütün yaşlarında, yazdıklarında, bütün zamanlarında ve mekânlarında sürmüştür, sürecektir. Özellikle Gölge Kokusu ve Cennetin Arka Bahçesi, dile getirdikleri toplumsal/ siyasal gerçekliklerin, bu gerçekliklerin büyük trajedisinin, büyüklerin elinden alınarak çocukların şefkatli diline teslim edildiği iki büyük romandır. Her iki romanda da konuşan hangi büyük olursa olsun, üsluplarını Metin'in ve Çakır'ın kalbi ve dili oluşturmuştur. Metin, Çakır, Hüsnü, Dilan... Bu çocuklar kısa, kesik cümlelerle konuşurlar. Yerleşik kabulleri ters yüz edecek basit sorular sorarlar. Nesnelerle olaylar/ olgular arasında bizim çoktan unuttuğumuz ilgiler kurarlar. İyiliği-kötülüğü, sevgiyi-sevgisizliği, acıyı-sevinci, bu duyguların doğacağı durum yaşanmadan bilirler. Bu bizi şaşırtmaz. Bizde yaşantı yoluyla deneyime dönüşmüş gerçeklik bilgisini, Habib'in çocukları sezgiyle ve çok erken bilirler. Öyle lirik bir dil kurulmuştur ki biz, yaşımız ne olursa olsun, o çocuklarla birlikte ilk kez yaşarız o duyguları. Her iki roman da baştan sona böyle bir dille örülmüştür. Cennetin Arka Bahçesi'nden iki kısa alıntı yapacağım: *"Osman Amca'nın gözündeki yaş gördüm. Belki de görmedim. Ay yoktu ki, uyduruyorum anlaşılan."* Uydurmuyor. Görmesi gerekmiyor gözyaşını. Geceye, devletin yıkıldığı evinin yıkıntısı üstünde giren insanın, gözyaşından başka çatısı ve çaresi kalmamıştır. Bunu biliyor Çakır'ın suçsuz kalbi. Osman Amca'dan iki sayfa önce, o yıkıntının üstünde ağlayan, daha doğrusu donup kalan haladır: *"Halam ağlamadı, hiç ağlamadı, bağırmadı anam gibi. Halam eskiden ağlardı, çok eskiden ağlardı. Şimdi ağlamıyor, ağıt yakmıyor. Halamın gözleri boşaldı. Gözleri var ama bakışı yok, boş."* Burada gerçeklikle özne arasındaki an-

lam ilişkisi, gözyaşı ile bakış arasında kurulmuştur. İşte benim büyü diye adlandırmaya çalıştığım, Habib Bektaş edebiyatının farkını ve gücünü yaratan bu çocuk duyarlılığı, bu metafordur.

Koku, Habib Bektaş'ta bir dalgınlıkla, özlemle, acıma duygusuyla zaman zaman anımsanan bir geçmişi imlemez. Yetişkin Habib'in içine doğduğu, içinden doğduğu bir ana rahmidir. Abartılı bulunmazsa eğer, Habib'in ideolojik ilgilerini, etik ve estetik değerlerini belirleyen bir *"yaşantı belleğidir."* Biz, bu kokuyla geçmişi kavrarız; yaşadığımız hayatı severiz; geleceğe inanırız. Bu nedenle bir kayıp cennet değildir koku ve kokunun odağında varlık bulan çocukluk. Oda kokar, ekmek kokar, güneş kokar, Öykü Abla kokar, toprak kokar, Dede kokar, polisler kokar, akşamlar kokar, tarlalar kokar, caddeler kokar... Öyle bir yere varırız ki, yalnız nesneler değil, gölge, üşüme duygusu, yalnızlık bile kokar. Tüm bunlar yalnızca koku olabilir mi? Hayır, bunlar insanın hayatını yeniden ve yeniden var eden, onu bütün zamanlarda yıkıp yıkıp yeniden kuran bir yaşama imkânı, bir telafi mucizesi, bir sevmeye bilgisidir Habib'in elinde.

Hamriyanım/Bana Bir Şiir Oku, romanı da yine bir çocuk imgesi olan hamurdan yapılmış bir bebeğin, Hamriyanım'ın odağında halkalanır. Çağdaş bir hayatın yarattığı yabancılaştırma; bu yabancılaştırmanın ikili ilişkilerde yol açtığı yıkım; iki kültür arasındaki uzaklıklar ve yakınlaşma çabaları; politik çalkantılar; sevmeye arzusu ve korkusunun vardığı çözümsüzlükler... Hepsi de çocukluğun insan hayatına nasıl hükmettiğini göstermek için bir büyük fondur sanki. Bu fonun önünde İna'nın, Fritz'in, Naci Usta'nın, Ali'nin, Niko'nun, İnge'nin yalnızlıkları yükselir. Bu yalnızlıklar döner dolaşır gelir, bir iç konuşma, bir dış çember olarak Fatma'nın yalnızlığına ulanır. Fatma'nın Almanya'daki bütün yalnızlığını paylaştığı ise bir oyuncak bebektir; bir çocuk imgesidir yine. Hamriyanım,

Fatma'nın bütün zehrini alır ama aynı zamanda onun hapis-hanesidir. Fatma, Hamriyanım'ı yol kenarındaki bir bankın üzerine bırakarak ancak geleceğe yürüyebilecektir. Metin'den çok farklı bir nedenle kendini pencereden *"kırmızı bir boşluğa"* bırakan yanlış büyüyen çocuk Fritz, içindeki iyi olmak isteyen öteki çocuğu da boşluğa bırakacaktır. *"Sevmek isteyen Fritz, sevmesini bilmeyen Fritz'e ağlayacaktır."*

Yazarlar, eleştirmenler, edebiyat kuramcıları yazmanın amacı, işlevi ve temel dürtüsü üzerine düşünce yürütürlerken, insanı anlamak; görünenin arkasını görmek/göstermek; insanı ve dünyayı çok boyutlu hale getirerek iyiye, güzele ve doğruya doğru dönüştürmek gibi sonuçlara varırlar. Bunlar doğrudur. Habib Bektaş burada da sözü, içindeki çocuğa bırakır. Ben Öykülere İnanırım'daki Boncuk öyküsünden bir diyalogu paylaşmak istiyorum: *"Sen okula mı gidiyorsun?" "Yok," diyorum, "gitmiyorum. Sen?" "Ben küçüğüm daha. Neden yazıyorsun öyleyse?" "Ben düşündüklerimi yazarım." "Neden? Kaybolmasınlar diye mi?"* Bu cümleyi bir yetişkin kurduğunda, bunu edebiyat adına söyleyecek olduğunda, eğitilmiş akıl ona gülünç olacağını söyleyecektir. Bu cesareti ancak bir çocuk gösterir. Gerçekten de bizler, yaşadıklarımızı, duyumsadıklarımızı harflere, cümlelere gömerek saklamıyor muyuz? Hangi süslü, büyük cümleyi kurarsak kuralım, yazmak, diplerde tortulanan bir kaybolma korkusu değil midir?

Sevgili Habib, evet; *"yalnızlığı, yalnız göğüsleyemez insan."* *"Sözcükler kullanılmazlarsa, bilenmiş bıçaklara"* dönerler. *"Aslında kimse kötü değildir."* *"Bütün o güçsüzlüklerden güç, bütün kötülüklerden iyilik oluşturan simyacı"*m... Bu eksikli yazı için kusuruma bakma. Senin çocuklarına bir yaklaşım denemesiydi bu. İyi ki varsın, iyi ki yazdın, iyi ki bu zamanda benim dostumsun... hem de şair dostum. Şiirine değinmedim, biliyorum. Bir şiirinle bitirsem, bu özrümü bağışlar mısın?

Mardin'den otobüsle gelmiş İstanbul'a./ Sirkeci'den binmiş trene. Anlatıyor,/ yolculuk Berlin'e, kısmetse./ Kucağındaki küfeyi çocuğu gibi kucaklamış./ Bu bademler var ya, diyor/ -küfeden avuçladığı bademleri gösteriyor-/ babamın diktiği ağaçtan!

Bilmiyor,/ üşüyecek yüreğindeki ağaç fidanı ve babası/ Berlin'in ayazında.

2007

(Habib Bektaş'ın 30. Sanat Yılı nedeniyle 29 Kasım 2007 günü Erlangen'de (Almanya) düzenlenen toplantıda yapılan konuşma)

TANRI, DEVLET VE BABA ÜÇGENİNDE İNSAN HAKLARI

Akın Birdal'a

Yirmi yıl geçmiş. Tanrı, devlet ve baba şiddetinin üçayaklı sehpasında, akli ve bedeni ipe gerilmiş bu topluma, bu korku cumhuriyetinin önünü iliklemekten başka yaşama bilgisi olmayan insanına, bir avuç insanın çıkıp, dünyayı, kendisini ve başkalarını işaret etmesinden bu yana... Yaşadığı günden öte hayatı, gövdesinden başka zamanı olmayan insanlar için hiçbir hikâyesi, değeri olmayan bir zaman. Evini dünyaya, dilini başka hayatların kalbine kurmuş insanlar içinse cehennem saatlerinden süzölmüş bir yirmi yıl. Bu bir avuç insan, su gibi çıplak, rüzgâr gibi hilesiz, güneş gibi adil, ne söyler kayıtsızlığın cumhuriyetinde? Neden söyler? Nelerin rağmına söyler? Yoksulluktan, dışlanmaktan, fiziki şiddetten, çaresizlikten ruhu büzüşmüş, bedeni ezikliğin haritası, öfkesi kabuk bağlamış, dili ağzında kül, var olması baştan sona devletin suç tarifi olan 'öteki' kalabalık, kendilerine söylenen hayat dolu, barış dolu, onur dolu, iyilik dolu, gelecek dolu sözleri nasıl anlarlar? Güvensizliğin bu uzun, çorak coğrafyasında insan kime nasıl inanır? Üstelik bütün bildiğini tersyüz eden, şiddetin karşısına onun yerine geçen, saygı ve incelikle kurulmuş tuhaf, yeni bir dildir bu:

"Sen çok özelsin, biriciksin. Senin senden başka tanrın yok. Doğmakla elde ettiğin dokunulmazların var. Senin sustuğun yerde kimse özgür değildir. Öteki yok, öteki hepimiziz. Varlığın, doğanın sana ve bize çok özel bir bağışıdır. Sen acı çekerken benim onurum kırılıyor. Adalet çoğunluğun gücü

değildir. Sen, devletin hapishane duvarında taş değilsin. Senin harfin devletin cümlesinden büyüktür, değerlidir. Düşündüğünü söylemeyen insanın fikri yoktur. Korku kimseyi bir yere götürmez. Senin dilin de senin kadar biriciktir. Dünyanın bütün dilleri insanı ifade etmede ancak seninle bir bütünlüğe ulaşabilir. Eşitliğin olmadığı yerde sevgi ya lütuftur ya boyun eğiş. Bedenine, izin vermediğin kimse, aşk adına da olsa dokunamaz. Sen öldükçe benim mezarım büyüyor. Ben sana inanıyorum. Sen de bir başkasına inan. Taşların bile yağmurdan rüzgârdan güneşten öğrendiği var. İnsanın onuru ikimizin elinde. Sensiz de bensiz de bir gelecek kurulamaz. Hiçbir güç senin yaşama hakkından büyük değildir.”

Bu sözler güzeldir. Zordur. İnsanı kendine inandıracak kadar tehlikelidir! Değersizlik duygusunu değer bilincine dönüştürecek büyümlü bir gerçekliği imlemektedir. Doğruluğu kuşku uyandırır da iyilikle kucaklamaktadır insanı. Devletin dışında kurulmuştur. Bin yıllık bir güç tarihinin karşısına cırılçıplak çıkmaktadır. Kimseyi küçümsememektedir. Tuhaf bir cesareti vardır. İnsanın korkusuna özgürlük hareleri düşürmektedir. İnanmak hâlâ güçtür. Ancak, insan inanır. Yalnız olduğu için inanır. Onuru kırıldığı için inanır. Haklı olduğu için inanır. Çaresizlik küçük düşürdüğü için inanır. Acı çektiği için inanır. Sevmek istediği için inanır. Yaşamak ölümden büyük olduğu için inanır. İnsan kalbi sonsuz bir mucize olduğu için inanır. Her şey geleceğe ertelendiği için inanır. ‘İnsanın acısını insan aldığı’ için inanır.

İnsan Hakları Derneği, bu coğrafyada yaşayan, devlet ya da bir başka güç tarafından dili, kültürü, cinsel kimliği, düşüncesi, bedeni, inançları, coğrafyası baskı altına alınmış, korkuyla kötürüm edilmiş, şiddetle teslim alınmış halkların, insanların gelecek talebi, ileriye doğru söylenmiş

sözüdür. “İyilik etmenin gerekli olmadığı bir toplumdur insana yakışan” (Brecht) düşüncesinin öncü sözcüsüdür. Mağdurun ağlak dilini onurlu bir başkaldırıya çeviren bir şimyadır. Kahramanı olmayan incelikli bir güçtür. Devletin hukukunu mazlumun harfleriyle ve evrensel hukukun cümleleriyle toplumun gündemine yeniden sunmuştur. Bu coğrafyada acıya, yıkıldığı yerden kalkıp zorbasının gözlerinin içine bakmasını öğretmiştir. Bedeli ağır bir deneyim olmuştur var oluşu. Ancak, toplumun sessizce aynaya bakmasını sağlamıştır. İnsan Hakları Derneği, bu ülkenin geleneksel kültürünün ve devlet kültürünün ortasında durup, krala da tebaasına da suçlarını göstermiştir...

2006

YÜZLERCE DİLLE EKSİKLİ YAŞAMAK

Dil, insanın özgürlük alanı olduğu kadar hapishanesidir de. Dünyayı kendi dilinin sesi, duygusu ve anlamı ile kavrayan kişi, farkında olsun olmasın, insana ilişkin her şeyi diliyle sonsuzluğa çeviriyordur. Okuduğu, yazdığı ve konuştuğu sürece, hemen her saniye, dünyayı dile dönüştürüyordur. Bunun öteki ucu da, okuduğu, yazdığı ve konuştuğu sürece, dilini durmadan dünyaya giydirmek demektir. Ne kadar bildik şeyleri yinelerse yinelesin, kurduğu cümle ne kadar basit bir ihtiyacı karşılıyor olursa olsun, dil ile dünya arasındaki bu varoluş ilişkisi, kaçınılmaz olarak bir yaratıcılık ya da en azından bir yenilik içerecektir: O çok bildik şeye insanın kendini eklemesi ya da o durumu kendi zamanına taşıması şeklinde bir yenilik olacaktır bu. Dil ile dünyanın, dünya ile dilin sınırlarını, bir vurgu, tonlama ya da tını farkı kadar da olsa genişletip duracaktır. Algı alanını genişletecektir, anlam ve ses katmanlarını genişletecektir, haz ve acı olanaklarını genişletecektir. Ancak dil ile gerçekleştirilen bu yaratıcılık, ne kadar büyük, yeni ve bütün insanlığı kapsayan bir yaratıcılık olursa olsun, sadece o dil içinde gerçekleşmiş olacaktır. O dili bilmeyen insanlara bu yaratıcılığın ulaşması söz konusu olmayacaktır, insanın yarattığı çeviri denilen mucize olmasaydı.

Bir insan anadilinin dışında, anadilindeki sözcüklerin tınısına kadar bir hâkimiyetle kaç dili öğrenebilir? Kaç dilin ruhuna girebilir? Kaç dilin kültüründe yabancılık çekmeden yaşayabilir? İki, üç, bilemediniz beş; ki bu çok büyük bir sayıdır bana göre. İspanyolca biliyorsanız, Don Quijote'nin Rocinante'si, Tobosolu Dulcinea'nın aşkıyla, olanca görkemiyle kalbinizde

koşup duracaktır. Ancak Çince bilmiyorsanız Konfüçyüs, Çincenin “hapishane”sinden çıkıp, 2500 yılı kat edip size, “çocuklara en büyük saygı gösterilmelidir” diyemeyecektir. Diyelim Fransızca biliyorsunuz, Elsa’nın gözleri Aragon’un ağzından kanınızda kirpiklenip duracaktır; ya da Baudelaire, Paris Sıkıntısı ile çağdaş insanın ve dünyanın kaosu iç burkan bir hazla ruhunuza yerleştirecektir, ama bu kez de Ritsos sizin için hiç yaşamamış olacaktır. Elinizi değilse de sesinizi uzatsanız ulaşacak bir coğrafyada, Şehrâzat’ın korkuyu geceler boyu nasıl büyük bir aşka ve dünya masalına çevirdiğini, Arapçanın şiiri dilinizde menevişlenmiyorsa nerden bileceksiniz? Diyelim Dostoyevski, Stavrogin’in sesiyle kulağınıza, “İnanıyorum, inandığıma inanmıyorum; inanmıyorum, inanmadığıma inanmıyorum” paradoksunu fısıldadı; bu elbette sizin için müt-hiş bir ayrıcalık. Ancak bu kez de İtalyanca bilmediğiniz için Dante, Pavese... yarattıkları cennet ve cehennemden çıkamayacaklar. Yüzlerce yıldır birlikte yaşadığınız Kürtçe, ağaçların hışırtısı, kuşların şakıması kadar kalbinize ulaşmayacaktır. Siz, bilmediğiniz yüzlerce dille eksikli, yaşamayı sürdüreceksiniz!

Murat hâsıl oldu sanırım. Bu örnekler dünyadaki dil sayısı kadar çoğaltılabilir kuşkusuz. Eğer insan diller arasındaki duvarı çeviri yoluyla yıkmasaydı, biz hepimiz kendi dilimizin edebiyatından başka bir edebiyatı bilmeyecektik. Bu, şu demektir; biz kendi dilimizin duyarlılık alanı dışında bir duyarlılıkla dünyayı kavrayamayacaktık. Bir dil kendi hazinesi içinde insanı ve dünyayı anlamada ne kadar büyük olanaklara sahip olursa olsun, bir başka dilin ses ve anlam olanaklarıyla dillendirilmiş bir dünyanın eksiklisidir. Dil, insanın özgürlük alanı olduğu kadar hapishanesidir derken kastımız buydu. İnsan, birbirini anlamak gibi çok basit ve temel bir ihtiyaçtan yola çıkarak, yarattığı çeviri mucizesi ile elimizdeki dünyayı, dünyadaki dil sayısı kadar çoğaltmıştır.

Ne olursa olsun, edebiyatta çeviriyi savunan bu sözlere karşı, neden Okakura Kakuzo'nun Çayname'sindeki şu söz, okuduğum günden beri suya atılan taş gibi aklımda, kalbimde halkalanıp duruyor: "*Çeviri her halükarda ihanettir; bir Ming yazarının da dediği gibi en iyi ihtimalle işlemeli kumaşın arka yüzüdür— tüm iplikler mevcuttur ama rengin ya da desenin inceliği yoktur.*" Bu söz nasıl bir doğruyu içermektedir? Özellikle de edebiyat çevirilerinde işaret ettiği nedir?

Şiir, öykü, roman dile getirdiği anlamı ve duyguyu, o dilin seslerine çeviren bir simyadır. Anlam, ancak yazıldığı dilin sesleriyle vücut bulur. Çeviri, ne kadar başarılı olursa olsun; şairin, yazarın ruhunu ne kadar yakalarsa yakalsın; kültürel arka bahçesine ne kadar girerse girsin, çaresiz bir şekilde bu sesi kaybedecektir. Daha doğrusu metni, çevrildiği dilin sesleriyle yeniden var etmeyi deneyecektir. Ancak bu, hiçbir zaman yazıldığı dilin uyumunu ve çağrışım yükünü vermeyecektir. Kakuzo'nun sözleriyle söyleyecek olursak, "tüm iplikler mevcut olacaktır ama rengin ya da desenin inceliği" kalmayacaktır. Örneğe gerek var mı bilmem ama Behçet Necatigil'in şu dizesini dünyanın hangi diline çevirirseniz çevirin, (s) sesi ile yaratılan aliterasyon uçup gidecektir: "*Sevgili, seslendiğin serinlik bir serap*" Bu müthiş uyum ancak Türkçe ile sağlanabilir. Aynı şekilde, bütün dillerin, bir başka dile çevrilemeyecek, bir başka dilde aynı uyumla kurulamayacak ses güzellikleri vardır ve çeviri olanca gerekliliğine karşın, her durumda bu güzelliği yitirerek ancak var olabilen bir edebiyat alanıdır. Çeviri, içine konulduğu kabı kırarak suyu bir başka yere, bir başka kaba taşımaya çalışmaktır.

Olanca güçlüğü ve kaybına karşın, evet, çeviri... Kumaşın arka yüzü ön yüzünü ne kadar gösteriyorsa... Yoksa ben ne kadar sığ bir dünyada yaşamış olacaktım. Nasıl yoksul bir hayatım olacaktı. İnsanın büyüklüğüne ve sonsuzluğuna

nasıl inanacaktım. Sürekli beni gösteren aynalarda başkalarını nasıl görecektim. Dünyayı konuşulan dil sayısı ile çarparak büyötmeyi nerden düşünecektim. Dünyanın bütün ölkelerini görmeden nasıl görecektim. Düşüncesi bile insanın içini karartmaya yetiyor.

2007

*"Örneğin bir paslı bıçak ilk parıltısına
koştı koştı yenildi"*

Tuhaf bir merak, karşılığı olmayan bir soru, zaman zaman gelir aklımın başköşesine oturur. Kuşkusuz, hayatlarıyla, yazdıklarıyla beni yetiştirmiş, büyütmüş; varlığım varlıklarıyla anlam bulmuş insanlar içindir böyle bir merak, bu karşılıksız soru: Şimdi yaşasalardı ne düşünürlerdi, ne yaparlardı, nasıl yazarlardı... Ne kadar büyürsek büyüyelim, gizli bir tutunma ihtiyacı, aklımızın bir büyük akla değme büyüğü ve gittikçe büyüyen bir yalnızlık olmalı böyle bir arzuda. Yazdıkları, yapıp ettikleri aynı yakıcılıkla bizi var etmeyi sürdürse de; ilk okumadan bu yana her okumada yıkıp yıkıp kursalar da dilimizi, bu çaresiz meraktan, en azından ben kurtulamıyorum. Evet, yazdıkları var, bir sonsuzluk gibi çınlayıp duran. Ancak bu yalın, insani ve yanıtsız soruyla dönüp dönüp bakıyorum kendime ve dünyaya: Yaşasalardı, bugünlerin şiirini nasıl yazarlardı...

Yirmi iki yıl olmuş Edip Cansever dünyamızdan ayrılalı. Benim yüzlerce ustam içinden, sessizce öne çıkan üç gizli dilimden birisidir Cansever. Yirmi iki yıldır yazmıyor! Gerçi o bize, şiir için, acı için, düş için, şarkı için, zaman için, mevsimler için, aşk için, öfke için, okumak için ve şiir için yanımıza neler almamız gerektiğini söylemiştir. Kendi hayat şifrelerini, yüzlerce şiir halinde bırakmıştır hayatımıza. Bu algı, duyuş ve söyleyiş sonsuzluğudur, ölümün gerçeğine rağmen, bu yirmi iki yılda neler yazardı merakı ve arzusu... Sanırım

yazdıklarını dönüp dönüp okuyup, bu sözü, bu sözün bütün kaynaklarını, bu kaynakların trajedisini bizim üstlenmemizden başka çaremiz yok...

Bana bile abartılı gelen bir cümleyle başlamak istiyorum: Bugüne kadar fotoğrafını ve/veya kendisini gördüğüm şairler içinde, iki şairin yüzüyle şiiri arasında acı bir uyum bulmuşumdur: Edip Cansever ve Metin Altıok. Bu sözüm için akli bir açıklama beklenmesin. Sevdiğim pek çok arkadaşımın yüzünü hapsedecek bir söz söylüyorum, farkındayım; ama kalbim böyle diyor. Yazdığı her şiirle yeniden şekillenmiş bir yüz. Baktığı, gördüğü her şeyin tortusundan yapılmış bir yüz. Geçtiği her yerde bir parçası kalmış bir yüz... Şiirle yüz durmadan birbirinin içinden doğuyor ve birbirinin içine gömülüyor.

"Ah, acısız boğulabilir insan" (İlk yaz Şikâyetçileri) Öyle sanıyorum ki Edip Cansever şiirinin temel sorunsalı, bir çılgılık halinde bizi sarsalayan bu yaşama algısı, bu insani paradoks, bu çaresiz seçimdir. Ondaki yaratıcı, yıkıcı ve kurucu gücün çıkış noktası, dünyadaki her şeyi bir uzaklığa yerleştiren, bir hayıf duygusuna dönüştüren, bir çeşit yabancılaştıran ve ancak bu şekilde sevme imkânı bulan bir mutsuzluk bilincidir. O, Cioran'ın dediği gibi *'sağlıkta değil, hastalıkta yaşama belirtisi olduğunu'* çoktan bilir. (Çürümenin Kitabı) Ve yine çoktan bilir, bilmekten de öte yaşar ki, herkesin mutluluk dediği *'alışılmış bir kötümserliktir'*. (Kirli Ağustos) Çok daha önce, Tragedyalar'da şöyle seslenecektir bize: *"Bu dünyada ağrı var/ Ağrıdır unutulmak, korkular/ Çaresizlik bir ağrı/ Ve göğün sürüleri bu ağrıdan kopmuşlar/ Yeryüzü bundan böyle dağınık."* (Tragedyalar)

Edip Cansever'de dış dünyaya ilişkin her nesne, her olay, her durum ve mekân, insanın ruhsal karmaşasını biraz daha çoğaltmak, bu karmaşayı umutsuzca aralamak -anlamak

değil sadece– buna dayanarak bize insanın büyüklüğünü duyumsatmak, buradan hareketle bu karmaşaya –buna çözümsüzlük diyebiliriz rahatlıkla– saygı duymamızı sağlamak için bir olanaktır. Ev içindeki herhangi bir eşyadan, yollar, çarşılar, ağaçlar, denizler, kuşlar, vitrinler, lunaparklar, tarlalar, ırmaklar boyu... ne varsa bizi kuşatan, her şey, bir sonluluk içerisinde, insanın o büyük kaotik varoluşunu dokur durur. İşte bu karmaşa ya da çözümsüzlüktür insanın sonsuzluğu. Bu karmaşadır bizim biricikliğimiz. Biz bu çözümsüzlükten alırız alacaklarımızı, bu çözümsüzlükten veririz, vereceğimiz ne varsa. Cansever bunu bize-en iyi duyuran, bize çözümsüzlüğümüzü sevdirebilen birkaç büyük şairden birisidir: “*Siz büyük duygucular/ Neler anlatacaksınız bitiminde bu yazın/ Bir gün anlatın/ Biz yetindik başlangıcıyla/ Daha anlatılmayanı anlattık/ Daha hiç yaşanmayanı yaşadık.*” (İlkyaz Şikâyetçileri)

Cansever şiirinin en temel izleklerinden birisi olan yalnızlık, gerçekte kalabalığın öteki adı, görünümlerinden birisi, kalabalığın insan ruhu üzerindeki doğal bir uzantısıdır. “*İnsanın insana verebileceği en değerli şey/ Yalnızlıktır*” (Kirli Ağustos) derken, kısa bir süre sonra döner, “*Ve okuyorum yıllardır bütün yalnızlıkları/ Okuyorum da/ Kuş olsun, insan olsun/ Yalnızlık sevmesini bilmeyenlerin icadı*” der. (Sonrası Kalır) Bu bir çelişki değildir. İnsanın iki duygu durumunun aynı kaynaktan doğduğunun, aynı yaşantıda can bulduğunun çok olağan bir resmidir: Çağdaş hayatın çok doğrulu ve çok yüzlü resmi. Her bir yüzünde insanın bir başka hevesi, bir başka hayıfı ışırdurur. Yalnızlık da kalabalık da insanda aynı üşüme hissini uyandırır. Ancak bu his yıkıcı değildir. Ne kadar şikâyet edilirse edilsin, ondan, varoluş adına gizli ve derin bir haz alınan, bir çoğulluğa, oradan da yapıcılığa ulaşılan bir yaşama deneyimidir. Ne yazık ki bu deneyim hiçbir zaman tamamlanmaz. Cansever özellikle istemez, yalnızlıkla kalabalığı bir

uyuma, bir tamliğa ulaştırmayı. Böyle bir nokta ölüm noktasıdır. Her ikisi de ancak yarım olmakla öteki için bir değer ifade eder. Hayatın sürmesi, dahası yenilenerek sürmesi bu yarımlıkla ancak mümkündür. Küçücük bir ek: Yalnızlıktan murat, insan kalabalığı değildir yalnızca. Cansever, 'hiçbir anlam içermeyen' doğanın nesnelerinden de 'bir varoluş hüznü' olarak süzer yalnızlığı: "Yağmur yağmur yağmur/ Uçsuz bucaksız bir deniz/ Anısız, sonrasız, biz bizemiz/ Devinimsiz bir yüz gibi terlemekte zaman." (İlkyaz Şikâyetçileri)

"Oysa ben yaşamaktan da yoğun/ Bir sıra yalnızlıktan bir alkolik çocuğum." (Kirli Ağustos) Ya da şu dizeler: "İçelim ey cüceler, içelim/ Vaktimiz var nasılsa/ Doğacak yeni acılar için." (Kirli Ağustos) Alkol ve otel... Ortak algıda, herkesin dünyasında güçsüz bir kaçış, çaresiz bir sığınak olan bu iki gerçek, bu iki geçici zaman, Cansever'de, neredeyse sürekli bir yabancılaşıma imgesidir. Birisi içerden süren, öteki görünürde dışarda sürüp giden iki mekândır ve her iki mekân da binlerce kişiyle doludur. Bir başka deyişle, alkol ya da otel, sığındığımız hangisiyse, orada bizi karşılayan, kaçtıklarımızdır. Daha doğrusu kaçtığımızı da alıp gitmişizdir: "Ölümler dirilirdi. Çıkamazdım ki otelden/ Ben otelden hiç çıkamazdım ki/ Her şeyi bilen bir adam gibi gelip geçerdi/ Kış/ Ve hayaletler halinde yaz sürüleri/ Gündüz ve gece/ Gece desem gece, gündüz desem gündüz/ Ve desem ki, sonuncu günü/ Dünyanın insan eliyle yaratılmasının/ Sonuncu günü/ Koridorlardan geçerdim// Koridorlar ki uzun desem uzun, kısa desem kısa/ Aslında bana göre bir şekil/ Bir monolog da diyebilirim buna, içinde bir konuşma ürpertisinin yer aldığı/ Kelimeleri olmayan bir yazı türü belki de." (Kirli Ağustos) Bir uğultu halinde insanın üzerine çöken bu farkında olarak yaşama azabının, görünürde yeni bir imkânla biraz hafifletilmesi, yeni bir mekânla ağırlığının azaltılması, dolayısıyla bir sevmeye denemesi, kısaca yaşama geri dönüş için birer simyadır her

ikisi de. Alkol ve otel, bir iç konuşma diline, dış gerçekliğin içte bir uzantısına dönüşür Cansever'de. O, *"Bir çalgı başında nota yapraklarını/ Çeviren biri gibi/ İçiyorum sadece"* der. (Oteller Kitabı) Bunu, devrilen bardak sayısı olarak algılamak kolaycılık değil, bilisizliktir. Burada görülmesi gereken, uyumsuz bir dünyanın harf harf bir başka dile çevrilmesidir. Herkesin gizli-açık bir sakınımıyla yaşadığı ve en fazla kekeleyerek dile getirdiği bu iki gerçeklik, öyle inanarak ve çok işlenir ki, giderek bir mite dönüşür. Kalabalığa tekrar dönebilmek için kalabalıktan arınma mitine; yaşamı bunca değerli kılan, onun mayasındaki ölümü sevebilme mitine; alkolü ve oteli bir karşı dünya olarak kurma mitine...

Kilise ve genelev, Cansever şiirinin çok önemli iki uğrağıdır. Her ikisi de hem şair için hem bizler için tam bir arınma imkânıdır. Birinden çıkılıp ötekine gidilmez ama her ikisine de küçük düşürülmüş, kirlenmiş, haksızlığa uğranılmış, gü-rültü ile sakatlanmış soğuk bir 'dışarı'dan gidilir. Her ikisinde de iki büyük yalnız vardır. Birisi, tanrısı tarafından yalnız bırakıldığı bir zamana çivilenmiş bir sevaptır (İsa), öteki, yaşadığımız zamanın dışına toplumun çivilediği bir günahdır. İkisi de gelen ziyaretçi sayısı ile her gün biraz daha uzaklaşır insan olmanın acısından ve sevincinden. Her iki mekân da bizi mazlum olarak kabul eder, iyilik duygusu esinler ve kaçarak geldiğimiz dışarıyı yeniden sessizce sevdirebilir. Çünkü her iki mekânda da yaşamak kutsal bir yalnızlık gerektirir. Dayanılmaz bir edimsizliktir bu. Oysa biz insanız ve buna dayanamayız. Geliriz, arınırız, kırılmaya ve kirlenmeye yeniden döneriz. *".../ Kaçırıp bakışlarımı kirli dizkapaklarından/ Ve çürüklerle dolu bacaklarından/ O biçimsiz daracık alnını/ Katmasam mı hesaba/ Ve aldırmasam mı hiç/ Çenesindeki yapma bene/-Ah nasıl da Noel çanları çalmakta dışarda/ Taksim'de bir kilisede ya da Tarlabası'nda-/ Yapabilir miyim istesem."* (İlkyaz Şikâyetçileri)

İçkili bir yer. Bütün anlatım bir hayat kadını ve kaçamak bir ilişkiyi imliyor, önceliyor. Bir çeşit günaha girme arzusu. Tam bu sırada dışarda bir yerlerde kilise çanları çalıyor. Bu, yaşantıda gerçekten tam da böyle olmuş olabilir. Ancak şiire sokulduğunda, olağan olmaktan çıkıyor ve bize bir şeyi göstermeyi, duyurmayı amaçlayan bir seçim halini alıyor. Günaha girme arzusunun dinsel bir motifle yatıştırılması mı, kışkırtılması mı, yoksa bir yalnızlığın daha soğuk bir yalnızlıkla yoğunlaştırılması mı? Birinin diğeriyle olan derin ilişkisini bir bilinçaltı duygusu olarak bize duyumsatmaya çalışan ve gerçekliği yeniden kuran bir seçim var burada. Hemen her kitaptan pek çok örnek verilebilir bu iki gerçekliğin Cansever şiirindeki yerine ilişkin; ama biz şu iki örnekle yetinelim: *"Ben sadece armasıyım o katedralin/ Dünya ise çalmaya hazır/ Koskocaman bir org gibidir."* (Bezik Oynayan Kadınlar) Ve Çağrılan Yakup'tan şu dizeler: *"Baylar! İnecekler insin, öyle değil mi/ Herkes çiçeklerini isterse bıraksın/ Bir iki şey var zaten yapacak, yolumuz uzun/ Hem size söyleyeyim, benim aklımda kadınlar dizili/ Bir sürü evler duruyor/ Yataklar, perdeler, kolonya şişeleri/ Ve çiçekler, prezervatifler/ Rengârenk perşembeler dizili/ Bir sürü evler duruyor/ Ben istersem oralardayım, haberiniz olsun."*

O, daha Yerçekimli Karanfil'de, varlığını iç'le dış'ın gergine gereceğinin, odalarla dışarının o ince çatlağını derinleştirip duracağının, bir 'doğa vatandaşı' (Tomris Uyar), bir tanrı tutanakçısı gibi çalışıp duracağının işaretini vermiştir: *"Kapılar pencereler tabiatla oynaşacak."* Bu dizenin ışığı, daha sonra yazılacak Cansever şiirinin üzerine düşüp duracaktır. Odalar ve doğa, tahterevallinin iki ucu gibidir. Her iki gerçek de ritmik bir şekilde yükselir ve düşer. Birisinin öne çıkması, yükselmesi, ardından gelecek dibe çökme, o yoğun tortulaşma için gerekli malzemeyi toplamak içindir sanki. Ne diyordu Albert Camus: *"Bir tek gün dışarda yaşamış birisi yüz yıl hapis"*

yatabilir. Çünkü canının sıkılmaması için yeter derecede hatıraya sahip olmuştur artık.” (Yabancı) Odalar dışarıdan korunmak için değildir. Bir çeşit Nuh’un gemisidir. Yoğunlaştırılmış bir dışarı/doğa ile inilleyen bu varlık, bizim onu tekrar tekrar yaşamamız için özelleştirilmiş, bize ait kılınmış, pertavsızla büyütülmüştür. Her şey ses halini almıştır. İçinden, kenarından, uzağından geçtiğimiz doğa; üstümüze başımıza kirpiklerimize parmaklarımıza bulaşmış, eve, odalara dolmuş, bir yankı halinde sürüp durmaktadır. Bu, bir yanıyla da doğanın bizi kendisi kılma ayinidir. Bir aidiyetin doğuş törenidir, görünüşteki bu sessizlik ve yalnızlık. Ölümün bilincinde olan varlığın, insanın, kendisini doğaya ekleyerek sonsuzluktan pay edinme çırpınışı, iniltisidir. Bu kadar büyük bir tutkuy-la doğayı/dışarıyı severken dönüp dönüp eve kapanmanın, evi/odayı bir tapınma duygusuyla yaşamamanın ardında böyle bir sonsuzluk arzusunun çaresizliği, bir trans seansı vardır sanki. Bizi bu yargılara götüren elbette bütün bir Cansever şiiridir ama özellikle Bezik Oynayan Kadınlar’ın sondan bir önceki şiiri, Uyanış şiiri, hepimizin yerine inilleyen bir bilinçaltı sergisidir: *Uyanıyorum uyanıyorum/ Dört duvar/ Evet, dört duvar/ Peki duvarın arkasında ne var// -Duvarın arkasında ne var/ -Bir çocuk, bir çocuk daha, çocuklar/ -Duvarın arkasında ne var/ -Bir kadın, katolik, yas giysilerini çıkarmış/ -Duvarın arkasında ne var/ -Yaşlı bir adam, dinleniyor güneşte/ -Duvarın arkasında ne var/ -Bir gemi, yolcu gemisi, ışıklar içinde/ -Duvarın arkasında../ -Bir çim makası, bir havuz/ -Duvarın arkasında, duvarın../ -Bir piyano, büyük çok, bir de viyola/ -Duvarın arkasında ne var/ -Avdan dönüyor balıkçılar, balığın ‘deniz içi’ renginde/ -Duvarın arkasında ne var/ -Ne olsun, bir lunapark, kartopu kadar o da/ -Duvarın arkasında/ -Çünkü, işte, şimdi, sonra../ -Duvarın arkasında, duvarın/ -Beyaz, beyazlık/ -Duvarın arkasında ne var/ -Bir şarkı, anlamlı çok/ -Duvarın arkasında ne var/ -Bir melek üç kanatlı/ -Duvarın*

arkasında../ Ne olsun duvarın arkasında/ Yıkanmış arınmış bir gök/ Köpük köpük bir dünya// Dört duvar?/ Evet, dört duvar."

Hayır, duvar erimiştir...

Edip Cansever'in asıl salınımı, sadece birkaçını andığımız birbirine aykırı gibi duran yaşantı parçalarını da içeren, onların üstünde bir gökyüzü gibi duran asıl salınım, ölüm sevgisi ile yaşama tutkusu arasındaki büyük salınımdır. Ölümle yaşam Cansever'in bütün bir şiirinde öyle birlikte işlenir ki, okur, birini sevmeden ötekini anlamanın olanaksız olduğuna inandırılır: *'Ah güzel yaşam! Sevgilim ölüm!/ Ben yalnız ikinize hayranım.'* (Bezik Oynayan Kadınlar) Bu, ölüm korkusunun yol açtığı yaşama kötürümlüğünün, doğrudan ölümün kendisiyle bir yaşama mucizesine dönüştürülmesi, tanrıların elinden insanı küçük düşüren ölüm silahının alınmasıdır. *'Sen ölüm!/ Seni hiç düşünmeden yaşadık/ Seni hiç düşünmeden yaşayacağız bundan sonra da'* (İlkyaz Şikâyetçileri) Ben bu dizeleri şöyle okumak istiyorum: Ölüm, sen bizim gizli hayat bilgimizsin. Ne kadar eksikli olursa olsun, yaşadığımız hayatı sevmeye altımızdaki toprak, üstümüzdeki gök sensin. Sen olmasaydın, hiçbirimizin hayatı bu kadar değerli, büyük ve biricik olmazdı. Sonsuzluğu küçücük bir hayatın içine sığdıran gerçek tanrı sensin... O, *'Ve bizim en güzel öldüğümüzdür bu: Yaşamak'* (Nerede Antigone), bilgisinden, *'Ölüm/ Sen en güzelsin bu saatlerde/ Büyütmüş yetiştirmişsin beni/ Söyler miyim hiç sana hayran olmasam.'* (İlkyaz Şikâyetçileri) dizelerindeki büyük sevgiye gelecektir. Belki de şu bilgidir, *'imgesiyim ölümün'* (Kirli Ağustos), dedirtecek kadar ölümü bir yaşama 'meselesi' haline getiren o büyük sevgisin ardındaki gerçek: Ölümü bağışlama, kaçınılmaz sonun acısını bütün bir yaşama yayararak hafifletme, sıradan görünen her şeyi yücelterek ölümden intikam alma, bir çeşit kahramanlık duygusuyla yaşama; kısaca, *'ölüme alacağı hiçbir şey bırakmama'* (Kazancakis)... Bilgisi

ne olursa olsun, bütün bir Cansever şiirinin bize sunduğu; mutsuz, uyumsuz, acı bir dille bize sunduğu, mevcut hayat bilgimizi tersyüz eden, ölüm dâhil tüm yenilgileri bir yaşama mucizesine dönüştüren, derin bir dünya sevgisidir.

Bu büyük sarkaçtan bana kalan can alıcı şiir bilgisi mi? *“Şiirin güç anlaşılabilirliği kolay anlaşılabilirliğinden sonra gelmelidir. İlk okuyuşlar çoğu kez yanıltıcıdır. Şiirin gizilgücü kendini çok geç ele verir de ondan. Demek oluyor ki derece derece bir yükseltiye ulaşmamız, böylelikle şiirin gerçek değerine en yakın yerde durmamız söz konusu olabilir ancak. Yoksa kolay anladığımızı sandığımız şiirlerden, giderek pek bir şey anlamadığımızı anlamak kalır geriye.”*

2005-2008

“Bir insanın karakteri, eğlenceli bulduğu şeyde ortaya çıkar en çok.”

Goethe

Bizler yaşadığımız hayatın acılarını, baskılarını, şiddetini, iki ana başlık altında toplayabileceğimiz iki yoldan hoş görür, katlanılır kılar, dönüştürür ve ancak böylece hayata katılabiliriz. İlki çalışmaktır. Hayatın günlük pratiği içinde bir iş üretmek. Dolayısıyla yaptığımız işin odağında/ekseninde kendimizi üretmek ve her gün yeniden oluşturmaktır. Çehov diyor ya hani, “bizi ancak çalışmak kurtarır”; tam da böyle bir varoluş hali. İkincisi ise sanattır. Bütün dallarıyla, bu dalların var olduğu bütün biçim ve içerik imkânlarıyla sanat. Sanat, dünyayı işlerken, dönüştürürken, iki ana yol, iki ana dil seçer. İlki, var olan, yaşanan çatışmayı, olumsuzluğu var olandan daha da ağır hale getiren trajedidir. Bu bir paradoks gibi görünse de değildir. Biz yaşadığımız cehennemi sanat yapıtıyla kendi gerçekliğinden daha da yoğunlaştırılmış bir yapıya oturtarak yaşanan gerçekliğe karşı bir katlanma gücü ediniriz. Bu bir anlamda var olan olumsuzluğun biraz hafifletilmesidir. O durumu bireysel bir duygu ve tükeniş halinden çıkarıp, bireysel/toplumsal bir bilinç haline dönüştürerek, onu kötüleyerek, gizli-açık bir yaşama bilgisi ve gücü elde ederiz. İkinci yöntem ya da tarz, yine aynı ağır acıyı, baskıyı, şiddeti, komik olana dönüştürmek, gülünç düşürmektir. Trajik ve komik, bir ve aynı durumun çeşitli yanlarını değişik tarzda dile getirirler. (A. Ziss) Birbirleriyle iki ayrı kutup

oluşturmalarına karşı aynı kökten doğarlar. Aynı sorunun iki ayrı yolla insanileştirilmesi, yeniden var edilmesi, insanın ve hayatın korunması imkânıdır.

Baskı, en küçüğünden en büyüğüne her türlü baskı, özü itibariyle insanın varlığını kısıtlayan, küçük düşüren bir korku unsuru, daha doğrusu korkunun doğrudan kendisidir. Bireysel ya da örgütlü, baskı, hiçbir zaman tek yönlü bir korku üretmez. Yalnızca hedeflediği kişiyi ya da kurumu güçsüz düşürmez. Görünenin ötesinde, gerçekte uygulayan açısından da bir korku unsurudur baskı. Belki de daha çok uygulayan açısından durmadan korku üretir. Bu yüzden iki ağzı keskin bir bıçaktır ve çıktığı yeri de vardığı yeri de aynı çaresizlik içinde bırakır. İnsanın zihinsel ve bedensel varlığını aşağılık bir paranoyanın pençesinde uyuşturur, köreltir. İnsanı, ölümcül bir umutsuzluğa ya da bir o kadar ölümcül yapay bir gelecek umuduna tutsak ederek, kendi elleriyle ördüğü görünmez duvarların içinde tüketir. Baskının olduğu yerde, şimdi, şu an, yaşanan yoktur ya da en azından dilsizdir; dolayısıyla ne hatıra, ne hayal vardır. Varsa da bir cezaya dönüşmüştür.

Mizah, bu duruma düşmüş, düşürülmüş kişiyle ve toplumla, trajedinin tersi bir dille, alay eder. Büyük sandığı korkunun/korku verenin küçüklüğünü, aptallığını ve zayıflığını; kendisinin, sandığı kadar güçsüz, yaşadığı durumun sonsuz olmadığını sezdirir, gösterir ve zayıf düşmüş bu insana, onunla dalga geçerek insan olduğunu duyumsatır, değişime katılmaya çağırır ve en önemlisi, trajik olanın yarattığı etki kadar bir etki gücüyle buna inandırır. Mizah, baskıcının pervasız güvenini ve *"kibirli ciddiliğini gülünç ve etkisiz hale getirir."* (T. Oral)

"Mizah yoluyla dile gelen komik –der Avner Ziss– her zaman kibirli, yalan ve yapmacık bir biçimle, çağdışı, önemsiz ve boş bir içerik arasındaki çelişkiye dayanır. Sadece bayağılıkta değil, yüce

olmak hevesindeki bayağılıkta da; sadece işe yaramaz battalda değil, yeninin cübbesini giyinen eskide de; yalnız zırva olanda değil, insanın gözünü boyayan derme-çatmalıkta da yatar komiğin kökeni." Rochefoucault, "ciddiyet, zekânın kusurlarını gizlemek için uydu-rulmuş bir beden gizemidir" mi diyordu... Gülme, psiko-fizyolojik bir etkileşime dayanır ama komik, insanın ruhsal alanına girdiği için sanatsal bir kategoridir. Bu yüzden Gogol, "çarpık bir buruna değil, sakat ve sahte bir ruha gülelim" der.

Mizah, bu etki gücünü, özellikle karikatür, resim gibi sanatlarda yaygın olarak kullanılan, 'yabancılaştırma' denilen bir bakış, algı biçimi, düşünce yöntemi ve yaratıcılıkla sağlar. Yılmaz Onay'ın, çok güzel bir tanımla, "daha yakından görebilmek için daha uzaktan bakmayı sağlamak" olarak özetlediği sanatın / mizahın bu müthiş imkânına birkaç örnekle bakalım:

İsmail Gülgeç'in bir karikatürü. Birinci karede koyunlar, kendilerine yapılan vaatleri, sevinç içinde birbirlerine anlatıyorlar. İkinci karede koyunların sevinci, "Aman ne güzel artık bize de pasaport verilecek, biz de serbestçe yurt dışına gidebileceğiz" sözleriyle devam ediyor. Üçüncü karede, geniş bir açıdan, koyunların bu sözleri bir binanın içinde söylediklerini görüyoruz. Komikten öte, trajik olan ise bu binanın üstünde "mezbaha" yazmaktadır. Böylece, bir yalanın illüzyonu içinde gözü kapalı ölüme sürüklenen yığınlara, konumlarını bir de uzaktan ve gündelik alışkanlıkların dışında görmelerini sağlayarak, onların gerçeğin bilincine varmalarına çok önemli bir kapı aralamış oluyor sanatçı.

Yıl, sanırım 1986. Yarın dergisinde, 'baskı dönemlerinde mizah' konulu özel bir sayı hazırlıyoruz. Can Yücel'den de bir şiir istedik. Gelen şiir, 'Allah Kabul Etsin ki' başlıklı şu şiirdi: "Vakfeyledik nefsimizi diyanete riyazete/ Kifayet etmez oldu üç aylık oruç/ Dört ayları tutuyoruz gayrı: Recep/ Şaban/ Kenan/ Ramazan." 12 Eylül faşizminin üzerinden 5-6 yıl geçmiştir.

Ülke güya demokrasiye geçmiştir. Faşizmin lideri kendisini cumhurbaşkanı koltuğuna taşımıştır. Antidemokratik baskılar aynı acımasızlıkla sürmektedir. Halk daha da yoksuldur. Dindeki oruç imgesi, hem uygulanan şiddet karşısındaki susturulmayı hem de yoksullaşmayı duyurur bize. Ve kendi kendini kurtarıcı ilan eden kişinin o korku saltanatını sarsar, gülünç düşürür.

Bir başka örnek, Semih Poroy'un bir karikatürü. Tankın namlusunun ucunda bir küçük kuş vardır. Tank nereye ateş ederse etsin, ne kadar yıkıcı olursa olsun bu kuşu vurmaması imkânsızdır. (İkinci bir ironi, tankı kullanan asker sapanla kuşu vurmaya çalışmaktadır!) Biz birden, acı bir gülümsemeyle bu dehşetli ölüm makinesinin zavallılığını hissederiz. O küçük kuş kocaman bir hayatın simgesidir. Her durumda ölüme üstün gelecektir. Dev ölüm makinesi birden çaresiz ve gülünç olmuştur. Zihnimizdeki korku duygusu, dehşet imgesi, birdenbire yaşama gücüne ve büyüüne dönüşmüştür. Bizim bundan sonra tanka ve temsil ettiği güce bakışımız hiçbir zaman edilgin ve teslimiyetçi olmayacaktır.

Son bir örnek, John Heartfield'in ünlü bir afişi. Hitler'in kitleleri kastederek, "milyonlar benim arkamda" sözünü yabancılaştıran bir afiş. Afişte Hitler, bu sözü söylerken bir yandan da elini omzundan arkaya uzatmış olarak resmedilir. Arkasında, yüzü görülmeyen, ağzının yarısı görülebilen, Hitler'i de gölgede bırakan kocaman göbekli bir adam vardır. Adam Hitler'in arkaya uzanmış eline birkaç deste banknot koymaktadır.

Tüm bunlar insanı alıstığı, üzerinde düşünmediği, düşünse de doğru bulduğu bir gerçekliğe karşı önce şaşırtan, sonra da gerçeklikle o güne kadar kurmadığı yeni ilişkiler kurmaya götüren, yabancılaştırmanın çok çarpıcı örnekleridir. Bizim bilincimizi "değişebilir"e, "değişmelidir"e doğru ısıtan birer

hayat tasarımıdır. Sanırım şöyle bağlamak yanlış olmayacaktır: Mizah, yabancılaştırarak, bizi kendimize ve dünyaya karşı içine düşürüldüğümüz bu yabancılaşmadan kurtaracak en büyük imkânlardan birisidir. Gücü hayatı kavrayışında, yaşama sevincinde, insan saygısında; tüm bunlarla taçlanmış bir zekâ ile gerçeğin o büyük yalınlığında gizlidir. Korku verenin korkusu, tüm bunlardan yoksun oluşunda yatar. Elindeki onca yönetim alanına, kişiliğine giydirmeye çalıştığı devlet gücüne ve ciddiyetine rağmen, bir insanın mizah karşısında yaşadığı zavallı kasılmanın, aptal öfkenin, sevgisiz aklın ardında nasıl bir kültürel donanım, zekâ düzeyi yatar; bunu sanırım o komik güç simgesinin dışında herkes görebilir...

2004

*"Dağlarının, dağlarının ardı
nasıl anlatsam..."*

Ahmed Arif

Varlar ve yoklar. Birisi sussa, güvercinler olmasa, köpekler gölgeye çekilse, ya da koyunlar tepeyi aşsa, arkalarındaki sonsuz beyazlıkta kaybolup gidecekler. Bir tanrı tanımı yapılabaksa, bu kadınların uzaklığından, ellerindeki merhametten, topuklarından alın çizgilerine yürüyen toprağın çaresizliğinden yapılmalıdır. Öyle bir leke, dünyanın alnında. Sustukça, çekildikçe, silindikçe büyüyor. Yalnızlık bu kadar gerçek, bu kadar dokunaklı olur... Sarı bir zamanın içinden gökyüzü gibi kıyısız bakıyorlar. Bakmıyorlar da dünyanın bütün hevesleri, bütün kırgınlıkları gözlerinden kalbimize akıyor. Öyle büyük, öyle derin, öyle mahcup. Göz değil de yüzlerinden avlulara, bahçelere esen bir kirpik harmanı. Sıram sıram yalnızlık elifi. Keder mührü. İndiriyorlar, sürmeli güneşler çekiliyor dünyamızdan. Bütün çocuklar birden üzgün. Simsiyah bir gece her yer. Yalnızlık, yalnızlıktan el çekiyor. Gece değil de susuz kuyular. Uykularda süren tarlalar, erkeklerin kasveti, hayal çanı sürüler yataklara yürüyor. Ey hak edilmiş yorgunluk, ey yedi renkli rüya; bir kutsal masal gibi içimizdeki kadim bilgi... Senin emeğinden doğuyor dünya her sabah. Üzümler, pamuklar, keçilerin sütü, dağların iyiliği, sofralardaki taş, erkeklerin alnındaki uçurum, senin gözlerinden ışıyor. Çocuklar senin kirpiklerinin beşiğinde seviyor kendilerini. Uzun kışlar, karların ağır beyazı, evlerin kan pıhtısı hayatı, sen kirpiklerini

kaldırdığında dünyamıza katılıyor. Yaşamamanın bütün renkleri üzerinde, bir şehrayın gibi yürüdükçe sen, bu yoksulluğun içinden, taşlarda, sararan otlarda, yolların kederinde bir sevinç, bir telaş, bir yaşama büyüü... Ey ince tülbentlerden süzülen zehir... Ey kilimlerde murat alan hayal... Senin gözlerin olmasa bu dağlar, bu evler, bu bizim uzak yakınlığımız olur muydu? Kim severdi kendinden başkasını.

Bunlar resim değil. Fikret Otyam'ın gözleri. Bir çerçeve içine alınmaya çalışılan sonsuzluk. Sarının ve beyazın, bütün renklerin üzerine yürümesi. Başka hayatların hayatımıza kattığı kederli bir büyüklük. Seslerin kirpik kirpik söze dönüşü. Bütün zamanlara yürüyen bir geçmiş. Harran masalı. Kaçakçıların arkasında bıraktığı gözler. Dağ sevgisi. Dengbejlerin renk renk açan sesleri. Atlar gökyüzünü soluyor avlularda. Duvarlarda bir şahmeran. Bir ters lale eşiklerde. Telkâri cümleler alından boyuna... Tavus kuşunun ceylana anlattığı barış var bu resimlerde.

Bütün halkların kaderi, kadınlarının ellerinden, alın çizgilerinden okunur ama Kürt halkının kaderi, kadınlarının gözlerinden, o gözlerin arka bahçelerindeki onurlu, acı sesizlikten okunur. Başkalarını bilmeyen insanın hayatı bütün kötülüklere açıktır. Fikret Otyam, Kürt halkının kapalı, ağır hayatını, yıllar önce Türkiye'nin gündemine sevgiyle taşıyan belki de ilk insandır.

2008

ŞİİRİMİZ BİR BÜYÜK ŞAİRİNİ KAYBETTİ

Beş yıl oldu sanırım... Konak Belediyesi'nin düzenlediği şiir günleri kapsamında Seferis'i ve Necati Cumalı'yı ziyarete götürdü, Ege'ye ve edebiyata güzellikler katan dostlar. Bunda, hem geldiğimiz yeri, hem de gideceğimiz yeri gösteren incelikli bir saygı, çoktan unuttuğumuz bir vefa, yaşadığımız ânın içindeki üç zamanı gösteren bir gizli hayat bilgisi vardı. Şiirin ve ölümün bütün halkları sevgiyle eşitlediği, yaralı bir tarihin acılarını yaşama gücüne dönüştüren bir büyü içinde, aklımız ve kalbimiz sessizce genişleyerek şiirler okuduk onlarca şair... Dönüşte Mehmet abiye uğrayacaktık Mahmut'la (Temizyürek)... İzmir'in gizli şairi, edebiyat emekçisi sevgili Ercan (Günaydın)'dan başka kime verecektik ki bu "eziyeti." Benim İzmir'deki evim, nazım, kalbim Ercan götürdü bizi, saygılı, çekinik ama yine de büyük harflerle konuştuğumuz o güzel buluşmaya...

Biz o birkaç saatlik buluşmada elbette şiir konuştuk; çıkan yeni kitaplardan, o ayki dergilerde çıkmış kayda değer bir iki yazıdan, "tezgâhta" nelerin olduğundan konuştuk ama benim asıl şaşırdığım Mehmet abinin müzik bilgisi ve arşiviydi. Tanıyanlar şarkılara tutkunluğunu, nasıl geniş bir şarkı repertuarı olduğunu çok iyi bilir. Ancak o gün Mehmet abi bize, yurt dışından gönderilmiş, cazdan bluesa, etno-müzikten klasik müziğe hiç bilmediğimiz öyle albümlerden örnekler dinletti ki, kendi adıma saygıyla şaşırp kaldım. Zamanın darlığını da düşünerek, ikide bir kalkıyor, kısa kısa birkaç örneğini dinlettiği bir albümü çıkarıp bir başka albümden örnekler dinletiyordu. Sadece dinletmek değildi yaptığı;

o müzik türü ve müziği yapanlar hakkında heyecanla bilgiler de veriyordu. Engin abla bir iyilik duygusuydu her zaman-ki gibi... Müziği incitmeden hatır soruyor, içecek bir Şeyler ikram ediyordu. Başka halkların müziklerinin aklımı aldığı günlerdi ve ben önemli bir "onay mercii" bulmuŐtum, gizli bir sevinçle. Bu sevinç, o hiç geçmeyen ölüm düşüncesiyle halkalanıp duruyordu sessizce. "Abi -dedim- kaç zamandır kalbimin ortasına bağdaş kurmuş bir ölüm düşüncesi, yaşadığım bütün güzellikleri eksikli hale getiriyor, zaman acısına çeviriyor. DüŐünsene, biz öleceğiz ve bizden sonra ne güzel müzikler yapılacak, şiirler yazılacak, filmler çekilecek... Biz hiçbirini bilmeyeceğiz." Yüzünün yarısında bu gerçeği kabul-leniŐ, öteki yarısında bu acımasızlığa itiraz, "İnsanlığın bug-ne kadar yarattığı şiirin, müziğin, kitabın hepsine ulaŐtın mı ki senden sonrasının kaygısına dŐyorsun?" dedi.

Benim o na kadar düŐünmedięim bir bilgiydi bu. Geçmişe ve güne ilişkin her Şey yaşadığımız sürece imkânın alanındaydı; onlara ulaŐıp ulaŐmamak bize kalmıştı. Ancak, yıllar geçtikçe yaşayarak görüyordu insan, sınırlı bir mrn kocaman bir geçmişi, nasıl bir başka imkânsızlığa çevirdiği-ni. Onun şiir ve edebiyata bakıŐındaki, yaptığı değerlendirmelerdeki, şiir eleŐtirilerindeki geçmişle kurulan derin bağın, saygılı ilişkinin, geleceğin edebiyatının anahtarının geçmiŐte olduğu bilgisinin, bu hayat bilgisinden geldiğini çok daha iyi görecektim.

Şiirimiz bir büyük eleŐtirmenini değil, bir büyük şairi-ni kaybetti. Bir şair, ne kadar geniş bir şiir coğrafyasından beslenirse beslensin, sonuçta kendi şiirini yazar. Gerçek bir şiir eleŐtirmeni ise okuyup incelediği, hakkında yazı yazdığı bütün şairlerin şiirini yazar. Söylemeye gerek yok sanırım, buradaki "yazmak"tan murat, şairin yazdığı şiirin imgelem atlasına, ruh atlasına, dil atlasına derinlemesine

nüfuz etmektir. Şairin zihinselsürecine, kurduğu şiirsel yapıdan, dilden, bir başka ifadeyle sonucundan girerek, bu zihnin meselesini, bu meselenin nasıl dile dönüştürüldüğünü, bu dönüştürmede yapılanı ve yapılamayanı anlamak ve göstermektir. Şairin yazdığı şiiri kendi imgeleminde yeniden kurmaktır. Eleştirinin edebiyata ancak böyle bir yaratıcılıkla katkısı olabilir ve eleştiriye edebiyatın can alıcı bir dalı haline getirir. O, daha 1970'lerde söylemişti: "Oysa eleştirmenin en iyi sanat izleyicisi olmaktan da öte bir görevi daha vardır. Kendini yaratı olgusunun içinde, onun bir parçası, tamamlayıcısı olarak görür." Eleştiri böyle bir yerden söz almaz, cümle kurmazsa, son yıllarda şairlerin birbiri için yazdığı tanıtım yazılarındaki sığ tekrarlar metni tüketip duracaktır.

Mehmet H. Doğan'ın, şiirimize ve edebiyatımıza katkılarına, eleştiri-inceleme-deneme, yazdığı yüzlerce yazıya, arkasındaki bu kavrayışla, derinlikle ve emekle baktığımızda, derin bir saygıyla eğilmemek ve bıraktığı boşluğun büyüklüğü ile ürpermemek mümkün değil... 1960'lerden ölümüne kadar, 40 yılı aşkın bir süre, şiirimizin yapı taşlarına ilişkin inceleme ve değerlendirmeleri; şiirin sorunları üzerine ön açıcı ve yüreklendirici düşünceleri; henüz ilk şiirlerini yazan yüzlerce genç insanın emeklerine gösterdiği sonsuz ilgi; şiir yıllıkları, antolojiler ve hepimizin sessizce sustuğu olağanüstü çeviri (dünya edebiyatının çok önemli isimlerinden 30'un üzerinde roman-kuram-şiir çevirisi) birikimiyle, gerçek bir edebiyatçı duruyor karşımızda... Hayır, aramızdan ayrılmadı; ölüm Mehmet abiyi bize yeniden gösterdi.

Edebiyatçılar Derneği günleri geliyor aklıma... Dernek yönetiminde bulunduğum 1993'ten 1999'a kadar, sempozyum boyutlarında kaç etkinlikte, kitap fuarları kapsamında düzenlenen kaç toplantıda, edebiyatımızın büyük değerleri adına yapılan kaç anmada, en küçük bir itiraz cümlesi

kurmadan, etkinlik öncesi önerileriyle ufuk açarak ve bir örneğini her zaman yazılı olarak da verdiği konuşmalarıyla bizi çoğaltmıştır... Bu özverinin ve inceliğin o günlerde de farkındaydık ama şimdi bir yere iki sayfa yazı yazmak durumunda kalınca, yapılanın değerini çok daha iyi anlıyor insan...

Kırk yıldan fazla bir süredir şiir yazan her yaştan şairin, edebiyatçının bu büyük emeğe, iyi edebiyat adına, şiirimizin geçmişi ve geleceği adına, edebiyatı arkadaşlık ilişkilerinin dar hapisanesinden kurtarmak adına her zaman gönül borcu olacaktır. Bu borcu ödemenin tek yolu ise sadece yazdıklarını okumaktır... Okumak ve bir cümle ekleyerek kendinden sonraya taşımak... Bu kadar kolay!

2008

KADINLARIN MI, ERKEKLERİN Mİ YENİLGİSİ...

Bir toplumsal düzen, bir sosyal yapı, o düzeni, yapıyı oluşturan tüm bireylerini aynı adalet duygusuyla yüceltmediği, aynı özgürlükle sevmediği, aynı eşitlikle savunmadığı, aynı değer bilinciyle saymadığı sürece, kadın-erkek-çocuk, hiç fark etmez, bir şiddet uygular; temel insan haklarından uzaktır; özgürlüğü, yönetim mekanizmalarının dışındaki herkese bir lüks olarak görür. Böyle bir toplumsal yapıda, herkesin aynı acımasızlıkla aşağılanacağını düşünüyorum. Belki şöyle bir farktan söz edilebilir: Bu aşağılanmanın, aşağılanandan bazıları farkındadır, canında bir acı olarak duyar, bazıları onu da fark etmez. Böyle bir yapıda, ezilen mutsuz erkek sayısı, mutsuz kadın sayısından hiç de az değildir. Ancak bir kara güldürü olarak, onlar da gelip körelmiş bıçaklarını kadınların çaresizliğinde bilerler. Evet, bir farktan söz edilecekse o da böyle bir zavallı farktır ve şiddete maruz kalan kadar uygulayanı da yaralar gerçekte.

"Bugün yeryüzündeki toplam işgücünün üçte ikisini kadınlar oluşturuyor. Dünyanın toplam gıdasının yüzde ellisini, Afrika'nın toplam gıdasının yüzde seksenini kadınlar üretiyor. Buna karşılık: Kadınların geliri toplam gelirin onda biri. Kadınlar, yeryüzündeki toplam mal varlıklarının yüzde birine sahipler." (Birleşmiş Milletler raporlarından)

Bu gerçekten acımasız bir tablo ve şu son 10-15 yılda büyük bir değişikliğe uğradığını düşünmüyorum. Gelişmekte ya da geri kalmış ülkelerde çok daha yakıcı ve ağır bir gerçeklik, bir olgu olarak şu sonuçlar hepimizin önünde durur: Kadınların

büyük bir kısmı hâlâ ekonomik güvenceden yoksundur. Sosyal güvenlik sistemlerinin dışındadırlar. Kamusal alanda eşit temsil edilmezler. Eğitim açısından henüz istenilen nicelik ve nitelikten uzaktırlar. Biçilen toplumsal rol, ne yazık ki erkek egemen değerlerle sakatlanmış bir roldür ve hangi 'büyük makam'a gelirlerse gelsinler, ancak bir erkek diliyle var olabilirler. Yoksa kabul ettirilmiş genel geçer rol, erkeğin varoluşunu kolaylaştıran, onun dayanağı olan, işini kolay kılan, bir çeşit 'evin kâhyası' rolüdür. Ev dışında ise toplumun emniyet sübabı birer cinsel obje, aşk nesnesi, çekirdek ailenin geleceğini ve masumiyetini(?) koruyan birer 'kutsal fahişe'dirler. Bu anlayış, toplumsal modernite ile birlikte terk edilmiş görünse de, tersine, daha bir incelererek ve özgürlük sunumu ile sarılıp sarmalanarak sürdürülmektedir.

Evdeki eğitimden, geleneksel değerlerin bir bilinçaltı olarak algılandığı, benimsendiği 'terbiye'den yüksek eğitime kadar, kalıplaşmış, dayatılan, kutsanan kadın ve erkek rolleri şu düşünce etrafında halkalanıp büyüdüğü sürece, yukarıdaki resmin bireysel ve toplumsal görünümü değişmeyecektir: "Kadının yeri evidir. Çalışan kadın evine ve çocuklarına yeterince zaman ayıramaz. Kadının yapısı temelde duygusaldır. Kadın dediğin ince, zarif, anlayışlı ve sevecen olmalıdır... vs. vs." Bu çarpık anlayış, açıktan adını koymadan kadınları iki gruba ayırır: Flört edilecek, sevişilebilecek 'dışarılı' kadınlar; evlenilebilecek, erdemli 'içerili' kadınlar... Bu nedenledir ki ülkemizde erkekler, kendisini 'bu meseleleri aşmış' sayanlar dahil, yalnız yolculuk yapacak eşine ya da kızına otobüs bileti alırken 'bayan' diye belirtir; hâlâ büyük kentlerimizin pek çok lokantasının girişinde 'aile salonumuz vardır' yazısı bir ilkelik abecesi olarak sallanır durur; erkek çocukların çocuklukta ve sünnette çekilmiş çıplak fotoğrafları, bir övünç maddesi gibi evlerin en gözde yerlerini süsler. Sokak ortasında

eşi ya da babası tarafından dövülen kadına ya da kız çocuğa müdahale edecek cesaretimiz yoktur.

Babasından, kocasından ve tanrısından gördüğü şiddetle bedenlen ve ruhen sakatlanmış binlerce kadınla, bu sakatlığın üstüne kurulmuş derin bir erkek bönlüğü el ele vermiş, ele güne karşı mutlu evlerimizde, bir bilinen geleceğe yeni yeni çocuklar yapar dururuz. Melih Cevdet Anday'a kulak verelim: *Kadınlara haklarını bağışlayacak olanlar erkekler değildir. Bir bütün olarak toplumdur. Egemen erkek tipini erkeğe de kadına da toplum öğretmiştir. Bu iki cins bir arada ders görmüştür. Kadının toplumsal durumunda yapılacak düzeltmeleri erkeğin insafına bırakmak hiçbir sonuç vermez. Bütün iş, yaşamı kadın için de erkek için de yaşanılır hale getirmektir. Çok yanlış bir savaşım konusudur bu. Sanıyorum yapılacak ilk şey, 'kadın da insandır' sözünün ayıplığını toplumca kavrayacak hale gelmektir.*

Yapılacak en önemli işlerden birisi, sınıfsal-tarihsel-toplumsal boyutlarını hiçbir biçimde atlamadan, ulaşılabilen her zeminde, bir dakika bile ertelemeyen, en yakınımızdan başlayarak, eşitlikçi, saygı ve adalet temelli, özgürlüğü odak alan, barışı en büyük erdem gören, herkesin 'öteki'ni kendi varoluşunun tamamlayanı saydığı bir tutumu hayata geçirmektir. Bu bizi, sığılığın 'yükselen değerler'i karşısında gülünç düşürse de, zayıf gösterse de, yalnız bıraksa da, erkeği, tarihsel zulmünün acısından ve utancından kurtaracak, onu bugüne kadar yaşamadığı bir özgürlük bilincine ve duygusuna götürecektir çok değerli bir seçim olacaktır. Yoksa kadın erkek demeden hepimizin hayatı Lichtenberg'in o ünlü aforizmasındaki gibi sürer gider: Hani, 'nasıl gidiyor' diye sormuş kör topala; 'gördüğünüz gibi' demiş ya topal. Kadın-erkek, Türk-Kürt, çocuk-büyük, azınlık-çoğunluk... bizim birbirimize ilgimiz, körün sorusuna topalın yanıtındaki içtenlik (ya da kurnazlık) kadar olduğu sürece, ilk dar geçitte, güçlü olan haklı olduğuna

inanacak ve şehvetle şiddeti seçecektir. Bayrak imgesi dola-
yımında son zamanlarda ülkenin dört bir yanında yürürlü-
ğe konulan şiddetin ve korkunun altında gerçekten yalnızca
bayrak mı yatmaktadır? Sığ bir ırkçılıktan öte, elbette onunla
taçlanmış, kökü çok derinlerde bir bilinçaltı günah duygusu
olmasın bu? Emerson'la bitirelim: "Bir ulus ne zaman yurtse-
verlik çılgınlıkları atmaya başlar, hemen aklıma ellerinin temiz-
liğini, ruhunun aklığını araştırmak gelir."

2005

Antalya, mimozaların sarı sevincinden limon çiçeklerinin rayiha bahçelerine geçti. Bir süre sonra hanımeliler yürüyecek mavi sokaklarda. Arkasından nar ağaçları kıpkırmızı tutacak zamanı. Muzlar çocuk beşiği yapraklarını uzatmaya başladı dünyaya. Yenidünyalar şeftalilerden önce güneş güneş düşüyor bahçelere. Bir çiçek serasından onbiray çiçeği alıyorum. "Rodos Gülü –diyor bahçıvan– Gelin Duvağı, Cemile, Begonvil..." Bir değil beş çiçek birden alıyorum. Mine çiçekleri ilk göz ağrım. Serçe gözü kadar yüzlerce çiçek yüzlerce renkle, boylarına bakmadan 'dünya biziz' diyor. Doğa değil, toprağa yürümüş barış bu. Her şey, yazın ince kapısı. Antalya bu görkemini insanla tamamlıyor: Kıyılar, sokaklar, ören yerleri, dağların yalnızlığı insan insan açmaya başladı.

Kaleici'ne gidiyorum. İhlamur ağaçlarının avcunda iki bardak çay içeceğim. Şiir konuşacağız bir güzel çocukla. Sağ yanımda deniz. Deniz değil, kirpiklerime değen sonsuzluk; lacivert yapraklar açan zaman. Bir büyük derinlik gökyüzüyle söyleşip duruyor. Beydağları'nı bir daha doğuruyor kıyıya vuran her dalga. Uzun boylarında güneşli nisan bulutları, palmiyeler falezlerden aşağı bakıyor. Taflanlar neredeyse konuşacak. Kalbimde ölümle karıncalanmış bir sevinç, koltuğumun altında harflere dönmüş Akdeniz, hurma ağaçlarına şaşarak yürüyorum. Yoksulluğu unutturacak kadar güzel bir gün...

Bu masal zamanın içinden, birden bir grup bayraklı insan çıkıyor. Çıkmıyor da bin yıldır orada duruyor. Bir gerçeküstü resim ki, komikle trajiğin, yüce olmak isteyen sıradanla sıradanlaşmış yücenin sarkacında sallayıp duruyor küçük

grubu. Okul çağı çocukları, başı bağlı kızlar, bir kaşı Altay bir kaşı Hıra dağı birkaç genç, on beş kadar insan, evlerindeki yer sofralarının beş katı büyüklüğünde bayraklarla ayine durmuşlar. Bayrakların sapları kemerlerinin kaşlarına dayalı. Hafif rüzgâr bayraklardan önce bedenlerini savurup duruyor. Bu resme kederle, şaşarak bakan herkesi ânında hain yapacak kuşatmayı biliyorum nicedir. Uzun olmayan bir zaman sonra kapı komşum kapımı çalacak, neden balkona ya da pencereye bayrak asmadığımı soracak. Ben de ona neden astığını soracağım, ondan daha şaşkın. Kendimi bu duruma ne kadar hazırlasam da dünyayı düşmanlaştıran bu tek hücreli hapishaneyi anlamam olanaksız. Kanıksama değilse de bezgin bir ruh ve masalın büyüsünü bozan gündeliğin burkulmasıyla geçip gideğim... ancak bayraklı grubun yan tarafında asılı pankart bu kez gerçekten durduruyor beni: **“Cumhuriyete Sahip Çık, İki Dakika Bayrak Tut.”** Yazının altında, demokratik ve sol bir parti adı. Kenarda, bu büyük mucizenin mucidi bir grup partili. Yetersizliğin, başkalarının kutsalıyla önem kazanmış kurnazlığı, şehvetli bir hazla bakıyor teslim aldıklarına.

Bayrak dokunulmazının, hangi yolsuzlukları, hangi şiddeti, hangi suçları nasıl bir başka dokunulmaza çevirdiğini; ülkenin borç batağının, açık pazara çevrilmesinin, eğitim ve sağlıkta ki düzeyinin, hukuk boşluklarının, hak ihlallerinin, bayrakla nasıl sarılıp sarmalanarak sorgulanamaz hale getirildiğini biliyorum. Tarihinde on altı bayrak olan başka devlet var mı? O nedenle yüzölçümü stadyum büyüklüğünde, uzunluğu üç-dört kilometreye varan, direkleri bulutları delen bayraklar yapmanın anlaşılmaz bir yanı yok! Çetin Altan'ın usanmadan yaptığı vurguyla, “yaşam kalitesinde Kanada'dan doksan beş, Yunanistan'dan atmış beş basamak geride olmamızın” ne önemi var! On altı bayrağı temsil edecek büyüklük gerek bize. Bütün bu hamaset edebiyatının kullandığı dili, bu dilin yükseldiği

ruh atlasını, vardığı toplumsal büzüşmeyi anlamak zor değil. Ancak, bir kentin ortasında, gelip geçenin iki dakika bayrak tutarak ülkeye sahip çıkacağı 'yüksek fikri', bütün algılarımı alt üst ediyor. Geldiniz, elinizde kalan tutunabileceğiniz son şeyi, bayrağı aldınız, yüzünüz yükünüzün ağırlığı ile gergin, huşu ile bütün dünyaya baktınız. Bakma da değil, sizden haberi olmayan altı milyar insana meydan okudunuz! İki dakika doldu. Sizden sonra gelen bir başka kenara düşmüşse kutsal emaneti verip saygıyla ve büyük bir huzurla çekildiniz. Peki, ne yaptınız siz? On iki yaşında on üç kurşunla öldürülen bir çocuk için içinizden bir merak cümlesi geçti mi? Kuruyan göller, çekilen yeraltı sularıyla ilgili bir fikriniz var mı? Bu büyük ülkede pa-yınıza, neden yalnızca bayrak ve yoksulluk düşüyor? Ülkenin yüzde ona varan işsizliği, çalışanların açlıkla yoksulluk sarkacındaki ücretleri, köylünün idam yaftası gibi boynuna asılan tarlası, eğitim ve sağlıktaki yıkım, daha pek çok adaletsizlikle ilgili ne söylemiş oldunuz? Bu nasıl bir aidiyet duygusu ki, hiçbir yerinde yer almadığınız bir gerçekliğin içinde, sadece bayrakla var oluyorsunuz? Hem de hiçbir şey yapmadan... sizi mi, sizi oraya diken yüksek politikayı mı kutlamak gerek, bilmiyorum!

Şiir acı veriyor. Deniz acı veriyor. Güneş keder. Dağ bir ıssızlık çanı. Ağaçlar dünya dışı bir zaman. Çiçekler gölgele-nip gidiyor. İnsan büyük mü alçak mı, bilemiyorum. Bayrak var, sadece bayrak. Yoksulluğun sofrasında bayrak, şiddetin özgürlüğünde bayrak, devletin büyüklüğünde bayrak, akan çatıların çaresizliğinde bayrak, hapishanelerin kilitlerinde bayrak, okulların 'bilimsel aklında' bayrak, hastanelerin me-zarlığa açılan kapılarında bayrak...

Ey esirgeyen ve bağışlayan zaman, bayraksız bir mezar yeri, senden bütün istediğim...

BİR DAMLA YAĞMURLA YAĞAN DÜNYA: KUL AHMET

*“Boşa değil bunca irfan yazdığım/ Cümle kâinatın mayası ben-
de.”* İnsanın hiçbir tevazu göstermeden böyle bir söz söyle-
yebilmesi için iki büyük bilgiye sahip olması gerekir: insanın
bilgisine ve hayatın bilgisine... Biraz üzerinde durunca, bu iki
bilginin birbiri içinden doğduğu; insan hakkında bilginin ve
insanın sahip olduğu bilginin, ancak hayatla insanın temasın-
dan doğacağı; hayatla temasın ise insanın insanla ve insanın
doğayla olan ilişkisini kapsayacağı görülecektir. Dikkat edi-
lirse *ilim yazdığım* ya da *ilim söylediğim* demiyor Kul Ahmet.
İrfandan söz ediyor. Bilmekten, anlamaktan ve sezmekten söz
ediyor. İnsanı gerçeğe ulaştıran bir güçlü kavrayıştan... İnsan
böyle bir derinliğe, içine doğduğu kültürü, deyim yerindeyse
sünger gibi emerek ulaşır ancak. O kültürün binlerce yılda
oluşmuş bütün nirengi noktalarına beş duyusuyla dokunarak
varır. 20. yüzyıl halk şiirimizin son ve önemli halkalarından
Kul Ahmet de içine doğduğu Kürt-Alevi kültürünün, âşıklık
geleneklerinin, insan sevgisinin, doğa tutkusunun ve adalet duy-
gusunun, sazla ve sözle bugünlere taşınmış bütün birikimini,
büyük bir tevazu ve özgüvenle almış; insanın ve “kâinatın
mayasını” bu birikimde bulmuş; bunun aynı zamanda bir
varoluş hali olduğunu görmüş ve buralardan edindiği derin
bir sezgiyle kurmuştur şiirini... Kendi varoluşu ile tanrısal
varoluş / var ediş arasında bir koşutluk görmüştür. Bu bir şirk
koşma değildir; bu, insan-doğa, insan-tanrı arasında, varolu-
şun tamamlanması adına bir bütünlük, bir sevgi, bir yaşama
gücü bulma girişimidir: *“Kul Ahmet bir damla yağmurla yağar/*

Yerde buharlanır göklere açar/ Benimle yo rulup benimle doğar/ Bütün bu cihanın H dasi bende." Zaman zaman tanrıyı kendi dışında aramaya da yönelir. Bu y neli  hiçbir zaman, dini bir dogma olarak yaşayanların, korkuya bulanmış aramalarına benzemez. Bu arayı ta, kendi benliğinin zaaflarından kurtulma arzusu ve kaygısı vardır. Ancak dönüp geldiği yine kendisidir, yine bu dünyadır: *"Ben Allah'ı kayıplarda ararken/ O karı mı  sohbetlere sazlara."* Bu tanrı bizden birisidir. Kimseye korku salmaz. Bir ev içi duygusuyla yaşanır. *"Dost a kıyla sarhoş olup gezeriz/ Tanrıyı görürüz  arabımızda."* İnsan ancak böyle bir duyguyla bir gücü severse insan olabilir. Çünkü onu kötürüm eden bilinmez korkusundan ancak böyle bir eşitlik duygusuyla kurtulabilir: *"Senin aşkın hem tabiptir hem yara/ Hak görünür gitsen hangi diyara/ Hangi derg hta ararsan ara/ Muhammed sendedir Ali sendedir."*

Bütün bir halk  iirimizin kurucuları gibi Kul Ahmet de tanrıyı ve doğayı insanla tırmadan, insanı da tanrısal bir kata oturtmadan, ona doğanın tüm güzelliklerini giydirmeden sevmeyebilir. Bir kadına duyulan sevgi, bedensel bir arzu bile ona tanrısal bir hikmet yüklenmeden, doğanın bütün   leni o bedene yansıtılmadan, sevgi bir mucizeye d n  t r lmeden söylenemez. S ylenirse bu, sevgiliye, ona duyulan a ka, insanın b y kl  ne yapılabilecek bir a a ılama, bir haksızlık, s zc  n hakiki ve mecazi anlamıyla bir günahtır. Çünkü bu sevgi, gider varlığını bir büyük varolu tan alır. Bu sevgi ne kadar büyük olursa, insan üzerinden tanrıya/doğaya o kadar büyük sevgi gösterilmiş olacaktır: *"Kim güzele candan açık olurdu/ Allah'ın sevgisi kula d  meden."* Kula d  en sevgi böyle bir y ceden geliyorsa, sevgiliye söylenecek söz, sevenin de sevilenin de yaratıcısına yakı ır olmalıdır: *"Cemali g ne tir dilleri ayet/ Ka ları Zülfikar gözleri Tevrat/ Z l fleri Zebur İncil'dir kamet/ Muhabbet gönlümü Kuran'a çekti."* A ı ımız bir aşkın

esrarına ermiştir yine. Dil, doğadan ve eski büyük aşklardan alacaktır anlatım gücünü: *"Bazı güneşteyim bazı yeldeyim/ Bazı yağmurdayım bazı seldeyim/ Bir Leyla peşinde ıssız çöldeyim/ Bir garip Mecnun'a yoldaş gibiyim."* İmgesel dolayımını bu kadar kutsaldan, doğanın büyüklüğünden alan bir aşkın bitişi de başlangıcındaki coşkusuna yakışır bir acıyla dile gelecektir: *"Yüce bir dağ idim dümdüz eyledin/ Ayaklar altında bir toz eyledin/ Akan pınar idim susuz eyledin/ Güzel baharımı kara çevirdin// Ben isminden başka lisan bilmezdim/ Kemalinden başka sultan bilmezdim/ Gül yüzünden başka Rahman bilmezdim/ Yaktın bu gönlümü nara çevirdin."*

Bütün sanat yapıtları gibi halk şiirimiz de yaşanan zamanın olaylarına, kültürel yapılanmasına, değer yargılarına, toplumsal düzenine yaslanmak; bütün bu alanlardaki değişime ve çalkantılara dokunmak zorundadır. Kul Ahmet'in ikinci dönemi diyebileceğimiz dönem, ülkenin sol hareketlerle dalgalandığı; toplumsal yapının işçi ve öğrenci hareketleriyle sorguya çekildiği; devletin bütün şiddetiyle sol siyasal muhalefeti susturmaya çalıştığı yıllara denk gelir. Alevi kültüründen gelen muhalif dili, eşitlik duygusu, mazlum sevgisi; halk şiiri geleneğiyle mayalanmış hesapsız pusatsız bir özgürlük tutkusu ve haksızlığa karşı başkaldırı, onu kolayca dönemin sol siyasasının içine çekecektir. Daha doğrusu o, bu büyük coşkuya kendiliğinden katılacaktır. Bu, yaşadığı hayatın, geldiği geçmişin, kurduğu geleceğin ve kişiliğinin kaçınılmaz bir sonucudur. Şiirinin sorunları değişmeye başlamıştır. Eşitlik, emek, üretim, sosyal adalet, özgürlük, işçi, devlet şiddeti... Tüm bunlar geçmiş şiirin ve kültürün dili ve kavramlarıyla buluşturularak yüksek sesle söylenmeye başlanacaktır: *"Bir bahçeye hizmet ettim erenler/ Bahçe benim ama dal benim değil/ Fabrikada mal ürettim beylere/ İşçi benim ama mal benim değil."* Bu dizelerde dile gelen, Marx'ın yabancılaşma kavramıyla

açıkladığından başka bir şey değildir. Hızını alamayacaktır bu coşkulu yürek, coşkulu dalga karşısında: *"Anadolum hep uyandı/ Yeter artık beyler yeter/ Bıçak kemiğe dayandı/ Yeter artık beyler yeter// Kul Ahmet'im halk gelecek/ Sosyal düzen kurulacak/ Sizden hesap sorulacak/ Yeter artık beyler yeter."* Dönemin bütün aydın, sanatçı, işçi ve öğrenci temsilcilerinin yaşadığı devlet şiddetinden Kul Ahmet de payını alacaktır: Selimiye Kışlası (1970), Elazığ Cezaevi (1975 ve 1981), Adana Cezaevi (1978) ve Ankara Mamak Askeri Cezaevi (1981) bu yeni dönemin uğrak yerlerindendir. *"Bir şah olsam hükmeylesem cihana/ Başta haksızlığı yıkar giderdim/ Okullar yapardım bütün insana/ Cehaleti kökten yakar giderdim"* diye başladığı şiir/türkü, varıp *"Kul Ahmet'im varlığımız bitmezdi/ İnsanoğlu yanlış yola gitmezdi/ Ayı ayrı devlet icap etmezdi/ Dünyaya bir bayrak diker giderdim"* diye enternasyonal bir dileğe bağlanınca, varlığına saldırıldığına inanan devlet, Kul Ahmet'e 1 yıl 3 ay kendisini anlatacaktır. Nasıl mı? Dilerseniz bunu da bize Kul Ahmet anlatsın; o günden bugüne ne değişti, biz bir daha düşünelim: *Gör ki bana ne ettiler/ Elazığ Cezaevinde/ Tutup hücreye attılar/ Elazığ Cezaevinde// Bilmem ki bu nasıl kindi/ Gökten zulüm yere indi/ İnsanlık hakkım çiğnendi/ Elazığ Cezaevinde// Ayaklarımdan astılar/ Yüzlerce sopa bastılar/ Saçı kökten kestiler/ Elazığ Cezaevinde// Gidiyorum adım adım/ Halkım içindir feryadım/ Pir Sultan'ı hatırladım/ Elazığ Cezaevinde// Kul Ahmet'im yandı içim/ Dostlarla ayrıldı göçüm/ Hak istemek idi suçum/ Elazığ Cezaevinde."*

Şöyle toparlamak yanlış olmasa gerek: Kul Ahmet'in şiiri bir sarkaç gibi şu iki uç arasında gider gelir: insanın bu dünyadan başka hayatı olmadığı; aşkın da, dinin de, tanrının da, cennet ve cehennemin de bu dünya olduğu; insanın tutunabileceği başka bir gerçeklik olmadığı bilgisiyle; insanın bir kayıptan gelip bir kayıba gittiği; her şeyin geçici olduğu; insan ömrünün olsa olsa bir nefeslik anı olduğu bilgisi... Birbiri

içinden doğan bu iki bilgi; bu gerçeklik ve geçicilik duygusu, kocaman bir geçmişin üzerine oturmuştur ve bu geçmiş, şairimizi başkalarının hayatıyla ancak var olabilen bir özgeciliğe (diğerkâmlığa) götürmüştür. Kul Ahmet'ten bize kalan en büyük mirasın, hemen her şiirinde/türküsünde yaşayabileceğimiz bu soylu duygu olduğuna inanıyorum: *"Gider oldum bu ellerden/ Dosta düşmana elveda/ Dolandığım sahralardan/ Dağadumana elveda// Yitirdim gül yüzlü mahı/ Beni harap etti ahı/ Gayrı istemem cerrahı/ Derde dermana elveda// Yaşa dünya halkı yaşa/ Daha neler gelir başa/ Kul Ahmet'im baştanbaşaya/ Bütün cihana elveda."*

2007

DÜNYANIN BÜTÜN DİLLERİYLE YAZILMIŞ BİR KİTAP*

Gerçekliği dönüştürmenin tarihi, insanın soyutlama yeteneğinin tarihinden başka bir şey olmasa gerek. Kuşkusuz, dünyayı yalnızca eylem değiştirir. Ancak, var olanı ve talep edileniyle, tasarlanmış, dolayısıyla soyutlanmış bir dünya olmadan, neyi değiştireceğimizi ve değiştireceğimiz şeyin nasıl bir biçim içinde gerçekleşeceğini bilemeyiz. Böyle olunca da varlığımızı korumaya yönelik içgüdüsel reflekslerimiz de dahil tüm eylemlerimiz, tekrarın tekrarından öte bir değer taşımayacaktır. İnsanın en büyük buluşu ateş midir, mağara duvarına çizdiği ilk resimler mi? Bunlara, tekerlek ve yazıyı da ekleyebiliriz. Ben, yetinmemenin ilk dışavurumu olduğu, korunmaktan öte bir değer içerdiği, sanatı ve bilimi bugüne taşıyan yaratıcı düşüncenin ana rahmi saydığım için o resimleri çok daha önemli buluyorum: Var olandan yola çıkacaksınız, var olmayana varacaksınız... İnsan bunu ancak düşüncenin billurlaştığı bir soyutlama ile gerçekleştirebilir.

İnsanın sanatsal yaratıcılık içinde vardığı üç doruk var ki, dünyanın bütün coğrafyalarında, kendinden başka bir şeye ihtiyaç duymadan başkalarına ulaşabilmiştir. Bunlar, müzik, resim ve karikatürdür. Kuşkusuz bunlara heykel ve dans da eklenmelidir. Burada, insanın kendini taşıdığı büyüklük büyüleyicidir. Bir dilin sözcüklerde varlık bulan anlam değerlerine başvurmadan, yalnızca ses, renk ve çizgiden oluşan yaratıcı mucizedir bu büyüklük. "Ağaç vardır, insan var olur" mu diyordu Albert Camus...

* Ohne Worte (Yazısız), Semih Poroy, Karikatür Albümü, Sardes Verlag, Erlangen/Almanya, Ekim 2008.

Karikatür, bir trajedi halinde yaşadığımız gerçekliği komiğe çeviren, insan aklının en büyük buluşlarından birisidir. Bir karikatüre biraz yakından baktığımızda, o durumun trajik duygusu bizi kuşatacaktır; biraz uzaktan baktığımızda (zamanı da içeren bir uzaklıktan söz ediyorum), trajiği bir ayla gibi çevreleyen komik, geniş soluklar aldıracaktır. Böylece, sonsuz bir yazgı gibi hayatımıza korku salan, bizi küçük düşüren, yalnızlaştıran ve yabancılaştıran her türlü güç, şiddet, eşitsizlik ve adaletsizliğe karşı bir yaşama alanı açılacaktır önümüze. Budala ciddiyeti, değersiz büyüklüğü, saygısız gücü, derme çatma inceliği, kendi boşluğu ile yüzleştirerek gülünç düşüren karikatür, insanı, içine düştüğü değersizlik duygusu ve yabancılaşmadan kurtaracak en özel olanaklardan birisidir.

Semih Poroy, bu özel alanın çok özel bir ismidir. Güncel bir olaydan, binlerce yıl uzakta kalmış mitolojik bir hikâyeye; dünya halklarının tarihte yaşadığı kültürel-siyasal yıkımlardan, bugünkü politik bağnazlıklara; bireyin entelektüel yalnızlığından, doğanın yağmalanmasına; savaşın ahmak şiddetinden, insanın var oluş haklarına; büyüklerin birer hapishaneye dönen hayatlarından, çocukların çizdiği ev ve uçurtmalara; insan ilişkilerindeki ikiyüzlülükten, popüler kültürün yaldızlı sığılığına... dünya coğrafyasının bütün insan halleri, onun çizgilerinin konduğu ve sorunudur. Çizgi, derdin kendisi kadar önemlidir. Öyle bir saygıyla çizilir ki, gereksiz tek bir noktaya izin verilmez. Kâğıtta bırakılan boşluk, çizgi kadar anlamlıdır. Çizgi, ancak bu boşlukla okunabilir. Ne kadar büyük, acil, önemli bir sorun dillendirilirse dillendirilsin, o soruna ilişkin hiçbir ayrıntı atlanmaz. Semih için karikatür, bir ayrıntı bilgisidir demek, abartı sayılmamalıdır. Özgeçmişine şunlar da eklenmeli: Tevazuyla taçlanmış bir entelektüel birikim; kabalığı bile utandıracak bir incelik; insanı ve yaşamı yücelten her emeğe derin saygı; yalnız kalma pahasına da olsa inandığı

değerlerde büyük kararlılık; inanılmaz çeşitlilikte bir çizgi dağarcığı; yalnızca karikatüre göre düzenlenmiş bir hayat...

Yazısız'daki bütün karikatürlere değinmenin olanağı yok kuşkusuz. Kaldı ki bu kadar çok insan halini, bu kadar derinden ve incelikle dert edinen, bu kadar açık bir kitap için gereksiz bir çaba bu. Herkes kendi aklıyla ve kalbiyle bu çizgilere yeni çizgiler ekleyecektir. Ancak, ben yine de birkaç karikatüre değinmeden geçemeyeceğim. Çizimleri kendimce küçücük bir okuma denemesi. Belki de kitabı okuyacak olanları kurnazca kışkırtma arzusu:

Petrol varilleri önünde iki insan secdeye varmıştır. Birisi bir Arap Şeyhi, öteki Sam Amca imgesiyle temsil edilen, dünya kapitalizminin yeni "şeyh"lerinden birisi... Bu karikatürü, "paranın dini, ulusu yoktur" ya da "dünyamızın yeni tanrısı petroldür" şeklinde okumak, sıradan bir okuma olacaktır. Burada, din gibi bir dokunulmazın ne kadar 'dünyalı' olduğunu; petrolün tanrılaştırılmasından çok, tanrı kutsiyetinin, müthiş bir yabancılaştırmayla nasıl sıradanlaştırıldığını görmezseniz, petrol varilleri önündeki üçüncü kişi olarak, tanrı korkusuna o ezeli secdenizi sürdüreceksiniz demektir. Sonra bu karikatür, insanın inanç tarihi olarak neden okunmasın? Biz onu hangi bilinmezle yüceltirsek yüceltelim, somut korkularla başlayan tanrı düşüncesi, aynı somut korkularda sürmektedir. Kuşkusuz, başlangıçtaki insani zayıflığını, güç ve çıkarla bir kötülüğe dönüştürerek...

Bir başka çizimde, zamanın kavşağında beyaz insanla karşılaşacak olan siyah insanın, bütün zamanlarda ruh acısı olarak sürecektir trajedisini görürüz. Bu acı, ancak yaşandıktan sonra geniş bir açıdan görülebilecektir. Buna sonradan tanıklık eden bizim yenilgimiz ya da çaresiz öfkemiz, tam da bu geç bilgi ve uzaklıkta yatmaktadır. Burada, çizginin nasıl içeriğe dönüştüğünü bilmezsek, hikâyesi kanıksanmış bir resme

baktığımızı sanırız. Siyah insan, kültürünün tüm ayrıntıları ve yaşamının bildik akışı bedenine işlenmiş olarak çizilirken –başındaki davul, bu güzelliğin doruğudur– beyaz insan, hiçbir değer imi içermeyen boş bir beden ve başının üzerindeki sopayla taçlanmış bir kimliksizlikle algımıza sunulacaktır. Sopanın, siyah insanın başındaki davula indiği anda çıkacak ses mi? Sanırım hepimizin insan olma trajedisinin sesi olacaktır.

Savaş makinesi kocaman bir tankı aptal durumuna düşüren küçücük bir kuştan, bir dünya masalına çevrilen Titanik'in ardındaki gerçek öyküyü belleğimize çarpan Kızılderili şefine; yalnızlığı pencerelerinden çatılarından dökülen eski bir evin kederinden, ağaçlar gibi kök salmış bir daktilonun çiçek açan yaşama tutkusuna... her biri bizden özel okumalar bekleyen onlarca Semih Poroy emeği... Birisi ötekinden birazcık öne çıkıyorsa, bu bizim yaramızla ilgili bir önceliktir. Ne diyordu Octavio Paz: *Okumak, bizi bilinmedik ülkelere daldıran bir zihinsel ve anlıksal yoğunlaşma biçimidir.(...) Kendimize giden, aklımızın ucundan geçmemiş yollar bulmaktır. Bu bir keşiftir. Reklam ve anlık iletişim çağında kaç kişi böyle okuyabilir; çok az; ama unutulmamalıdır ki uygarlığımızın sürekliliğini sağlayan onlardır.* Semih Poroy, insanın evrensel sorunlarını, insanı büyütmenin yaratıcı imbiğinden süzerek, dünya dillerinin ortak harfi olan çizgiyle hepimizin önüne koyan bir akıl ve yürektir. Elinizdeki kitap da *Yazısız* değil, dünyanın bütün dilleriyle yazılmış bir kitaptır. *Komik* bizi *trajiğe* taşımıştır. 'Nasıl bir gelecek' sorusu, bundan sonra daha çok bizim sorunumuzdur.

Yazısız'daki yazısız emeğini çok iyi bildiğim Habib Bektaş dostuma ve Sardes Verlag'a, Semih'i huzursuz Alman dostlarıyla buluşturduğu için kuş kanadında bin selam...

2008

* Öteki Ses/ Şiirin ve Yüzyılın Sonu, Octavio Paz, Çeviri: Hüseyin Demirhan, Suteni Yayıncılık, Ankara 1995.

İYİLİĞİN ŞİİRİ: CEVAT ÇAPAN

"Biz ikimiz, öylece ağacın gölgesinde./ Ağaç gölgelerinin diliyle konuşurken/ bu türküyü çok uzaklarda, ayrı ayrı/ söylememiş miydik birbirimize,/ ağaç bize, biz gölgesine katılmadan/ önce?"

(Ağacın Türküsü, Sayfa 73)*

Bütün bir Cevat Çapan şiirinde hemen görülecektir ama özellikle bu dizelerde, görmemiz beklenmeden bize söylenen, 'benim harflerim, tüm varlıkları, nesneleriyle doğadır; dilim de, doğanın bende kurduğu cümlelerden başka bir şey değildir' bilgisidir. Doğayla kurulan bu ilişki öyle bir eriyiğe dönüşür ki, kitaplardan edinilen bilgi bile, ağaçların, yağmurların, yıldızların içinden geçirilerek somutlanır, değere dönüştürülür, çoğaltılır ve olanca tevazuyla bize yeniden sunulur. Yaşama sevincine de yaşamın trajikğine de ancak böyle varılır. Böyle bir diyalektik algı yatar bu tevazuda... Bir Ardıçkuşu Akasya Ağacında şiirinin şu dizelerini anımsayalım: *"Geceleri,/ sararan otların üzerine uzanıp/ bir açık hava sineması seyrettim/ gökteki yıldızlardan/ ve altını çizdiğim cümlelerle konuşturdum onları./ Uzaktan bir çağlayanın sesi karışıyordu/ yıldızların mırıltılarına./ Gene de duyabiliyordum Adil Nuşirevan'ın huzurunda/ hayat denilen bu acılar denizinde/ en acımasız dalganın ne olduğu konusunu tartışan/ üç bilge kişiyi."* (Sayfa 171) En sonda söylenmeli ama olsun, başta söylemekte de bir sakınca yok: Eğer doğa olmasaydı, Cevat Çapan şiirinin harfleri çok eksik kalırdı! Bilmeyenler için hiçbir şeyin boşluğu hissedilmez

* Bana Düşlerini Anlat, Cevat Çapan, Toplu Şiirler (1985-2006), YKY Yayınları, 2007.

kuşkusuz; ancak bu şiirin farkında olanlar için şunu rahatlıkla söyleyebiliriz: Cevat Çapan şiiri doğanın diliyle kurulmamış olsaydı, bu şiirlerdeki bireysel ya da toplumsal bir dert, kendi yalınkat gerçeği ile تنها bir dil olarak kalırdı. Şu dizeler derdimi anlatmakta yardımcı olacaktır: *"Dağın eteklerinde orman-/ çam, sedir, ulu çınarlar.../ Birbirini seyrediyor aynasında denizin./ Çamlar pürleriyle suskun,/ sedirlerin gözleri uzakta,/ "Ölünceye kadar seninim," diyor denize/ kendi gölgesinde yanan bir çınar."* (Açığa Demirli Bir Gemiden, Sayfa 32) Bu tutkulu sevgiyi söyleyen çamlar, sedirler mi, şair özne mi? Bilmek sadece çağrışım alanını daraltacaktır...

Yukarıya aldığımız dizeler ve neredeyse bütün şiirler, can alıcı bir başka noktayı işaret eder Çapan şiirine ilişkin; hangi hayal gelecekte söz edilirse edilsin, hangi büyü 'şimdi', şairi ve bizi kuşatırsa kuşatsın, dil bütün gücünü ve iyiliğini geçmişten alır. Yaşanan zamanın acısı, geleceğe ilişkin kaygılar, insanı dünyadan koparan ne varsa, geçmişle bağışlanarak sevilir. Gelecek bile, bir gün geçmiş olacağı için şiire konu edilir sanki. Bu bakışı, hayal ile hatıra arasındaki ilişkiye benzetebiliriz sanırım. Üç zaman, geçmiş-şimdi-gelecek, geçişimli halkalar gibi birbirinden güç alarak bize geniş zamanlı yaşama alanları açar. Ne kadar eksikli bir hayatı olursa olsun, insan bu alanlara her zaman saygılı bir sevgiyle döner. Bu yüzden bütün bir Cevat Çapan şiirine **iyiliğin şiiri** demek yanlış olmasa gerek. *"Çardağın altında şu yaşlı karı-koca/ eski bir şarkının kıvılcımlarıyla,/ neredeyse kırk yıl önceki bir yolculuğu yaşıyorlar yeniden/ birbirlerinden habersiz./ Garda Gölüne uzanan Sirmione,/ el işaretleriyle anlaştıkları pansiyoncu kadın,/ rüzgârda uçuşan tül perdeler/ ve uzakta gölün doğu yakasında/ Bordalino Tepeleri, yanlış hatırlamıyorsa."*(...) (Eski Günler Artık Uzak Bize, Sayfa 159) Hayır, bırakın yanlış hatırlamayı, her şey eksiksiz hatırlanıyor. Şiir de, hayat da bu bellekten alıyor gücünü çün-

kü. “Şiir, geyikler öldükten sonra yazılmalıdır” mı diyordu Gülten Akın... Hiçbir iri, iddialı dize kurulmadan bize sezdirilmeye çalışılan, ‘zamanın tekrarı, telafisi yoktur; yaşanan her an biriciktir; sonsuzluk avuçlarımızın içindedir’ şeklinde özetlenebilecek gizli hayat bilgisidir.

“Hiçbir şeye benzemeyen yoktur” der Valéry.* Benzetmeyi birazcık sözlük anlamının dışına uğratmak koşuluyla, bu kolay gibi görünen sözde, insanın ulaştığı bütün bilgilerin şifresinin yattığını düşünürüm ben. Bilimsel bilgiden sanatsal bilgiye, dinsel bilgiden felsefi bilgiye, hayatın bütün alanlarında insan, beş duyusuyla algıladığı her şeyi, bir başka şeyle ilişkilendirerek, karşılaştırarak, benzeterek ya da benzerliğini bozarak bir bilgi üretir, yeni bir söz söyler, farklı bir hayat tasarımı kurar. Eğer bu yetimiz olmasaydı, biz hepimiz yalnızca kendimizden oluşan bir yalnızlık içinde, taşların kayıtsızlığında bir hayat sürerdik. Benzeyen-benzetilen ilişkisi, bilgi türleri içinde, sanatsal bilginin ana kapısı, abartı sayılmazsa varoluş olanağıdır. Sözü şiire getirerek sürdürecektir olursak, benzetme-mecaz-eğretileme ve benzeri söz sanatları olmadan şiirsel imge kurulamaz ve şiir yazılamaz. Cevat Çapan’da da bu böyledir elbette ve son çözümlemede yapılan, söz sanatlarıyla şiirin kurulmasıdır. Ancak bu öyle bir incelikle ve yoğunlukla yapılır ki, benzeyen, benzetilenin yerini alır, bütün bir hayatı olur ve onun yerine kendi dilini kurar. Ortada yalnızlık yoktur, rüzgârlar ılık çalmaktadır; ağaçlar bütün dalları yapraklarıyla bizim yerimize kucaklar sevgiliyi; deniz, dünyayı tutan bir ayrılığa dönmüştür; zamanın acısını biz duymayız, sararan otlar konuşur... Victor Hugo’dan ödünç alarak söyleyecek olursak, şair yağmurdan söz etmez, yağmur yağdırır. Burada gözetilmesi gerekenin şu olduğunu düşünüyorum:

* Bugünün Dünyasına Bakış, Paul Valéry, Çan Yayınları, 1972, Çev: S. Eyuboğlu-V. Günyol.

eğer doğanın nesneleri ölü birer simge, birer ucuz süs olarak kullanılsaydı, bu şiir bizi böyle acıtmazdı, bize iyilikler esinlemezdi. Kurulan bu dilde, bu ilişkide, doğa insanileştirilirken, insan da doğanın bir parçası değil doğrudan kendisi olduğunu canında duymaya başlar.

Bir şiirle bitirmek istiyorum; Cevat Çapan şiirinin çok iyi bir sentezi olduğunu düşündüğüm, "Bilirim Deppoyları" şiiriyle... Katksız bir yalnızlık şiiri. İskele, vapur, uzak kule, mektup, talimden dönen askerler... bu sözcüklerle bize bir mekân sezdirilir. Şair özne bu mekânın içinde midir, uzağında mı? Hiç önemi yok. Her iki durumda da içinde bulunduğumuz zamanı ve mekânı zehir gibi bir kedere çeviren bir ayrılık kuşatır bizi. "Nerde bu köhne gecenin kundakçıları" çılgılığıyla yankılanan bu iç acının bütün harflerini doğanın varlıkları oluşturur. Soyut sözcüklerle verilmez bu kalp ağrısı. Güze, bulutlara, martılara, sulara, çamura, atkestanelerine dokunarak; dokunmaktan öte, onlardan varoluş acıları yüklenerek ulaşır bize. Söylenmek istenen şudur sanırım: Yalnızlık bile yalnız değildir; bu dünyaya ait bir şeydir ve ancak bu dünya ile var olur, anlam bulur, kendi gerçeğinden öte duygular yüklenir. Böyle olduğu içindir ki bu acı bize dünyayı sevdirebilir, iyimserlikler esinler... Evet, şiiri okuyalım:

"BİLİRİM DEPPOYLARI"

Güz – geceye yönelmiş bir saati güzün./ Gözleri bulutlara takılı./ İskele nerdeyse uzaklaştı vapurdan,/ Bir martı bakışların içinden süzülüp/ Bir başka martıya geçiyor.

Sular mı, hava mı ormandan boşalan?/ Dokunsan, gözleri çiçek dürbünü;/ Yürüsen, bitmeyen bir mağara karanlık./ Yosun basamaklı uzak kuleden/ Belirsiz adımlarla iniyor gece.

*Sözleri çalgısız bir şölenin artığı./ Bir yerde bir tavşan, ürkek- /
Bir avcının duyulmayan türküsü./ Sevinse, üç el silah atsa hava-
ya.../ Susuyor – paslı bir tabanca öfkesi.*

*Şimdi yollar toz çamur arada,/ Taraçanın altında atkestaneleri./
Güz – mektupsuz, habersiz günleri güzün,/ Barış askerleri talimden
yorgun./ Nerde bu köhne gecenin kundakçıları? (Bilirim Deppoy-
ları, Sayfa 30)*

2009

BÎZAR İLE AKIP GİDEN SES: NEVZAT KARAKIŞ

Bir türkü albümünün kapağı, kartoneti, Cemal Süreya'nun, *"hiçbir  eyim yok akıp giden sokaktan başka"* dizesini alınlık olarak almış, buradan yola çıkararak, o albümü yapan kişi, *"hiçbir  eyim yok akıp giden sesimden başka"* diye ba lamı sa söze, bu tevazu ve incelik karşısında, sessiz bir derinlik içinde biraz durmak gerek. Sonra bu ses, *"Birer ikişer geldiniz/ Eski i güzel boyadınız/ Kiminiz elma/ Kiminiz heves/ Kiminiz a k getirip geldiniz/ Gönüllü emeğiniz  mr n ze  erbet olsun"* diye devam etmi se söze, yalnızca türkü okuyan birisiyle değil, okuduğu t rk lere d n  m  , türküyü dünyaya d n  t rm  , bu yalnızlık çağında insana inanmı , sevgiyi tek yaşama tutamağı ve büyüme imkânı olarak görmüş bir bilgelikle, bir  airle karşı karşıya olduğumuzu heyecanla görmek gerek.

Tevazusu sesinden görünen gerçek bir türkü yorumcusu ile karşı karşıya halk müziğine ilgi duyanlar; okuduğu t rk lere saygısı, neredeyse bir mahcubiyet duygusuna d n  m  ; bedeni kalp, kalbi ses olmuş bir iyilik duygusuyla karşı karşıya. Türküleri sevme adına ona en büyük ihanetin yaşandığı günümüzde, çoktan unutulmuş türkülerin, nasıl bu kadar taze, insanın içine böyle derinden işleyen, nasıl büyük hikâyeler içeren hayatlar olduğunu, neredeyse bir tınıyla, han eresi ipeğe d n  m   bir insan sesinin büyüsüyle duyuruyor bize Nevzat Karakı . *"Gökyüzü gibi bir şey bu  ocukluk/ Hiçbir yere gitmiyor"* der ya Cansever, Karakı 'ın çocukluğu da hiçbir yere gitmemiş. Annesi Bîzar'ı almış sesine, annesinin kalbinde türkü türkü halkalanan b zaru almış,

bîzarın anlamından yoksun bir zamanın insanlarına, yaşama tedirginliğinin, bu tedirginliğin vardığı yorgun bir ruhun kederini duyurmaya çalışmış. Ve büyük bir başarıyla duyurmuş. Hepimizi incelikli bir sevgiyle kendi çocukluğuna davet ediyor Nevzat. Daha doğrusu hepimizi, sesinin şefkati ile kendi çocukluğumuza davet ediyor. Bunu öyle bir saygıyla yapıyor ki, türkülerin tek bir hecesini, tek bir tınısını atlamıyor. Her yörenin ruh atlasından ses haritaları çıkarıyor. Öyle bir duygu kardeşliği yaratıyor ki, Dersimli bir uzun hava ile Kastamonulu bir kırık hava neredeyse aynı içe işleyişle hayal gücümüze menevişler düşürüyor. Şu farkla ki, uzun hava gözlerimizi buğulandırırken, kırık hava usul bir gülümseyişle benzer bir kederi duyumsatıyor.

Nevzat Karakış türkü okumuyor, gerçekliği sesiyle yıkıp sesiyle yeniden kuruyor. Sezai Sarioğlu ile bu güzel insanı ve Bîzar'ı konuşurken, "içi olan insanlardan" demişti, büyük bir sevgiyle. Şu da eklenmeli kanımca bu "içi olan" söze: Kötülüğe merhamet duygusu veren bir içtenlik bu ses. Günü sonsuzluğa götürüyor, sonsuzluğu güne getiriyor. Bu belleksiz zamanda güncelin ses kirlenmesinden arınmak istiyorsanız; gözünüzü, kulağınızı, kalbinizi, aşkınızı, ayrılığınızı yeniden bulmak istiyorsanız, Bîzar'ı alın; kendinize zaman ayırın; Nevzat'ın sesinin indiği, çıktığı, gittiği, dönüp geldiği yerlere azıcık konuk olun; sonra kalkın nereye istiyorsanız gidin. Ucuzluğa katlanma gücünüz kalmışsa gidin katılın; kötülük yapma gücünüz kalmışsa kötülüğu alkışlayın; geçmiş i unutma, küçük görme aptallığınız sürüyorsa, büyük ve yeni dediklerinizin ardından koşun. Ama Nevzat'ı kalp gözünüzle dinleyin önce. Türküler ve Nevzat Karakış... son zamanların bana ve geleceğe en güzel armağanı. Sen bir zaman sentezisin sevgili Nevzat, ses sentezisin, coğrafya sentezisin, halkların sentezisin... *Annesi gurbete gitmiş içinle onun sevdiği türküleri*

söylemeye devam et. Benim buna büyük ihtiyacım var. Bunda yalnız olmadığımı çok iyi biliyorum.

Anne Bîzar Nevzat'ı, Nevzat anne Bîzar'ı doğurmuş. İkisini de derin bir saygıyla anıyorum, seviyorum, kucaklıyorum. Bu güzelliğin yaratılmasında emeği geçenleri de elbette aynı sevgiyle kucaklıyorum.

2006

Bîzar, Nevzat Karakış, Naftalin Müzik, 2006

YAZAR ÖRGÜTLERİ NEDEN VAR?

Ülkenin, ekonomik kaos kadar vahim bir 'demokratikleşme' sürecinden geçtiği, daha doğrusu geçemediği bir dönemde, yazar-edebiyatçı örgütleri neden var ve ne zaman ses çıkarırlar? AB'ye üyelik üst başlığı altında, "uyum yasaları", "mini demokrasi paketi" ve benzeri, doğrudan ifade özgürlüğünü ve temel insan haklarını ilgilendiren konularda, toplumun tüm kesimlerinin yüksek sesle tartıştığı şu günlerde, andığım yapıların ve onların üyelerinin, bir sermaye derneği, bir demokratik kitle örgütü ya da liberal bir köşe yazarı kadar söyleyecek sözü yok mudur? Olmamalı mıdır? Kendilerini demokratik, çağdaş, ilerici olarak tanımlayan yapıların bu derin suskunluğunu, düşünce ve yazı hayatımız için tüyler ürpertici olarak görüyorum. Böyle bir yapıda altı yıl aktif görev yapmış birisi olarak (Edebiyatçılar Derneği, 1993/1999), derneğin 10. kuruluş yıldönümünde dillendirdiğim düşünceleri, daha geniş bir çerçevede dillendirmeyi bir vicdani sorumluluk sayıyorum.

Andığım niteliklere sahip yazar/edebiyatçı örgütleri, edebiyat içi sorunlarla ilgilenmek, yazarların telif haklarını korumak, edebiyat etkinlikleri düzenlemekle görevli değildirler yalnızca; olamazlar. Kendilerini "saf" edebiyatla sınırlayamazlar. Ne kuruluş amaçları, ne yaptıkları işin doğası, ne üyelerinin düşünsel yapısı, ne de ülkemizin içinde bulunduğu süreç, bu darlığı kaldıramaz. Bilinen bir olgudur: Edebiyat/sanat, ancak bir çatışmadan doğar; verili olanla çatışmadan. Bireysel boyutuyla da toplumsal boyutuyla da böyledir bu. Kendisini ancak koşulsuz bir özgürlükle var eder, dile getirir.

Tanrı, devlet, kamu ahlâkı, çoğunluğun istek ve değerleri ve benzeri gerekçelerle, bu yaratının önüne konulacak her türlü engel, baskı ve yasak, bağışlanamaz, kabul edilemez, görmezlikten gelinemez. Gerçek bir edebiyatçının, gerçek bir entelektüelin, doğrudan kendisini ilgilendirmiyor gibi görünse de böyle bir duruma derhal itiraz etmesi gerekir; bu itiraz hiçbir şeyi değiştiremese de...

Bu çerçevede, bir yazar / edebiyatçı örgütünün temel görevinin, düşünceyi ifade özgürlüğü önündeki her türlü engelle mücadele etmek olduğunu düşünüyorum; en azından bir insan hakları kuruluğu kadar. Bu, onların var oluşlarının olmazsa olmaz koşuludur bana göre. Üyeleri, kendilerini yazarak var eden yapılardan, bu alanlarda çok daha cesur ve yüksek sesli çıkışlar, mücadeleler beklemek, bu ülkede kendisini demokrat, ilerici olarak tanımlayan her yurttaş gibi benim de hakkımdır.

Yazdıklarından ötürü yargılanan, mahkûm olan insanların siyasal görüşlerine, sanat anlayışlarına katılmayabiliriz. Ancak, göz ardı edemeyeceğimiz ve hiçbir biçimde susmamamız gereken şey, bu insanların sadece yazmış olmalarıdır. Bundan ötürü yargılanmalarını, ceza giymelerini, doğrudan kendi varlığımıza yapılmış bir saldırı saymamız gerektiğini düşünüyorum. Yazının kefaretinin ancak yazıyla ödenebileceği, bir yazarın, bir edebiyatçının en temel ahlak ilkesi olmalıdır.

Gündemin çok hızlı değiştiği ülkemizde şu son günlere kısacık bir bakalım: AB'ye üyelik nedeniyle "uyum yasaları" kapsamında bir "mini demokrasi paketi" hazırlandı. İfade özgürlüğüne ağır cezalar biçen, düşünceyi terör sayan kimi yasa maddeleri, sözüm ona daha demokratik hale getirilmek amacıyla yeniden düzenlendi. Basında yoğun biçimde, hazırlanan tasarının öncekinden daha ağır olduğu, bunun bir aldatmaca olduğu, kimsenin bundan böyle mütevazı bir eleştiri

yazısı dahi yazamayacak hale geleceği, medyanın devletin gözbebeği kalemleri tarafından bile dillendirildi. Ancak yazar örgütlerimizin sesini, en azından ben yeterince duyamadım. Sesten kastımın, bir paragraflık bir basın açıklaması olmadığı açıktır.

Bu ülkede, ikinci yılına giren ve hâlâ kördüğüm olarak süren F tipi cezaevleri ve ölüm oruçları süreci yaşandı, yaşanıyor. Devletin, 'terör ve siyasi suçlar için' diye manipüle ettiği sorunun üzerinde birazcık durunca, özünün, her türlü muhalif düşüncenin boğulması girişimi olduğu görülecektir. Sanatın bütün alanlarından üç yüze yakın sanatçı-aydın, bağımsız bir inisiyatif oluşturarak, tamamen insani bir sorumlulukla soruna müdahale etti; Adalet Bakanlığı ve Cumhurbaşkanlığı ile görüşmeler yaptı. Yazar örgütlerimizden ben, bir-iki basın açıklamasından öte, andığım girişime öncülük etmesini beklerdim.

Adında Alevi-Bektaşî nitelemesi var diye bir dernek, ayrımcılık suçlamasıyla kapatılıyor. Anadilde eğitim talepleri yüzünden binlerce insan bölücülükle suçlanarak gözaltına alınıyor, tutuklanıyor. Yalnızca yazdıkları yazılar ve okudukları dergilerden, kitaplardan ötürü, bu ülkenin cezaevlerinde on bin dolayında "terör suçlusu" var. Daha birkaç gün önce, bir günde üç kitap birden toplatıldı. Bir film, gösterime girdikten altı ay sonra yasaklanıyor. Onlarca yazar-gazeteci, terör örgütlerine yardım ve yataklıktan, halkı ayrımcılığa kışkırtmaktan, devletin askeri veya emniyet muhafaza kuvvetlerini alenen tahkir ve tezyiften yargılanıyor. Anadolu'nun herhangi bir kentinde konuşacak, şiir ve öykü okuyacak yazardan, şairden hâlâ ikamet ve sabıka kaydı istiyor polis. Popülizm yaptığımı düşünenler olabilir. Sivas katliamı konusunda, radikal dinci hareketler konusunda cesurca konuşup, andığım konularda susmayı, benim etik anlayışım en azından ikiye bölünmüşlük olarak

değerlendirir. Bunları edebiyat dışı görenlere söyleyeceğim ise, edebiyat hayatın dışında değildir ve bu ülkenin hayatı, hele de yazı hayatı, ne yazık ki hâlâ bu tehditlerle doludur, bu uğraklardan geçmektedir.

Ben, andığım yazar örgütlerimizden, en az Aziz Nesin kadar bir vicdan sahibi olmalarını ve gündem oluşturabilmelerini bekliyorum. Çünkü bu ülkede kuracağınız herhangi bir muhalif cümle, masum ve haklı bir eleştiri cümlesi, bu yasalar böyle durduğu ve devletin yapısı böyle sürdüğü sürece, sizi bir günde “terörist”, “vatan haini”, “bölücü” yapabilir.

2002

BİR IŞIKLI SELAM

"Saçların dağlara koşuyor gözlerin denize/ Bir salıncak nasıl güneşlenir böyle/ Sallanıp durur/ Bir saçlarına doğru bir gözlerine/ İçinde bitmeyen yalnızlık hüznü/ Hep böyle mi tükenir sessizlik içinde."

Bizim kuşağı yazmaya götüren, bireysel bir gerçeklikten önce toplumsal koşullardı. İlk gençlik duygularıyla bağlandığımız ve küçücük avuçlarımızla kendimizce eklemeler yaptığımız ütopyamız, sosyalist bir hayat kurmaktı. Bu ütopyanın büyümlü merceğinden bakıyorduk dünyaya ve bu bakış kaçınılmaz olarak yaşadığımız her şeyi politikleştiriyordu. İlk gençliğin o hilesiz sezgisi ve masum acelesiyle, kendimizi hemen her meseleye bölüyorduk. Elbette bu meseleler eşitsizlik içeriyordu; özgürlük düşmanıydı; halkı ve emeği küçük düşürüyordu; boylu boyunca acıydı; her hecesi bir başkaldırı duygusuyla yaşanıyordu: *"Ölürken bile/ Bir ıdıklı selamdır güneş/ Celladımızdan son isteğimiz."* Şiirimiz de kalbimiz gibi aceleliydi. Yüksek sesle, ağız dolusu ve korkmadan konuşuyorduk. Çünkü haklıydık; bir onursuzluğa müdahale ediyorduk: Gecikmiş bir güzelliğin, bilmem kaçınıcı kuşaktan öncüleriydik... Kılavuzumuz yaşadığımız acımasızlıktı. Doğa, bütün nesneleriyle düşlerimizi dokuyordu. İyiliği kötülükten çıkarıyorduk. Kitaplar ve türküler bilge yoldaşlarımızdı. Ve kaçınılmaz olarak acemiydik: *"Yaşamanın tümünü kucaklamadan/ Varmak istedik o sonsuz yaşama."*

İşte Adnan Yücel'in içine doğduğu dünya. İlk gençlikten geleceğe, şiirinin mayalandığı sosyo-psikolojik yapı. Daracık ev içlerinin bunalttığı genç insanın yüreği, çok erken bir

bilgelikle, bu bunaltının benzer tüm evleri, giderek dünyanın tüm ezilen, emekçi halklarını kuşattığını ve ne yapıp edip değiştirilmesi gerektiğini, neredeyse kılavuzsuz öğrenecektir. Bu, sıradan bir varoluş mücadelesi değil, o varoluşu insan olmanın onuruyla yücelten evrensel bir emek mücadelesidir aynı zamanda. Bunun için bize dayatılan bu hayata bütün alanlarda müdahale edilecektir; küçük düşüren bu yapı yıkılacaktır ve “iyilik etmenin gerekli olmadığı bir dünya” (Brecht) kurulacaktır.

Adnan Yücel’in şiiri, başlangıcından son şiirine dek böyle bir düşünsel yapı ve ruhsal şekillenme üzerinde yükselmiştir. Anadolu ve Mezopotamya coğrafyasında yaşayan tüm halklar, dünyanın tüm mazlumlara atlası, Paris’in eylem alanları, Şili’nin camdan yağmurları, Filistin’in özgürlük soluyan kumları, hapishaneler, işçi ve öğrenci eylemleri... hemen her şey, dile ve şiire dönüşmüş bir kavga halidir. Yayıldığı duyarlılık atlasına koşut, uzun solukludur şiirleri. Anlatım neredeyse tüm şiiri kuşatır. Şiirin meselesi, şiirin yapısından önce gelecek kadar coşku ve inançla yüklüdür. Bu coşku ve inanç, kaçınılmaz olarak yüksek seslidir. Kendisini dünyayla eşitlemiş bir inanç ve yüksek sestir bu: “*Toprak yorulur biz yorulursak/ Susarsak bütün dünya susar.*” (...) Doğanın tüm nesneleri, kavgasını dillendirmenin bir olanağı olarak akar şiire; şiir, ideolojinin odağından geçirilmiş bir doğa seyrine ve sergisine döner kimi yerlerde: Dağlar, sular, gün ışığı, yağmurlar, atlar, ceylanlar, ağaçlar, ırmaklar, çiçekler, rüzgâr... hepsi bir gelecek güzelleme ve yaşanan acıya direnme gücü olarak şiirin meselesini tamamlar. Denizlerin köpüğünü dağların sinesine eşitleyen bir tutkuyla, doğa sanki esas unsur olur kimi zaman.

“*Korkunun yokuşunu tırmanan sokaklar*” bu denk olmayan kavgada, yenilgiyi de –ama teslimiyeti değil– yaşadığımız

dünyanın, coğrafyanın ve tarihin bir gerçeği olarak hayatımıza katacaktır. Şiir bunu da bir yaşama gücüne ve direncine dönüştürecektir: Aşkla... Adnan Yücel'in şiirinde toplumsal boyut doğayla tamamlanmıştır. Bu ikisi ise bireysel ve somut anlamıyla olduğu kadar, yüceltilmiş soyut anlamıyla da, aşkla bir kez daha tamamlanmıştır.

"Az sonra bir adam asılacak/ Zaman/ Gergin bir ipte durdu duracak."

Bütün bir ülke, uzun sayılacak bir zamandır Adnan Yücel'in o gergin ipinde duruyoruz...

2003

“İNCİR ÇEKİRDEĞİNİ TAŞIRAN ÇOCUK”

Ara İstasyon... Bir yolculuk imi mi, insanın tutsağı olduğu gerçekliğin hayıf çılgılığı mı, yoksa bir yaşama tasarımı mı? Ya da her üç halin birbiri içinde eridiği bir dördüncü boyut mu? Belki de insanın, düşüncesi altında ezildiği sonsuzluk –yoksa geçicilik mi demeli– duygusuna karşı, bilerek bilmeden oluşturduğu bir başka sonsuzluk tasarımı. “nasılsa hiçbir iş tamamlanmıyor”sa, buna karşı yine de “değişen her şey devamıysa hayatın”, biz bunu bir yaşama bilgisi haline getirebilmişsek, o zaman ara istasyonları bir sonsuzluk duygusuyla yaşayacak bir güç edinmişiz demektir. Bu, insanın yaşadığı her ânı, her durumu bir mucizeye, bir verime ve gelecekte pay edinme büyüklüğüne dönüştürmesinin de simyasıdır. Her şeyin bu kadar geçici, aynı zamanda bu kadar acımasız bir gerçeklik halinde yaşandığı yanılsamalar dünyasında, kalbin gizine varmışsanız, şunları söyleyecek bilgelik elbette sizin diliniz olacaktır: “sonsuzla koyun/ beni iki nokta üst üste/ karı eriyen bir dalın yanına/ bana kapıyı kapayın, bana pencereyi/ bir sokak adı verin/ kendi içimden geçeyim/ bana bağırın, bana kursesiz işkenceler/ önemli küfürler bağışlayın/ ısızsız ve uzağım/ beni yakın/ bırakın”

Bu ‘üç nokta beş harf’, Salih Mercanoğlu’nun yeni yayımlanan Ara İstasyon* kitabına giriş içindi. Her şiirle görünme duygusundan biraz daha kurtulmuş bir şair var burada. Eşya sahnesinden çekilmiş. Daha da önemlisi, insan ilişkilerinin içeriksiz sahnesinden çekilmiş. İnsandan değil; burası önemli. “raylar taşımaz insansız treni”, çoktan biliyor. Varoluşunu te-

* Ara İstasyon, Salih Mercanoğlu, Yom Yayınları, Nisan/2004.

vazunun sessiz otağında dokuyor. Bir küçük oda Yunus'u. Harfleri incelik. Şiiri, bu inceliğin vardığı ve geldiği insan derinliği: *"sonunda şunu söyledim ey gece/ sustuysam ruhumun derin kuyusu için"*. Günün içinden bir eğri çizgi olarak geçiyor; bilmenin ve anlamının eğrisi bir usul çizgi. *"... güneşle gölge arasında/ gidecek yer yok"* bilgisinin hak edilmiş mahcubiyeti. Evler... özgürlükle zorunluluğun, gitmekle dönmenin birbirini durmadan kışkırttığı yazgısı insanın. Evin girmedeği bir şiir var mıdır dünyada? Belki şiir vardır da şiirlerine evlerin girmedeği bir şair? Biz ya kızgın dışarılarla dağlarız evleri, ya da evlerden dışarılara bir serinlik gideriz: *"ne çabuk geçti pazar/ daha nice döner bileğime bağlı çark/ koca bir yalandan doğmuşum sanki/ sırtımda burgul/ hep çocuklar için yaşamak"*.

"incir çekirdeğini taşıran çocuk" büyümüştür. Sevgisizliğin pasını görmüştür. Gürültünün çekirdeğindeki dile uzanmış, mutsuzluğu dönüştürmüştür. Uzak kıyının içtenliğine inanmıştır. Yazıyla var olursanız kaybolmazsınız. Hayıf duygusunu şiire yükseltecek bir bilgeliktir bu: *"insan aradığı için/ biraz şükretmeli karanlığa"*. Ara İstasyon, evlerle evler, evlerle harfler arasına gerilmiş bir kalbin, yarasına uzakları basıp durduğu bir sessizlik. Füruğ'dan Trakl'a, Borges'ten İlhan Berk'e, bir valizden pazar günlerine önemli yol arkadaşları var: *"katlayın ömrünüzü, gidiyoruz// gereksiz şeyler alın yanınıza/ bir çakıl taşı, mesela kuru bir yaprak// yırtın değerli evrakınızı/ korkularınız sizde kalsın/ düşmesin imzanız/ mühürle ezilmiş ölü kâğıtlara//...// bir şiir alın yanınıza, ıssız bir ada imgesi/ unutmayın gözlerinizde yanan ışığı/ bir tünelden geçeceğiz, bilirsiniz/ raylar taşımaz insansız bir treni"*.

Bu dizeleri yazan bir şairin, kitabının bir bölümüne Kavafis'in şu dizesini almasını siz de değerli bulmaz mısınız? *"ben ki perişan bir adamım, neden hata bende olsun."*

“İNSANLARI BİRLEŞTİRMEK İÇİNDİR ŞARKIMIZ”

Bugüne kadar okul, yerel yönetim, kitabevi, dernek, sendika, kültür-sanat kurumu, radyo-televizyon, pek çok yapının düzenlediği sayısız etkinliğe katıldım. Ülke içinde, ülke dışında gittiğim yerlerin sayısı pek çok insanı kışkandıracak kadar olmuştur. Buralardan olağanüstü insan güzellikleriyle döndüm. Göğsüm genişledi, aklım ışıdı, kalbim büyüdü. Yazdıklarımı paylaştım, söylediklerini paylaştım. Sustuklarımızın dili söylediklerimizden derindi. Acım azaldı, çoğaldı. Uzak diye bir yer olmadığını gördüm. “Gerçeğin kendisinin gerçek dışı” (Shakespeare) olduğunu yaşadım. Seslerle döndüm. Kirpiklerle döndüm. Alın çizgileriyle döndüm. Kederli bir sevinç, uslanmaz bir umut bütün küskünlüklerimi, karamsarlıklarımı aldı götürdü. Harflere bir daha inandım. İnandıklarına bir daha inandım.

Gittiğim yerlerin çok azını yazıya döktüm. Diyarbakır Festivali’nden bir dönüşümde bir izlenim yazısı yazdım. Bir başka yazı bilmem kaçınıcı Antakya dönüşü yazıldı. Yazdıklarımı canımdan süzdüm. Gittiğim yerlere, tanıdığım insanlara haksızlık ederim kaygısıyla sustum çoğunlukla. Ancak Nürnberg “beni yaz” dedi. İnsanın kurtuluşunun yalnızca siyasada olmadığını; emeğin yanına edebiyatı koymadan kalbimizdeki geleceğe ulaşamayacağımızı söyledi. Yetişkinin yanında çocuk, erkeğin hizasında kadın, evin içinde sokak olmadan; insan bir başka kültürün değerleri içinde kendi kültürünün farkını, değerini, eksikliğini görmeden dünya büyüye-
mez, güzelleşemez, dedi. Yalnızlık ve korkunun kimseyi bir

yere götürmeyeceğini; sevilmenin, sığınmanın insana çok yakışan davranışlar olduğunu; kendisini bize bir şiddet olarak dayatmayan herkesle her sözün, her yolun yürünebileceğini bir daha anımsattı. Gülümseyen bir doğrunun asık suratlı bir doğrudan çok daha etkili, insani olduğunu, kirpiklerini ve parmaklarını canıma batırarak duyurdu.

21-22 Ekim 2006 tarihlerinde, DİDF Gençliğin Sesi Derneği'nin (Junge Stimme e.V.) düzenlediği "Türkçe Almanca Edebiyat Günleri" için Nürnberg'deyim. Belediye Gençlik Teşkilatı ile Almanya Birleşik Hizmet İş Sendikası'nın katkılarıyla düzenlenen iki günlük bir etkinlik. İkincisi gerçekleştiriliyor. Göç ve sorunlarının odağını oluşturduğu bir etkinlik. Göç ve Edebiyat, Göçmen Kadınlar Sorunları başlıklı paneller, öykü, şiir ve müzik dinletileri, iki gün boyunca konuşmacılarla katılanlar arasında geçen ayaküstü onlarca "panel", söyleşi... ve kitaplar, kitaplar, kitaplar... Dernek binasının neredeyse bütün odaları duvardan duvara, masadan masaya binlerce kitapla dolu. İlk kez böyle bir durumla karşılaşıyorum desem abartı sayılmamalı. Birkaç masada, katılanların, konuşmacıların kitaplarıyla sınırlı birkaç yüz kitap olurdu benzer kimi etkinliklerde. Ancak bu çok farklı. Orta çaplı bir kitabevini dolduracak kadar kitap var. Şiir, edebiyat, tarih, toplumbilim, felsefe, din, psikoloji, güncel konular, yakın tarih... üç-beş yayıneviyle de sınırlı değil kitaplar. Üstelik Almanya'da! İki gün için deli cesareti, Ferhat emeği. Bundan da önemlisi, insanlar kitap alıyor! İşte bu görüntü, "beni yaz" dedi. Belki haksızlık ama etkinliğin içeriğinden çok fazla etkiledi. Dostlarım beni anlayacaklardır.

Mütevazı bir kokteyllle başlıyor etkinlik. Tanışma. Herkes iki dakikada uzun bir geçmişi konuşmaya başlıyor. Öyle ki yabancılar bile yabancı değil bu içtenlikte. Kokteylin zarafeti biraz da kadınlardan mı geliyor? Sonra Emine Sevgi Özdamar kitaplarından parçalar okuyor. Çevirmenim Eylem.

Gözleri kocaman bir çocuk. Öykü başlayınca duraksıyor. Ben de istemiyorum çevirmesini. Sadece öykünün neden söz ettiğini özetliyor. Göçmen Kadınlar Birliği Başkanı Sidar Demirdöven'in bu kadar genç olmasına karşı, bu kadar dingin ve yapıcı olmasına şaşıyorum. Her şeyi yetişkinlerin bilip yapacağı yanlış bilgisi nerelerden birikip gelir acep? Ankara'yı ve çok sevdiğim Ahmet Demirdöven'i anıyoruz. İkinci gün olağanüstü bir kahvaltıyla başlıyor. Evlerden hazırlanıp getirilmiş ince oyalar masaların üzeri. Karşımda orta yaşlarını devirmiş bir Alman bayan oturuyor. Etkinliğin broşürünü görmüş gelmiş. Kimseyi tanımıyor. Açıklayamadığım bir sevinç duyuyorum. "İnsanları birleştirmek içindir şarkımız" demişti Ritsos. Dizesi karşımda gerçeklik olarak duruyor.

Sonra Aziz'den türküler dinliyoruz. Ses de saz da kalbin perdelerinden geliyor. Ve şiir saati. İki akşam, DİDF'li dostlarımın sitemini göze alarak, evinde kalbinde gülüşünde konuk olduğum, hiçbir uzaklığın yakınlığına gölge düşüremediği Habib'le (Bektaş) şiirler okuyoruz. Dernek değil, herkesin ev sahibi olduğu bir garip evdeyiz. İçtenlik neredeyse şımarıklığa dönüşecek. En azından benim için böyle bir duygu, yaşadığım. İ. Metin Ayçiçek'i çağırıyoruz masaya. Nasılsa birazdan Göç ve Edebiyat'ı birlikte konuşacağız. Antalya'dan, kocaman bir çocuktan götürdüğüm, 12 Mart günlerinden bir selamın hikâyesiyle başlıyor söze. Selamın mizahı (Âşık Kelani'nin hikâyesi), şiirin kederiyle halkalanıyor. Acısını te-vazuyla seven insanlardan Ayçiçek. Acısını yaşama gücüne dönüştüren bir simyacı. Sözleri okuduğumuz şiirlere mene-vişler düşürüyor.

Etkinliğin teması panel başlıyor. Göç ve Edebiyat... Benim için son derece öğretici bir panel oluyor. Yaklaşık iki saat süren paneli burada özetlemek mümkün değil. DİDF Genel Sekreteri Hasan Kamalak, Habib (Bektaş), İ. Metin Ayçiçek

ve ben, edebiyat, kültür, dil, eğitim ve benzeri açılardan yurt dışında yaratılan edebiyatı, bu edebiyatın ardındaki önündeki hayatı, yazıda ve yaşamda yaşanan zorlukları, “göçmen edebiyatı” ismiyle yapılan kavramlaştırmanın gerçek edebiyatı nasıl daralttığını, geleceğin insanının çok dilli çok kültürlü bir dünyada yaşayacağını, böyle bir dünyanın edebiyatının da ister istemez bu özellikleri taşıyacağını, ancak yine de bir edebiyat eserinin var olduğu dile ait olacağını... daha pek çok şeyi konuştuk. Ah Aydın abi de (Çubukçu) gelebilseydi diyorum. Bütün bu konuşulanlar nasıl bir yalınlık içinde nasıl çok daha katmanlı hale gelirdi. Göç de edebiyat da nasıl incelikler, gerçeklikler, iyilikler ve umutlar yüklenerek boyutlanırdı. Ben, bir başka özgüvenle herkesi biraz daha severdim Aydın abi var diye.

Bir iyilikten geldim. Mehmet, Zeynel, Doğan... Yüzleri, sesleri kalbimde çınlayıp duran adını anamadığım dostlarım. Daha büyük çaplı kitap günlerine. Yazmaya bir daha inandırınız beni. Hepimiz istediğimiz hayatı ancak böyle bir emekle hak edebiliriz Binlerce turna kuşu buralardan...

2006

İNKÂRIN VE KABULÜN BEŞİĞİNDE BİR ÇOCUK

“ah! yıl oldu, uzun oldu, kim hatırlasın”

Kemal Varol

Bir şiir kitabı iki siyah sayfayla başlıyorsa, şair, ‘tekin değilim ben, harflerimin ışığını bu siyahlıktan süzeceksiniz; siyahınız yoksa benden bir ışık yok sizlere’ mi demektedir, yoksa üzerini örterek, başımızı çevirerek yaşadığımız şeylerin, en çok da bize düşen karanlığını ima eden cesur bir incelik mi gizlidir bunda? Sanırım her ikisi de. Bu iki siyah eşiği geçmeden ne beni, ne bendeki sizi okuyamazsınız diyor şair bize. Ya da şunu mu söylüyor: ‘Okuyun bu şiirleri; sonra dönün bu siyah sayfalara ve kendi hayatınızdan birer dize düşün; kitabım o zaman tamamlanmış olacaktır.’ İddialı, iddiasını yetkinlikle taşıyan bir şiirsel yükü derin ve ismiyle her dizesi birbirini bütünleyen, büyüten bir şiir kitabıyla karşı karşıyayız: **Yas Yüzükleri***

Kapağını çevirdikten sonra bizi karşılayan iki siyah sayfa Kemal Varol şiirinin bütün ipuçlarını veriyor gerçekte: Biri ötekine metal bir “halka” ile bağlanmış iki ayrı hayat ve bu hayat(lar)ın, çocuklar başta olmak üzere bütün bir macerası... Baba odağında, anne ekseninde, çocukların uzak noktaları, kopuş/savruluş noktalarını oluşturduğu bir ev şiiri Kemal’in şiiri... Ancak bu ev, bu evin halleri, Ziya Osman’ın evleri gibi huzur yuvaları değil. Necatigil’in evleri gibi, bir sızıyı, bir hayıfı içerse de, sonunda sokağa karşı zafer olarak yer almıyor

* Yas Yüzükleri, Kemal Varol, Avesta Yayınları, 62 Sayfa, 2001.

hayatımızda. Bu ev, her odası ile sokağa açılan kapısı, bahçe duvarı ile toplumsal ve kültürel yapımızın eksiksiz bir sahnesi. Bizi yasaklıyor. Zorla seviyor. Okşaması uzak. Susması şiddet. *"Vefası ölüm mülkü."* Tanrının ve devletin odalar dolusu sureti. Bu evler korkunun ve yalnızlığın uzun okulu. Çocuklar baba mihrabında birer yanlısı dua. Anneler birer gölge bilimi. Bu evlerde büyümeye önce inkâr, sonra kabul, giderek itaat eşlik ediyor. Bilgisi ölü, şefkati küçümseme. O eski mesele acının. *"Yas, evlerin küçük oğluna düşer"* bu evlerde; *"anneler erken/ ölümlerine yakın sevilir babalar."*

Bir hesaplaşma şiiri Yas Yüzükleri; evin yakın planında ve baba imgesi ekseninde devletle, bütün bir kamusal alanın bireyin dilini, özgürlüğünü, yalnızlığını ve ilgilerini engelleyen tüm kültürel ve siyasal değerleriyle bir hesaplaşma. Engellemenin ağırlığına eşit, ondan daha yakıcı, daha kalıcı bir yol, bir dil seçilmiştir bu hesaplaşmada: Şiir seçilmiştir. Çünkü Kemal, *"adı kardeşlerine redif koşulan çocuk"* bilir, *"her gülün ziyanı kokusu kadardır."* İnsanı değersiz bir tekrara dönüştüren bu "huzur"lu baskıya; durmadan "kutsal" bir saygıyı koşullayan bu şiddete karşı var olabilmenin tek olanağı özgürlüktür. *"Bozkırdaki mezarların yalnız ağaçlarına koşan", "derin yamaçlarda seferi bir halkın çocuğu",* akranlarından çok erken öğrenecektir, babasıyla arasındaki sevgi-nefret, isyan-itaat ilişkisinin çaresizliğini; yaşadığı coğrafyanın bütün yaldızlı ve paslı kititlerini; aşkını bile bir ikircim olarak kalbine gömen, sılasını gurbet gibi yaşatan ana rahmini... Çünkü bu çocuğun *'kıblesi doğu'*dur; bu çocuk, *'yıldız paylaşılan üç kardeş'in,* evin zehirini alan vekilidir; çünkü bu çocuğu, baba suretinde *'gece kurşun, gündüz çizme dağıtan devlet'* büyüttüştür. Yaşadığı kuşatmayı dille/ şiirle kıran bu çocuğun büyük bir başarıya çevirdiği can alıcı bir başka engeli ise dilinde asılı ikinci bir dildir: Rüyalarının dili Kürtçedir bu çocuğun.

Ancak, çatıştığı ve reddettiği babayı ve babanın simgelediği bütün bir mutsuzluğu anlamak da Kemal'e ve bize düşecektir. Bu bir ödün değildir. Hayatı derinlemesine kavrayan erken –ve kaçınılmaz– bir bilgeliğin kazandırdığı ağır bir yetidir. Sosyal genetiğimizin şifrelerini çözmektir. Babamızı bağışlamadan, sevmeden, hayatın öteki alanlarında özgür bir sevgi üretemeyiz. Yas Yüzükleri, dize dize bu insani olgunun keşfidir. Şiir, babayı ve onun etki alanını yeniden yaratmıştır. *“Yedi rüya görsem de kendimi görmesem artık/ ah! onca kötülükten iyiliğe geldim: sonunda bezedim/ tanrım öldür”* dizelerini bir kaçış, bir yenilgi gibi okursanız yanılırsınız. *“Mektupların karalanan yerlerini okumayı öğrenen”* bu bilge çocuk, *“bize sırasını bozan her ölüme borçlu”* olduğunu hiç unutmayacaktır. Hayatının ve şiirinin mayasında bu trajik özveri vardır. Bir de şu acı bilgi: *“Mecbur kaldım öldürdüğümü sevmeye.”* Bu yüzden dili acıdır Yas Yüzükleri'nin. Meselesi çok, çok derinlerdedir. Coğrafyasının bütün dil ve kültür olanaklarına sahiptir. Bir ilk kitap değil de bir son kitap olgunluğu ile bilir şiirin yapı bilgisini. Bu nedenle, şiirsel imgeyle, yaşadığı katı gerçeği, bir gelecek imine dönüştürebilmiştir. Baba ve temsil ettiği her türlü otorite, şiirle bizdeki tahtından edilmiştir.

“acıtan emanetim, zarif yankım, insan bazen ölür.”

2002

NAR İÇİ AVLULARDAN SOĞUK ZAMANLARA...

"Açılan kapıyı hemen kapatmak/ Karşılıklı gizlemekti bir şeyleri./ Gelip gidenimiz olurdu ya/ Güllüşmeler bizden değildi."

Behçet Necatigil

Neden aklıma çift kanatlı bir kapı geliyor ki komşuluk denince... Bir kanadı insanın kendi yalnızlığına değen, onu koruyan, bazen hazza bazen cezaya çeviren; bir kanadı bu yalnızlıktan dünyaya açılan, sessizliğini saygıyla başkalarının sessizliğine sunan, varoluşuna insanın ve doğanın sonsuzluğunu ekleyen. İnsanın birlikte yaşamayı buluşu, ne korkuyla açıklanabilir yalnızca, ne de ekonomik zorunluluklarla. İnsanın sevme, çoğalma, büyüme, insan olma mucizesinin ilk hecesidir, başkalarına dokunarak yaşamak. Bizi yalnız annemiz doğurmaz. Biz yalnız kendi evimizde büyümeyiz. Yatağımız evimizden önce sokağımıza kurulmuştur. Her eşik beşiğimizdir. Her bahçe avuçlarımızda açan gökyüzüdür. Sabah bitişik evlerden doğar, akşam bitişik evlere gelir önce. Sokağımızın bir ucu yalnızlığın okuludur, öteki ucu bize kalabalığı öğretir. Her pencere bir başka yanımızı gösteren ayrı bir aynadır. Komşu, bizim ilk hayat bilgimizdir, ölüme dek içimizde çınlayıp duracak olan... Kendimizi de başkasını da komşumuzla severiz biz. Aşkın kanatları mıdır, kalbimizden yürüyen karınca mı; yoksa komşunun kapıları pencereleri mi, bizi evlerden göklere taşıran? Sokağımızı perde perde gölgeleyen bir nazlı kâkül, kirpiklerden dudaklara düğümlenen iki pervasız zülûf, tepeden tırnağa göz kesildiğimiz iki ateş ocağı,

ciğerimizden kan çekmeye başlamıştır. Sokağımız usul usul daralır. Bilmediğimiz bir acı hiçbir yere sığdırmaz bizi. Başka sokaklara gideriz, başka mahallelere, başka kentlere. Komşularımız eskimeye başlamıştır. Uzaklar bir giz gibi çeker kalbimizi. O sonsuz güven duygusu usul usul bir endişeye bırakmaktadır yerini. Merak, yeni hayatlarla mayalanır, korkuyla büyür, başka sokaklarla yıkar kendini, başka sokaklarla kurar... Biz, usul usul değil, birdenbire büyürüz. Baba eski bir çocuktur artık, anne odalarda nilüfer. Kızlar dip odalarda birer oyalı zaman. Bir arkadaş cumhuriyetinin gizli kahramanlarıyızdır her birimiz. Bir kaşımız komşu evin penceresindedir, bir kaşımız içimizdeki ürkekliği burgaçlar durur. Yollar bir giz gibi çeker bizi. Özgürlük dışarılardadır. Bilmediğimiz hayatlar başka diller öğretir bize. Pervasızlıktır bir zaman pusulamız. Dizkapaklarımızdan alın çizgimize yürüyen binlerce yara, uzak hayatların hikâyeleri ile döneriz bir gün sokağımıza: *Küçük ahşap bir dizi evlerdi/ On yıl önce o sokak/ Sonra geniş caddelere çıktık/ Apartıman –sizden uzak.* (Behçet Necatigil) Burası mıydı sonsuzluğun evi? Zamanı ilk kez düşünüyordur belki de; ölümü ilk kez; yalnızlık ilk kez kapı pencere duvar olmuştur... Dile, bedene dönmemiş bir aşk, bir avuç bahçelerde solup duruyordur hâlâ. Komşularımız ölümün ev sahipleridir çoktan. Sokak dolusu çocuk, bizim yüzyıl geride bıraktığımız yabancılardır. Bunca uzaktan biriktirip getirdiğimiz gecikmiş bir vefa duygusudur, saygıyla sunacaklarımızı çoktan yitirdiğimiz; öğrenmek pahalıya mal olur.

Ey benim sevgiyle bıraktığım zamanlar... Her penceresine gözyaşından boncuklar dizdiğim evler... Her birinde bin ay boğulan kuyular... Çiğdemlerle, boyalı yumurtalarla baba korkusunu bayrama çeviren yaşama ustalarım... Ey bahçelerin yedi renkli yazları... Hangi çocuk bilerek yaşar sizi, hangi büyük unuttur sonsuzluğunuzu... *Ey geçmiş! silindikçe, silindikçe*

bugünle donanırsın.// Ey şimdi! geçmişle süslenirsin sen de.// Ey zaman aralıkları, zaman aralıkları! bilmem ki ne isterdiniz bir gidiş-dönüş biletine. (Edip Cansever)

2007

KAPANAN YARAMIZ AÇILAN YARAMIZ

güzelliğin genç ustalarına

“Daha yakından görebilmek için daha uzaktan bakmak” sanatsal yaratıcılık için, sanatta yabancılaştırma için olmazsa olmaz bir ilkedir. Şu ya da bu nedenle içinde yer aldığımız bir etkinliğin, eylemin, durumun olumlu yanları da olumsuz yanları da kendi gerçekliklerinin ötesinde bir değer içerirler. Çünkü biz o durumla sığağı sığağına bir ilişki içerisindeyizdir. Bu nedenle duygularımız, durumun bütününden çok, o bütünü oluşturan ve bizi kuşatan ayrıntıya odaklanmıştır. Abartı kaçınılmazdır ve değerlendirme, överken de yererken de ister istemez haksızlık taşımaya başlayacaktır. Sanırım bu ve benzeri nedenlerle Gülten Akın, ‘şiir, geyikler öldükten sonra yazılmalıdır’ der. Bir durumun çok yönlü ve gerçekçi değerlendirmesi için de geyiklerin ölmesini beklemek en doğrusu olacak... Kaldı ki benim söyleyeceklerim, değerlendirmeden öte ve önce, kısa kısa izlenimler.

Ben, Dikili Gençlik Buluşması’nda, popüler kültürün yıllardır süren ağır kuşatmasına karşı eşitlik duygusuyla, toplumsal sorumluluk bilinciyle, iş bölümündeki yaratıcılıkla, kültür ve sanat tutkusuyla, siyasal öngörüsüyle, verme güzelliğiyle, paylaşma dayanışma ve üretme olgunluğuyla davranabilen ışıık ışıık, kocaman kocaman çocuklar gördüm. Gitmeden önce sormuşlardı söylemiştim: Bu kamp o çok bildik, çok alışılmış, çoktan aşınmış can sıkıntısının yaz kamplarından değil; bir karşı dünya tasarımı, hayata bir müdahale biçimi

demıştim. Bu tasarımın, hayatın bütün alanlarında nasıl örgütlendiğini gördüm. Ülkenin kültürel değerlerinden emeğin sorunlarına; temel insan haklarından emperyalist kuşatmaya; resim, heykel, şiir, tiyatro atölyelerinden meydan konserlerine; çadırlar önünde, çimenler üstünde, deniz kıyısında, on gün boyunca küçük gruplar halinde sabahlara dek süren onlarca 'panel' dahil, yüzlerce etkinlik... Gelen konukların kabulünden mutfak işlerine, yemeklerin hazırlanması ve dağıtımından kampın bütün ihtiyaçlarının karşılanmasına, tümüyle gençlerin yönettiği bir heyecan, özel bir deneyim... Uzun süredir bize, modası çoktan geçmiş bir ahmaklık olduğu gizli açık söylenen kolektif davranabilmenin başarısını ve güzelliğini gördüm. Eski yaralarımı anımsadım. Bu şöleni görmeye gelen onlarca dosttan, Eskişehir'den sevgili Cafer'e, Antalya'dan sevgili Feyzi'ye, yemek kuyruğunda, "yaa işte demokrasi böyle eziyetli, kötü bir şeydir!" desem de, aynı kuşağın insanları olarak sanıyorum o kuyruktaki çocuklardan çok daha heyecanlıydık. Çünkü biz o çocukların olağan saydığı bu durumu koruyabilmek, yaşayabilmek için kocaman bir ömür vermiştik.

Benim güzel ustalarım... Bütün yorgunluğunuz bir gecelik uykuyla geçecektir. Ama yarattığınız heyecan sizi ve hiç bilmediğiniz daha pek çok insanı yıllarca geleceğe bağlayacaktır. Bu, hiçbir kitabın ortasından okunacak bir cümle değildir. Bu cümle kampın tozlarında yazar; kamp çadırlarının iplerinde dizilidir; soyduğunuz patateslerden yıkadığınız bulaşıklardan süzülür... varır okuduğunuz kitapların satırlarına, sayfalarına eklenir... Kusurlarınızı unutmadım. Elbette bana yönelik bir şeyden söz etmiyorum. Kusur dediğim de bir telaşa sarılıp sarmalanmış acemiliklerdi. Bir gün bir yerlerde konuşuruz. Zor işler, ağır işler biliyorum ama Bergama'dan Dikili'ye epeyce zaman geçti; arayış bu kadar uzatmayın...

Pek çok insanın, ama en çok benim ihtiyacım var size. Umutumu koruyacağım iki şey kaldı elimde: Siz ve şiir...

2005

SUSMANIN VARDIĞI YER

“Aynayı unuttum, eskiyi bağışladım, adresimi değiştirdim/ sev beni yağmurun yüzüyle gölün ışıyla/ Atların vurulduğu yerdeyim/ ekinlerin yakıldığı/ uzun susuşlarda. Yolun yolcusuna kıydığı/ aşkla öldüğüm yerde yeniden.”

Aşkın, o kaçınılmaz coşkulu sesinin, seslerin her şeyi tüketen ucuz çoğulluğundan, o çoğulluğun ortak algısından, dolayısıyla saygısız bir saldırıdan korunması için bir susmaya dönüştürüldüğü, bize susmanın çoktan unuttuğumuz erdemini işaret eden şiirler toplamı *Susmalar Kitabı*. Şair bize, “sonsuzluğu ele geçirinceye kadar/ susalım” diyorsa, sanırım özenle üzerinde durulması gereken, tüm insan etkinliklerinin söze dönüştüğü dil ile şimdi ve gelecek kavramı arasındaki ilişkidir. Sözün değersizleştiği; bir yalan manifestosuna dönüştüğü; insan kalbini içermeyişi; doğanın üzerinden atlayarak, hiçbir nesneye değmeden var olduğu; yalnızca yaşanan ânı kutsadığı; bunu gönül huzuru ile yapabilmek için de yaşananın geçmiş ve gelecek bağlamından koparıldığı ve bir boşluk varoluşuna dönüştürüldüğü yerde, şairin yapabileceği susmayı işaret etmektir bize. Bunun için iyi bir yol arkadaşı vardır: Aşk... Aşkla susmak arasında kurulan ilişki, edilgin, yalnızca iki insandan oluşan ve kendi üstüne kapanan, dolayısıyla dünyayı silen bir ilişki değil, tam tersine, olumsuzluklarına olan onca itirazına rağmen, toplumla ve doğayla örülmüş, her ikisini de dayanak noktası yapmış, yapıcı ve yaratıcı bir ilişkidir.

Aşkın, olanca bireyselliğine ve insana ilişkin olmasına karşı, doğanın neredeyse bütün nesnelerini de kendine katarak, onlara ruh verdiğini; böylece dünya gibi çok daha büyük bir

zemine oturduğunu/ oturtulduğunu görüyoruz. Orada, gözlerimiz önünde serili duran deniz, sevgilinin kıyısına varmasıyla, birdenbire bize özel bir güzelliğe dönüşüyor... Bir başka ifadeyle, ikinci kez varoluş yalnız deniz için geçerli değil; onun kıyısındaki sevgili de denizle birlikte yeniden var oluyor. İnsan-doğa ve insan-nesneler arasındaki bu ilişki kitap boyunca sürüp gidiyor; kimi yerde yücelten, kimi yerde acıtan yanlarıyla... Sonuçta her iki hal de insanın ruhsal yapısının büyümesine varıyor.

Aşkla dokunmak arasındaki ilişki bilinir. Bir aşk ancak dokunmakla var olur; dokunmak aşkın bitişine kapı aralasa da. *Susmalar Kitabı* susmanın da dokunmak kadar aşka yakışan bir duygu, bir eylem olduğunu söylüyor bize. Bir aşkın sustuğu ne varsa bir iç ses oluyor. Bu ses bizden taşarak, bütün nesneleriyle doğaya işliyor: “*Nar taşıyan ağaca bağlanıyor rüzgâr, ışık/ yorgun mürekkebi içiyor ölüme karşı/ kadın ellerini yıkıyor kalbimde/ öğrendiğim terk edişleri/ ıssız iç göç, nar taşıyan ağaca bağışlanıyor.*” Taşlar, rüzgârlar, güneş kuşları, harlı atlar, su vaatleri, tuzun ve şarabın kapıları... hepsi insanın varoluşuna katılan bir gelecek imi olarak bu şiirleri dokuyor, kuşatıyor.

Aydın Şimşek’in dili, bu kitapla daha bir inceliyor. Sesin ve anlamın ayrıntıları, şiirin çağrışım alanını ve dilin açılım alanlarını olabildiğince genişletecek bir özenle ve emekle inceden inceye tartarak kurulmuş. Şiirin bir “mesele” sorunu olduğu kadar bir dil sorunu olduğunu da duyumsatan şiirlerden oluşuyor kitap. “*Kalbin şiir ve dilden geline seyyah, şiire ortak suç, dile susuş*” demişseniz, şiir bütün hünerinizi isteyecektir sizden. *Susmalar Kitabı*’nda görünen bu...

2003

Acımasız bir ses ve görüntü saldırısı ile her gün onlarca kez kuşatılan, her gün onlarca kez çaresiz düşürülen, her gün onlarca kez kendi haklılığına hapsedilen bir toplum olduk. Bütün sesler, sistemin irili ufaklı iktidar odaklarının buyurgan doğrularından geçerek geliyor. Tek gerçek, tanrı devlet ve para. Bütün görüntüler, ölüm bile, kadın kalçaları bacakları ve göğüsleriyle kışkırtılmış kösnül bir arzuya, bir hayal ayinine dönüştürülüyor. Kendi gerçeğimizi göremeyen bir akıl keçeleşmesine, bu gerçeği dilsiz düşüren bir korku tutulmasına uğrattıyoruz. Yoksul hayatımız görünmez kanallardan geçerek borsa panolarında zenginlik göstergelerine dönüyor. Bir yanımız özel hayatların gece ışıklarıyla kendi hayatından utanırken, bir yanımız dinsel törenlerin ağır tütsüleriyle ölümden sonrasını sevmeye çalışıyor. Bir şiddet tapınmasına dönmüş günlük hayat içerisinde, haksızlığı ve kötülüğü, ancak daha büyük bir haksızlık ve kötülük durdurabiliyor. Evlerimizin içi, gövdeleriyle dönen, boğuk sesli, ölümden başka cümlesi olmayan, karanlık adamların arenasına döndü. Bilgi, iç burkan cehaletin yarışma programlarında bir seyirlik oyun artık. Alfabenin ikinci harfini bilenler parayla tartılıyor. Çatık kaşlarının arasından parmaklarını sallayan adamlar, içinde bir tek acımızın olmadığı konuları saatlerce konuşuyorlar. Adalet, gizli üniformasıyla, uğradığımız şiddetle bizi eşit tutuyor! Sporun, yönünü yitirmiş ezik tutkusu ile 'yüksek hayatlar'ın çıplak gövdeleri arasında bir bulantı sarkacına dönüyoruz. Başkalarının rüyasını uyuyup, başkalarının gerçeğine uyanıyoruz. Bir avuç kıyısız zenginin kazancını,

kıyısız yoksulluğumuza bölerek karşılığı olmayan bir eşitlik yaratıyorlar. Devletten başka dil bırakmıyorlar bize. İsteklerimizi suça dönüştürüyorlar. Çocuklarımız ancak bir şiddet örneği, ahlaki düşkünlük, toplumsal bir kötülük olarak yer alıyor gündemlerinde. Korkularımızdan başka koruyacağı bir şey kalmamış çatılarımıza kocaman bayraklar dikeyorlar. Birer camdan hapishaneye çevirdiler evlerimizi. Paranın, savaşın, şehvetin tanrılarının, dünya halklarına saldırılarını, pornografik bir pervasızlıkla her gün saatlerce izlettiriyorlar bize. Birey olarak, toplum olarak, dünyayı bitirecek bir intihara sürükleniyoruz. Hepimiz, masumiyetini beceriksizlik sayan gizli birer ölüm sever olduk. Aşksız, emeksiz, insansız bir hayatın sıfır noktasını, geleceğin yaşama değeri diye hepimize kabul ettirmeye çalışıyorlar.

Her gün yüzlerce şov merkezinde binlerce program, bu çürüme resmine, üstelik bizim üzerimizden, kan ve gözyaşından boyalar, kutsal dokunulmazlar, saygısız büyüklükler taşıyor. Biz, gücümüzün çok gerisinde, yarattıklarımızın büyüklüğünden uzak, akıl almaz bir yetersizlik duygusu ve ihanete varan bir çekilmeyele susup oturuyoruz. Çoğalma yeteneğini yitirmiş bir haklılık; kendisine inanmak isteyip de kendisini yok sayan gücü kutsamanın çaresizliği, aklımızı da kalbimizi de cehenneme çeviriyor. Kuşkunun, güvensizliğin, vazgeçmenin küçük düşüren azabından kurtulmak istiyoruz. En az yarattığımız değerler kadar değerli olmak istiyoruz. Bu değer duygusunu bize bizden başka kimsenin vermeyeceğini biliyoruz. Özgürlük, kimsenin ötekine bağışladığı bir yaşama lüksü değil. Gücümüze yeniden inanmak istiyoruz. Güneşten, yağmurdan, denizden, topraktan ve yarattığımız hayattan payımızı istiyoruz. Adaletini yitirmiş bir toplumda barış, haksızlığa giydirilmiş bir eşitlik yalanıdır, biliyoruz. Evlerimiz sokağa açılsın, sözümüz bizi görmeyenlere ulaşınsın

istiyoruz. Çocuklarımız bize, biz çocuklarımıza açık yaralar olmak istemiyoruz. Biz de başı bulutlara değen sözcüklerle konuşmak istiyoruz.

Hayat Televizyonu... Hoş geldin. Emeğin, devrim düşüncesinin, halkların kardeşliğinin, dünyayı insanileştiren kültür ve sanatın, bütün farklı kimliklerin, yoksul ev içlerinin, adalet içinde barışın, özgürlükle menevişli aşkın, eşitliğin ve geleceğin tasarısısın sen. Bu çürüme resminin dışına sen çıkaracaksın bizi. 'Bizi bize gösterecek aynamız' olacaksın. Evlerimiz seninle dünyaya açılacak. Yükün emek, yükün hayal, yükün onur... Hoş geldin sözümüzün evi...

2007

"Sütün içine birkaç tane/ Çörekotu atarlar;/ Nazar değmesin diye./ Lekelerler aklığını/ Siyah tanelerle./ Eski minyatür ustaları/ Bozmak için kusursuzluğu./ Resimde birkaç suretin/ Taşırırlardı boyasını/ Lekeleyerek sınırlarından.// Kusurlu dünyamızda/ Yer yoktur kusursuzluğa./ Demir pas tutar./ Gümüş kararır./ Kurtlanır kar bile./ Alev is yapar/ Ve insan içinde/ Bir kafesle yaşar./ İnilti gibi kimi zaman/ Bir garip ses duyar."

Metin Altıok

Şiir Defteri için Cenk (Gündoğdu) ve Şeref'in (Bilsel) gönderdiği şiirleri okurken, bir şiirden ötekine, Metin Altıok'un yukarıdaki dizeleri aklıma batıp durdu. Okuma sürdükçe, şiirlerden aldığım hazzı gölgeleyecek kadar battı, bu dizelerdeki hayat bilgisi. Dağlarca'dan, birkaç yıldır şiir yazan/yayımlayan 18 yaşında bir gence, yazılan şiirde insanı rahatsız edecek bir "kusursuzluk" var. Sözcüklerin seçiminden dize kurmaya; şiirin ses, uyak, ritim ve anlamının düzenlenmesine; iç huzursuzluğun cesaretle ve çarpıcı buluşlarla dile getirilmesine... Kısaca, dilin işçiliği açısından şiiri şiir eden ne varsa neredeyse hepsi yerli yerinde. Kendi bütünlüğü içinde etkili tutarlı bir şiir, yazılan. Bizim kuşağın, bizden önceki kuşakların başlangıç yıllarındaki acemilikleri yok bu şiirlerde. Bu, şiirimizin gelişimi, geleneğin değerlendirilmesi açısından elbette bir ilerleme, istenilen bir durum. İnsana, iyi şiirler yazılıyor dedirtecek bir toplam, okuduğum.

Ancak sekiz-on şiirden sonra tuhaf bir duygu kuşatmaya

* Ah nasıl yitirdim ben gülen aslanı./ Edip Cansever.

başlıyor kalbimi. “Bu şiirler zamansız şiirler” diyorum kendi kendime. Okuma sürdükçe, “bu şiirlerin mekânı yok” duygusu halkalanıyor. Başlarken bir kusursuzluk olarak gördüğüm yapı, dil ve sözcük narsisizmine indirgenmiş, metafor boğuntusuyla var olan bir şiire dönüşüyor. Buna bir de toplumla, siyasaıyla, kültürle bağlarını koparmış şair-öznenin, kendi ben’i ve bedenine hapsolmuş dünya algısını eklediğimizde, “iyi şiir”le yoksullaşmış bir şiir atlası çıkıyor karşımıza. Gönderilen 140’ın üzerindeki şiir içinde, 8-10 şiir dışında kalan neredeyse tüm şiirlerdeki “kusursuzluk”, söylemeye çalıştığım zamansızlık, mekânsızlık ve algıyla eksikleniyor. “Zamansız şiirler” dedim. Açmam gerekecek: Şiir de diğer tüm sanat yapıtları gibi elbette üç zamanlı bir mimari yapıdır. Ancak onun var oluşu, dile gelişi, yazıldığı zamanın nesnelere, olgularına, olaylarına yaslanarak; şair-öznenin hayat sorunsalı ve bu sorunsalın yarattığı duyarlılık bunlara yedirilerek mümkündür. Hem yaslanmak, hem de bu zamanı aşmak. Zaman, soyut bir olgudur ve biz onu ancak dünyanın nesnelerinde, hayatın olaylarında somutlayabiliriz. Tam da bu nedenle ki biz sanat yapıtları aracılığıyla yalnız bugünün ve geçmişin değil, geleceğin de toplum/yaşantı bilgisine ulaşırız. Söylemeye gerek yok sanırım, bu, tarih bilgisinin/bilincinin ötesinde bir hayat ve insan bilgisidir. İşte tam da bu nedenle ben, okuduğum bu şiirlerin büyük bir bölümünde, ‘zamanın ruhu’ diyebileceğimiz; bireyin ruhunun da içinde şekillendiği toplumsal çalkantıların, değer yargılarının, özgürlük sorunlarının, şiddetle sarmalanmış bir dünyanın, kültürel yıkımların vb. izini, yansısını bulamıyorum. Şairin acısı, toplumsal ana rahmini yitirmiş, dil hünerine indirgenmiş, yazıldığı zamana değmeyen bir acıya dönüşüyor. Doğa; yağmuru, rüzgârı, denizi, börtü-böceğiyle, şiirin ve dilin neredeyse ana kurucusu. Ancak bu güzellikler öyle sıradan, öyle çalakalem kullanılıyor

ki, her şey bir imge klişesine, bir dolgu maddesine dönüşüyor. Ne insanın duygusu doğayla büyüyor, ne doğa insanlaşıyor. Buradan ancak bir örnek şiirler çıkar. Buradan, insanı yoksullaştıran bir tekrar çıkar. Buradan, şairinde başlayıp şairinde biten insansız şiirler çıkar. Buradan, ikinci dizede kendine kapanan bir söz hapishanesi çıkar.

Şiirimiz neden böyle bir noktaya sürüklendi? Ülkemizde ve dünyada, bireysel ve toplumsal boyutlarda bu kadar büyük yıkımlar, yoksulluklar, dünyayı mezara çeviren saldırılar yaşanırken, **neden büyük şiir yazılmıyor** sorusunu ve sorunununu, yazan okuyan herkesin derinden sorgulaması gerekiyor kanımca. Her şey biz yaşarken oluyor* ama biz yazamıyoruz. Dünyanın gittiği yer bizi düşündürmüyor. Şiirimizin bir geleceği olsun istiyoruz ama geleceğin kendine ilişkin bir ütopyamız, dünya tasarımı yok. Zamanı, ömrümüze eşitledik. Bu eşitliğin dışında ne bir başka zaman, ne de başka hayatlar var. Bırakın başka zamanlardan meraklar, başka hayatlardan üzüntüler edinmeyi, kendi hayatımız bile gündemimizde yok. Sözümüz kimseyi tedirgin etmiyor. Kimseye duygusunu bulaştırmıyor. Kimseden bir talebi kalmadı çünkü. “Bir ayak-kabı çivisi gibi” (E. Cansever) kendine batıyor, batarsa eğer. Bunun bir sakıncası yok. Sözcükleri kullanıyoruz ama bu sözcüklerin içerdiği, somutladığı gerçeklikle aramızda, şiir pahasına korunaklı bir uzaklık edindik sonunda. Bütün bunların mayalandığı yer mi? Şair-özne, politikayla –elbette en geniş anlamda kullanıyorum– bağlarını kopardığından bu yana, verili hayatı sorgulayacağı, dönüştüreceği karşı dünya tasarımını yitirdi. Böyle bir dünya tasarımı olmayan kişinin ilk kaybı, muhalif dili olacaktır. Özgürlük, eşitlik, adalet talepleri, bu dille birlikte terk edecektir onu. Büyük şiir, ancak büyük bir düşünce içinde yazılabilir. Büyük düşünce, kendi hayatımızı,

* Her şey ben yaşarken oldu. / İsmet Özel.

bütün dünyanın hayatı içinde görüp kavrayacağımız, andığımız değerlerle büyük bir düşünce olabilir ancak. “Ah nasıl yitirdik biz gülen aslanı.” Şiir okurunun azlığı üstüne düşünen ve dertlenen hepimizin, yanıt arayacağı ilk yerin, toplumun gerçekliği ile kendi varoluşumuz arasında kurduğumuz ilişki olduğunu düşünüyorum. Sonrası –eğitimin kalitesi, ekonomik sorunlar, kültürel yozlaşma vs.– ayrıntı. Ayrıntı değilse de bu temel ilişkiden sonra tartışılacak konular.

Tüm bu sözlerden sonra, okuduğum şiirlerden örnekler vermek gerekecek mi? Sanırım işin “tehlikeli” kısmı burası. Derdimin somutlanabilmesi için bütün hatırların ötesinde birkaç şiiri anacağım. İlk başta İzzet Yasar’ın Yasakmeyve’nin 25. sayısında yayımlanan “Ne Zaman?” şiirini anmam gerekiyor. Son zamanlarda okuduğum, kalbimi, kaygımı karşılayan en iyi birkaç şiirden belki de birincisi. Sonra, Cihan Oğuz’un “Kelleyi Giyotine Uzattığım An”; Mehmet Can Doğan’ın “Haberler Az Sonra”; Betül Dünder’in “Komünistler Neden Tatil Yapmaz yahut 974’te Nerdeydi Amcam”; Deniz Durukan’ın “Huzursuz Bacak Sendromu”; Sinan Oruçoglu’nun “Katileme Mektup”; A. Hicri İzgören’in “Kırık Mozaik”; Duygu Ergun’un “Cecylia”; Safa Kaplan’ın “Türkiye’ye Tarih Dersleri”; Faris Kuseyri’nin “Kün” şiirleri, beni hem sevindiren hem canımı acıtan şiirlerden bazıları...

2008

ŞİİRİN VE POLİTİKANIN YALNIZLIĞI

Hüsamettin Çetinkaya'ya Açık Mektup

Belki en sonda söylenecek bir cümle, ama olsun, başlangıçta da olur: Ben, yazının, şiirin yalnızlığından başka bir kalabalığa inanmıyorum artık. Hayata başlarken dünyayı değiştirmek umuduyla başladım. Kuşağımın pek çok şairi, yazarı, politik insanı gibi. Bu umudu kaybetmemek için bir yığın aptallığın üzerinden atladım geçtim. Bir yığın kötülüğü geçici bir zaaf, bir heyecan, içtenlikli bir acemilik olarak görmeye çalıştım. Ben çok erdemli olduğumdan değil. Zamanın bu saçmalıkları kaldırıp atacağına inandığımdan; insanın sosyalizm gibi bir dünyayı bu zaaflarla kuramayacağına inandığımdan; fanatik bir inanca indirgenmiş, edebiyat-kültür-sanat boyutu olmadan politika yapılamayacağına inandığımdan... Ancak ne yazık ki, üç-beş "budala" dışında, reel politiğin (kuşkusuz soldan söz ediyorum) önünde gidenlerin pek çoğunun, sistem partileri-partilileri gibi konumlarını bir statüye dönüştürdüklerini, yaşadıklarını gördüm. Belki biraz ağır olacak, hani Özdemir Asaf der ya, *"kiminin kültürü yoksun/ ahlaktan/ kimi de ahlaktan yoksun/ kültüründe."* Kırk yılın dökümünü yapacak halim yok. Buna gücüm yetmez. Sadece yakından tanık olduklarımdan çıkarılmış bir kişisel kanaat... Özellikle de şu son seçimlerde yaşadıklarım. Yeri mi değil mi bilmiyorum, ama beni şaşkınlığa düşüren ne biliyor musun, kocaman bir dünya kurmaya gerçekten inanmış, buna bütün emeğini, zamanını veren insanların, nasıl olup da bu kadar donanımsız oldukları; kendi siyasetlerinin yayın organları

dışında neredeyse bir şey okumadıkları. Yeni bir dünya için cümle kurmaya başlayan herhangi bir "partili", Felsefenin Temel İlkeleri'nden bu tarafa gelemiyor. Toptan bir yargı ve bütün toptan yargılar gibi yanlış ama o kadar çok tanık olduğum bir şey ki, güncel edebiyattan yılda üç dört kitap okuyamıyordum neredeyse yok. Nâzım, Ahmed Arif, Orhan Veli ve Enver Gökçe dışında şiirimizden haberi olanlar bir avuç. Bir etkinlik düzenleyecekler diyelim, kendi partilileri dışında kim hangi konuda konuşur, şaşıırıp kalıyorlar. Sinemaya son yıllarda gidiyorlar belki, ama yılda iki resim sergisi gezen yok denecek kadar az. Müzik konusuna hiç girmeyeyim. Bunun için "devrimci, demokrat kanallarda" beş-on dakika gezmek yeterli. Sezai'nin (Sarıoğlu) sözleriyle "Bunca okumamaya nasıl vakit buluyoruz?", donup kalıyorum. Böyle olunca da her şey varıp bir klişeye kilitleniyor.

Beni yazmaya götüren ne varsa, bir politik mücadele içinde tutan da onlardır. İnsanın dilinden, kültüründen, etnik kökeninden, cinsel kimliğinden, düşünce ve inançlarından ötürü, devlet ya da sistem içi-sistem dışı herhangi bir güç tarafından ezilmesi, baskılanması, yasaklanması, yok edilmesi... Kısaca varoluşuna yapılan her türlü saldırı, doğrudan bana yapılmış bir saldırıya döndü yıllar geçtikçe. Başka türlü soluk alamaz, kendime ve dünyaya inanamaz, yaşamayı hak ettiğimi düşünemez oldum. Sola inanmaya başladığım günlerde böyle olacağımı nerden bilebilirdim. Sol daha kolaydı başlangıçta. Ölene kadar inanacağım sola; ama ne kadar zor olduğunu gittikçe anladım. Zaman, şiir, tarih, bir avuç iyi insan bana, böyle yaşamayı öğretti. Antakya'da, 1996 yılına kadar düğününde Arapça şarkı söylemesi yasak bir Arap da, 1978 yılında evinde Kürtçe kaset bulunduruyor diye işinde atılan, hapse atılan bir Kürt de, adını Ahmet yaparak soluk alabilen bir Ermeni de, Bulgaristan'da ismi değiştirilen bir Türk de... Kısaca dünyanın

bütün coğrafyalarında ve tarihin bütün dönemlerinde, en hafifinden en büyüğüne şiddete uğramış bütün halklar, insanlar aynı acıyla içime işledi. Sadece bu değil elbette... Yoksulluktan onuru kırılan, küçük düşürülen-düşen insanlar, onların yaşadığı ekonomik şiddet; bir ömür canlarına yapışan eziklik ve beraberinde getirdiği ruhsal yıkımlar, onlardan çok beni dar-madağın etti, suçluya dönüştürdü. Bu ağır kuşatma altındaki insanın içine düştüğü yabancılaşıma; yabancılaşımanın açtığı o büyük yalnızlık çukuru; bu çukurdan dünyaya yayılan korku ve düşmanlık... Evet, "bu düzen değişmeli"ydi... Bunun için yazdım, bunun için politikanın becerebildiğim kadar içinde yer aldım. Bu, öğrenci derneği oldu, edebiyatçı örgütü oldu, insan hakları derneği oldu, halkevleri oldu, aydın ve sanatçı girişimi oldu, bir dergi çevresi oldu... Kendisini sosyalist sol-dan tanımlayan, ifade eden bütün partileri kendi evim gibi gördüm. Yanında ya da içinde yer aldığım bütün bu yapıların her söylediklerine katılıyor muydum? Elbette hayır. Tartıştım, kavga ettim, itiraz ettim, heyecanla paylaştım, umutlandım, şaşkınlıkla kalakaldım, küstüm, uzak durdum... Ama tümüyle kopamadım. Nereye gidecektim ki? Yazıyordum, yetmez miydi? Okuyan okurdu, okumayan okumazdı. Ama yapamadım. Ben Danimarka'da edebiyat yapmıyorum ki... Geri çekildiğim her zaman, dünyanın, ülkenin bütün pisliğinden ben sorumluymuşum gibi kıvrandım durdum. Yıllar önce bir söyleşide sormuşlardı; "bunca yıldır yazıyorsunuz, hiçbir şey düzel-miyor; hiç karamsarlığa düşmüyor musunuz?" Düşmez olur muyum, ben insanım. Şunu söyledim soruyu soran arkadaşına, "peki ben yazmazsam düzelecek mi?" "Her şeyi fazlasıyla anlamak hastalıktır baylar" der ya Dostoyevski, zaman zaman bu duygumu bir hastalık gibi gördüm; zaman zaman bir er-dem. Hâlâ sallanır dururum bu sarkaçta.

Buraya kadar söylediklerimi bir iç dökme olarak oku olur

mu? Ne savunma, ne açıklama... Sözü seçim deneyimine getireceğim ya, ona bir girizgâh say. Bundan sonra söyleyeceklerim, olabildiği kadar olayları, durumları aktarmak, belki bu arada yine düşüncelerimi paylaşmak şeklinde olacak; olmalı. Bunlardan sol, politika, sanat; bunların ilişkisi adına nasıl bir eleştiri çıkar, nereye varılır bilemem. Bana göre eksik, aksak, saçma, yetersiz, yanlış, kötü bulduğum şeyleri söyleyeceğim.

Şuradan başlamak mümkün sanırım; sosyalist sol seçime girmeli mi? Hiç tereddütsüz, evet, girmeli. Bizim dünya projemiz hayatın bütün alanlarını kuşatıyorsa; bizim, her zeminde söylenecek bir sözümüz varsa; bütün kuralları sistem tarafından belirlenmiş de olsa, verili burjuva siyasetinin içinde yer almak gibi bir sonucu ve sorunu beraberinde getirse de, sosyalist sol seçime girmeli. Ancak, Adorno'nun şu sözünü bir saniye aklından çıkarmadan; sözün içerdiği doğru içinde yapabileceklerini çok iyi bilerek: **"Seçim, sistemi değiştirebilseydi, yasa dışı sayılırdı."** Parlamento siyasetin yasaya dönüştüğü, somutluk kazandığı yerse, bu somutluk içinde bizim itiraz cümlemiz neden olmasın ki? Sistem içi meşruiyet kazanmaktan söz etmiyorum. Sistemi değiştirmekten de. Sokağın cümlesinin, kapısından girmesine izin verilmeyen bir yerde söylenmesinden söz ediyorum. Bu cümleyi söylemek hiçbir şeyi değiştiremese de... Kuşkusuz burada verilecek mücadele, verili hukuk düzeni içinde olacaktır. Nasıl ki tüzükleri ve programları anayasaya ve diğer yasalara aykırı olamıyorsa; bu yasal çerçeve içinde sol, sosyalist bir parti olarak kurulmuşlarsa; parlamentoya seçilerek girildiğinde verilecek mücadele de bu sınırlar içinde olacaktır. Sanırım temel sorun bu: Siz, mevcut sistemi yıkarak bütün bir hayatı sosyalist değerler doğrultusunda kurmak üzere yola çıkıyorsunuz; ancak bunu mevcut düzenin hukuku ve yasaları içinde

kalarak yapacaksınız! Bu, “eşyanın tabiatına” aykırı. Peki, o zaman neden gireceksiniz parlamentoya?

Sevgili Hüsamettin, dönüp geriye bakıyorum da, kişi ya da kurum, küçümsediğimiz ne varsa hepsi bizi, haydi yendi demeyelim, ama yönetti, yönetiyor. Hayata beraber başladığımız, bizden önce başlayan, bizden sonra bu uzun yolculuğa katılan arkadaşlarımı düşünüyorum; sonra dönüp bu ülkeyi yönetenlerin çapına, düzeyine, donanımına bakıyorum... İçim acıyor. Evet, parlamentoda devrim yapmayacak sosyalist sol, ama bu ülkenin demokrasi, emek, hukuk, eğitim, kültür, insan hakları, ekonomi ve benzeri sorunlarını, kendi ideolojik ve etik doğrularıyla değerlendirecek, tartışacak ve kamuoyu ile paylaşacaktır. Kendi “medya”sına ve sokağa hapsedilmiş, söylenip yazıldığında hemen suça dönüştürülen düşüncesini bütün bir ülkeye duyuracaktır. Yukarda da söyledim ya, bunu yapmak toplumsal gerçeklikte hiçbir değişiklik yaratamasa da, bir propaganda alanı olarak, bir sol vicdan olarak bunu yapacaktır, yapmalıdır. Devletin, siyasi, hukuki, askeri, ekonomik vb. kutsallarına dokunan cümleler kurmayı; tartışılmaz denilen konuları konuşabilmeyi; ifade özgürlüğünün sınırlarını burjuva demokrasilerindeki kadar olsun genişletebilmeyi küçümsememek gerektiğini düşünüyorum. Ancak burada hiçbir biçimde gözden kaçırılmaması gereken nokta, bu sınırlı muhalefeti mücadelenin tek merkezi ve yöntemi haline getirmemek; sosyalist bir toplumun parlamento dışında örgütlenerek gerçekleştireceğini unutmamak; belki de mücadeleyi iki odaklı olarak yürütmektir. Parlamento dışındaki mücadele ile parlamento içindeki mücadele, birbirine alan açmalıdır. Bu, pratikte nasıl örgütlenir, nasıl gerçekleşir bilmiyorum. Kaldı ki bu yazının muradı bu değil. Sonra ben siyasetçi ya da siyasetbilimci değilim. Ben seçime ilişkin yaşadıklarımı, gözlemlerimi paylaşacakken bütün bir solun parla-

menter yol teorisini yapmaya başladım. Evet, gelelim seçim pratiğine...

Bana milletvekili adaylığının sadece şair kimliğimden ötürü önerildiğini düşünmüyorum. Benim sol kimliğim, bu kimlikle hayatın içindeki duruşum, yazdıklarımla söylediklerimle yıllardır kaderlerini ve mücadelelerini paylaşmış olmam, seçime “bağımsız adaylarla” ama birlikte gitme kararı almış üç siyasi yapının adım üzerinde anlaşmasında en önemli etken diye düşünüyorum. Şair kimliğimin bu kararın alınmasında belli ölçüler içerisinde payı olmuştur sanırım. (Seçim koşuşturması sırasında bir gün Aydın Çubukçu’ya şaka yolu, “arkadaşların benim başımı yaktı” demiştim; o da bana, “senin başını yazdıkların yaktı” demişti.) Bizim partilerimiz, toplum tarafından kabul görmüş aydın-sanatçı-yazar-akademisyen insanların yanlarında yer almasını isterler. Bu, kamuoyu oluşturmada, parti politikalarının belirlenmesine kadar pek çok konuda katkı ve destek sağlayacak bir doğru tutumdur. Ancak bunda ne kadar başarılı oldukları, yeterli verimi alıp almadıkları konusunda ciddi kuşkularım var. Bizde ve dünyada sanat-politika, sanatçı-politikacı ilişkisi hep sorunlu olmuştur, bilirsin. Aynı ideolojik ve etik değerlere inansalar da, aynı dünya tasavvurunu kursalar da, politika sanatı bir gereç, sanat da politikayı dar bir disiplin olarak gördüğü sürece bu çatışma kaçınılmazdır. Sanırım en temel sorun, her iki alanın dili ve yöntemindeki farktan geliyor: Birisi hiçbir kurala bağlı olmayan, kendisini bile yıkıp yıkıp kuran yakıcı bir yaratıcılıkla ancak var olurken, öteki bütün bir hayatı, hiçbir boşluk bırakmadan düzenleyerek, disiplin altına alarak var olabilecektir. Kim bilir belki de sanat-politika ilişkisini, danışmanlık-uygulayıcı ilişkisi olarak konumlandırmak çok daha iyi olacaktır. Yazar-şair-sanatçı-bilim insanı, kendi

alanıyla ilgili partiye projeler hazırlayacak, parti bunları politikaya dönüştürerek kamuoyuna sunacak, imkânları varsa da gerçekleşmesini sağlayacaktır. Bu ilişkinin sanatçı ve politikacı açısından yaptırımları ne olur dersen, bilmiyorum. Biraz üzerinde düşünülünce, bu ilişkiyi verimli kılacak onlarca yol bulunacağına inanıyorum.

Evet, gelelim seçimin pratiğine... Öyle çok ayrıntı var ki, her biri işin esasından esaslı... Bağımsız adayların son başvuru tarihinden bir gün önce geldi öneri. Eğer bir toplantı için Ankara'da olmasaydım böyle bir süreç yaşanmayacaktı; çünkü işlemlerin yetişmesi maddeten olanaksızdı. Adaylık aklımdın ucunda yoktu. Dolayısıyla zihinsel olarak hiçbir hazırlığım yoktu. Olsaydı nasıl bir hazırlık yapardım, o da ayrı bir konu. Parlamentoyu bir mücadele alanı olarak görmekle birlikte, milletvekilliği ne benim kişiliğime uyan bir yoldur, ne şiirin algısı ve diline... EMEP yönetiminden arkadaşların yoğun ısrarına karşı koyamadım. Şiirime, hayatıma ve ülkenin sorunlarına ihanet ediyorum duygusuydu yaşadığım. DTP ve SDP'nin de kabulü ile beni 39 gün kıvrandıran seçim süreci başladı. Üç partinin merkez ve il yönetimlerinden iki ayrı komite oluşturuldu. İlçeler düzeyinde de oradaki çalışmaları örgütlemek üzere üçüncü diyebileceğimiz bir komite daha oluşturuldu. İl yönetimlerinden oluşan komite, kendi öngördükleriyle birlikte ilçelerden gelen talepleri de değerlendirerek günlük/birkaç günlük programlar hazırlıyor; afiş, broşür, pankart, araç-gereç gibi dokümanların neler olduğunu, ne kadar gerektiğini, nasıl karşılanacağını ve dağıtımını belirliyordu. İhtiyaç duyuldukça merkez komiteyle sorunların giderilmesi vb konular görüşülüyordu. İlk gün, il komitesinin yaptığı, benim de katıldığım bir toplantıyla, "seçim bildirgesi" diyebileceğimiz, basın toplantısıyla kamuoyuna duyuracağımız **iki sayfalık** bir metin hazırlandı: Metinde, seçim süreci;

ülkenin emek-demokrasi-barış sorunları; eğitim-sağlık-ekonomi gibi alanlardaki temel sorunlar; özelleştirme ve işsizlik; yasalardaki ve uygulamadaki antidemokratik hükümler ve tutumlar; Kürt sorunu; yoksulluk, gelir dağılımındaki adaletsizlikler, sendikasılaştırma ve daha pek çok sorun ve bunlara ilişkin yapılacaklar **birer ikişer cümleyle** yer alıyordu. Kampanya, demokratik kitle örgütlerini ziyaret ve destek talebiyle başladı. Hemen bununla birlikte, ilçe merkezlerinde ev ve kahve toplantıları, park ve benzeri açık alan toplantıları, düğün ve taziye ziyaretleri(!), kimi demokratik yapıların düzenledikleri yemekli toplantılar, semtlerde esnaf ziyaretleri, bazı merkezi semtlerde broşür dağıtma, basınla görüşme gibi bir dizi etkinlikle sürdü...

Her yaptığım konuşmada benim aklımı ve dilimi karıncalaştıran temel sorun şuydu: Çok partili hayata geçilen 1946'yı başlangıç sayarsak, tam 61 yıldır kat kat vurulan riya boyalarıyla oluşmuş bir "politikacı" resmi var. İnsanlarda öyle bir güvensizlik yaratmış ki, hangi içtenlik ve haklılık cümlesini kurarsan kur, gidip o resmin çerçevesine oturuyorsun. Bunu, gittiğim her toplantıda, katılanların yüzlerinde, gözlerinde okudum. Bu cılkı çıkmış seçim yöntemleriyle bu uzaklığın kaldırılması olanaksız. Bilmiyorum kaç yerde, kaç insana bir şeyler söyledim; ama hiçbirinde ağzımdan bana oy verin cümlesi çıkmadı. Bunu hem kendim hem onlar için onur kırıcı buluyordum. "Bağımsız Sol Adaylar", "Bin Umut Adayları"; nasıl tanımlanırsa tanımlansın, bir seçim projesi olarak bunun gerekçelerini, neden desteklenmesi gerektiğini, burada benim ya da bir başka ismin önemli olmadığını, bana değil kendilerine oy vereceklerini, benim ya da bir başkasının sadece bir simge olduğunu söylemeye çalıştım. Hangi doğru cümleyi kurarsan kur, söz varıp üç beş kavrama düğümleliyordu. Oysa onlar bana asgari ücreti kaç lira yapacağımı;

işsiz çocuğuna iş bulup bulamayacağımı; sokaklarını çamurdan kurtarıp kurtarmayacağımı soruyorlardı. Kavramla gerçeklik arasındaki uzaklık yakıcıydı. Donup kalıyordum. "Bin umut adayı Şükrü Erbaş sizi selamlıyor" anonsu her yapıldığında, aklımda Selamsız Bandosu filminin finali, yerin dibine geçiyordum. "Partili" ya da yakın çevreden birisinin düğünü ya da ölüsü vardı; hayırlı olsun ya da başsağlığına gidiliyordu hemen. Ben bir daha utanıyordum bu ilişkiden. Yoksul evlerde 10-15 kişinin katıldığı toplantılara gidiliyordu. İnsan bu yoksulluğa ne vaat edebilir ki... Bir saat içinde, bin yılın bu acımasız gerçeğini karşılayacak, onu aşacak hangi hayal cümle kurulur ki, insanlar sana ve kendilerine inanırlar. İnsanlara umut vermenin bu kadar ağır bir yük getirdiğini düşünce düzeyinde bilirdim de pratikteki karşılığını pek ölçme biçme imkânım olmamıştı. Sanırım temel açmazlardan birisi şuydu: Doğru söylemek yetmiyordu; bunu kişisel duruşun ve tutumunla da doğrulaman gerekiyordu. Bu, uzun yıllara yayılacak bir çalışmayı gerektiriyordu. Solun 1960'lardan sonra biraz başardığı buydu kanımca. Kırk günlük bir seçim sürecinde sen de kırk yıllık bir yalan olup çıkıyordun. Şairlik, şiir; öğrenci gençlik ve okuyan bir çevrede biraz yankı buluyordu. "Meclise şiir girecek" deniliyordu heyecanla. Ben yine kalıyordum. Şiir benim için bir mahcubiyet duygusu olmuştur her zaman. Bunu kime anlatırdım ki... Şiir, edebiyat bana cümle kurma bilgisi kazandırmıştır; bu doğru. Ama bu cümlelerin bu pratik içinde yeri öyle uzak ve yalnız duruyordu ki... Yakın çevrenin "sayın milletvekilim", "mecliste bir çorba içeriz artık" esprileri, espri olmaktan çıkmış, acı bir inanca dönmüştü. Belki birkaç cümle de parasal imkânsızlıklardan söz etmek gerekir. Seçim süreci boyunca ancak yedi yerde seçim bürosu açılabilirdi. Bir aylık kirayı karşılayacak kaynak bulmakta zorlanılıyordu. Her şey paraya bakıyordu ve biz

hayatlarını iyileştireceğimizi söylediğimiz insanlardan, seçim çalışmalarına maddi katkıda bulunmalarını istiyorduk... Büyü bozuluveriyordu. Bu böyle uzar gider sevgili Hüsamet-tin... Bir şikâyetname yazmak değil muradım. Benim ve bizim gerçeğimiz bu. Sol –elbette sosyalist sol– bütün kavramlarını, hayatı içerecek projelere dönüştürmediği sürece bu uzaklık ve yalnızlık yaşanacaktır. Sık sık sordular, soruyorlar; seçim sürecini nasıl değerlendiriyorsunuz diye. Bu nasıl somutla-nır bilmiyorum ama bir kabın içine üçte bir oranında içtenlik, üçte bir oranında imkânsızlık, üçte bir oranında da beceriksizlik koyun, kabı iyice bir çalkalayın, ortaya dökün... Çıkan karışım neyse, benim değerlendirmem de odur... Evet, başa dönelim: Ben yazının, şiirin yalnızlığından başka bir kalabalığa inanmıyorum artık!

2007

YAZIYORUM, DÜĞÜM BİRAZ DAHA DOLAŞIYOR

Şiir üzerine konuşmak ne ifade eder, neyi işaret eder; yıllar geçtikçe daha kolay bileceğimi sanıyordum ama tam tersi oldu; yıllar geçtikçe şiir üzerine konuşmanın güçlüğünü, şiiri bilmek değilse de anlatmanın bir sonsuzu okşayıp durmak olduğunu öğrendim durdum. Kalbinde, aklında, imgeleminde kördüğümüne dönüşmüş insanın duygularından hangisi hangi sözü kuşatır; hangi ses bize hangi resimleri çizer; hangi renk hangi yaşantı parçasını bin ayrı söze boyar; bir yüz neden ve ne zaman koygun acıların yüzü olur; hangi sevinç nasıl bir tutsaklığa kapı aralar; dil ile kalp arasında nelerin kildi vardır; tüm bunlara rağmen neden yazarız; bilmek istediğimiz nedir; yazdığımız sadece sözcüklerin söylediği midir; yazdığımızı gerçekten bilebilir miyiz? Her birinin yüzlerce ayrı yanıtı olan bunca belirsizlik içinde bizim, kendi şiirimiz hakkında da olsa şiirin mayasına ilişkin bir “doğru” sözümüz olabilir mi? Olursa nasıl bir sözdür bu?

Bilmeden yazmadığımızı göre; şiir duygudan çok akıl işi olduğuna göre; insan, yaptığı iş ne olursa olsun, hakkında üç beş söz edebileceğine göre; mesele, bir başına “doğru”yu söylemek olmadığına göre; yazmış bulunduğumuza göre, bir yanlışlık daha yapıp konuşabiliriz sanırım...

Başlangıçta bilmesede yazmak, bir anlama çırpınısıdır insanın. Donmuş bir aklın, donmuş bir kalbin dünyasını sözcük sözcük çözme çabasıdır. Başta şairin kendisi olmak üzere, insanı bilinenin elinden kurtarma, onu bilinmezin gize ve özgürlüğüne kavuşturma serüvenidir. İnsanı, gerçek-

liğin elinden alarak, bir sonsuzluk aylasıyla yeniden gerçeğe katma edimidir. Bir duygu yaratma işidir yazmak. Boğazımızda düğümlelenip duran duyguya yepyeni bir karşılık yaratma işi... Biz, kendimizi bilme de dahil bu dünyaya ilişkin her şeyi, ancak yazarak bilebiliriz. Öteki bilgiler hayatı kolaylaştırmak içindir, ama yazarak anladıklarımız, hayatı zorlaştırma pahasına da olsa, insanın varoluş bilgisidir: Kalbin bilgisidir; zamanın bilgisidir; aşkın bilgisidir; ölümün bilgisidir; dilin bilgisidir; mutsuzluğun bilgisidir; ama hiçbir zaman pişmanlığın değil... Ancak böylece hayatımıza, başkalarının dayattıkları dışında, bizim istediğimiz anlamda bir değer katarız. Ancak böylece insanlarla eşit ve özgür bir ilişki kurabiliriz. Kalabalıktan yalnızlık, yalnızlıktan kalabalık yaratma simyasıdır şiir. Bir özgecilik simyasıdır. Kendini dünyaya katarak yaşamamanın acı güzelliğidir. Doğanın bütün varlıklarından can alan bir ölüm bilincidir. İnsan şiirle dile dönüşür, dille insana dönüşür.

Şimdi ben ne söylemiş oldum bilmiyorum. Yazıyorum, düğüm biraz daha dolaşıyor. Sonsuzluk gibi bir şey oluyor. Bu "şey" gidiyor birileri ile buluşuyor. Bu buluşmadan bir başka "şey" doğuyor. Belki insan biraz daha büyüyor. Yalnızlık biraz daha güçlü, biraz daha verimli oluyor. Güzellik bir yaşama bilgisine dönüşüyor. Yabancılaşma hece hece kırılıyor. İnsan kendisine de başkalarına da aynı adalet duygusuyla bakabiliyor. Tevazu, eşitlik duygusuna kapı aralıyor. Uzaklık bir dize boyuna iniyor. Yakınlık çok daha yakıcı bir hal alıyor. Ve "sevinci acısına, acısı sevincine batan" bir güzel huzursuzluk, harf harf dokuyup duruyor sizi...

Böyle bir serüven içinde insanın özgeçmişi ne olabilir ki yazdıklarının dışında. Ansiklopedik bilgilere girmeyeceğim. Bir yerlerde gereğinden fazla var. Belki şu kadarcık: Yozgat'ta

doğdum. Sürmeli'si hep canımı yakar. Otuz yıl Ankara'da yaşadım. İkinci ana rahmimdi. Şimdi Antalya'dayım. Bozkır suya taşıdım. Bir süredir elim ayağım kesildi şiirden. Bilmiyorum. Tuhaf bir üşüme yaşıyorum. Olağan ya da değil. Ortılığı ayırkotu gibi saran kötü şiirlerden belki; toplumun gittiği ahmaklıktan; belki de şu bizim "yüksek" edebiyat dünyamızdan. Okuyarak korumaya çalışıyorum kendimi. Ara ara düzyazıyla tutunuyorum harflere. Hâlâ sola inanıyorum. Öldükten sonra da mezarın adaletsizliğinden yakınıp duracağım sanırım. Gidip bir yerlerde şiirler okuyorum. Hayat hâlâ beni şaşırtıyor. "Kadınlar gittikçe daha uzak." İyi bir kitap okuduğumda çevremdeki herkesi almaya zorluyorum. Fıkralar türkülerden daha dokunaklı olmaya başladı. Her gün bahçedeki çiçeklerin tomurcuklarını sayıyorum. İnsan neden yalan söyler sorusunun yanıtını hâlâ bulamadım. Siz özgeçmiş istemiştiniz değil mi?

İlk kitap... On beşinci kitabım yayımlandı ama hepsi de ilk kitaptır. Yazmaya başladıktan on yıl sonra yayımlanabildi ilk kitabım: Küçük Acılar. Salih'in (Bolat) Yaşanan çıkmıştı Yaba Yayınları'ndan. Yıl 1983. Dosya durup duruyordu elimde. O aldı götürdü Aydınlikevler'e; Aydın Doğan'ın o küçücük kitabevine; Yaba Yayınları'na. Parasını vererek çıkartmıştık kitabı. Yıl 1984. Kapağında Hayati Misman'ın bir resminden bir ayrıntı kullanmıştık, Hasibe Ayten'in ilgisi ile. Verdiğim paranın tutarı kadar kitap vermişti yayınevi. Bugün hâlâ pek çok şair aynı yolla bastırabilmekte kitaplarını. Hem de ilk değil, bilmem kaçınıcı kitabını. Yarın dergisinin yazı kurulundaydım. Dergi, kitap yayımlamaya başlamıştı. Önermeye utanmıştım. Belki korkmuştum. Bir yığın sitem etti arkadaşlarım kitap çıktıktan sonra; bizim kitabımızı başka yere götürdün diye. Bir yıl sonra, elimdeki ikinci dosya Koşaradım, Küçük Acılar'la

birlikte, Aykırı Yaşamak adı altında Yarın Yayınları'ndan çıktı. Bugün hâlâ Aykırı Yaşamak ilk kitap sanılır. Sevinci korkusuna karışmış tuhaf bir mahcubiyet duygusuydu yaşadığım ki her kitapla tazelenerek sürer...

2006

Ben başta olmak üzere, Hasan Ali'yi okuyan herkes, O'nu edebiyatımızın birkaç büyük romancısından birisi olarak bilir. Oysa O, bizim Zeytin Hanımın makam şoförüdür. Kuşkusuz bu, O'nun büyük romancı olmasına engel değil. Hatta tam da bu nedenle Zeytin Hanımın makam şoförüdür. Bunu anlatacağım.

Ben o zamanlar "gölgesiz" Hasan Ali'yi görmemişim. O zamanlar dediğim, neredeyse on yılı Ankara'nın... Ankara dediğim de, iki cadde, üç sokak, beş masadan oluşan şiirli, devrimli, aşklı, kitaplı, hepimizi doğuran bir güzel anne... İnsan bir masada yok gibi oturursa, görmek için sessizliğin gözleri gerekirmiş. Dünyayı, devrim düşüncesinin ve ilk şiirlerin baş dönmesiyle bir topaç gibi çevirdiğini sanan yüksek sesli ben, masada bir kasaba yalnızlığı ile oturan bu kocaman gözleri, تنها evlerin alınyazısı gibi silik, sisli uzun parmakları nasıl görecektim ki... Asıl hayıf, aynı kaderden gelen ben, kim bilir hayatın hangi iğvasıyla, karşımdaki ben'i görmemişim. Sonra, bu kasabalı mahcubiyetin "kayıp hayalleri"ni de görmemişim onca zaman. Gördüğümde, Hasanım Ali değil ben, sinema kapısında, afişlerdeki bütün artistlerin yerine adımlı yazarken, baba tokadıyla başımdan fırlayıp gitmiş sarı şeritli ortaokul şapkamı bulmaya çalışıyordum. Ölü Zaman Gezginleri yayımlandıktan iki yıl sonra buldum bu harften adamı. Öyle bir harften adam ki, sesli harfler bile ağzında birer sessizlik ayinine dönüşüyor. O günden sonra bırakmadım yakasını. Bırakır mıyım, gürültümün vicdanını bulmuşum. Sonrası... ikimizden biri değil, ikimiz de ölülerin dünyasına geçene

kadar sürececek onurlu, büyük, acıyla da sevinçle de mahcup; güven duygusunun bütün anlamlarıyla menevişli; kendi kendini yere gömen bir mizah duygusuyla, bir virgüllük acıdan gökler kadar büyük trajedi yaratan bir hayat bilgisini, aynı ustalıkla harmanlayan bir dostluk...

“Güzellik hülasa edilemez” der Valéry. İnsanı var eden hiçbir şeyin hülasa edilemeyeceğine inanırım ben. Güzel olsun olmasın, zaman, acı, iyilik, anılar... hiçbir şey hülasa edilemez. Yaşadığımız her şey bize dönüşmüşken, duyduğumuz her seste, söylediğimiz her sözde, bütün zamanların ruhu yankılanırken, bir hayattan neyi, nasıl seçerek söz edebiliriz ki... Üstelik o hayat, üç öykü, bir şiir, beş roman, bir deneme kitabıyla insanlığın bütün hallerini, gerçeklikten gerçek dışına, gerçek dışından gerçekliğe aynı ustalıkla geçiren bir baş dönmesiye, söyleyeceklerimiz ne kadarına değinmiş olacaktır bu hayatın? Sanırım sıradan, gündelik dediğimiz şeylere bakmak en iyisi... Yoksa bu korkuyla, söz burada düğümlenip kalacak...

Ölü Zaman Gezinleri'yle başladı sersemliğim. Öncesinde iki öykü kitabı daha varmış. Birkaç arkadaşına sordum hemen. Ankara'da, Sincan'da yaşıyormuş. İyice kızdım kendime. Zerrin (Taşpınar) telefonunu verdi. Hâlâ ara ara anımsadığımız şu sözlerdi, bu onurlu dostluğun ilk heceleri: “Sen kimsin kardeşim; in misin cin misin; ben neden tanımıyorum seni; Kızılay'a en hızlı nasıl geliyorsan gel, hemen görmem gerek.” Önce, postayla Yoklar Fısıltısı ve Bir Gülüşün Kimliği geldi, bir-iki gün sonra da hakikaten tam bir yoklar fısıltısı halinde Hasan Ali Toptaş... Kasabalı bir memur oturuyordu karşımda. Tamam, kasabalıydı da, daha çok kente yeni gelmiş bir kasabalı memurdu. Devlet kaşlarını azıcık çatsa, kasabasıyla birlikte kaybolacaktı. İlk karşılaşmanın tedirginliği diye düşünmüştüm. Yıllar geçtikçe öğrenecektim, karşımda oturanın

Hasan Ali değil, Herkes Gibi Safa Bey, Cingil Nuri, Muhtar, Alaaddin, Haydar ve diğer bütün öykü-roman kahramanları olduğunu. Okuduğum öyküler, okuyacağım romanlar, Hasan Ali kılığında bir gerçeklik olarak oturuyordu karşımda. Semih Gümüş bir gün, "Bu adam bu romanları nasıl yazıyor anlamıyorum" demişti. Ben de hâlâ anlayabilmiş değilim! Anlamaya çalıştıkça da, "bu romanları ancak bu adam yazar" dan başka söz bulamıyorum...

Bilmiyorum kaç kez, birer sessizlik çanı gibi oturup, "oooff of, ne olacak bu hayat" sorusuna uzun uzun baktık. Üçüncü bardak rakıya on yılda geçen bir adamla ne kadar sarhoş olursan o kadar sarhoş olduk. (Bu benim için kârlı bir paylaşımdı!) Hisarlı Ahmet'ten Muharrem Ertaş'a, Mukim Tahir'den Zaralı Halil'e, Karacaoğlan'dan Âşık Veysel'e, bilmiyorum kaç türküyü, hoyratı, bozlağı kocaman gözlerle açıp, anlamaktan öte bir ürpertiyle, binlerce aşkın, ayrılığın, kavuşmanın içinde kaybolduk. Bir keresinde, bir Denizli türküsünde geçen, "daracık sokakta buldum izini / duman sandım şalvarının tozunu" dizelerindeki şalvarın nasıl bir şey olduğunu anlamak için, kaç kadını, kaç sokakta, kaç bir eda ile yürüttük. O'nun sakın, benim aceleci aklımla, aşkı ve evliliği kaç heves ve keder terazisine vurduk. Sonuçta, ikisinin de kocaman birer yalnızlık olduğunda sessizce anlaştık. Yazı yoldaşlarımızın ruhsuz ustalığından, görünme fetişizminden, yaratıcılığı edaya indirgemiş narsisizminden, aynı acıyla utandık.

İmza günü için gittiği kitabevinin sokağında, ismini kocaman bir afişte görür görmez geri dönen bu tuhaf dostumu ben, okurlarıyla buluşturmak için yıllarca neler çektim... Konuşma yaptığım her yerde, "Hasan Ali Toptaş'ı tanıyor musunuz" sorusuna, "Davet etsek gelir mi" sorusu düğümleniyordu. Dipten gelen bir okuru vardı. Birlikte gitmeyi önerdiğim her seferinde, "Ne diyeceğim; ben konuşamam ki" deyip susu-

yordu. Sonunda ben ve okur denen saygılı ısrar, onu konuşmanın ağına düşürdük. Bir seferinde Mersin Üniversitesi'ne gitmiştik. 'Dil-edebiyat dili-kültür' gibi bir konuda konuşacaktık. Önceden hazırlamıştık metinlerimizi. Gittik. Üç yüz kişilik salon dolu. Ben bitirdikten sonra Hasan Ali'ye bıraktım sözü. Metni önündeydi. Parmakları çıkış kapısına kadar uzamış, gözleri salondan büyük, elindeki kâğıdı göstererek, "Buraya üç kere, 'sakin ol, sakın ol, sakın ol' diye yazdım" dedi. Uzandım baktım, gerçekten yazmıştı.

Bin Hüzünlü Haz'la Uykuların Doğusu'nun yazılma sürecine, zaman zaman yazmayı bırakmaya varan bunalımlarıyla, birkaç cümle yazdığında romanı bitirmiş kadar büyük heyecanıyla, en yakından tanık olan iki kişiden biriyim. Bu, yazmanın bana sağladığı en onurlu birkaç ayrıcalıktan birisidir. Her iki romanda da, biten bölümleri ilk okuyandım. Ne haddime... Her seferinde, büyülenmiş olarak açardım telefonu: "Sen yaz, ot çöp ağaç taş kuş börtü-böcek bok püsür... ne olursa olsun... kaleminin değdiği her şey birdenbire bir yücelik kazanıyor. Ne okur, ne yayınevi, düşünme ne olur. Yav ben okuyorum ya, yetmez mi?" derdim, bütün kalbimle. Bir cümlelerin başında birkaç ay bekleyen kaç romancı vardır bilmiyorum. Bu titizlik bizi de ayaklandırırdı zaman zaman. Romana başlamasından iki üç yıl sonra, "Herkes, üstüne üç roman yayımladı" diye başladık biz de güler yüzlü bir tacize.

Sonsuzluğa Nokta'nın ikinci baskısı (ilki Kültür Bakanlığı Yayınlarından çıkmıştı) yayınevinden, "Dikiz aynası şoföre göre ayarlıdır, yolcu aynayı göremez, oradan geçmişine dönemez"; "Öpüşürken üst dudağın üzerindeki tüyleri diliyle sayamaz insan" gibi akıl almaz kenar notlarıyla çevrilmişti. Ardından Bin Hüzünlü Haz, "Yanlı ş dosyayı göndermişsin bize; sen hiç Erendiz Atasü, Buket Uzuner, Ahmet Altan okumuyor musun?" gibi onur kırıcı bir mektupla çevrilmişti aynı

yayınevince. (Bunları yazmalı Hasan Ali... edebiyat tarihi için ne güzel bir değerlendirme örneği olur!) Yazarken zaten, “Bu roman çekmecedeki kalacak ve ben bir daha yazamayacağım” diye kıvranıp dururken, öldüren darbe bir edebiyatçı-yayıncıdan gelmişti. En az Hasan Ali kadar şaşkın ve darıma-
dağındım. Dosyayı ve eski kitaplardan bir takımı alıp doğru İstanbul’a, Adam Yayınlarına, Semih Gümüş’e gittik. Elbette benim söz dinlemez zorlamamla. Ben, kasabalı bir politikacıydım, Hasan Ali de, çocuğuna iş isteyen bir mahcup köylü! Bizim çocuğumuz çok değerliydi, bunu biliyorduk. Adam Yayınlarının o günkü yayın kurulu bu değeri içtenlikle, sevgiyle gördü.

Başka neden söz edeyim ki... Üçüncü evliliğinin tek nikâh şahidi olmamdan mı? Yalnız yaşayacağım diye kendime iki göz bir yer bulduğumda, eski koltuk takımını vermesinden mi? Eryaman’da altı ay iki yalnız olarak paylaştığımız yoksul zamanlarımızdan mı? Antakya’dan İstanbul’a, Safranbolu’dan İzmir’e, Yozgat’tan Sinop’a, bir sözle halka halka olan yollardan mı? Akif’li, Mahmut’lu, Orhan Koçak’lı, Ethem’li, Abdullah’lı ‘rakı bardağında eve döndüğümüz geceler’den mi? Bunlar anlatılabilir mi hiç... Başta sözünü ettiğim Zeytin Hanımın makam şoförlüğü ile susmak en iyisi. Antalya’ya taşınma sırasında otobüsler köpeğimizi almamışlardı. Kalakalmıştık. Özel arabamız yoktu. Söyleyebileceğim tek kişi Hasan Ali’ydi. Bir harf bile kekelemeden “tabii ki” dedi. Geçen yıl bizi sevgisine boyayıp giden Zeytin bilseydi şoförünün kim olduğunu, benim kadar şımarır mıydı acep? Benzin parasını nasıl halledemediğimi hiç anlatmayayım...

Bu özel adamın Gölgesizler’de, Cennet’in oğlunun ağzından saldığı “kaar, nedeem yağaar, kaar” çığlığını, şöyle çevirerek bitireyim sözümü: Bir insaan, gülerkeen, nedeem eliylee ağzını kapaar, nedeem...

“BİZ NE MÜKEMMEL DOSTLARIZ Kİ/ KELİMESİZ VE YAZISIZ/ ANLAŞIRIZ”

“Zaman geçti” sözünü ilk söyleyen insan hangi yaşta söyledi bunu; hangi gecikme duygusuyla, hangi çaresizlik kapısında yazıklandı, kim bilir... *“Ben nasıl yok olurum anlamıyorum/ Dünya yok olabilir belki”* (Dağlarca), dizelerinin kederli başkaldırısını ilk duyan kişiydi belki de... Kendinden sonraki bütün hayatları, bütün zamanları, bir yanlışa hapsedip gittiğini bilebilir miydi? Zaman geçmiyor ablam... Biz geçiyoruz. Baktığımız ne varsa gözlerimizde birikiyor, dokunduğumuz her şey gövdemize ekleniyor, bütün söylediklerimiz birer ses olarak dönüyor bize, kokular kokularla tatlar tatlarla halkalanarak bir baş dönmesine çeviriyor bizi... Zaman, başı sonu olmayan bir boşluk olarak öylece duruyor. *“Bir çeki taşı gibi üstümüzde zaman”* mı diyordu Oktay Rifat... Bu çeki taşı, ağaçlar bulutlar denizler dağlar yağmurlar kılığında, içimizde dışımızda çınlayıp duruyor. Bizi doğuruyor, bir göz açıp kapama süresi yalnızlığına katıyor, sonra yeniden rahmine alıyor... Sonsuzluğunu bizde yaşıyor. Birikiyor, birikiyor ve... *“bir roman kadar uzun bir tümce”* usulca dökülüyor bir gün dudaklarımızdan: İnsan yaşılanıyor ablam... *“Ayrılık sulara nilüfer/ Görürsün dokunamazsın”* demiştiniz ya, insan yaşılanınca nilüfere dokunuyor ablam; parmakları, kirpikleri yana yana dokunuyor zamana...

On yedi yaşında, o küçük taşra kentinde, devrim düşüncesi Kırmızı Karanfil’le canımda menevişlenirken, nerden bilebilirdim birlikte yaşlanacağımızı. Bir kan pıhtısı gibi içimizde ağrıyan Yozgat’la, soğuk bir mühür gibi alnımızda zonklayan

Ankara'nın, bizi acıyla güzelleştirip şiirle insan edeceğini kim bilebilirdi... İlk fotoğrafınızı hangi kitabınızla gördüm anımsamıyorum. "Babaannem" demiştim usulca; sevincimi içime bağırarak; şiirden ve devrim düşüncesinden öte bir yakınlık duyarak. Size bunu daha sonra kaç kez söyledim değil mi... Seyran'daki evinizde arkadaşlarla "sürmeli" bir gece yaptığımızda; İzmit'e bir şiir dinletisine giderken; on yaşında çıktığınız evin önündeki taş köprüyü ararken; Çamlık'ta zamana bakarken; İlahiler'i Demirtepe'de bir kitabevinde imzalatırken; Ankara Kitap Fuarı'nda, size sizin şiirinizi kekeleye kekeleye anlatmaya çalışırken... İki insan, çenesindeki bene, sesindeki taraza, oturup kalkışındaki sadeliğe, alnına düşen kâküllere kadar mı benzerdi birbirine. Babaannem de *"geçerken karışmış gibiydi/ birisinin çektiği fotoğrafa."* *"Gerçeğin, kendisi gerçek dışıdır"* demiş Shakespeare. Siz benim için her zaman, hem bir ev içiydiniz, hem de gerçek dışıydınız. Bundan daha uzun bir "mektup" yazmıştım size Cumhuriyet Kitap'ta; *"Çocuk –demiştiniz arayıp, içimi titreten bir içtenlikle– artık çocuk da değilsin; çocuk ben sana ne söyleyeyim."* Siz, yaşıtınız şairlerin bile ablasısınız ama benim ayrıca babaannemsiniz. Benim, kendi kendime sevindiğim bu masum ayrıcalıktan kimseye zarar gelmez değil mi ablam...

Şiir Saati, size mektuplar gönderiyor. Gülümser Çankaya benden de istedi. Yazamam dedim. Herkese açık bir mektup, bir cümlesinde olmazsa bir cümlesinde, varıp sahne duygusuna dönüşecektir. Dilime bu yabancılaşmayı bulaştırmam. Otuz yıl birlikte yaşadığımız Ankara'da bile telefon ederken, tedirgin edeceğim duygusuyla çırpınır dururdum. Saygı, gide gide uzaklığa, uzaklık halka halka mahcubiyete varırdı. Mahcubiyet artık cesarete dönerdi de ancak o zaman abartılı bir şımarıklıkla arardım... Dedim ama Gülümser dinlemedi beni. Dinledi, bu kez de anlamak istemedi. Anladığındaysa

daha çok ısrar etti. *“Biz ne mükemmel dostlarız ki/ kelimesiz ve yazısız/ anlaşırsınız”* (N. Hikmet) Bunu söyleseydim de bir şey değişmeyecekti. Şiir Saati sizi bir daha gösterecekti. Aslında, sizin yazdıklarınızdan, hayatınızdan bakarak, dünyayı bir daha görme, anlama çabasından başka bir şey değil yapmak istedikleri, biliyorum.

Güzel ablam... Nasıl bitireceğim, bilemiyorum. İçimden bir ses, bu yazdığın ne kadar mektup olursa olsun, Filistin demeden bitirirsen, Gülten Akın’a da, kendi hayatına da haksızlık edersin diyor. Ölüm, Filistin halkının hayatını bir dehşet sarmalıyla yok ederken, bizi de çaresizliğimizle haysiyetimizden vuruyor. Bu acı, daha kaç kuşağı ruhen ve bedenen yok edecek, küçük düşürecek, yaralı bırakacak... *“Acılar bir şey götürür ama çok şey getirir”* diye imzalamışsınız 42 Gün’ü. Hâlâ inanmak istiyorum. Şu dizelerinizi, bir şey yapamayan hepimizin acısı ve utancı olarak gönderelim mi dünyaya...

“Kuş uçsa gölge kalır” yazan ellerinizden öperek...

“Ben değil sofraya ölüm oturdu/ Peynir yedi beni, zeytin yedi beni/ Ekmeğe uzandım ellerim düştü/ Elmadan gözlerim yandı, kör kaldım/ Su değil su değil sel aldı beni/ Ben değil sofraya ölüm oturdu.”

2009

ZAMANIN RUHU, ŞAİRİN RUHU...

"Bir zamanlar insanlar hayatlarından memnun değillerse devrim yaparlardı. Şimdi alışverişe çıkıyorlar. Tamamen bir hafıza kaybı dönemi yaşıyoruz." Sanırım şiirin –diğer tüm disiplinlerde olduğu gibi– içinden geçmekte olduğu dönem, Arthur Miller'ın çok çarpıcı biçimde özetlediği gibi tam bir hafıza kaybı dönemi. Bir şeyi anlatırken, bunaldığımız her durumda can simidi gibi sarıldığımız şu "zamanın ruhu", ne yazık ki şairin ruhunu da teslim almış görünüyor. Şair, Miller'ın kastettiği biçimde bir alışverişe çıkmıyor belki ama en az onun kadar hafıza kaybına yol açacak bir başka pazar oluşturuyor. Bir dergi çevresini, bir paylaşım(!) sitesini, bir kültür-sanat merkezini, bir çeşit gettoya dönüştürerek, küçük "ben"inin içinde mayalandığı büyük "ben"den habersiz, ona yabancılaşmış, onu küçümseyen, dolayısıyla ondan korkan bir varoluşu, yaratıcılığın doğal hali, giderek ona bağışlanmış bir ayrıcalık olarak görmeye başlamıştır. Bunun gerisinde, "dünyaya karşı kırgınlık", "kitap yayınlamaktaki güçlükler" gibi nedenler aramak çok fazla iyimser ve bağışlayıcı olur. Bugün şiir yayımlamak, belki de hiçbir zaman olmadığı kadar kolaylaşmıştır. Hemen her kentte bir edebiyat dergisi çıkıyor ve her birisi her ay en az 10-15 şiir yayımlıyor. İnternet denen dünya ise akıllara ziyan bir başka alan. Çok kaba bir hesapla, sadece dergiler üzerinden yılda 15-20 bin civarında şiir okura sunulmaktadır. Şiir kitapları bu sayının dışında. Sanal dünyayı da katarsak, sanırım milyonlu rakamları telaffuz etmek gerekecek. Şiir, okura bir biçimde sunuluyor da, sorunun aslı, okur dediğimiz şu "cahil sürüsü"nün, bu yüksek şiire neden itibar etmediğinde galiba!

Eğer, Yunus'u, Karacaoğlu'nı, Pir Sultan'ı, Fuzuli'yi ve daha nicelerini su gibi bilen bu "cahil sürüsü"ne sorumluluğu yıkarak kenara çekilmeyeceksek, biraz korkmadan konuşacaksak, bunun gerisinde, **şairin, ideolojik ve etik değerlerindeki çürüme yatmaktadır.** Bunun gerisinde, **doğanın ve insanın evrensel bilgisine ilişkin cehalet yatmaktadır.** Bunun gerisinde, **yazdığı dilin inceliklerini ve olanaklarını bilmemek yatmaktadır.** Şiir Penceresi ve benzeri sitelere girip bakarsanız, şairlerin birbirlerine ve ola ki söz etmişlerse ülkenin / dünyanın bir sorununa ilişkin yazdıkları; bu yazılarda kullandıkları dil, üslup, bu çürümenin ve cehaletin boyutlarını göstermesi açısından ibretliktir ve çok fazla malzeme sunacaktır ilgi duyanlara. Kimseden sosyalist, Marksist, devrimci bir dünya görüşünü ve onun sonucu olarak, gündelik hayatında ve yaratıcı etkinlikte bulunduğu alanda toplumla gerçekçi bağlar kurmasını, başkalarının dertleriyle dertlenmesini beklemek değil kastım. Ancak en azından, Russell'ın şu sözlerindeki yakıcı hayat bilgisini, bunun gerektirdiği etik tutumu, yazan ve yazdıklarını başkalarına sunan herkesten beklemenin, onların yazma hakkı kadar bir hak olduğunu düşünüyorum. Bu beklentim de şairliğin öncesinde, sonrasında, çırılçıplak insan olmakla ilgili bir beklentidir: *"Üç tutku yönlendirdi hayatımı: Sevgi açlığı, bilgi arayışı ve başkalarının acılarına yönelik dayanılmaz bir merhamet.// Aşk ve bilgi göklere yükseltti beni ama merhamet her seferinde çekip yere indirdi."*

Bir avuç insanı bir kenara bırakacak olursak, bugünün hemen her yaştan şairi, başkalarından deli gibi kaçmaktadır. Çünkü başkalarının hayatıyla ilgilenmeye başladığında, aslında bütün bir insanlığın tarihiyle ve gelecek denen bilinmezle de ilgilenmeye başlamış olacağını korkuyla sezmektedir. Bu tutum, insanı yakasından, kalbinden, kirpiklerinden tutup, sınıf meselesinin ve evrensel insan haklarının eşiğine

bırakacaktır. Bu tutum insana, başkalarının ateşiyle tutuşmuş o savunmasız haklılık gömleğini giydirecektir. Sözü önce Aydın Çubukçu'ya, sonra da Voltaire'e bırakalım: *"İnsanlar arasındaki ilişkinin alacağı biçim üzerine bir şeyler tasarlamak, hayal etmek bile, dünyaya, sosyal sınıflar arasındaki ilişkiler açısından bakmayı zorunlu kılar."* Oysa şuaranın bir salgın gibi yazdığı şiir hiç bunları gerektirmemektedir! İçindeki yüksek hisleri, yüksek sözlerle söyleyince iş bitiyor oysa! Kendisi zaten başkalarının yerine tüm acıları çekmiyor mu? Sonra, her sözcük şiire yakışmaz ki! Aslında giderek koyu bir ırkçılıkla taçlanan 'vatan sevgisi', onu bir başka batağa sürüklemektedir ama bunu "devrimci, demokrat, yurtsever" şairimize nasıl anlatırsın ki... Biz yine de Voltaire'den bir medet umalım: *"İyi bir vatansever olmak uğruna, kişinin, dünyanın geri kalanına düşman olmak zorunda kalması acınacak bir durum."* Ona, şiirin işleviyle ilgili, Nâzım'ın şu dupduru sözünü anımsatmanın bir yararı olur mu bilmiyorum; biz yine de, köhne yaftasını göze alarak bir umutla onu da söyleyelim: *"Çağdaş şiirin görevi buğday tarlalarının ve sanayi kuruluşlarının görevlerinden pek az farklıdır. Şiir de onlar kadar önemlidir. Bir zamanlar eski Yunan'da ve benim eski zaman Türkiye'mde böyleydi bu. Fakat sonradan başka toplumsal koşullarda, yaşamsal bir gerekliliğin zoruyla şiir, yapacak bir şeyi olmayan insanların oyuncağı oldu."*

Bu düşünce, ne şaire başka disiplinlere ilişkin görevler biçmektir, ne şiiri tanrısal bir kata yükseltmek, ne de bireysel bir doyum aracına indirgemek... Bu, şairden, 'icra ettiği iş'in evrensel ölçülerde 'olmazsa olmaz'larını beklemektir. "Zamanın ruhu" diye başlamıştık değil mi? Ona bağlayarak bitirmeye çalışalım: *"Bütün büyük yazarlar -der, Benjamin- meydana getirdikleri bileşimin unsurlarını, kendilerinden sonra var olacak bir dünyadan seçerler."* Bütün bu çürüme resminin dışına nasıl mı çıkılır? Onlarca kapı var aslında ama ben sadece birisini

işaret edeyim; bu işaret ettiğim kapının, irili-ufaklı yüzlerce başka kapıdan oluştuğunu elbette bilerek: Şairin ruhu, zamanın ruhuna teslim olmazsa, insanlar yazılan şiiri büyük bir ilgiyle okuyacaklardır...

Bugün yazılan şiirin –elbette bir genel yönseme olarak– sergilediği manzara-i umumiye bakınca, sevgili Şehmus Ay'ın, 14 yıl kaldığı cezaevinden çıktıktan sonra saldığı şu çığılığı salmadan edemiyor insan: “Çıkarın beni bu dışarıdan.”

2012

“RÜYADAN VE OYUNDAN HALK OLMUŞ” BİR HARAM KİTAP

İnsanın insan olma serüveni, doğayla kurduğu ilişki kadar önemli olan bir başka ilişkinin, kendisiyle kurduğu ilişkinin de serüveni olmuştur. Hiç bilmediği bir dünyanın içine fırlatılan insan teki, yaşama korkusuyla, bütün sorumluluğu yükleyeceği akıl almaz kutsallar yaratmış, sonra da yarattığı bütün kutsalların hapishanesini yıkarak insan olabilmıştır. Bir başka deyişle ancak yaşamaya başlamıştır. Güvenlik duygusu, aidiyet duygusu, ona tehlikesiz bir hayat bağışlamıştır ama bu hayat, adını koyamadığı bir boşluk duygusuyla, bir can sıkıntısı halkasıyla, bir merak kıskırtmasıyla, giderek, varlığının anlamına yönelmiş bir suçluluk sorgulamasıyla tuhaf bir cehenneme dönmeye başlamıştır. Bu serüven, insandan insana, toplumdan topluma ne kadar uzun sürerse sürsün, diplerde derinlerde erken boğulmuş bir çocuk, tarihin bir yerinde, usul usul ilk sorularına dönecektir, dönmüştür. Bu sorular, “denizi kim yaptı”; “gökyüzü nerede”; “rüzgâr neden görünmüyor”; “akşam olunca güneş nereye gidiyor” gibi büyüklerin çoktan bildiği ve unuttuğu sorular kadar çırılçıplaktır. Göz önündedir. Huzur bozucudur. Düzen dışıdır: “Neden istediklerimi yapamıyorum”; “Biz neden bu kadar yoksuluz”; “Devlet kimdir”; “Ohannes amca nereye gitti”; “Bazı insanlar neden bizi kendilerinden daha çok seviyorlar”; “Şehmus, dilini neden benden izin alarak konuşsun”; “Benim sevdiğim insanlar neden hapishanede ya da mezarda”; “Tanrı bir kızı/erkeği öpmeme neden karışıyor” gibi aynı yalınlıkla sakıncalı sulara doğru yol alacaktır.

“kabahatlerimi serçelere yüklemekten geliyordum/ o ise gelip geçenlere gülün ana fikrini soruyordu/ dile mecburiyet güle haciz koyan çarşının ortasında/ içimden dışıma kırk mühürlü özeleştiri gidiyordum/ çekimser bir çiçek de, dağçekimli bir âşık da olabilirdi/ bilici su ile haber salmışım, kayıplara zeval olmazdı”

Bu serüven, *“aklındaki cevabın boynu sorudan ince”* de olsa, soru sorma ve mana bulma serüveni, insan varoluşunun özüdür, nedenidir, sonucudur. Bu, insanı özgürlük bilincine götürecek ana kapıdır. Bu, bizi başkalarıyla eşitleyecek adalet duygusunun ilk hecesidir. Bu, toplumun *“helal”*ine karşı kendi *“haram”*ımıza sahip çıkmanın baş dönmesidir. Bu bizi, *“dünyanın ölçüsünü yanlış alan terziler var”* hayat bilgisine götürecek bir uyanış hikâyesidir. Bu hikâye başkaldırıcı, yeni bir dünyanın terzisi olarak önümüze koyar. Bu hikâye, insanı en zayıf yerinden tanrı katına çıkarır. Bu hikâye tanrıyı, yoksul mahallelere, çocukların avuçlarındaki tere ve taşa, dağların rüyasına, *“devlet gömleğine yanlış iliklenen halkın açmazı”* kentlerin boyalı uzaklığına indirir. *Seviştikten sonra seslerini suyla örtenler/ içlerinden çıkınca bedenlerinden utananlar* yeni bir dünya kuracaklarsa, ancak ve ancak bu başkaldırı hikâyesiyle kuracaklardır. *“Evlerin son sözüne inananlar”* dağları ve düzleri, aynı acıyla ve onurla bir eşitliğe götüreceklerse, *“savaşın eline anne dökme”*nin, bu muştunun ilk harfi olduğunu bileceklerdir. Devletin kentine, toplumun ölü toprağına anne dökmek... Bu, çoktan kaybettiğimiz şefkati, en uç noktada hayatımıza katmanın diyalektiği olmalı. *“Rüyadan ve oyundan halk olmuş”* bir halk, kendini ancak, şefkatle mayalanmış bir barışla *“halk/edecektir.”*

Uzun oldu. Biliyorum. Tuz-ekmek, tuz-şiiir, tuz-tarih dostum Sezai Sarioğlu’nun, *Aşk Dediğin Haram Olur* kitabına getirmeye çalışıyorum sözü. Yayımlanmadan önce okuma şansım oldu. Yıllardır, *“yayımla artık şu kitabı”* deyip

duruyordum. Şiir dilini ve duygusunu yazılarına cömertçe dağıttığı için midir, günlük hayatını baştan sona şiir duygusuyla yaşadığı için midir bilemem, hiç acele etmedi. Bunca yıl şiir oturup şiir kalkan, şiir soluyup şiir susan, şiir uyuyup şiir uyanan kim vardır şuaramızda, kitap çıkarmaya gönül indirmesin ya da acele etmesin. Gecikmeyi olumlamıyorum, hayır. Sabrı anlamaya çalışıyorum. İyi ki beklemiş, demiyorum. Keşke çok daha erken yayımlasaydı. Herkesin hayatında bir ya da birkaç insan vardır; sözünüzü, eyleminizi, hayatınızı doğrulayacağınız, temize çekeceğiniz, inanacağınız, kendinizi seveceğiniz. Devlete, tanrıya ve topluma değil de onun düşündüklerine, yaptıklarına bakacağınız... Tanıdığım günden beri, şiirde de, hayatta da beni yolumda tutan birkaç dostumdan birisidir Sezai. Ezcümle, Aşk Dediğin Haram Olur'u birkaç kez okuduktan sonra şunları yazmıştım heyecanla kendisine; bu uzun girişin muradı bunu söylemekti:

Tanrı, devlet ve baba iktidarına karşı; bu üç dokunulmazın, günah-ayıp-yasakla kötürüm ettiği bütün bir kamuya karşı, bir özgürlük örgütlenmesi olarak okudum. Son yıllarda neredeyse herkesin, "şiirsel imge", "sanatsal yaratıcılık", "sanatçı dokunulmazlığı" gibi gerekçelerle tümünden bağını kopardığı topluma ve onun ruhuna parmaklarımla, dilimle, kirpiğimle dokunarak okudum. "Zamanın ruhu"nun manifestosu olarak okudum. Bir harf, bir hece, bir sözcükle dilin çağrışım alanının, nasıl bir genişliğe ve güzelliğe varabileceğinin imkânı olarak okudum. İnsanın, başkalarıyla nasıl bir bütünlüğe ve yüceliğe ulaşabileceğinin hayat bilgisi olarak okudum. Dillerin ve halkların kardeşlik ve eşitlik bildirgesi olarak okudum. İçtenliğin, söze kattığı gerçekliğin sevinciyle okudum. Devrim düşüncesi ve aşk dahil tüm yaşantılarımızın, ne kadar kutsallaştırırsak o kadar hızla, hayıf ve pişmanlık menevişli bir hapishaneye döneceğinin acısıyla okudum. Güncelin,

bütün bir geçmişten ve gelecek arzusundan yapıldığını; hiçbir sanat yapıtının güncele yaslanmadan var olamayacağını bilirdim, şiirden şiire bir daha okudum. Epikle ironinin, ironi ile lirizmin, kıl-ince bir çizgide nasıl tutulabildiğinin şaşkınlığı ile okudum.

Haram, taş ve kiri; günah, ayıp ve yasağı bize öneren bir kitap okudum. Sevinçlerini suç sayanların çağdaş meselini okudum. Bütün bir dünyadan oluşan "ben"i okudum. Bir insanın, başka hayatlara nasıl böyle bir sevgi ve sorumlulukla girebileceğini okudum. Aşk-devrim-taş-çocuk-şiir-dağ ve kadın arasındaki eşitliğin ve eşitsizliğin yaralı haritasını okudum. Ne diyordu dostum: "*Şiir utandırmasın. Şiir usandırmasın. Şiir uslandırmasın. Tarih ve hayat tamamına da, Devrim'e de erdirsin...*" Bir de, "*âmin yerine şiir*" diyordu. Yalnız 'bizim mahalle'nin değil, başka mahallelerin çocuklarının da, şiirli tarihi ve coğrafyası, Aşk Dediğin Haram Olur. Keşke Divanı'nın şu beş dizesiyle bitireyim: *yaptığımız ilk seçim nede-niyle ateş'ten ve haramsu'dan yanayız/ yine de bir cevap var sorula-cak; eşit değil su ve ateş/ ateşin üstünden ilk atlayanı hiç kimse bil-miyor/ ilk yananı, yakılanı, söndürüleni ve söndürülmeyeni/ suyun aklını çeleni, doğruların suyunu değiştireni bilmiyor (...)*

Aşk Dediğin Haram Olur, Sezai Sarioğlu,
Yasakmeyve / Komşu yayınları, 2012

KENDİNİ YÜRÜYEN YOL

“Boşuna çıkmayın yola / Yollar yolculukta.”

Abbas Sayar

Biz, “üstü açık”larla giderdik şehre. Minibüs 50 kuruştı, “üstü açık” 25 kuruş. Şoför iner, bizi belimizden tutar, kamyonun kasasına tutunabileceğimiz kadar kaldırırdı. Küçük kollarımız küçük gövdemizi inanılmaz bir heyecanla çeker, kasanın içine yuvarlanıverirdik. Kalbimizin göklere değdiği büyü başlardı. Ayaklarımızın ucunda çırpına çırpına başımızı kamyonun kasasından uzatır, rüzgârın kirpiklerimizde, saçlarımızda çaldığı ısılla sarhoş, geride kalan her şeye küçümseyerek bakardık. Sonra bu müthiş hızın baş dönmesiyle çocuk aklımız karışıverirdi; ağaçlar, tarlalar, sular, insanlar da aynı hızla gidiyorlardı. Bizim “üstü açık”ımız ne kadar hızlı gidiyorsa, onlar da o hızla arkaya doğru gidiyorlardı. Biz şehirden gelirdik, onlar da eski yerlerine gelir otururlardı. Bu büyüdür işte benim hâlâ gittiğim sonsuzluk.

O zamanlar otobüsler İstanbul kadar uzaktı. Evimizin başucundan bir turna türküsü gibi geçip giderlerdi. Bir ucu Kars’a varırdı bu yolun, bir ucu bütün filmlerin çekildiği İstanbul’a. İstanbul o zamanlar Ayhan Işık’tan Orhan Günşiray’a, Belgin Doruk’tan Türkan Şoray’a, bütün erkeklerin yakışıklı, bütün kadınların güzel olduğu bir hayalilandı. Yoksul evlerden yürüyen güzellik, bir fabrikada biraz daha güzelleşir, sonra kocaman bir konağın kapısında kaybolurdu. Bu konaklar biraz Hulusi Kentmen’di, biraz Bedia Muvahhit. Uzun sürmez, konak, bu yoksul güzelliği, incinmiş gururun gözyaşlarıyla,

bütün kapıları denize bakan bir meyhaneye bırakırdı. Bırakır bırakmaz, meyhane dünyanın bütün aşk acılarından bir şarkıyla dolardı. Yanlış evliler, erken bıçkınlar, güngörmüş ayrılıklar, bu acı şarkıyla ömürlerinin başlarına yeniden bir yolculuğa çıkarlardı. Herkes bir haksızlığa uğramıştı ve her yolculuktan yeni bir isyanla dönülürdü. Her isyan bir bardak rakıyla ancak yatışırdı. Esas oğlan biraz sonra meyhaneden içeri girerdi. Acının şarkıcısı birden şarkıyı keser, gövdesini saçlarıyla birlikte iki yana savura savura, arkadaki aynalı, dağınık odaya kaçardı. Patron, öfkeyle onu tekrar sahneye çağırırdı. Patron, biraz Hüseyin Baradan olurdu, biraz Muzaffer Tema. Meyhanenin gururlu yoksulları, gururlu esas oğlanla gururlu acıların kadını alkışlarla birleştirirlerdi.

Bütün bunlar, bizim evin başucundan geçen otobüslerin gittiği İstanbul'da olurdu. Günde kaç kez geçerlerdi bilmiyorum ama bizim kitaplardan, masallardan menevişler almış kalbimiz, sabahtan akşama, akşamdan sabaha bütün otobüslerle, bilmediğimiz o uzak şehirlere gider gider gelirdi. Gidişimizi kimse görmezdi ama gelişimiz, bütün Türk filmlerinin kavuşma sahnelerinden daha ışıklıydı. Bizim köyde binde bir dururdu bu otobüsler. Her nasılsa bir zamanlar çok uzak şehirlere gitmiş kadınlar, erkekler, bize hayalet gibi bakan yedi renkli çocuklarının ellerinden tutmuş, gururlu bir uzaklıkla inerlerdi eski boşluklarına. Bizim köyden bu otobüslere ayda yılda bir ya da iki kişi binerdi. Bu binenlerin üstü-başı da diğer zamanlardakinden ayrı olurdu. Sandıklardan, dolaplardan çıkarılmış dışarıklı giysiler havalandırılır, ezikleri düğmeleri gözden geçirilir, kömürlü ütülerde ütülünür, odalar dolusu ağırlığın gövdesine saygıyla giydirilirdi. Odalar dolusu ağırlık, uzak, büyük şehirdeki hükümete gidecekti. Giydiği elbise, bineceği otobüse ve kapısını çalacağı hükümete yakışmalıydı. Bu yüzden olsa gerek o da elbisesini giyer

giymez, çıktığı eve, evin kadınlarına, çocuklarına tuhaf bir uzaklıkla bakardı.

Zamanlar geçti. Bizler ilkgençliğin kapılarına vardık. Otobüsler çoğaldı. Uzaklar biraz daha yakına geldi. Bu büyüğü araçlarla benim o büyüğü yollara ilk gidişim, Benjamin'in, "hiçbir zaman telafi edemeyeceğimiz bir şey vardır, on beşimizdeyken evden kaçmamış olmak" sözünü hikâye ederdi. Şu farkla ki, ben bir yıl gecikmeyle, on altımda bu hayıf duygusundan kurtuldum. Devrim ateşini canımızla beslediğimiz erken günlerdi. Okulun ağır bir yüke döndüğü yaşlardı. Her filmde kızların sinema perdesini alev alev yaktığı zamanlardı. Orhan Gencebay şarkılarının Ruhi Su türküleriyle kol kola, daracık sokakları gökyüzüne çıkardığı rüyalandı. Babam beni yine dövmüştü. Okul, gözümünden her gün biraz daha düşüyordu. Evin kapıları değirmen taşlarından ağırdı. Annem yine benimle dayak yemişti. Otobüsler şimdi daha çok özgürlüğe gidiyorlardı. İstanbul, bütün dünya olmuştu. Bütün filmlerde deniz vardı; haklılar bütün kavgaları kazanıyordu; küçük evler büyük yapılardan daha insandı; bütün kızlar sevdiklerine kavuşuyordu; sokaklar sabahlara kadar ışıklar içindeydi; Yılmaz Güney bütün kötöleri bir başına yeniyordu; bin memesi bin anne, İstanbul bütün yoksulları önce rahmine alıyor, sonra biraz daha bıçkın, biraz daha ezik, yeniden doğuruyordu.

Kaçma arzusunun baba korkusunu susturduğu bir gün, köydeki evden bir çuval buğdayı, köyün bakkalına satıyordum. Yıl, lise 2'ydi; tarih, Aralık 1969. Karlar içinde bir sabah, kardan daha soğuk bir otobüs bileti avcumda, camlara yapışmış kocaman bir çift göz, otobüsün bütün koltuklarında babam, önünde otobüsten hızlı giden akrabalarım, ardından koşup duran arkadaşlarım... gittim, gittim, gittim. Dünyanın döndüğünü, üstelik bu kadar hızlı döndüğünü belki de o gün anladım. Tarlalar, ırmaklar, ağaçlar, köyler, trenler, bulutlar,

telgraf direkleri, çayırlar dolusu atlar, kocaman birer pervaneydi de, otobüsü bir hayal topu gibi birbirine atıp duruyorlardı. Biri diğerine attıkça, otobüs Ankara'ya biraz daha yaklaşıyordu. Şoför muavini nereye gittiğimi soruyordu. Bütün yolcular susuyordu da muavin hepsinin yerine soruyordu. Ağzımdan, korkudan daha sessiz bir 'İstanbul' çıkıyordu. Muavinin gözleri tepemde delikler açıyordu.

Ankara'da, bir simit fırınında çalışan çocukluk arkadaşım Ger Ali'nin Osman'la ertesi gece Gazanfer Bilge otobüsüne bindik. Osman'ın bütün parası 50 liraydı, bende de buğday parasından bir o kadar kalmıştı. Ne önemi vardı ki, nasılsa iner inmez bütün işyerleri bize para vermek için sıraya girecekti! Filmlerdeki yoksulluk iki saat içinde bitmiyor muydu? Her şeyi bir önlem duygusuyla başlamadan bitiren ihtiyarlık yıllarına daha bin yıl vardı. İstanbul o zamanlar siyah-beyaz bir rüyaydı ve iki kapıdan girilirdi bu uykulu sonsuzluğa: trenlerle Haydarpaşa'dan, otobüs ve kamyonlarla Harem'den... Deniz, lacivert bir buğday tarlasıydı. Rüzgâr vurdukça başaklar birbiri üzerine bir o yana yatıyordu, bir bu yana. Vapurun tekerleri yoktu. Vapur değil, kocaman bir beşikti bu. Lacivert başaklar bir o yana, bir bu yana yattıkça biz Sirkeci'ye varıyorduk. Sirkeci insan pazarıydı, orman uğultusuydu, kuş tufanıydı. O yaşa kadar gördüğüm insanların toplamından daha fazla bir kalabalık, birbirinin içinden geçerek ancak yürüyebiliyordu. Kırbaçlayanı görünmeyen bu kocaman topaç öyle bir hızla dönüyordu ki bir süre sonra kimse bir yere gitmiyordu. Bu baş dönmesinin ortasında, denizden sonra ikinci gördüğüm, minareler ve minarelerdi. Tanrı kollarını uzatmış da, insanlar düşmesin diye bastıkları yerleri tutuyordu. Kubbeler ikinci bir gökyüzüydü bu kentin üzerinde. Biz iki تنها, bozkırdan yapılmış uykusuz iki rüya, tarih kitabının sayfalarına basa basa yürümeye çalışıyorduk.

Korkusu saygıyla, hevesi kimsesizlikle halkalanıp duran biz iki kekeme, çarptığımız camlardan birbirimize tutuna tutuna düşüyorduk. Lokantanın önündeki garson, gülerek bakıyordu eski yalnızlığına.

Hiç kimseyi tanımadığımız bu devanası kentte biz nereye gidecektik ki... Filmlerin İstanbul'u birdenbire kaybolmuştu. Belki yanı başımızdan akıp gidiyordu da, hayat sinema perdesi olmadığı için biz göremiyorduk. Elbette gideceğimiz bir-iki kapı vardı ama bunca kapı içinde biz onları nasıl bulacaktık? Bildiğimiz, bizim köylülerimizdi. Bir film hikâyesi de onlardı İstanbul'da. Taşlıtarla-Topkapı arasında dolmuşçuluk yapıyorlardı. Her yaz on-on beş günlüğüne gelirlerdi köye. Kabadayılıkla kadınların birbiri içinde harmanlandığı akıl almaz hikâyeler anlatırlardı. Ay ışığının altında, harman yerinde, elma bahçelerinde, onlar anlattıkça bizim çocuk kalbimiz, gövdemizin içinde çark dönerdi. Zinnuri, Mahmut, Ahmet Abi, Ömer Efendi... hepsi ayrı bir efsaneydi. Bu kadar efsane içinde elbette bizim de bir küçük hikâyemiz olurdu. Biz aynı köyde büyümüştük. Kapı bir komşuyduk. İstanbul büyüktü! Burası, dediler; bir otobüsten indik Taşlıtarla'da. İkinci en büyük bilgimiz, dolmuşlarının arkasında "Erciyes Kardeşler" yazdığıydı. Çocuk kalbimizin mucizesi gerçekleşti ve soğuk, akşamın bıçağına değmeden bulduk köylülerimizi...

İş bulacaktık. Ben bulamadım. İstanbul olacaktık. Ben olamadım. Çöpü çöp üstüne koymamıştım ki daha önce. Ömer Efendi'nin dolmuşla bir gün akşama kadar yolculuk ettim. Bir seferinde, "Madem çalışmaya geldin, başını camdan uzat da bağır bakalım" dedi. "Berec, Rami, Topkapı" diyecektim. Kıp-kırmızı sustum. On altı yıllık rüyadan, dört günde uyandım. İki sinemanın afişlerine bakabildim. Deniz dört günde yeraltına çekildi. Minareler görkemli bir gurbet şarkısına döndü. Bütün kızların evleri vardı. *"Biliyorsun ben hangi şehirdeysem/*

Yalnızlığın başkenti orası” (C. Süreya) şiirini okumadan canımda buldum. Sonra ben o zamanlar Baudelaire’i de bilmeden öğrendim, *“ben nerede değilsem orada mutlu olacaktım gibi gelir”* sözünün sonsuzluğunu. Amcam ve dayım gelip buldular beni. İkinci otobüs biletimi onlar aldı. Otobüse binmeden önce, burası Beyoğlu, dediler. Burası Pera Palas, burası Galatasaray, burası Çiçek Pasajı, burası Taksim... düşlerim gerçeğimde parçalanıp duruyordu. Işıklı çarşılar o günden bu yana canımı acıtır. “Evde, baban dahil herkes ağlıyor” dediler. Ben, en çok babamın ağladığına inanmak istedim. Bu yenilgiden, okula dönecek olmanın dışında üç maddelik bir zaferle döndüm. Tarihteki ikinci Kadeş Anlaşması, benim, amcam ve dayım üzerinden babamla yaptığım anlaşmadır: Bundan sonra babam dövmeyecekti beni; yeni bir kol saati alacaktı; günde 2,5 lira harçlık verecekti. Bunların hepsine de uydu babam, hiç olmazsa bir yıl kadar.

Yıllar sonra bir yazı yazdım. Şimdi okuduğumda, baba da-yağının tutuşturduğu evden kaçma arzusunun, gitmek tutkusunun, uzakların büyüsunün, canımda saçaklanarak sürdüğünü görüyorum. O günden bugüne, “mezarımı otobüs koltuğundan yapın” diye vasiyet edecek kadar çok yolculuk yaptım. Yüzlerce kentin sabahına, orada yaşayan insanlar kan uykulardayken indim. Sokaklarından, çarşılarından, insanlarından binlerce anıyla döndüm. Sılam gurbet oldu, gurbetim sıra. Yine de yatışmadı içimdeki boşluk. Bu doyumsuzluğu ben nerelerden, nasıl biriktirdim böyle, bilmiyorum. Bilsem ne olacak, onu da bilmiyorum. Sadece böyle yaşıyorum. “Sarkacın Kalbi” demiştim bir kitabıma. Bundan hoşnut muyum; kayıtsız şartsız evet... İlk gençlikle ihtiyarlığın ortalarında bir yerde konuşan içimdeki ikinci ‘ben’e bırakalım sözü:

“Kitapların, filmlerin, türkülerin ve ufukların başka dünyalara yağdırdığı yağmurların bir iyilik, bir arınma gibi insanı köpük köpük çoğalttığına inanarak büyötmüştü bu yolculuğu. Ne zaman geceye çıksa ayın gümüş hançeri kapanmaz gedikler açardı gerçeğinde. Başka insanların baktığı pencereler güleç, başka güneşlerin vurduğu sular derin ve maviydi. Sabahın ılık soluğuyla ışıyan yataklar, dışarı saldığı herkesi akşamlara kadar kucaklardı ardından. Evlere dönüş hak edilmiş bir şenlikti başka dünyalarda. Bir ip gibi boğazına oturan sokaklar, ufukların ardında insan içine karışmış bir gökyüzüydü. Burada mutluluk kişiliksiz bir duyguyken, uzaklarda acı bile yaşama bağılıyordu insanı. Durduğu yerde değersiz bir bütün olarak kalmaktansa, parçalana parçalana gitmenin büyük doğruluğuna inandırmıştı kendini. Herkesin köşeli ve meşru dayanaklar içinde güvenlik ve haz bulduğu yerde, eşiklerde yaşamının ayrıcalığı ile güçlü ve güzel kalabilmişti. Yalanın, zorun, paranın ve sığılığın kuşattığı sesine, aşınmanın küf kokan lekeleri düşmeye başlamıştı yine de. Gözlerini olanca büyüklüğü ile açmasına karşın, gördüğü şeylerin artık değişmediğini görüyordu. Her şey öyle bir hızla yineliyordu ki kendini, giderek bir devinimsizliğe dönüyordu yaşadığı gerçek. Alnındaki çizgiler çeşitlenerek çoğalacağı yerde, silinerek azalmaya başlamıştı. Hiçbir omuzdan hiçbir kuş havalanmıyordu, kanat sesleriyle düş kurabilsin insan. Anılarından başka gerçeğı kalmamıştı. Gitmek diye oturduğu her yerden gitmek diye kalkıyordu.”

“Kimse yaşamadan bilemezdi elbet, nereye, neden giderse gitsin, tüm yolculukların insanı çocukluğuna götürdüğünü. Geçmişini bir mühür gibi gözlerinde ve adımlarında taşıdığını insanın. Bir deniz kenarında valizlerini çözdü, bağladı bir süre. Ana rahminin kokusu iyot kokularıyla daha bir büyüdü. Sonra bir taşra kasabasının yalnızlığından medet umdu.

Babasının sesiydi bütün avlulardan esen soğukluk. Geceleri, ışıkları sular gibi akan kentlerde kalabalıkla yenilenmeyi denedi. Bütün erkekler kendi boşluğuna yaslanmış, bütün kadınlar bir erkeğin kolunda yürüyordu. Ara sokakların hepsi evlerden alıyordu rengini ve dönüp evleri ıssız düşürüyordu. Görkemli yapılarda oturan kibir, aynı yavan küçümsemeyle bakıyordu dünyaya. Ardında bıraktığı boşluk giderek önüne geçmeye başlamıştı. Valizleri ağırlaşıyordu gittikçe. Soluğu aşk ve özgürlük kokan herkes bir başka yere yolculuğa çıkmıştı. Bu yüzden gittiği yerlerde onu karşılayan, geride bıraktığı sığıktı. Bütün taşıtlar, gerçeğini yeniden keşfeden insanları indiriyordu bir zaman sonra.”

“Kendini yenileyen, kendine sahip çıkan bir yalnızlıkla dönmüştü, yedeğinde insan gerçeğinden binlerce altın anahtarla. Yolculuk öncesi söndürdüğü bütün ışıkları yaktı yeniden. ‘İnsanın düşleri nasıl kendi gerçeğinden doğuyorsa kendi gerçeğinde gerçekleşmeli’ diyordu, soru soran bir bunalmışa. Gözleri, binlerce görüntüden menevişler almış bir zenginlikti.”

Bütün bu söylediklerime ne katar bilmiyorum ama içim, sözünü şu beş dizeyle bitir diyor. Madem onun da derdi gitmek, madem söyledik bir zaman, madem her şey sonsuz bir geçmişe döndü, bu resme bir soluk verir belki: *“Evlerden çıkınca gittiğini sananlar/ Taşıtlara binince gittiğini sananlar/ Bir ülkeden bir ülkeye salıncaklar kurun/ Değil mi ki önünüzde ardınızda çocukluğunuz/ Bir sitem taşıdır ancak başınızı koyduğunuz.”*

2012

SARKACIN KALBI*

* 1. Baskı: Ümit Yayıncılık, 2009; 2. Baskı: 2005; 3. Baskı: 2009.

“Bir kez selamete erdikten sonra, kendine hâlâ canlı demeye kim cesaret edebilir?”

E. M. Cioran

Şiddetin zehirli suyundan doğan bir çocuğun ilk öğreneceği –anne memesinin o doğal şefkat pınarına rağmen– sevgisizliktir. Kim bilir kaç kuşaktan süzülüp gelen, daha doğrusu birikip gelen kendini sevmeme erdemi, vardığı son halkayı, öncekilerden daha ağır bir ruh sakatlığı ile ödüllendirecektir! Bu dünyada var olmayı, yüksek ses, iri gövde, asık surat ve başkalarını sürekli tehlike olarak görmeye –dolayısıyla aşağılamaya– özdeşleşmiş bir sosyokültürel yapı, olsa olsa erken yaşlılar ya da gecikmiş çocuklar mezarlığı üretecektir. Buradaki gecikmiş çocukluğun, çocuk masumluluğu olmadığını söylemeye bilmem gerek var mı?

En yakınından en uzağına bütün insan ilişkilerini, kime ve neden olduğu bir türlü anlaşılamayan kör bir saygı adına, ağır bir korku duygusuna indirgemiş bir toplum, hiçbir ilişkisinde özgür olamayacaktır ve kendi silikliğini meşrulaştıracak/aklıleştirecek bir yalan kumpanyasına dönüşecektir. Bir heves olarak kalbine ve gövdesine gömdüğü ne varsa, bir parça olsun yaşayabilen, dolayısıyla kendi zehrinin birazcık uzağından ses veren herkesi, öldürme duygusuna eş bir öfkeyle küçümseyecektir. Tek bilgisi egemenlik ilişkisidir ve eline geçirdiği her olanağı, kendini biraz daha aşağılayacak bir gücü (tanrı, devlet, para) yüceltmeye adayacaktır. Ona öğretilen sevme biçimi budur; kendi varlığını bir ayıp, günah, bir yük sayan yoksul bir kapıkulu bilinci... Kadınsa bir erkeğin, erkekse bir kadının gözlerinin içine bakmadan konuşmak, bildiği tek ahlak ilkesi ve korunma yöntemidir! Bilmediği ve hiçbir zaman bilemeyeceği ise, iki gövdenin arasına insanın

kendi elleriyle gerdiği bu kara deliğin, içindeki bütün iyiliği, bütün yaşama enerjisini nasıl yutacağı ve birer kötülük olarak toplumun üstüne kusacağıdır.

Ona söylenen bütün sözler 'sus' diye başlamıştır; bütün nesneler 'cıs' diye tanımlanmıştır; bütün meraklar 'hayır' diye yanıtlanmıştır; bütün sevinçler 'ayıp' diye kınanmıştır; bütün sokaklar 'içeri' diye bitirilmiştir; bütün ufuklar 'otur' diye karartılmıştır; bütün büyükler 'doğru' diye kutsanmıştır; bütün oyunları ve arkadaşları 'kötü' diye paylanmıştır. Kendisi yoktur artık. Bu yüzden öteki de yoktur. Yalnız bile değildir. Yalnızlık duygusu yoksunudur. Şekilsizdir. Herkes benzediğinden özü de yoktur. Cümlesiz ve fikirsizdir. Her konuda konuşur. Tek bildiği doğru, yüksek sestir. Ya kahramandır bundan ötürü ya hayran. Kendi 'mahallesi' dışında eli ayağı dolaşır. Çocukluğu olmadığı için ne anısı, ne geleceği vardır. Bildiği tek cinsiyet erkekliktir. Sevmez, yatar. Öfkesi de gülmesi de birer lütuftur. Başını çevirmez, gövdesiyle döner. Bilmediği ya da çıkarının olmadığı her şey, yanlış ve tehlikelidir. Acısı varsa da kimsesizdir. Bu yüzden barışın, hayatında bir karşılığı yoktur. Ölüm düşüncesi ise, sahip olduklarının büyümesi ile büyüyen kötü bir duygudur yalnızca.

Bu insan tipi bir ülkeyi yönetmeye kalkarsa nasıl bir resim çıkar ortaya? Parlamentosundan hükümetine, polisinden pazaryerlerine, 'sivil' toplum örgütlerinden genelevlerine, cezaevlerinden kahramanlarına, kültür sevgisinden savaşa ayırdığı bütçeye, 'az sonra' medyasından spor sultanlarına, paranın saygısız şımarıklığından alın terinin akşam paniklerine, kısıtılmış kimliklerden bayrak cinnetlerine... yaşadığınız şu ülkeye bir bakar mısınız? Başkalarının yenilgisinden oluşan, içinde boğulduğunuz bu kirli, bu zehirli su da bir rahatsızlık vermiyorsa size, daha nasıl bir resim gösterilebilir ki, bencil bir çıkar güdüsüyle olsun kendinize sahip çıkın...

Tabii bunun için itiraz etmeyi bilmeniz gerekecek; dolayısıyla itiraz edecek birilerinin olması. Oysa her yer sizinle dolu değil mi? Düşüncenize yıldızlar kadar uzak, biliyorum ama var mısınız hayatınızda bir ilki gerçekleştirip, itiraza kendinizden başlamaya? Bir dip dalgası gibi ara ara yoklayan ve sebebini bir türlü bilemediğiniz o anlamsızlık ve boşluk duygusundan kurtulmanın ilk adımı belki de budur. Böylece, size baktıkça hep bir aşağılanmayı yaşayan beni de bu zehirden kurtaracak ilk adımı atmış olurdunuz...

2001

Bizler kimi kavramları, ilk öğretilen –ve zorunlu olarak kabul ettiğimiz– haliyle, üzerinde hiç düşünmeden bir ömür kullanır dururuz. Bunun gerisinde, hayatla olan ilişkimizi tarifi edememe, dolayısıyla kendimizi silerek yaşama zavallılığına yol açan düşünce tembelliğimiz yatar. Saygı kavramı da bunlardan birisidir. Bunu ‘yaşama saygı’ olarak genişlettiğimizde ise iş iyice çatallaşır ve konu özel ilgi alanımız değilse, varıp üç-beş çürümüş söze kilitlenir.

Türkçe Sözlük saygıyı, “değeri, üstünlüğü, yaşlılığı, yararlılığı, kutsallığı kabul edilmiş bir kimseye, bir şeye karşı dikkatli, özenli, ölçülü davranmaya sebep olan sevgi duygusu” olarak tanımlamaktadır. İkinci bir tanım olarak da, “başkalarını rahatsız etmekten çekinme duygusu” verilmektedir.

Biraz üzerinde düşünecek olursak, pek çok tanım gibi bu tanımın da epeyce eksikleri –ve fazlalıkları– olduğu görülecektir. Değer, üstünlük, yarar, yaşlılık ve kutsallık gibi, zamana, yere, kültüre göre büyük değişiklikler gösterecek öncülleri vardır ve bizim insanlarla, doğayla olan ilişkilerimizi büyük ölçüde daraltmaktadır. Gökyüzünü gerçeküstü bir resim gibi işleyen kırlangıçlar, ekinler arasında kıpkırmızı gülen bir gelincik, her sabah koşarak yanımıza gelip bizi sokağın başına kadar geçiren bir köpek, yalnızlığımıza gamze gamze hayaller düşüren ay ışığı, dar bir vakitte hiç tanımadığımız birisinin kalbimize genişlikler veren bir sözü, bir dokunuşu... tüm bunların bizde uyandırdığı sevgi duygusunun, olağanüstü bir “değer” taşıdığı çok açık; ama bunu, üstünlük, yarar, yaşlılık ve kutsallık gibi nedenlere bağlamak ya da onlarla

tanımlamaya kalkmak, akıl ve yürek dışı geliyor bana. Bu çerçevede saygının ikinci anlamı olan, 'başkalarını rahatsız etmekten çekinme duygusu', çok daha insani ve doğru görünüyor.

Aşk dahil bütün ilişkilerinde kendisini (bedenini, duygularını) bir günah halinde yaşayan ve bunu bir erdem sayan insanın/toplumların başka bir canlıyı sevmesi, bir şizofrenin, dünyayı, bütün değerleri, bütün güzellikleriyle kavraması kadar mümkündür. İçtenliği kendisi kadar bile değildir. İkiyüzlülük giydirilmiş, dolayısıyla ölçüsü kaçırılmış, ölçüsü kaçırıldığı için de ikinci adımda düşmanlığa savrulan bir ilgisi vardır. Kendisinin merkezinde yer almadığı hayatlar ve dünyalar yoktur. İnsanların ve nesnelerin bir değer taşımasının ölçüsü, fiziki ihtiyaçlara indirgenmiş ilkel bir çıkar güdüsüdür. Dar çemberinin dışında ne bir ufuk, ne bir canlı vardır. Kimseye iyilik duygusu ve incelikler esinlemediği gibi, kimseden de böyle titreşimler almaz. Güzellik duygusunu ise ancak aynaya baktığında bir büyüklükle duyumsayabilecektir.

Bu insanın saygı diye yaşama göstereceği ilgi, olsa olsa bir çirkinlik, bir kötülük ilişkisi olacaktır.

Peki, nasıl algılamalı, nasıl tanımlamalı yaşama saygıyı? Sanırım birinci adımı, bugüne kadar hepimizi ruhen ve bedenen sakatlayan ve ortak aptallığımız olan kendini sevmeme hastalığından kurtulmak. Kendini sevmeyen insanın, başkalarını sevmesinin, onların hayatlarını iyileştirecek duygular, eylemler içinde olmasının yalan bile olamayacağını artık görebilmek. Kendimizi bu dünya içinde bir değer olarak duyumsayacak ve bundan haz alacak bir bakışı kalbimizin pusulası yapmak. Bu dünyadaki canlı-cansız her varlığı, kendi varoluşumuzun birer tamamlayanı, birer zenginliği olarak görmek. Hayatımızın, bu dünyadaki bütün varlıklardan geldiğini, onlar olmadan olamayacağını; bu nedenle insanlar,

sular, ağaçlar, böcekler, yıldızlar ve insan eliyle yaratılmış cümle değerin, birer yaşam mucizesi olduğunu; bir kuşun, bir çiçeğin hayatımızdan eksilmesinin, bu dünyaya sunacaklarımızda, başka bir şeyle doldurulamayacak boşluklar yaratacağını bir varoluş felsefesi haline getirebilmek. Nasıl beş duyumuzla algıladığımız her şey bizde sürüyorsa, bizim hayatımızın da onlarda sürdüğünü; dışımızdaki her varlığa gösterdiğimiz özenin, onlardan aldığımız heyecanın, gerçekte kendimize bağışladığımız bir yaşama gücü ve hazzı olduğunu; bu dünyadaki her nesnenin bizim hayatımız gibi bir hayatı olduğunu ve bu hayatların biricikliğini toplumsal bir bilinç haline getirmek.

Saygı, ancak böylece ruhumuzu kötürüm eden bir işkence, aptal bir bencillik olmaktan çıkıp, hak edilmiş bir güzelliğe, bir yaşama simyasına dönüşecektir.

2001

Modern zamanların iletişim teknolojisinin ve savaş sanayisinin geldiği yer, hepimizi birer pasif katil, birer ölüm sever, birer korku müridi yapmıştır. Hangi erdemlerden söz edersek edelim, sunulan bu resme bir bulantı cümlesi kurmadığımız sürece, biz hepimiz, dünya halklarının hayatlarından çalınmış bir küstahlığın mağduru ve ortaklarıyız. Sado-mazoşist bir hazla, doğrudan hedefi olmadığımız her saldırı, bize geniş soluklar aldırıyor. Hak edilmemiş, kendinden menkul bir güvenlik duygusunun zavallı rehavetiyle, başkalarının öldürülmesine, oturduğumuz yerden, öldüren adına –öldürenin dahi aklına gelmeyen– haklılık nedenleri üreterek güvenliğimizi güçlendiriyoruz! Üstelik utanmaz bir merhamet duygusu eşliğinde ve “can çekişenlerin dik kafalılığı” (Rilke) ile... Ruhunun derinliklerinde bir atom çekirdeği gibi taşıdığı ve zayıflığından ötürü gerçekleştiremediği şiddet duygusunu, güçlünün üzerinden tatmin eden insanın çürümüşlüğüdür bu. Kölenin eşitliğidir. Sahibin katında kazanılacak değer bedeli, öteki ‘ben’i ellerimizle öldürmek, en azından bu katlin sadık bir köpeği olmaktır. Tam bir yaltaklanma bilincidir ve şiddetin bize yönelmesine açık davetiyedir. Belleğini televizyon ekranına indirgemiş, –gösterilenden öte fikri olmayan– bir toplumun, şiddete davetiye çıkarıyor olmak gibi bir kaygısı olamaz kuşkusuz. O, ne kadar edilgen bir şiddet izleyicisi ise, şiddete o kadar maruzdur zaten. Akıllı silahlara duyduğu hayranlık, ateşin ortasında buharlaşan çocukların bedenlerini, bilimin geldiği yere, insanlığın ödemesi gereken küçücük bir teşekkür saydıracaktır ona! Güçlünün hayalleriyle terbiye

edilmiş kalbin, akli ve merhametidir bu! O, eşitlik duygusunu, özgürlük bilincini ve utanma güzelliğini eşiğinin altına kıstırılmış, 'normal' bir insan olarak katılmıştır benzerlerinin arasına. Herkes ötekinin onay merciidir. Hepsinin de, içine yuvarlandıkları bu alçaklığa, 'yüksek değerler'den pek haklı sebepleri vardır. Kendi evleri ve ülkeleri boyunlarında bir suç çanuyken, bir saat sonralarının topluluğna ucu kadar güvencesi yokken, birdenbire dünyanın geleceğı kaygısına düşmüş birer entelektüel, birer özgürlük savaşçısı, birer 'terör uzmanı' kesilmişlerdir. Dünya haritası önünde, efendilerinden edinilmiş kostak bir dille –diplerde bir korkuyla yine de– mazilerini temize çekip durmaktadırlar...

Birazdan akşam olacak. Günün, çaresizlik kalemiyle bir kenara yazdığı 'savaş' ölülerine, gece, yeni bir sayfa açacak. Karanlığın merhametine sığınan binlerce insan, gidecek hiçbir yeri olmadığı halde yollara düşecek. Yine de hiçbir bomba, bir çocuğun gözlerinden büyük çukur açamayacak dünyaya. Biz, düşen borsa, yükselen döviz, azalan onurumuzla biraz daha siyah, ama bizden uzak bir savaşın aptal huzuru ile döneceğiz evlerimize. Çizgili pijamalarımızı giyinip, birer şiddet tapınağına dönen 'sıcak yuvalarımızda', katillerimize secde içinde, ölümlerimizi seyretmeye ve çocuklarımızı sevmeye devam edeceğiz...

2001

Kaşlarının arasından dedesinin parmağını sallaya sallaya konuşan genç adam, hücrelerine sinmiş binlerce yılın şiddetini bir cerahat gibi kusuyordu: 'Özgürlük öyle iyilikle, sözle, kitapla öğrenilmez. Kafasına kafasına vurmadan kimseye özgürlüğü öğretemezsiniz.' Bir saattir okuduğun şiirlerin içinden polis köpekleri geçiyor, bayram demeçleri geçiyor, beden pazarları geçiyor, bayrak törenleri geçiyor, baba korkuları geçiyor, din tellakları geçiyor, öğretmen parmakları geçiyor, karakol çığlıkları geçiyor... 'İyi ama senden bir fazla vuran geri alır o özgürlüğü' diyecek oluyorsun, genç adam, bıyıklarını yiyerek bitiriyor tartışmayı: 'Siz pasifistsiniz!'

*

Kalpazanlar öğüt veriyor: "Paranızı sevin." Daha aşağılık olanı mı? Halkın bunu, kendisine verilmiş bir değer sayması...

*

Herkesin, ötekini küçülterek kendisini ancak sevdiği, hükümsüz varlığını bu dünyaya bir bağış saydığı, böylece "en büyük" olduğu bu ezik coğrafyada, on yaşındaki Perçem, ilk insanın gözleriyle soruyor öğretmenine: 'Annem Balkan göçmeni, babam Kürt. Ulus; dil, tarih, gelenek ve coğrafya birliğıyse öğretmenim, ben kim oluyorum...' Bütün bildikleri ağzında pelte pelte, sesi kalbine zehir, bir tıkanmayı fısıldıyor Zehra öğretmen: 'Sen, geleceğin güzelliğisin Perçem; erken bir güzellik. Bu yüzden yalnızsın bugün; bu yüzden acı...'

Bulut. Yaprak püseni. Ay penceresi. Sabaha çıkmış çiy. Kekeme tül. Çocuk kokusu. Uyanmamış yol. Bir gecikmiş zaman. Varla yok arası geldi. Rüzgârlı bir göl, gülümsedi usulca. Ya önüne, ya uzaklara bakıyor. Bütün sözcükler çırılçıplak. Sesinden korkuyorsun. Güneşi çoğaltıp duruyor. Kalbin ter içinde. Zaman, bir büyü imgesi. İkiniz de dokunmayacaksınız. Herkes gidip bir anıya gözyaşı olacak. Kim ne kadar sustuysa, o kadar sürecek ötekinde. Diplerde bir batık, ısıyıp duracak...

Sonsuzluk diyordun ya...

Her harfi ayrı şiddet, dağlara kazılmış pek çok yazı gördün Kürt illerinde; “devletin bölünmez bütünlüğü” üstüne. Midyat-Mardin yolu üzerindeki şu yazı daha ne kadar kanayacak, Kürtlerden çok sen utanıyor, sen merak ediyorsun: “Teslim ol.”

Gözündeki tik diline vuralı çok oluyor. Burnu çenesine kadar düştü ama saçları hâlâ simsiyah. Alayın anlamını tüketen yüz felcine dönmüş bir gülümsemeyle bakıyor yüzümüze. İhtirasın tanımına her gün yeni bir ekleme yapıyor. Hayatımızdan eksilen ne varsa o dolduruyor yerini. Biricik olduğuna çok erken inanmış bir doyumsuz. Bir yön iğdişi. Tek pusulası karısı. Bütün başarısı, kapattığı her kapıya bir ‘uzlaş’ tabelası asmak. Siyaset kuramlarının alanını tüketen bir siyasi vak’a olarak, psikolojiye boyutlar kazandırıyor şimdilerde.

Onu biz seçmedik. Onu bize seçtiler...

“Nereye bakarsam bakayım, sen uzaklaşıyorsun.” Sustun. Bir acı bilgi bu. Yalnız gitmediğini, onun da yalnız kalmadığını nasıl anlatacaksın. Zamanı nasıl göstereceksin...

Hareketlerin dışında. Duygusunu tüketmiş zamanların. Sitemlerini çekmiş. Her şeye birden bakıyor. Söz, kalbine yük çoktandır. Gelen herkesle biraz daha تنها. Perdeleri atmış camlardan. Eşikler gülünç. Bütün hazinesi kahverengi lekelere. Bir ağaç kaderi, yol kenarlarında. Ölümü tüketen bir yalnızlık.

Kaç ayrılık terbiye eder seni, ey gölgesiz kalabalık...

2001

HAYATINA ÜLKESİNİ EKLEYİP DURAN BİR YOLCU

Ahmet Telli... Dilimin ucuna, “şiiir elçisi” sözü geliyor hemen. Bugün, Anadolu’da ve yurt dışında ne kadar genç insan Telli’nin şiiiri ile şiiir okuru oldu; bir hayıflanma duygusu ile orta yaşlarını süren ne kadar insan şiiirle ilgisini Telli ile sürdürüyor, bilmiyorum. Pek çok taşra kentinde, kasabasında keyifle paylaştığım söyleşileri, dinletileri şöyle bir düşününce, ‘binlerce’ demek, mütevazı bir değerlendirme olarak görünüyor. Hemen her dinletide, her yaştan insanın gösterdiği yoğun ilgi hep etkilemiştir beni. Ne var bu yoğun ilgide? Şiiirin içinden ve dışından, nedir bu sevginin dinamiği? Gördüğüm ve olağan bulduğum bu durumu yazıyla anlamaya çalışırsam, sanırım Telli’nin şiiiri ve duruşuyla ilgili üç-beş cümle kurmuş olacağım.

Küçücük bedeninde, yalnız kendisinin değil, genç yaşlı pek çok insanın külle kor arasında çırpınan geçmişini, üzülmenecek ya da utanılacak değil, tam tersine onurla sahiplenilecek bir hazine gibi sunması mı insanlara, bu sevginin nedeni? Hayatın bir süredir ellerinden aldığı saygınlıklarını, gittikçe alçalan bu toplumun bir vicdanı olarak onlara anımsatması, duyumsatması mı? Bir ip gibi boğazlarına düğümlenen günlerini, anıların ve düşlerin gergefine her şiiirle bir daha gererek, kendi hayatlarının biricikliğini, sandıklarından çok daha değerli olduğunu, harf harf onlara gösterme inadı ve güzelliği mi? Aşk ve şiiir dışında, egemenlik üreten bütün ilişkileri reddederek, başı önüne her gün biraz daha düşen itiraz duygularına verdiği, o hilesiz hesapsız soluk mu? Çocukların,

şiiirin abc'si sayılacak masum fakat bıktırıcı sorularına, yorgunluğunu içine çekerek, en büyük nezaket duygusuyla vermeye çalıştığı, her harfi gülümseyen ve çocukları büyüten yanıtlar mı? Duruşuyla yarattığı, 'ev içinden birisi' olmak duygusu mu? Devletin, ölüm kokan soluğunu etinde duya duya, etnik kökeninden, dilinden, siyasal kimliğinden ötürü baskılanan, şiddet gören kim varsa, onların sesi olma etiği mi? Şiir okurken her heceye gösterdiği o büyük saygı mı? Yoksa tınısını hayıflanma ve öfkeden alan, yarattığı o gerilimli şiir dili mi, insanları dinlemekten okumaya, okumaktan dinlemeye yönelten?

Elbette bunların hepsi... Tüm bunların, sudaki halkalar gibi genişleye çoğala içinde büyüdüğü bir gelecek düşü, gelecek önermesi. Yetinme duygusuyla bizi içdiş eden bu hayattan daha büyük bir yaşam imgesi. Mevlânâ'nın, "umutsuzlukta en büyük umut vardır" sözünü doğrulayan, bize ömrümüzü sevdiren bir yaşama hüznü. Ve bunların yüksek sesli imgelerle geniş çağrışımlara yaslandığı şiir dili... Ahmet Telli şiirinin bunca sevilmesindeki giz ve gerçek olsa diye düşünüyorum. Yetmiyor, "dönemsel bir duyarlığa" denk gelmesi mi, bu sevginin nedeni, kuşkusunu aralıyorum. Hangi dönem, hangi yaş ve insan kuşağı? Yaklaşık kırk yılı bulan ve içinde binlerce değişik hayat devinen; dilini, değerlerini, beğenisini defalarca yıkıp yıkıp kuran bilmem kaç 'dönem'in ortak beğenisi nasıl olur ve bir rüzgârlık bir şiir tüm bunları kucaklayabilir mi? Elbette hayır. Üstelik O, bu insanlara, "*Sizi Sevmiyorum*" demiştir. '*Onlar için umutsuzluk/ kendim için haramıydım*' demiştir. '*Derim ki ey kavmim, zulmünüz/ Payidar, yurdunuz çılgılımdı/ Ki hükümümü kendim veriyorum/ Yakın beni sesim sorulara dönmeden/ Küllerimin altında kalacak/ Mutluluk sandığınız ne varsa*' demiştir. Onlar bu sistemi görmüştür. Kırk yıldır artarak süren, onca değişik yaş grubu ve toplumsal kesimden yönelen bu ilgi, her

okunuştta yeniden yazılan, yaşıyan bir şiirin sağlayabileceği bir ilgidir. “Hayatına ülkesini ekleyip duran” ve bunu dile, şiire dönüştüren bir şairin kalbidir bunu sağlayan. O, “karda izler bırakmıştır, avcılar peşime düşsün diye”, ama onun peşine avcılar yerinden eden okur düşmüştür. Telli de okur da iyi etmiştir. Şiir okurunun azlığı çokluğu, şiirin bittiği bitmediği tartışmalarına, bir yanıt olarak durmaktadır Ahmet Telli.

Küçücük bir anı: Besni’ye gidiyoruz. Bizi çağıran öğretmen arkadaşlardan birisi anlattı: “Gerger’in bir köyünde öğretmenlik yapıyorum. Kasabayla, ekmekle, gazeteyle tek bağıımız köyün minibüsü. Dünyanın dışında, sıfır noktası gibi bir yer. Minibüsün şoförüyle arkadaş olduk. Okuma heveslisi birisi. Konuğumuz olduğu bir akşam sizin şiir kasetinizi dinledi. Kasetinizi ve kitaplarınızı istedi. Verdik. İki gün sonra geldi. Minibüsü sattığını ve İstanbul’a gideceğini söyledi. Yaşı atmışa yakındı. Hayretle nedenini sorduk. Soluk Soluğa şiirinizdi ve özellikle şu dizeler: ‘Büyük aşklar yolculuklarla başlar/ ve serüvenciler düşer bu yollara ancak’ Sizin yüzünüzden ve kendi elimizle, köye yeni bir minibüs alınana kadar, günlerce ekmeksiz, gazetesiz kaldık.”

Telli’nin tepkisi mi? Kıp kırmızı ve kekemeydi.

2001

BİR BİLİNÇ YARILMASI DAHA

"Kuvvetlisin ama kuvvet hak değil"

F. H. Dağlarca

Kürt sorunu, bu ülkenin ilerici, demokrat, devrimci geçi-
nen pek çok aydınına, on beş yıldır turnusol kâğıdı gibi gerçek
rengini vermeye devam ediyor. Bu coğrafyada yaşayan onlar-
ca halk, yeni bir ulus yaratmak adına, dilleri ve kültürleri bo-
ğazlarına düğümlenerek bin yıllık topraklarından kazınırken,
'laik-çağdaş-demokrat' yeni bir devlet sarhoşluğu içinde, olup
bitenleri ilericilik olarak alkışlayan Cumhuriyetin pek çok ay-
dını, Kürt sorunuyla birlikte, bedenlerinin ve bilinçlerinin der-
rinlerinde yatan ırkçı-faşist kimliği/benliği bir daha ve yeni-
den keşfettiler. Düne kadar devrimcilik, sosyalizm adına, bu
düşüncenin temel kitaplarından öğrendikleri barış, eşitlik, öz-
gürlük, ezilen ulus, ulusların kaderlerini tayin hakkı gibi kav-
ramları ve değerleri, gerçek bir tayin hakkıyla karşı karşıya ka-
lınca bir safra gibi kusup, 'bölücü', 'terörist', 'vatan haini' gibi
üç sayıklamadan öte gitmeyen çakıl taşı edebiyatının en zavallı
perdesinden ses vermeye başladılar. Devletin resmi ideolojisi
haline getirilen Cumhuriyet ideolojisinden başka cümlesi ve
statüsü olmayan "maaşlı yurtsever"lerin, sevgisizlikten, ikti-
dar hırsından, bilgisizlikten ve dermansız bir bölünme para-
noyasından öfkesini alan şiddeti bir ölçüde anlaşılabilir. Ama
kendilerini sanatın ve bilimsel düşüncenin, hiçbir alanda ve
anlamda kısıt tanımayan özgürlüğü ile var eden insanların, bu
özgürlüğü yalnız kendi dilleri, ulusları ve kültürleri ile sınırla-
yan bir tutum içine girmeleri ne anlaşılabilir, ne bağışlanabilir.

Kendi özgürlüğünü ancak ötekini özgürlüğü ile olanaklı gören; barışı, dünyanın bütün halklarından onur duyarak yaşamak olarak değerlendiren; eşitliği, herkesin birbirini büyüttüğü ve güzelleştirdiği düşler kurabilme olarak algılayan, algılaması gereken bir yaratma yetisi, nasıl olur da başka bir halkın, dilini ve kültürünü yaşama isteği karşısında, faşist bir ideolojinin egemen ve ezik sözcüsünden geri konuşur. Burada, en hafifiyle birbirini inkâr eden ikili bir tutum, bir düşünsel tutarsızlık var. Bunun, bir bilinçte meydana gelmesinin nelerin sonucu olduğu bir yana, o bilinçte nelere yol açacağı, doğrudan psikiyatri bilimini ilgilendirecek çok ciddi bir ruhsal sorun olsa gerek. Sözü nereye mi getirmek istiyorum, Kürt sorununun yol açtığı bu bilinç yarılmasına son (olmayan) ve trajik bir halka daha eklendi: Yaşayan en büyük Türk şairi Fazıl Hüsnü Dağlarca!

Siz, bir halkın anadilini kanunlarla, kolluk kuvvetleriyle ev içlerine hapsedeceksiniz, anadili dışında bir dille ancak yaşama hakkı tanıyacaksınız, yurdunda yurtsuz edeceksiniz kısaca, sonra da o halktan çıkmış bir büyük edebiyatçıya (Yaşar Kemal), hiçbir harfi adil olmayan bir davet çıkaracaksınız: *"Eğer Kürt ise Kürtçe yazsın da görelim."* *"Özgürlük olmayınca evren olmaz"* diyen Sayın Dağlarca, bülbülün dilini koparıp 'şakı bakalım' demek, daha yaralayıcı değil, yukarıdaki dizenizin ışığında bakınca bu söze. *"Kürtleri şöyle tanımlıyorum(...): Türkiye'nin dağlık yerlerinde kalmış, eski ırkların bakiyesi. İçlerinde tam Kürt de yoktur. Her türlü ırktan insan vardır aralarında."* Hitler'in Yahudilere bakışı ile sizin Kürtlere bakışınızı, kim, nasıl lehinize çevirebilir? Birisi de çıkıp, *"Türkler Türkiye'nin ovalık yerlerinde kalmış eski ırkların bakiyesi"* dese, ne söylemiş olur Sayın Dağlarca? Bu bakışın bilimsellikle, çağdaşlıkla, Türk ve Kürt halklarının tarihsel/kültürel gerçeği ile uzak yakın bir ilgisi olabilir mi? Bir halkı aşağılamanın dayanağı

olabilir mi insanlık düşüncesinin geldiği bu yerde? Hititlerden bu yana onlarca, yüzlerce halkın yaşadığı, gelip geçtiği bu kavimler kapısında ‘tam ırk’ ne demektir, nasıl olur ve neyle belirlenir?

“Bu yalancı dünyada/ Devletler benden geri/ Dağlardan uyanmışım/ Heybetler benden geri” dizelerinizle, şu sözlerinizi yan yana nasıl getireceğim, aklım kördüğüm oldu: *“Asker şu bakımdan haklı: Türkiye’de ulus birliği olmadığı için, burada Avrupa ayarında dil özgürlüğü olamaz, olmaması lazım. Olursa yıkılır bu devlet.”* Bu gerçekten trajik bir buluşma: 1940’lı yılların, devletleri ve sınırları hiçleyen şair yüreği, 2000’lerde varıp derin devletin ufuksuz aklına kapılanıyor. Sayın Dağlarca, Antakyalı Araplar dört yıl öncesine kadar düğünlerinde kendi dillerinden şarkı söyleyemiyordu. Bunun nasıl bir acı ve aşağılanma olduğunu bir düşünür müsünüz? Kürtler, en fazla avlularda soluk alan dillerini, sizin, dilinizin hazzını yaşadığınız gibi şiirle, yazıyla yaşamak istiyorlar. Bu, neden sizin için doğal bir hak da onlar için hak edilmemiş bir üst aşama oluyor? Bu topraklarda Süryaniler, Ezidiler, Rumlar, Museviler, Ermeniler gibi Kürtleri de bitirdikten sonra dil özgürlüğünü kime vereceksiniz? (Kürtler dışındaki azınlıkların Lozan’la tanınmış haklarını bilerek ‘bitirmek’ sözcüğünü kullanıyorum!) Biz, Avrupa düzeyinde insan haklarına, dil özgürlüğüne hangi dinamiklerle, kimin uygun görüşüyle ve ne zaman geleceğiz dersiniz? Yetmiş yedi yıllık Cumhuriyetimize ekleyeceğiniz bir süre öngörünüz var mı? Siz neden bu ülkeyi, tıpkı siyasiler, ırkçılar ve daha başka birileri gibi benden daha çok sevdiğinize inanıyorsunuz? Çok masum bir soru daha: Bunca yasağı ve sevgisizliği şair yüreğinize nasıl sığdırıyorsunuz?

Bundan yaklaşık atmış yıl önce, *“Ortalıkta bir yalnızlık/ Biri kaybolmuş kadar”* dizelerini yazan büyük Dağlarca... Kürtlerin şu son on beş yılda kaybolmuşlarının sayısının 4000’i

geçmiş olması (bize mi Kürtlere mi ait olduğu belli olmayan) bu yalnızlığı ne kadar büyüttü dersiniz? Bunu görmediniz ya da sustunuz, bu da bir ölçüde anlaşılır; ama bunu Kürtler açısından hak edilmiş bir ceza olarak gören bir tutum içerisinde nasıl girersiniz? *“Kuvvetlisin ama kuvvet hak değil”* demiştiniz Kızılırmak Kıyıları’nda... Bir dizenizi daha anımsatmama izin verin: Sizin bu düşüncelerinize sahip, ellerinde silahlı yaptırım gücü olan birilerinin yaptıkları sonucu *“Ne sıcak vücutlar gitti/ Toprağı ısıtmak için”* biliyor musunuz?

Bu söylediklerinizi okuma olanağı olsaydı, Cemal Süreya, Kadıköy’de, sizinle her an karşılaşabileceği düşüncesiyle ceketinin düğmeleri ilikli gezer miydi, çok merak ediyorum...

2000

BESÊ'YE AÇIK MEKTUP

Sevgili Besê, uzak taşra kasabalarında hayal, taşların bile can suyudur, ama herkes bunu kendisine bile söylemekten utanır. Evlerin duvarlarını gökyüzüne kadar yükseltir, babaların dışardan getirdikleri akşam. Annelerin sesleri, yerin yedi kat dibine işleyen birer çaresizliktir, başka hayatlar düşünmemizi bir ihanet duygusuna dönüştüren. Kardeşlerimiz güneş kekemesidir. Bir akran buluruz kendimize, dünyanın bizim olduğu yaşlardan, ilk yağmurlardan sonra yaşlanır. Okullar, önlüklerimizi yatak çarşaflarımıza çevirir. Biz bir daha susarız. Evlerimizden üç kuşak daha yılığındır öğretmenlerimiz. Bahçelerimiz sapsarı bir geçim zamanıdır. Mavi değildir sokağımızın hiçbir kapısı. Köpeğimizin kuyruğu bizden daha özgürdür. Ay ışığı, evet, o da bizden dil ister. Ağaçların kuşları vardır, rüzgârı vardır, bizim sesimiz yoktur. Gider gider bir parmak sulara bakarız. Sabahlardan değil de akşamlardan medet umarız. Ve bir gün, mezar mühürlü bu hayalsiz zamana, kırık, تنها harfler düşeriz, kalbimizin gizli suçlarından...

Bize gülerler sevgili Besê. Göçmen kuşlara uzun uzun dalar, bize gülerler. Yastıkları başlarının altında değil, boğazlarının üstündedir, bize gülerler. Kirpikleri her solukta biraz daha oturur gözlerine, bize gülerler. Aynı fotoğraf solar hepsinin duvarında, bize gülerler. Sararmış otlar gibi konuşurlar, bize gülerler. En uzun yolları yarım saatte biter, bize gülerler. Bir tahta sandalyedir büyüklükleri, bize gülerler. Bir cümleye sıra sıra dizilirler, bize gülerler. Birbirlerinin gölgesinde üşür, bize gülerler. Topraklarından başka yalnızlıkları yoktur, bize gülerler. Yüzleri, dökülmüş birer dükkân tabelasıdır, bize

gülerler. Herkes birbirinin yüzyıl sonra söyleyeceğini bilir, bize gülerler. Takvimlerinde, çizilmiş bir tek gün yoktur, bize gülerler. Bir suç telaşıyla sıçrarlar rüyalarından, bize gülerler...

Ve biz yazarız Besê... Bütün bunları bilmek için yazarız. Kendimizi dünyanın aynasına harflerle tutarız. Yazmadığımız hiçbir şey bizim olmayacağı için yazarız. Zamanı bizim kılmak isteriz. Otlara, böceklere, uzaklara ve yağmurlara ancak yazarak katılırız. İnsan, kendi gölgesinde yalnız bile değildir; bir eşya kasvetidir olsa olsa, demek isteriz. Mülk duygusuyla ölüm arasında hiçbir dünya işareti yok, biliriz. İçimizdeki çocuk kimseye benzemek istemez. Başka kaderlerden ayrıcalıklar edinmek için yazarız. Kalbimizle gövdemiz arasındaki uçurumu böyle doldururuz. Susmaktan değerli olsun isteriz sözümüz. Herkesin “boncuklu bir cümlesi” olsun, kendisini seveceği. Kimse yalnızlığını ötekine göstermekten utanmasın. Ve biz biliriz ki, bir varlığın yazılı tarihi yoksa bu dünyada bir hayatı yoktur.

Tarla kuşu, yağmur damlasından dünyayı içsin diye yazarız...

2001

Toplumsal muhalefeti “içeri” den yok etmenin Avrupai
bir yolu olarak

F TİPİ CEZAEVLERİ

Sistemin kördüğümü bir konuya en iyi nereden girilir? Yüksek duvarlardan, harekete ve dokunmaya duyarlı tellerden, el iziyle geçilebilen cihazlardan, birbirini kesen uzun ve derin koridorlardan, koridorlara sıralanmış ‘çok amaçlı’ salonlardan, sığınaklardan, özel ‘müşahede’ odalarından, görüş yerlerinden, elektronik kontrol noktalarından, gardiyan odalarından ve birbiri üstüne kapanan demir kapılardan geçerek varıyoruz, tuvalet dahil 12 m²’lik odalara. Birden, çocukluğunun kiler odaları geliyor gözlerinin önüne. (Ne ilgisi varsa!) Yatılacak somya betona gömülü. İnsanın yaşama alanı bu kadar olunca, somyanın betona gömülmesi çok anlaşılır kalıyor. (Onlar güvenlik(?) için yapsa da bunu.) Hareket etse ne olacak diye düşünüyorsun, başka bir konumda odaya sığamaz ki... Küçücük bir masa, üzerinde kırmızı çiçekler; tanıtımı güzelleştirecek! Hiçbir sanat yapıtında ironi, bu kadar çarpıcı ve dokunaklı olamaz. İkinci demir kapı havalandırmaya açılıyor. Yan yana üç odanın üç konuğu paylaşacak. Yaklaşık 50 m². Açılması için tek koşul, ‘iyi’ bir mahkûm olmanız; idarenin sizi sevmesi; ‘tredman’a olumlu yanıt vermeniz. Terbiye olmuş olmanız kısaca. İdarenin uygun gördüğü öteki iki arkadaşınızla, birbirinizden ve gökyüzünden başka bir şey görmeyeceğiniz bu lütfedilmiş beton parçasında, dünyayı ve varoluşunuzun hazzını canınızda duya duya yıllarca –elbette çok sağlıklı– yaşayabilirsiniz! Bu biraz da hayal gücünüze ve

anılarınızın zenginliğine bağlı. Gerçi bu ikisi hayatı kolaylaştırdığı kadar zorlaştırır da, ama çareniz var mı? İki tarafı da keskin bıçaktasınız. Yeter ki siz ya da arkadaşlarınız statüyü rahatsız edecek bir itiraz olmayın. Bu tek kapınız da açılmaz olur dünyaya!

Sonra, yalnız yemek yemenin nasıl bir şey olduğunu anlamaya çalışıyorsun. Bu, kolunu kaldırdığında biten mekânda ve yıllarca... “Ekmeği uzatır mısın?” diyen olmadan, “Bugün çok yoruldum” diyeceğiniz kimse olmadan... Bir bardak çayın eşliğinde, kederin de keyfin de kıpkırmızı tıttığı o uzun konuşmalar geçiyor gözlerinden. Yaşamın o en özel buluşma alanları da yok artık. Hücrenin yalnızlığını günde üç kez insanın boğazına düğümleyecek bir yalnızlık daha. Nasıl bir insan, nasıl bir hınçla düşünür bunu, kalıyorsun. Yanındaki ses, “Devlet –diyor– insanları iyileştirecek burada!” Literatüre geçecek yeni bir hastalık türü: Devlete karşı ütopyası olma hastalığı! “Üçüncü, dördüncü bir işkence bu; kuşlar bile yiyeceklerini toplayıp birlikte yerken” diyecek oluyorsun, “Hayır” diyor ses, “sistemin statüsü bu; bir çeşit eğitim olarak düşünün.” Yediği yemeğin, insanı yiyeceği bir eğitim; olağanüstü bir modernite! Kendiliğinden ve çoktan eğitilmiş bu ‘iyi’ insan örneğini kapayıp şuraya–

Bir bulantı yumağı olarak çıkıyorsun koridora. Birden gözün tavanda uzayıp giden borularda, kablolarda... Her hücrenin girişinde vanalar, düğmeler... Bir anlam aramaya çalışırken devletin bekası yetişiyor: “İçerde isyan ya da benzeri bir karşı koyma olduğunda ilk müdahale olarak mahkûmun elektriği ve suyu kesilecek. Ayrıca kapılara vurulmasını önlemek için elektrik verilecek. Her şey çok ayrıntılı düşünüldü.” Bir ya da üç kişinin 12 m²’de çıkaracağı isyan?! Anlamak için ayaklanmalar tarihini yeniden okumanın yararı olur mu? Ağır demir kapılara zarar verecek çıplak eller iniyor aklına...

Ve eğitime yepyeni bir yöntem katkısı! Haylaz çocuklar için Milli Eğitim Bakanlığı'na ve ailelere önerilmesinde ulusal yarar var. Hapishaneyi beklemez çocuklar, terbiye olmak için...

Buranın konukları belli, diyoruz, devletin bekasına; on bir bin dolayında siyasi tutuklu ve hükümlü; 'terör' suçlusu. (Terör tanımına girmiyoruz; başka bir ülke var mı dünyada, bu suçlardan bu sayıda mahkûmu olan, demiyoruz.) Bunların çok büyük bir sayısı eline su tabancası bile almamıştır. Elbette devletten ayrı, devlete karşı bir ütopyaları vardır. Bunun için de binlerce haklı nedenleri vardır. Buraya gelmelerine neden olan da bu güzellikleridir. Ütopyaları ömürleridir onların. Dışardaki insan nasıl dışardan kopuk yaşayamazsa, içerdeki insan da dışardan kopuk yaşayamaz. Hatta dışardakinden daha çok dışardadır. Bunu sonuna dek korumak ve savunmak isteyeceklerdir. Kitaplarını, dergilerini, demokratik haklarını, özsayılarını, insan olma onurlarını isteyeceklerdir. Sizin 'iyi'niz olmak istemeyeceklerdir.

Dudakları, sesi, kirpikleri –belki bacakları da– titriyor, bu kendiliğinden ve çoktan eğitilmiş 'iyi' insan örneğinin. "Ama tredman... –diyor– her şey eskisi gibi olacak da devlet neden harcadı bunca parayı? Olur mu hiç?" Koridorların duvarlarına çarpa çarpa koyulaşıyor sesi. Aranızdaki uzaklığı yeni görüyor. Gözleriyle bizi hücrelere sokarak sürdürüyor inanmasını: "Mektupları kesilir önce. Kitapları, dergileri verilmez. Kantinden istedikleri alınmaz. Ailesiyle ve avukatı ile görüşmesi engellenir. Ortak mekânlara zaten çıkamaz. Biz bunun için kapsamlı bir eğitim programı hazırladık. Avrupa standartlarını en önce bizim Bakanlığımız yakaladı..."

Bininci koridordan sonra çıkıyorsun dışarıya. Üstünde on bir bin insanın gözleri. 'Statü' senin dilin değil. Sen de devletin bekası olmayacaksın hiçbir zaman. Ankara ne kadar uzak. Şiir yazar arkadaşların neredeler? Gidip bir annenin elini

tutacaksın. Bu ülkede, her elli kişiden birinin üniformalı olduğunu düşüneceksin birden! Acı bir ürpertiyle ‘hayır’ sözcüğüne yeniden, yeniden sarılacaksın...

2000

BİR TEDİRGİNLİK SANATI: ŞİİR

Şiir, insanın yalnızlığına tutunma çırpınışının öteki adıdır. Bir itiraz, bir mutsuzluk bilinci halinde yaşadığı dünyaya, sözcüklerle, katlanma gerekçeleri yaratmasıdır. Dünyayı yaşanır kılma eylemidir. Varlığına ilişkin, başkalarının yaptığı tanımları reddedip, insanın kendi anlamını oluşturmalarıdır. Sığındığı her şeyin, mezarı olduğunu görmüştür. Çok özel bir ürperme hali olan aşk bile, ikinci gün, bütün ağızlarda aynı cümleyi kurmaktadır. Bu aşağılanmaya teslim olmamak için, insanın kendi kalbinin bile dışına çıkma girişimidir şiir. Zamanın kuşatmasına karşı, bir özgürlük tasarımı oluşturma güzelliğidir. Kendi uzaklığı için, insanın insanlara sunduğu bir özürdür. Kalabalığa gönderilen bir yalnızlık elçisidir. Tamamlanmış her şeye karşı geliştirilen bir yetmezlik bilincidir. O 'uzun denklem' dir, kirpiklerle kalpler, eşiklerle ufuklar arasına çekilen. İnsanın kendi hayatını, başkalarının mürekkebi ile temize çekmesidir. Benzer kaderleri yaşayanlara sunulan bir güven duygusudur. Hayal anahtarlarıyla gerçeğin kapısını açma büyüsidür. Şiir, harflerden taşan ikinci hayattır. Gelecek hayatlardan pay isteme doyumsuzluğudur.

Bir tedirginlik sanatıdır şiir, yakınlıktan da uzaklıktan da aynı pişmanlığı duyar.

Kenar mahallelerin geri dönüş saatleridir şiir. Kasaba kahvehanelerinde, dışarıya hiç bakılmayan pencerelerdir. Önüne bakan insanların kat ettiği yollardır. Bir çocuk bakkaldan çıkıyor, avcunda küçücük bir güneş; şiir, çocuğun bakkala girişidir. Yoksulluğun, arka cebinde taşıdığı aynadır. Kalbinin insana o bağışdır ki, sinema afişlerinin yalana döndüğü

yerde, insanın elinden tutar. Işıkların değil, gölgelerin türküsidür. Bir kadının kirpikleriyle çizdiği gözyaşı haritasına, adamın kuramadığı cümledir şiir. Annelerin güneşe serdiği kış yataklarıdır. Tenha evlerin, sokaklardan hıncını almasıdır. Bir halkın, silahlara çocuklarını sürdüğü o varlık savaşıdır. Askerlerin otobüsten indirdiği kızın götürüldüğü yerden çok ötesidir. Okul önlerindeki çocukların, aynaların karşısında ezberlediği noktasız sözlerdir. Yolu her gün biraz daha kısalan bir ihtiyarın, bahçesini sevmesindeki hazırlıktır şiir. Hapishane camlarından içeriye dolan seslerdir. Aşkın, kendisini hem bulduğu hem yitirdiği tek çaresizliğidir. Zamanın kalbe açtığı kesiklere, yine zamanın bastığı tütündür.

Bir uzaklaşma sanatıdır şiir; herkesi yanına alarak uzaklaşma...

2001

Kirpiler, soğuk havalarda üşümemek için birbirlerine sokulurlar. Biraz fazla sokulduklarında, okları birbirlerine batar, canları yanar, biraz uzak durduklarındaysa üşürler. Kirpiler öyle bir mesafe ayarlarlar ki, ne canları yanar, ne de üşürler. Bu ilişki biçimini, aşk gibi en özel ilişkimizden, toplumsal hayatın bütün alanlarına ve dünya halklarının birbiriyle olan ilişkilerine kadar, hiç düşünmeden genelleştirebiliriz. Benim, sevgiden de, özgürlükten de, barıştan da anladığım, bu doğa mucizesinde yatan güzelliştir.

Sonra Ergin Günçe'nin, o güzelim, zehir şiiri, "Çocuklar İçin Faşizm" geliyor aklıma. Şiirdeki çocuk yerine hepimizi, faşizm yerine şiddeti koyarsak –sürekli bir şiddet hali değil midir faşizm– barışın ne olduğuna can alıcı bir giriş yapmış oluruz sanırım. Sonda söylenmesi gereken bir erken cümle olarak, şiirin çizdiği resmin olmadığı bir dünyadır barış, diyerek geçelim şiire:

"Faşizmi çocuklar da anlayabilir/ Dayak yemektir serseri bir babadan/ Karanlık odaya kapatılmaktır/ Hakkını istemekte direttiğin zaman"

"Üvey ana, yarı güleç öksüze/ Sabunlu eliyle tokadı yapıştırır/ Henüz yasıdır çocuk, henüz dayanaksızdır/ Yıldırmaktır amaç, esir etmektir/ Çocuk faşizmi yanağında tanır."

"Onlar niçin böyle çirkin olurlar/ Bir tek güzel faşist yaşamamıştır/ Anamlı sorulardır bunlar çocuklar size/ Okullar bu dersi öğretmiyorlar."

"Nerde bir kuvvet birikmişse haksız/ Nerde bir zartzurt ya da

cartcurt/ Nerde elimizden kapılmışsa ekmek/ Sınıfta, sokakta, evde, çarşıda/ İşte çocuklar faşizm ordadır."

"Hepimiz elele tutuşmalıyız/ Korkmadan yürümek için gecenin ötesine/ Güneş nasıl olsa doğacaktır/ Horozlar ötmeye başlar başlamaz." (1978)

Barış, günümüzde içi boşaltılan demokrasi, özgürlük, eşitlik, çağdaşlık, hukuk devleti ve benzeri pek çok kavram gibi şekilsiz, kaygan bir kavram haline getirilmiştir. Genel olarak dünyada, özellikle de bizim coğrafyamızda, bireysel ya da toplumsal gücü elinde tutanların dayatmalarına, herhangi bir itiraz cümlesi kurmadan, bedensel-düşünsel-sınıfsal ve kültürel varlığını silerek, geri çekilerek, dolayısıyla kendisini ezen, tüm potansiyelini kötürüm eden güce kapılanarak, ona benzemeyi erdem sayarak yaşamamanın adı olmuştur. Bu durum, tarihten günümüze, iyice ağırlaşarak ve incelerek gelen bir insan kırımıdır. Çıplak gözle, ortalama akılla kavranamayan günümüz üretim ilişkilerinin ve onun uzantısı toplumsal hayatın geldiği yerde bu kırım, insanın kendi eliyle ipini celladına uzatması halini almıştır. Çocuklar, birer şiddet ögesi haline gelen babalarına ve öğretmenlerine saygı duyarak yaşadıkları sürece; Kürtler, kendi kimliklerine Türk kimliği eklemek zorunda kaldıkları sürece; Aleviler, devletin çizdiği inanç ve kültür sınırları içinde varlıklarını sürdürebildikleri sürece; emekçiler, patronlarını en büyük iyilik kapısı olarak gördükleri sürece; azınlıklar, isimlerini değiştirerek aşağılanmaktan kurtuldukları sürece; kadınlar, toplumsal hayatta birer erkek dili olarak var oldukları sürece; marjinal cinsiyetler, kendilerini ezen cinsiyetin himmeti ve şiddetiyle soluk alabildikleri sürece... barıştan, barış içinde yaşamaktan söz etmek, kocaman ve alçakça bir yalandır, yanılsamadır. Adorno'nun bir başka bağlamda yaptığı tanımlamayla bunun adı 'değer-

sizleştirilmiş eşitlik'tir.* Yine Adorno'nun, günümüzün kültür endüstrisi ile ilgili bir sözünü, kültür endüstrisi yerine devleti, müşteri yerine halkı koyarak şöyle okuyalım: *"Devletin yaptığı, halkın tepkilerine uyarlanmaktan çok, onları kalpazanca imal etmektir. Kendisi de onlardan biriymiş gibi davranarak biçimlendirir halkın tavırlarını. Bütün bu uyarlanma ideali bir ideolojidir aslında: İnsanlar, toplumsal iktidarsızlığın kamusal göstergeleri olan abartılı bir eşitlikçilik tavrıyla iktidardan ne kadar pay almaya çalışır ve böylece eşitliği ne kadar çarpıtırlarsa, başkalarına ve toplumsal bütüne uyarlanmaya o kadar istekli davranırlar."* Barış bu teslimiyet ve çürüme değildir hiçbir zaman. Bunun adı, şiddetin ve eşitsizliğin içselleştirilmesidir.

Kendi dışımızda, 'öteki' ya da 'başkası' diye tanımladığımız kim varsa, dili-sınıfı-kökeni-kültürü ve kişiliğinden gelen her türlü varoluş farklarını ve haklarını, üzerinde bir harflik olsun bir baskı duymadan, hiçbir korku ve kaygıya kapılmadan; korku, baskı, şiddet ne demek, tam tersi, herkesin ötekini, kendi varlığı için bir bağış, bir olanak, bir zenginlik olarak gördüğü toplumsal bir düzenin adıdır barış. Bir genel kabul olarak, 'şiddetin yokluğu' şeklinde tanımlanmaktadır.** Burada kırılma noktası şiddettir. En üst sınırı öldürmedir ve korkutma, yalan, sindirme, aşağılama ve benzeri söz ve eylemleri kapsayan geniş bir yelpazeye yayılmaktadır. Böyle bir çerçeveden ve sonuçları itibarıyla bakınca, bireyin bedensel ve zihinsel varlığının, potansiyelinin sınırlandırılması, engellenmesidir şiddet. Hayatımızdaki görünümelerini şöyle bir anımsayalım: Çocukluktan ve aile içinden başlar engelleme, baskı, yasak. Geleneksel ve dinsel değer yargılarından, kişisel doyumsuzluk ve yetersizliklerden kaynaklanan şiddet, çocuğun masum merakları ve istekleri üzerinde sürekli bir

* Minima Moralia, Adorno, Çev: Orhan Koçak-Ahmet Doğukan, Metis Yay. 1998

** Barış İçin Yazdılar Çizdiler, Haz: Haluk Gerger, Bilim ve Sanat Yayın. 1985

şantaj, bir tehdit olarak durur. Ergenlik ve okulla birlikte ev içi şiddet, dışarıya, sokağa taşar. Çocuk, sokağa kendinden biraz daha erken çıkmış 'büyük'lerinden ve öğretmenlerinden görür, öğrenir baskıyı, susmayı, başını önüne eğmeyi. Usul usul uyanan bedeni ve aklı bir yasak çemberindedir. Katıldığı oyunların kurallarını zor ve güç belirlemektedir. Okul ise onu, bir başka kalıba dökmektedir; büyüklerinin belirlediği ve uzak amacını bir türlü anlayamadığı bir kalıba. Bu yapılırken de en özgür, en güzel yer olduğu, burada 'adam olacağı' söylenmektedir ona. (Eğitimin, kişide istendik davranışlar yaratmak olduğunu anımsayalım.)

Kendini ve dünyayı tanımaya, anlamaya ve sorgulamaya başladığında, bütün bu kuşatmayı kırarak, usul usul özgür ve bağımsız bir birey olma yoluna girdiğinde ise karşısına, görünür görünmez bütün kurumları ve kurallarıyla devlet çıkacaktır. Düşündüklerini söylediğinde ve bu doğrultuda davrandığında yasaları, polisi, askeri ve diğer yapılarıyla bir engelleyici, yani şiddet uygulayıcı olarak devlet artık hayatındadır. Daha doğrusu aile devlet olmuştur. Etnik kökeni, dinsel değerleri ve cinsel kimliğinden gelen farklılığını özgürce yaşamak istediğinde, ulus yaratma, ulusal güvenlik, kamusal ahlak ve benzeri söylemlerle yine devlet, gizli-açık bir şiddet uygulayıcısı olarak sahnenin bütün dekorunu ve oyunun içeriğini belirleyecektir.

İnsanın özel hayatının ve bir üyesi bulunduğu toplumsal hayatın, saydığım nitelikleri taşıdığı bir yerde, barıştan söz edilmesi, eğer şiddet ve egemenlik üreten bir yerden konuşmuyorsak, olsa olsa ahmaklıktır. Sınıfsal ve toplumsal boyutları yerli yerine konulmadan barışın gerçek tanımı yapılamaz. Böyle olunca da bütün iyi niyetli çabalarımız, şikâyetçi olduğumuz bu çökmüş, çürümüş yapının yeniden üretilmesinden başka bir işe yaramaz.

Şöyle bağlayalım: İnsanın her türlü korku ve şiddetten arınmış, öteki bireylerle eşit, özgür ve yapıcı ilişkiler içinde, tüm potansiyelini kullanabilme, geliştirebilme olanağının adıdır barış. Potansiyel ile gerçeklik arasındaki farkın yok olduğu bir toplumsal yapı yaratmadır; o yapının adıdır. Tam da bu nedenle, entelektüel olduğu kadar sınıfsal bir sorundur; toplumsal boyutları çok daha derin ve büyüktür ve ancak toplumsal mücadeleyle gerçekleşebilen bir dünya ütopyasıdır.

2001

NASIL BİR OKUMA

ya da

OKUMANIN MUTSUZ AYRICALIĞI

Okumak, diyor Octavia Paz, insanın kendine giden, aklının ucundan geçmeyen yollar bulmasıdır. Burada kastedilen okuma, elbette yarışma programlarının o meşhur 'boş zamanlarınızda ne yaparsınız' budalalığına verilen ve sorunun budalalığını ikiye katlayan yanıttaki türden bir okuma değil. Ya da son yılların, kitaba biraz bulaşmış her yaştan insanı bir salgın gibi saran ve evlerin kitaplığını elli-atmış kitaba indiren ucuz ve çok satan okumaları değil. Tüketim toplumu bu alanda da bir moda edindi kendine: İnsanlara sığılığını derinlik gibi gösteren, bir günde bitirip iki günde unutacağı, yeni bir giysi ya da seyahat hükmünde, diğer alanlardaki yaşamını rahatsız etmeyecek –rahatsızlık ne demek, tersine sevdirecek, pekiştirecek– yeni bir okuma çeşidi.

Paz'ın kastettiği okuma, okurun neredeyse hücrelerine kadar kitaba nüfuz edeceği, yazılanı kendince yeniden yazdığı, insanın bütün benliğini tutsak alan bir okuma. Yazılanın halka halka genişlediği, okudukça –bilgi sahibi oldukça– insan da boşluklar yaratan, her kitapta yeni bir coşku ve sorumlulukla başka kitaplara yönelmesini sağlayan, zamanı bir panik halinde yaşatan bir okuma. Öğrendikçe bileceği yerde şaşkınlığını büyüten, dünyayı –ya da insanı– bir gizden kurtarıırken binlerce yeni gizin kapısını aralayan, insanın kısacık ömrüne bütün bir insanlık tarihinin o dehşetli macerasını sığdıran akıl almaz bir çoğalma. Her türlü baskıyı, korkuyu, otoriteyi bir cümleyle gülünç, aptal ve zayıf kılacak bir güç, bir gönül

yüceliği. Bir kırık kirpikle bir halkın kaderini yazan gelecek sezgisi. Bir yandan insanın yüreğini göğüs kafesinden taşıran bir coşku, bir yandan bilmeyi ve anlamayı utangaçlık halinde yaşatan incelik. Bizi başkalarından ayırdıkça onulmaz ve açıklanamaz biçimde onlara bağlayan bir okuma. İnsanın 'ben'ini dünyanın 'ben'i yapan bir sarmal genişleme. Ancak 'öteki'yle özgür bir özgürlük bilinci. Geçmişi de geleceği de şimdi kadar canında duyan bir zaman acısı. Her bir harfin bizi biraz daha insan kıldığı bir okuma.

Yorucu ve insanın bütün öteki yaşantılarına müdahale eden, onlarsız yapamayan fakat onları küçümsemeden de edemeyen bir haset, bir aşk, bir emek... Bu yoğunluğundan, bu özelliklerinden ötürü, bizi yazarın/şairin ruhsal derinliklerine, yaratıcı düzeyine yükselten, yazma eyleminin ta kendisi olan bir okuma. Karşılığı mı? Birilerinin, belki bir gün bir yerlerde içinden geçireceği, kimsenin duymayacağı uzak ve usul bir 'anladım' sözü... Gerisi kocaman bir mutsuzluk. Kitleler halinde çınlayan bir yalnızlık. Bir cümleyle hayata bakmak günlerce. Yüksek sestten korkmak. Taştan ses üretme sabrı. Işıkları değil de gölgeleri sevmek. Her sevinçte başkalarına yapılmış bir haksızlık görme. Ara sokakları denize açma düşü. Her iç çekişten bir isyan çıkaran 'hayır'. Ağlayan herkesin gözyaşının yüzümüze düşmesi. Gövdesiyle konuşan herkesten tiksirmek. Durmadan başkaları adına utanan insan saygısı. Bildikçe acemisi olmak her şeyin. Hiç büyümeyen bir çocuğu, bir hayal yumağı olarak mezara götürmek bir gün. "Hayat nedir diye sorarsan evlat, bilmiyorum; sormazsan biliyorum" (Hasan Ali Toptaş) bilgeliği, çaresizliği, dinginliği...

Elbette Paz'ın kastettiği biçimde okumak yine de... İtirazı bir gün elden bırakmadan, verdiği mutsuzlukla sevmek dünyayı. Binlerce insanın acısından ve sevincinden bir yürek çarpıntısı edinebilmek. Düşünü ötekiyle büyütme güzelliği.

Kendini başkalarının ışığına tutabilme sevgisi, merakı, güveni... “Yoksa nasıl aşılr insanın yalnızlığı.” (Edip Cansever)

2001

Behçet Aysan, hayata karşı ideolojik ve etik duruşuyla, şiirinin izleklerini oluşturan konularıyla bizim toplumcu şiir damarımıza bağlı, şiirinin biçimiyle, dize ve ses yapısıyla toplumcu şiirimizi inceliklerle donatmış bir şairimizdir. O, yüksek sesli toplumcu şiire ve hep bir eylem halinde yaşanan toplumsal olaylara, bağırmayan, kısık, dingin bir iç sesi, bireyin yaşamından damıtılmış bir iç sesi getirmiştir. Bu iç sesin nereden geldiği, nasıl edinildiği, şairin yaşamı ve kişilik yapısıyla doğrudan ilgili bir sonuçtur ve bu bağlamda Behçet'in hayatını satırbaşlarıyla anımsamakta yarar var: Baba tarafından Giritli, anne tarafından Saraybosnalı, Ankara'da yerleşmiş, ekonomik sıkıntılar içinde küçük bir memur ailesinde geçen çocukluk. Ortaokuldan itibaren yatılı askeri okulda öğrencilik. Şiirle ilk tanışma. Askeri öğrenci olarak Ankara Tıp Fakültesi yılları. Ardından ülke koşullarının dayattığı siyasal/toplumsal olaylarla ilgilenme. 12 Mart döneminde tutuklanma. Öğrenciliğe ara veriş. Geçici işler. Evlilik. Yarım kalan tıp eğitimine yeniden dönüş. Ankara ve İzmit'te doktorluk. Psikiyatri ihtisası. Tüm bunların öncesinde ve sonrasında şiir...

Benim, şiirlerini çok sık okuduğum bir sevgili arkadaşım-dır Behçet. Ben her okumada, bu şiirlerden bana yansıyan şu iki duyguyu çok yoğun bir biçimde yaşarım: İlki, son derece özel bir durumda da, hemen herkesi ilgilendiren bir toplumsal/siyasal olay karşısında da, bir iç acı halinde yaşanan bilgece bir *geçicilik duygusu*; ikincisi ise, yakıcı bir bilinç halinde yaşanan bu geçicilik duygusuna rağmen, belki de bu duygunun yarattığı –aykırı görünse de– *bütün hayatları bilme isteği*.

Bu iki duyguyu, bir aşkı söylerken de, bir yalnızlığı çoğaltırken, bir hapisane ya da gecekondu gerçeğini işlerken, halkların kardeşliğinin altını kalın kalın çizerken de, Arjantinli kayıp annelerin acısını, Jose Antonio'yu bizim bir gerçeğimiz gibi gündemimize taşıırken de, aynı içe işleyiş, aynı vazgeçiş, aynı inatla duyurur bize. Bu dünyanın, bu yaşamın değerini, her şeye rağmen ona ve kendimize sahip çıkmamız gerektiğini şiirin diliyle işler bilincimize.

Behçet Aysan'daki bu geçicilik duygusu, bir hırka bir lokma ile özetlenen, dervişçe bir tevekkülden doğan bir geçicilik duygusu değildir. Yaşamı derinlemesine kavrayan bir insanın, başka bir dünya olmadığını bilmesinden kaynaklanan, yaşanan her şeyin bir gün bitse bile, bir duygu, bir düşünce, bir duyarlılık olarak bizde süreceğini bilmekten kaynaklanan bilgece bir tutumdur. İnsanı yaratıcı kılan, bir şeyler yapmaya götüren, onu yalnızlaştırmak yerine çoğaltan ve hayatın içinde tutan bir duygu durumudur. Bu yüzden bu geçicilik duygusunun öbür ucu, yukarda söylediğim gibi, şairi bütün hayatları bilme isteğine götürecektir. Pek çok insanın bir vazgeçiş olarak yaşadığı, elini eteğini bu dünyadan çekmeye dönmüşen bu yakıcı duygu, Behçet Aysan'da, bütün insanların, bütün sorunların üzerine giden, verdiği tüm acılara rağmen onları kendi öznel gerçeği gibi yaşamaya götüren verimli bir dönüşüme uğrayacaktır, uğramıştır. Bu yüzden Behçet'in şiiri, toplumculuğu kaba bir hamaset, yüksek sesle bağırarak ve yapay bir umut olarak algılayanlara ters gelecek bir şiirdir.

Şiirin biçimine de kısaca değinmek istiyorum. Bizim şiirimizde yer yer denenen, ancak az görülen, kısa, kesik, kırık dizelerle, bir iç konuşma tonunda, tartımı öne çıkaran, şiirin çağrışım alanını iki-üç sözcükle birden genişleten bir biçimdir bu. Şiirin yapı bilgisine sahip değilseniz kolay bir şiir olarak algılanacaktır. Ancak yazmayı denediğinizde güçlüğü ve

yapılmak istenen anlaşılacaktır. Şairin hayatı ile şiir ne kadar örtüşür; birebir bir örtüşme aranmalı mıdır; böyle bir beklenti yersiz midir; hep tartışılır, tartışılacaktır. Behçet Aysan'ın şiirinde acı olgusuna baktığımızda –ister bireysel, ister toplumsal bir acı– yaşanan ve yazılan dönemle, şairin hayatıyla, şiirinin yoğun bir ilişkisi olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Bu ilişkiyi, şiirle yaşamın bir örtüşmesi olarak değerlendirmek yanlış olmaz diye düşünüyorum.

12 Mart ve 12 Eylül gibi iki büyük acıyı yaşamıştır ve bu iki büyük acı, binlerce ayrıntısıyla, onun şiirinde ve yaşamında yoğun izler bırakmıştır. Her şey geçip gitmiştir ama tortusu kalmıştır. Kuşatılmış bir gençliğin tortusu kalmıştır; hapishanelerde söndürülen binlerce düşün tortusu kalmıştır; yoksul gecekondulardaki kısılmış hayatların tortusu kalmıştır; Redif Kışla Sokağı'nın, Ateş Deresi'nin, Attila Josef'in, trenlerin, İzmit'in, Mamak'ın, beyaz başörtülü kadınların, eflatun aşklarının... Ve sevgili Behçet Aysan'ın yaşadıklarının, bizim onunla paylaştıklarımızın tortusu kalmıştır. Ne kadar acı olursa olsun, bizi biz eden, bizi bir iyilik gibi kuşatan, her şeye rağmen bize gelecek düşleri kurduran da sanırım tortu dediğimiz bu olağanüstü inceliklerle ve hüznle donanmış yaşantı parçalarıdır. Sivas katliamından hemen sonraki günlerde, Pir Sultan Abdal dergisinin Behçet'le ilgili sorusuna şöyle yanıt vermiştim; onunla bitirmek istiyorum:

“Behçet mi? Çolpan ve tren. Ağır işçisi kederin ve aşkın. Yanmış çam kozalağı. Bıyıklarını keserek ömrünü beş yıl daha uzatmaya çalışan kardeşim. Sarnıçlardan ses veren dili ülkemin. Bir şiir gününden çıkmışız; sen, Metin (Altıok) abi, Ahmet (Erhan). Armağanımız birer şişe şarap, birer saksı çiçek. Bir şaire daha güzel ne verilebilir? Sesin büyüyüp duruyor şiirin göğünde; o esmer, o lirik sesin. Eğilseler birazcık yüreğin görülecek gözlüklerinin ardından. İçimde akşamın

turuncu bulutu, Sakarya'dan geçiyorum siline siline. Bir serin su, bir mavi aydınlık, bir ince buğday sapı; soluk almak için. Sesin seçiliyor sesler içinden, o derin, davudi merhaban; bir güven duygusu gibi güçlü ve güzel. Bir delioğlanın (Asaf Koçak) Devekuşu Sergisindeyiz. Bir ülke resmi çiziyoruz devekuşlarının eşliğinde, 1968'den '93'e... Tanrı bile bilemez bir ay sonra yanacağınızı. Bir oteldesiniz sevdiğiniz ne kadar insan varsa. Dışarda cinnet, içerde umut ve yalnızlık. Hangi resme baksam, hangi kapıyı aralasam, yanık şiir kokusu, ağır bir du-man yükseliyor. 'Durgun yıllarda gelmiş olanlar dünyaya / Anımsamazlar geçtikleri yolları.' (A. Blok) Bizim anımsayacak ne çok şeyimiz var değil mi? Ah sevgili Behçet, 'yok başka bir cehennem/ yaşıyoruz işte.' (B. Aysan)"

1999

Tuhaf bir ülkede yaşıyoruz. Acı bir ülkede yaşıyoruz. Şaka bir ülkede yaşıyoruz. Ağıt bir ülkede yaşıyoruz. Karabasanın masum kaldığı bir ülkede yaşıyoruz. Güzelliği zehir bir ülkede yaşıyoruz.

Fotoğraf sanatçısı, şair dostum Mehmet Özer, Türk Ceza Yasası'nın 312. ve 169. maddelerinden yargılanıyor, Devlet Güvenlik Mahkemesi'nde; bölücülükten, yardım ve yataklık, halkı ayrılığa kışkırtmaktan: Neye yardım ve yataklık edilir bu ülkede, elbette 'bölücü terör örgütü'ne. PKK'yi evinde yatırmadı, yiyecek, giyecek, silah vermedi. Cudi'ye ve Zagroslar'a gitmedi. Diyarbakir Kalesi'ne çıkıp, "Özgür değilim" diye bağırmadı güneşe karşı. 8 Mart Dünya Kadınlar Günü'nde, hayatın değişik alanlarında bir düş, bir intizar, bir hayal düğümü gibi yaşayan ve bizleri de aynı duygu, aynı gerçeklik burgacına çeken, dünya kadınlarından oluşan FOTOĞRAF albümü nedeniyle yargılanıyor. Sadece FOTOĞRAF. Tek bir sözcük yok fotoğrafların eşliğinde ki birileri "devletin maddi ve manevi şahsiyeti"ne kapı aralsın. Kadınlara tarihlerini gösteren bir güldeste. Kendilerini sevmeye ve saymaya çağıran bir gönül hizmeti. Bir incelik iması erkeklere. Bir fotoğraf nasıl yardım ve yataklık eder, Tanrım, sen biliyor musun? Bir fotoğraftan bakan bir çift çocuk gözü; bir fotoğrafta donup kalmış korku, sevinç, alın kırışı; bir fotoğrafın verdiği acı; güzelleştirdiği geçmiş; çağrıştırdığı gelecek... bir ülkeyi nasıl ve neresinden böler? Kömür ocağında eşini kaybeden bir kadının yüzü; yerel giysileriyle bir İranlı kadın; bir Zapatist, silahıyla; Rizeli bir genç kız ormanın

ve denizin bütün renkleriyle gülümseyen; süzme bal gözleri küfür gibi içimize akan bir yoksulluk; İstanbul'un ortasında kaybolmuş(!) bir gazeteci kız; gövdesi kum gözleri bulut, bir Afganlı kadının uzaklığı; ayrılıktan yapılmış bir başka kadın, göz göz gömülmüş önündeki ateşe; Türkçe ağlayan bir Kürt anne; soyunun imgesi bir Kızılderili, kirpikleri mavi gök altında siyah su; susarak konuşan bir Japon inceliği... Bunların hepsi nasıl PKK'ye yardım ve yataklık eder... Tanrım, bütün bildiklerimi unuttur, yoksa çıldıracağım.

Mehmet'in, yüreğinin üstüne astığı bir fotoğraf makinesi ve şiirinden başka bir şeyi yoktur. Mehmet'in uzun süredir işi de yoktur. Mehmet gider gider acının resmini çeker. Ormanlar, nehirler, günbatımları, ışıklı çarşılar, mutlu kadınlar dururken, gider hapishane önlerini, kayıpları, ölümleri, öğrenci ve emekçi eylemlerini çeker. Susan herkesin vicdanıdır Mehmet. Rahatsızlık verir bu yüzden. İnsanın özgür, onurlu ve barış içinde yaşamasını istediği, istemekten de öte davrandığı için, biraz gevşeyen kendi arkadaşlarını bile yorar. Mehmet her yere kan ter içinde gider, kan ter içinde gelir. Tek yenildiği yer, çocuklarının yüzüne baktığı yerdir şu günlerde. Mehmet Kızılderilidir, Afrikalıdır, Yahudi'dir, Kürt'tür, İnka'dır, Ermeni'dir, Filistinlidir... eziliyor olmak koşuluyla. Ve bu coğrafyanın en temiz yerlerinden biridir Mehmet.

1901 yılında, burnundan ötürü Abdülhamit alınır diye Cyrano de Bergerac oyununu yasaklayan; bir öyküsünde 'askerin ayağı tökezledi' sözü geçti diye Sait Faik'in burnundan getiren; Kırmızı Başlıklı Kız oyununda, 'neden kızın başlığı kırmızı' diye oyunu durdurmaya kalkan; bir filmde görüntü eşliğinde geçen 'arabanın patlayan sol tekerleği' sözünü, 'sağ tekerlek' olarak değiştiren; yedi kamyon dolusu (133.607 adet) kitabı bir çırpıda (12 Eylül günleri) yok eden ülkem... Geldiğin mi, gittiğin mi yer burası bugün. Fotoğraf, bölücü-

lükten, yardım ve yataklıktan yargılanıyor! Yüzlerce fotoğraf içinden seçilen on-on beş fotoğraf üstelik. (Kendi bütünlerini bozmaktan ikinci bir suç daha işliyorlar böylece!) Tanrım, aklımı koru. Sen korumazsan bu ülkenin savcıları, yargıçları, askerleri, polisleri korusun. Onlar da korumazsa şeytana mı gideyim, söyle? Aklım tehlikede yoksa. Mehmet tehlikede. Mehmet'in fotoğrafları ülkeyi değilse de beni bölük bölük edecekler... Ve Mehmet gidip, terör suçuyla F tipi cezaevinde yatacak!

İzin verirseniz bir türküye başlayacağım: Hangi günü gördün akşam olmamış.

2000

“kirpikten usandım kaştan usandım”
(bir türküden)

Büyük bir kapanmaya doğru gidiyorsun. Her sözde, her davranışta canında halkalanan bir geri çekilme bu. “İnsan, za-
aflarıyla, içindeki kötülükle insandır” düşüncesinin, giderek
bir aşağılanma hazzına dönüştüğü sürekli bir incinme hali.
Bir yakınlık ve güven malulüsün. Bütün özgürlüğün, iyileş-
mez bir sorumluluk duygusu. Kalbin, sınırına geldi. Sevgi
bile ruhunu daraltıyor artık. Gösterilen her ilgiyi, başkalarına
kurduğun her cümleyi kayıp zaman sayıyorsun. Yalnızlığın
o gizli çekirdeği büyüdü, büyüdü, her şeyi yutmaya başla-
dı. Söz yordu. Hayal güçsüz düşürdü. Gerçek çoktan bencil.
Herkes konuşarak onardı kendini. Sen, konuştukça yetersiz-
lik duygusuna döndün. Söylenen her doğru seni küçük dü-
şürdü. Korkularını bir ahlâk, bir içtenlik gibi sundular sana.
Her gün unutup her gün öğrenmenin huzuruydular. Birbir-
lerinden başka doğruları yoktu. Mutsuzluğunu bedeniyle öl-
çen koroya, bunun bir çürüme olduğunu söyleyen aptaldın.
Hayata bir kenarından iştirilmiş evlerin güven duygusunu
küçümsedin. Kendine tapınmanın tek harfli cümlesine, ölüm-
den harfler eklemeye kalktın. Tutkuyla vazgeçişin geçişimli
halkasını, bir yaşama nişanı olarak sundun insanlara. Uzağı
gösterdin. Her güzelliğin, yakınlıkla ödenen acı bir kaderi
var, dedin. Eşiğini akla döndermiş insanlara, suların coğraf-
yasını anlatmaya çalıştın. Yaşama gücünün, başkalarının ha-
yalleri olduğuna inanan budala... Yoksul ruhlara geleceğin

erdeminden söz ettin; eşyaların kefeninden. Herkesin cehen-
nemini içtenlik ateşiyle besledin. Aşka, özgürlükten ömürler
biçtin de payına bir köpek sadakati düştü. İlk hecede caziptin,
ikinci hecede zavallı... Gecikmiş yalnız... Bir alın kırıışığına bin
sebepe buldun. Sonra elinde, herkesten yapılmış bir cevap-
Kalbini geç keşfettin.

Git. Kapan. Yeterince yol biriktirdin. Küçük kasabalardan
akşamların var. Sabah indiğin şehirlerin buğulu kalbi senin.
Her çaresizlikten binlerce dalgınlık edindin. Bir gölge bilgi-
si olduysan, ışıkları unutma. Hayal için, acı verdiğin kadın-
ların kirpikleri yeter. Güzel pişmanlıkların var. Sevinçlerini
azımsama. Kaç çocuk, hayatına boşluk olarak ekledi seni. Kaç
hayattan yalnızlığın var, ömrünü büyütecek. Ne kadar acı ve-
rirse versin, seni doğuran bir kalabalığın oldu. Dersini تنها
çalıştın. İncinmek için kimse gerekmiyor sana. Zehir yüzüğün
göğüs kafesinde. Yılan ısıkları kılavuzun olsun. Git. Yanlış
olmayandan koru kendini. Dağ kovuklarının rüyasını uyu.
Gecenin sahibi korku değil her zaman. Üstünü örtecek bir
yurtsuz bulunur elbet. Mahşerini sev. Onu sen kurdun.

Taş bile yalnız kendisi değil. Git. Kapan. Gör, yalnızlığın
yatışmaz kalabalığını...

2001

YOL İZLERİ DİL İŞARETLERİ

Roman, öykü, şiir... Bir kitap ne zaman tamamlanır? Yazar, şair bir olay, bir durum, bir olgu odağında oluşturduğu, binlerce ayrıntıyı, çağrışımı içeren sarmal bir yapının, kendi içinde bir bütünlüğe ulaştığına nasıl karar verir? Yanıtlanması, bir yapının yazılmasından daha zor bir soru gibi görünüyor. Sezginin, bilince dilini verdiği, herkes tarafından binlerce farklı işlenişi ve bitişi olacak bir durumun, bir sürecin, herkesin üzerinde mutabık kaldığı ortak bir açıklaması olabilir mi? Söz konusu olan şiir kitabı olunca, iş iyice içinden çıkılmaz bir hal alıyor. Nasıl biteceğini şairin bile kestiremediği bir şiirin, kendi içinde tamamlanmasında, farklı izleklerde, farklı zamanlarda yazılmış şiirlerden (bir kitabın en az birkaç yıla yayıldığı düşünülürse) bir toplama ulaşılmada, şiirden şiire geçişin düzenlenmesinde, şair neleri gözetir? Bir şiir ya da bir şiir kitabı rasgele bir söz kümesi olmadığına göre, nedir bu yapının, bu bütünün oluşum noktaları? Bir giz gibi bizi kendine çeken yaşam alanlarının harf harf çözümlenmesi mi; bir dönem yakalanan ses ve ritmin, giderek kalbe yüke dönüşmesi mi; hayal gücümüzün sınırları mı; yazdıklarımızın bir aşınma duygusuna yol açmaya başlaması mı; ilgilerimizin değişmesi mi? Bunların hepsi –ne kadar doğru olursa olsun– bir yanılısma da, her kitap yeniden başlamak için bir soluklanma mı yoksa?

Gerçekte şiir kesintisiz sürüyor da, şair, akıp giden zamana kitaplarla tarihler düşüyor galiba. Hem kendisinin hem okurun kolayca algılayacağı işaretler koyuyor. Ya da şöyle mi demeli: Bitmemiş, şairin ölümüne kadar da tamamlanmayacak

bir serüvene, yapay tamam demeler, kitaplar. (Ölümün tamamladığı bir 'serüven'in ne kadar tamamlanmış olduğu ayrı bir tartışma kuşkusuz.) Dönem dönem değiştiğini düşündüğümüz dış gerçeklikten, bir türlü yatıştıramadığımız bir iç gerçeklikten oluşturduğumuzu sandığımız geçici bütünlükler. Önceki sözlerimizin, yazdıklarımızın bizi getirdiği 'yeni' bir yer. Bizi yazmaya götüren yaşama trajedisinin, hayata karşı yarattığımız sorunsalın pek değişmediğini gösteren yeni bir belge. Geline her durağın, ilk durağı biraz daha derinleştirdiği, ilk sözün kendisine yeni dünya hallerinden halkalar edindiği o sarmal genişlemenin son bir hali. Hayatın, önümüze sürdüğü uyum tuzaklarına karşı bir dirim işareti, yeni bir yaşama gerekçesi. Kendi ben'imizde bir daha ısrar. Talep ve redlerimize, başka hayatlardan yarattığımız yeni bir haklılık toplamı. Bir bumerang daha. Kalbin, aralıklarla çekilmiş büyüme ve büzülme fotoğrafları. Her yeni kitap, dünyayı yeniden sevmek için kendimize sunduğumuz bir küçücük sebep. Ardımıza değil, önümüze bıraktığımız yol izleri, dil işaretleri...

Her kitap insanın, giderek insanlığın hallerini, bir başka deyişle sonsuzluğu anlama ve düzenleme çarpınısının birer küçük toplamıdır. Kendi içinde ne kadar başarılı bir bütünlüğe ulaşmış olursa olsun, daha baştan, zaman ve bilgi olarak insanın ömrüyle sınırlı bir eksikliği taşıyacaktır. Harften heceye, heceden cümleye şair, yazar, yaşarken neye ne kadar müdahale etmişse, düzenlediği sonsuzluk odur. Bir imgenin içine kısıtılmış bir evrendir yapılan. Gerisi, okurun kalbiyle, aklıyla, sevgisi ve sitemiyle tamamlayacağı, ama durmadan tamamlayacağı bir bütünlüktür.

KÜÇÜK HAYATLARA BÜYÜK SÖZLER!

Pek çok devlet adamı, askeri/ politik önder gibi Atatürk de kurduğu devletin temel felsefesinden, gündelik hayatın hemen her alanına, düşüncelerini dile getirmiştir. Bunların bir kısmı bir sistematik içerisinde, bir kısmı herhangi bir bağlam aranmadan, durumun gereğine göre bir aforizma, bir savsöz niteliğinde söylenmiştir. Bunda şaşacak bir şey yok. Bizler, çocukluğumuzun bayram törenlerinden öğrenim hayatımıza, oradan ölüme dek, yaşadığımız her dakika, bu sözleri bir muska gibi boynumuza, aklımıza asarak –üzerinde düşünce yürütmenin günah duygusuyla– yaşadık. (Bunda şaşacak bir şeyler olmalı diye düşünüyorum.) Bilinen bir olgu: Bu sözler, Cumhuriyetimizin dokunulmazlarının en başında gelir. Yetersizliği, gereksizliği ve benzeri yönde ileri sürülecek en küçük bir olumsuzlama, en masum bir merak, insanın başına işler açabilir. Ancak insan akli da, bir devlet adamının, politik ya da askeri bir önderin, hayatın her alanında bir uzman edasıyla konuşmak zorunda olup olmadığını; bu sözlerin, söylendiği alana/konuya gerçekte neler kattığını; bu sözleri kocaman harflerle bir ömür gözümüzün önünde, başımızın üstünde sallayanların, söylenenlerde nasıl bir derinlik bulduğunu; gerçekten onların anlamına ve değerine inanıp inanmadıklarını merak etmekten geri durmuyor.

Zihinsel melekelerinden hiçbir kuşku duymadığımız devlet adamlarımızın, kendi alanlarıyla ilgili kamu binalarının en görünen yerlerine, o alanla ilgili çok daha değerli sözler, görüşler varken, iri ve süslü harflerle bu sözleri çıkarmaları, bu sözlerin söylendiği insanların algı düzeyleri konusunda,

Atatürk'ün nasıl bir isabet içinde olduğunu gösterse gerek! Eğer öyle değilse daha da vahim; o zaman bu insanların kişilik yapılarında, korkuyla kurnazlığın harmanlandığı, vıcık vıcık yalan akan katıksız bir zübüklükten söz etmek gerekecek. Ya da en doğrusu, idiod bir algı ile kişilik buharlaşmasının birbirinde eridiği, birbirini bütünlediği bir durumdur söz konusu olan. İhtirasına, Atatürk'ten yedinci sınıf bir kaide yaratmaya çalışan 12 Eylül generalinin estirdiği şiddetle, kasapların bile bir eziklik duygusuyla kendilerine Atatürk'ten söz aradığı günler, belleklerde hâlâ.

Hemen hepimizin adımızdan önce öğrendiğimiz, "Ne mutlu Türküm diyene"; "Köylü milletin efendisidir"; "İstikbal göklerde dir"; "Beni Türk hekimlerine emanet ediniz"; "Cumhuriyet, kimsesizlerin kimsesidir" gibi sözleri geçip (bunların bir kısmı üzerine geniş tartışmalar yapıldı; bir kısmının doğruluğu ve geçerliliği ise işaret ettiklerinin bugünkü durumlarına bakılarak rahatlıkla görülebilir), kimilerimizin görmemiş olabileceği bazı sözler üzerinde bir merak denemesi yapalım; ne söylenmek istenmiştir; nasıl algılanmıştır, algılanmaktadır. Orman Bakanlığı binasının girişine ilgililer, özenle ve algılanmasını kolaylaştıracak müthiş bir buluşla, yeşil bir yazıyla yazdırmışlar: "Yeşil görmeyen gözler renk zevkinden mahrumdur." Bağlamından koparılmış bir söz, belli. Orman Bakanlığı binasına yazdırıldığına göre göndermesi, ağaç, orman. Ancak, vurgu göz zevkiyle renge yapıldığına göre, insan sormadan edemiyor, neden mavi ya da kırmızı değil? Sonra göz zevki yalnız renkle mi sınırlıdır? Bu aforizmanın, ormanın önemine, değerine, bizim bu konuda yapmamız gerekenlere katkısı nedir? Yeşil, göz zevki ve orman konusunda hiçbir açılımı ve derinliği olmayan bu sözün Atatürk tarafından söylenmiş olması mı, onu birdenbire anlam yumağı haline getiren? Yeşilin simgelediği dirimi, bu

dirimin orman dahil bütün canlıları kapsayan değerini imleyen başka hiçbir söz yok mudur öne çıkarılacak?

Seçim konusunda bir başka sığılık örneği: İzmir Fuarı alanındaki yapıların birisinin girişinde, yarım kapı büyüklüğünde, çerçeve içinde kısacık bir cümle: “Bu kente fuarlar kurun, sergiler açın.” Muradı, bir liman kenti olan İzmir’in, bir ticaret kenti olması olsa gerek. İçtenlikli fakat sıradan bir temenni. Her alanda olduğu gibi, algı düzeyinden kuşku duymadığımız yöneticilerce bir talimata dönüştürülmüş ve uzak öngörüler yüklenmiş bir söz. Atatürk ya da bir başka devlet büyüğü bu sözü söylemese, İzmir bugünkü İzmir olmayacak mıydı? (Bugünkü İzmir Atatürk’ün öngördüğü İzmir mi, sorusunu geçelim.) Aynı gerekçe Antalya, Konya, İstanbul ya da Diyarbakır için geçerli değil midir? Bu sözü İzmir’e özel kılan nedir ki böyle öne çıkarılır? Zaten bir liman, ticaret ve kültür kenti olan İzmir’in beş bin yıllık tarihine ne katıyor bu söz?

İnsana saçını başını yolduracak bir söz daha; Şoförler ve Otomobilciler Federasyonu’nun dergisinden: “Türk şoförü en asil duyguların insanıdır.” Buram buram ırkçılık tüten yanına değinmeye gerek bile yok. Bir kere, nedir asil duygu? Nasıl bir ezilmişliğin ters yüz edilmiş halidir ki, söylendiği insanlara yıllardır onur(!) bağışlar durur? Neden İspanyol, Mozambik ya da Şili şoförü değil de bizim şoförlerimiz ‘en’ asil duyguların insanıdır? Sonra neden şoförlerimiz; marangozlarımız, kuyumcularımız ya da hemşirelerimiz değil de? Nasıl bir durumda söylendi; söylenmek zorunda mıydı gibi gayrı ciddi(!) soruları geçiyorum; bu sözden, işini iyi yapmak adına kim ne öğrenebilir; içinden çıkamıyorum.

Örnekler ve sorular uzar gider. Son bir söz üzerinde birkaç soru sorup, yüzlercisiyle karşılaştığınız benzer sözler için bu merak denemesini size bırakalım. Antalya Yat Limanı’nda, ‘İstikbal göklerdedir’in, denize indirilmiş hali: “Denizciliği

Türk'ün milli ülküsü olarak düşünmeli ve onu az zamanda başarmalıyız." Bir deniz kentinde, denizciliğin önemine bir vurgu diye geçiyor aklınızdan; gemi yapımından, deniz taşımacılığına ve balıkçılıkta ilerlemeye kadar geniş kapsamlı bir söz. Ancak sözün içerdiği doğrunun, 'Türk'ün milli ülküsü' olarak önünüze konulduğunu fark ediyorsunuz. Gemisi, teknesi, balıkçılık yöntemleri, teknik bilgisi ve ticari kurallarıyla, dünyanın hemen her yerinde, aynı denecek kadar benzerlikler taşıyan bir alan, 'Türk'ün milli ülküsü' nasıl olur, sorusuna takılıp kalıyorsunuz. Neden yalnızca 'denizcilikte başarılı olmalıyız' değil de, onu 'milli ülkü' haline getirip öyle başarılı olmalıyız? Denize arkasını dönenlere denizi benimsetmek için mi bu vurgu; bir özgüven telkini mi; yoksa denizcilik üzerinden Türklüğe mi bir vurgu var; hemen her alanda yapıldığı gibi?

Yaşadığımız kaos içinde bir yığın gereksiz, zamansız soru. İnsan aklının tuhaflığı işte. Halkımız ve onu olağanüstü bir uyumla temsil eden yöneticilerimiz, bu ve benzeri sözlerle öyle bir ruhsal özdeşlik kurmuşlardır ki, örneğin bir ilçe Belediye Başkanı, yaptırdığı spor tesisinin girişine, fıkralardaki mizaha taş çıkartacak bir ciddiyetle şöyle yazdırmıştır: "Ben de; sporcunun zeki, çevik ve aynı zamanda ahlaklısını severim."

Dilerseniz biz de bir 'milli' aforizmayla bitirelim: Türk'ün Türk'ten başka düşmanı yoktur.

2001

NEDEN ŞİİR OKURUZ?

Şiir bir söz söyleme ihtiyacıdır; yaşadıklarımızın bizde yarattığı birikimler ve boşlukların yol açtığı bir söz söyleme ihtiyacı. Bu birikimler ve boşluklar, zaman içinde bizim duygu ve düşünce dünyamızda bir gerilim yaratır. Şiir, bu gerilimin sözcüklerle dışarıya, başkalarına aktarılmasıdır. Gerilimimize ortak arama ya da ortak yaratma çırpınışıdır. Günlük konuşma ihtiyacı ve biçiminden farklı bir konuşmadır bu. Sözün –düşünce ve duygunun– estetize edilmiş halidir. Dilin, sanatın ana dili olan imgeyle günlük konuşma ve düzyazı dilinin dışına çıkarıldığı, yükseltildiği, derinleştirildiği bir konuşmadır. Biz bunu yaparken –şiir okur ya da yazarken– farkında olalım olmayalım duygu ve düşünce dünyamızın sınırlarını, hünerlerini keşfederiz, tanırız. Dolayısıyla şiir, diğer bilgi türleri gibi, insanın kendini tanıma olanaklarından birisi, müzikle birlikte belki de birincisidir.

Kendimizi tanımanın bize sağladığı en büyük zenginlik –buna insan olmanın gücü diyelim isterseniz– kendimizle birlikte bizi biçimleyen, içinde yaşadığımız dünyayı anlama ve tanımadır. Bir insan kendini ne kadar çözümler, anlar, tanırsa, başkalarını da o kadar anlama, çözümleme, tanıma olanağı bulur. Bu tanıma ve bilme, bizi başkalarının yaşantı deneyimlerine, ruhsal derinliklerine götürür. Biz böylece çok kısıtlı, kısa, yetersiz sayılacak kendi hayatımıza/dünyamıza, başka dünyaların/ hayatların acılarını, düşlerini, sevinçlerini katarız. Tek kişilik hayatımız bir süre sonra binlerce farklılık içeren, başka insanların hayatlarıyla olağanüstü biçimde büyür, çoğalır. Söylenen her sözün, her görüntünün sonunu,

sonuçlarını görececek yakıcı bir sezgi gücüne kavuşuruz. Tek kişilik bir ordu haline geliriz. Bu, bizi durmadan başkalarını düşünen, anlayan, bağışlayan bir yürek sahibi yaptığından, ağır bir yükür öte yandan. Bu sezgi gücü ne kadar yakıcıysa, kendisini o kadar incelikle ifade eden bir güzellik gücüdür. Bu yönüyle bizi, ileri hali başkalarına düşman olmaya varan yalnızlık duygusundan kurtarır.

Şiirin bize kazandırdığı en önemli yetinin, hayal kurma yetisi olduğunu düşünüyorum. Hayal kurma insanda doğuştan var olduğuna göre kastım, şiirin bu yetimize olağanüstü bir işlerlik kazandırmasıdır. Ne yazık ki bizim geleneksel toplumsal yapımızda bu yeti bize hep, boş insanların, işsiz güçsüzlerin, 'serseri takımı'nın amaçsız, saçma sapan, gerçek hayat içinde yeri olmayan bir eğlencesi, bir güçsüzlüğü olarak öğretilmiştir. Oysa biz, hep bir can sıkıntısı halinde yaşadığımız bir cümlelik sınırlarımızı, hayal kurma becerimizle aşabiliriz. Başka dünyalara, başkalarının dünyalarına bir kapıdan girer gibi –üstelik oturduğumuz yerden– girmek mümkün olmayacağına göre ancak hayal gücümüzle girebiliriz. Bu güç bize başkalarının yerine kendimizi koyma yetisini kazandırır. Biz ancak böylece bir başkasının acısını, sevincini, öteki heyecanlarını –dolayısıyla gerçeğini– duyumsayabilir, anlayabiliriz. Zor bir durumda ya da sevinçliyken nasıl başkalarından anlaşılma bekliyorsak, başkaları da aynı şekilde bizden bir kalp yakınlığı bekliyordur. Birlikte yaşamanın anlamı nedir ki yoksa...

Böyle bir yaşama bilgisi elde ettiğimizde –bunu bir ayrıcalık sayabiliriz sanırım– herkesin kötü dediğine, suçlu, yanlış, çirkin dediğine öyle kolayca kötü, çirkin, suçlu ve yanlış diyemeyiz. O insanın davranışlarını, duygularını, yaşadığı hayat süreçleriyle birlikte görür, duyar ve değerlendiririz. Aynı şekilde, başkalarının iyi, doğru, güzel dediklerine de kendi

kavrayışımızla o sonuca varmamışsak iyi, doğru ve güzel diyemeyiz.

Şiir bize anlamayı öğretir; sevmeyi öğretir; karşı çıkmayı öğretir; sessizliğe saygıyı öğretir; ufukların ardını öğretir; geleceği öğretir; soru sormayı öğretir; kendi gözümüzün ve kalbimizin büyüsunü öğretir; sınırların saçmalığını öğretir; alın çizgisinin derinliğini öğretir; kuşkunun verimliliğini öğretir; yetinmemenin zenginliğini öğretir; zorbalığın zavallılığını öğretir; zamanın ürpertisini öğretir; inceliğin gücünü öğretir; suskunluğun gizli dilini öğretir; gecenin ışığını öğretir... Kısa ca insanın ve doğanın tükenmez hazinesini serer önümüze, ruhumuza. Atmış-yetmiş yıllık ortalama bir insan ömrünü insanlığın yaşıyla eşit hale getirir. Bu özelliğinden ötürü de yaptığı iş ne olursa olsun, şiir okuyan insanı okumayandan çok daha başarılı ve üstün kılar; elbette aynı zamanda çok daha duyarlı, acılı ve mutsuz... Ama bu acı, bu mutsuzluk insan hayatının güzelleştirilmesi ve geliştirilmesi anlamında kesinlikle verimli bir acıdır, mutsuzluktur.

Bilincinde olalım olmayalım, mezar taşımızdaki hayıflanmadır şiir...

2001

"Masalları yadsıyarak/ İçimizdeki çocuktan/ Kaçmak olanaklı mı?"

Ankara'da öldü. Evinde öldü. Erken öldü. Yurdundan uzak ne kadar Kürt varsa, hepsinin ayrılığı ile öldü. Şiirini, savunduğu hayat için silecek kadar şairdi. İnce bedeni kaskatı bir itiraz yumağıydı. Nerede bir demokratik eylem, ulusal kimlik özlemi, yaşama hakkını savunma, yüzü yere düşen bir ezik, sosyalist bir dünya düşü varsa oradaydı. Yatışmaz bir muhalefti. Öğretmenlikte tanıdığı sürgün şiddetinin, halkının varoluşuna yönelerek nasıl büyüdüğünü, derinleştiğini yaşayarak gördü. Tiksindi bu şiddetten; ama acısını bir onur gibi taşıdı canında. 'Hayır' dedikçe güzeldi, yaşadı. Belkemiği olmayan bu saygısız korku toplumunda, mahkeme kapıları, hapishaneler, emekçi eylemleri, Cumartesi anneleri, kundaklanmış bir gazetenin bürosu, varlığına anlam bulduğu yerlerdi. Gülümseyen bir öfkeydi. Tahammül, yalnızca çocuklara gösterdiği bir gelecek umuduydu. Cümlesini tamamlamadan anlaşılsın beklerdi. Hepimizi tıkayan erken bir ölümdü ölümü. Oysa O, azar azar ölmüştü. Kimse birbirine söylemeden görüyordu bunu. Sivas'ta biraz, Dersim'de biraz, Amed'de biraz, Paris'te biraz, Stockholm'de biraz... Devletin şiddetine, yazının ve sigaranın şiddetiyle karşı durmaya çalıştı. Ölümünü öteki sürgünlere armağan ederek öldü. Yalnız ölümünü mü? Elbette gömüldüğü Baskil toprağının acılı gelecek düşünüy de...

"Ansızın gitmek en kolayı/ Her şeyi yerli yerine koyup/ Çiçekleri suladıktan sonra bir sabah./ Yürüdükçe çözülen bir yumaktır yol/ Kimi yerde bir düğüm atılan./ Dönüşsüz yerler de vardır/ Seslerin

bile ulaşmadığı./ İzleyerek yatağını bir derenin/ Nereye varılır?/ İlk kez düşünüyorum/ Susuz çakıl taşlarıyla/ Çerçilerin yalnızlığını.” (...)

Nebahat Çetin (Altıok)... İlk ne zaman tanıştık bilemiyorum. Ankara’ydı elbet; şiirdi sebebi muhakkak; Metin (Altıok) abiydi köprümüz. Aynı şeyleri söylerken bile çatıştığımız dostumdu benim. Herkesin geri çekildiği yerlerde ne çok kaygı ve düşü paylaştık. Yazdığım halde “Gazeteye yaz” derdi; “televizyondan aradılar mı” derdi. Kurumlaşmış yapıların statükoculuğundan nefretle yakınırdı. En son, gazetenin Ankara bürosunda görüştük. Küçücük bir tutum ayrıntısı: Hem konuk hem ev sahibiydi; kalktı bardakları topladı, yıkadı; çocuklar çalışıyor diye. Ölüm oruçları sürecinde, dönüşümlü açlık grevinde beraberdik. Zaten bir avuç olan biz, şimdi daha da azız, benzer eylemlerde, etkinliklerde.

“Sabahı geciktiren yıldız/ Saklanıp bulutların arkasına/ Her gece, hep aynı yerde/ Yığılıyor önüme şarkılar, şiirler/ Aksayan bir şey var/ Yoruyor beni.”

Ahmet Kaya’nın ölümünden farkını düşünüyorum ölümünün. Nebahat Altıok sürgünü içinde, Ahmet Kaya hem içinde, hem sürgünün içinde yaşayarak öldü. Orhan Veli’nin dizeleri geliyor dilimin ucuna: “Senden uzakta olduktan sonra/ ha Ankara ha Çemişkezek.” “Susuz çakıl taşlarıyla çerçilerin yalnızlığı”, bundan sonra ölümün yalnızlığıdır, bizim için de, Nebahat Çetin (Altıok) için de...

*“Biz sığınaksız yaşadık nedense”**

2001

* Dizeler, Nebahat Çetin’in (Altıok) Sorular Ünlemler kitabından.

Uzun zaman oldu gazeteye yazmayalı. Yazı istenen her telefonda mazeret sıralamaktan utanır oldum. Ancak gerçekten geçerli bir özürüm vardı ve arkadaşlarımla beni mazur göreceğine inanıyordum: Her türlü toplumsal / siyasal muhalefete karşı bir tehdit, bir şantaj olarak dayatılan F tipi cezaevleri gerçeği... Bir grup arkadaşla birlikte, gerçekleşmesi halinde bu projenin yol açacağı bireysel / toplumsal felaketin boyutlarını gösterebilmek için, bu kötülüğün önlenebilmesi için aylardır çırpınıp durduk. Elbette bu çıkışın kendisi ideolojik bir duruşu içeriyordu; ama biz bundan da önce ve sürekli olarak Ulrike Meinhof'un sözcüklerle çizdiği şu çırılçıplak insan resmine vurgu yaparak ulaşmaya çalıştık, yüreklerini göğüs kafesinde bir ceket düğmesi gibi taşıyanlara; devlete; devletin borazancı başı gibi davranmayı biricik gazetecilik etiği haline getiren büyük(!) medyamıza: *"Başının patladığı hissi, kafatasının parçalanacağı, patlayacağı hissi. Beyninin tıpkı bir erik kurusu gibi buruştuğu hissi. Sürekli gergin olduğun ve bunun görüldüğü ve uzaktan izlendiğin hissi. Hücrenin kıpırdadığı hissi –uyanıyor-sun, gözlerini açıyorsun hücre kıpırdıyor– öğleden sonra, güneş ışığında birden duruyor. Kıpırdadığın hissinden yakını sıyıramıyorsun. Niçin titrediğini bilemiyorsun, donuyorsun. Normal sesle konuşmak için, yüksek sesle konuşur gibi çaba gerekiyor, neredeyse bağırarak gerekiyor. Dilsiz kalma hissi. Artık sözcüklerin anlamını ayırt edemiyorsun –ancak keşfedebiliyorsun– ıslık sesi veren harfleri kullanmak; s, ş, ç kesinlikle dayanılmaz. Sözdizimi, gramer denetlenmiyor. İki satır yazdığında, ikinci satırın sonunda birincinin başını hatırlayamıyorsun. Dizginlenemeyen bir saldırganlık boşanıyor.*

En vahimi şu: Hayatta kalma şansının olmadığıнын, bunu anlatmanın, bunu başkalarına anlatmanın imkânsızlığının açıkça bilincinde olmak” (Avukatına yazdığı 16 Haziran 1972 tarihli mektup)

Ancak ne yazık ki devlet, halka karşı ve yalana dayalı ekonomik, siyasi ve fiziki şiddet geleneğine yeni bir şiddet klasiği daha ekledi. Bir yıldır cezaevlerinin maketleri üzerinde saldırı provası yaptığını İçişleri Bakanı’nın ağzıyla ifşa eden devlet, göstermelik olarak başlattığı görüşmeleri, kimi ayrıntılarda tıkayıp keserek, başta görüşmelere katılanlar olmak üzere, kendisine inanan herkesi bir kez daha aldattı. Saldırıdan hemen önceki günlerde pek çok aydın, sanatçı ve demokratik kitle örgütü temsilcisi, Adalet Bakanı’na görüşmelerin yeniden başlatılması için defalarca çağrı yaptı, ancak yanıt alamadı. Bu tutum, olup bitenlere bakıldığında, devletin gerçek niyetini göstermesi açısından son derece önemli.

Bu insan kıyımının adının ‘şefkat operasyonu’, ‘hayata dönüş operasyonu’ konulması ise, en hafifiyle bir alay, bir aşağılama; devletin zekâ –veya kasıt– düzeyini gösteren bir büyük buluş! Bu nasıl bir pervasızlıktır ki öldürdüğüne kurtardım der. Bitirmek için müdahale ettiği ölüm oruçlarını, açlık grevlerini artırır ve saldırıyı üç kilometre uzaktan izleyerek görevini başarıyla yapan büyük basınımız hariç, bütün dünyanın gözleri önünde ölüme götürür! Nerede ve nasıl biteceğini, senaryo sahiplerinin bile kestiremediği bu devlet klasiği bittiğinde, ölü sayısını gördükten sonra, kimler utanmadan, acı duymadan birbirinin yüzüne bakar; yanıtı bilinen bir soru elbette, ama insan hâlâ insana inanmak istiyor. Kısa cumhuriyet tarihimize, döneminde en çok cezaevi katliamı yapılmış bakanı olarak geçecek Adalet Bakanı’nın, F tipi cezaevlerinin açılmasıyla ilgili, kamuoyuna defalarca açıkladığı yasal düzenlemelerin birini bile yapmadan, hınc alır gibi bu cezaevlerine bir gecede yüzlerce kişiyi nakletmesini ise, en azın-

dan bir etik sorunu olarak kamuoyunun ve kendisinin vicdanına(?) bırakmaktan başka bir şey gelmiyor şimdilik elden.

Devletin, bir katliama özdeş bu bağışlanmaz tutumunun gerisinde nasıl bir iflas etmiş ekonomi-politika olduğunu; siyasi/toplumsal hangi halk karşıtı uygulamaları halktan gizleme amacı taşıdığını, bu ülkenin aydınları, duyarlı insanları, gerçek yurtseverleri en az onlar kadar biliyor. Aydınların, sanatçıların, 'ölümleri durdurun' çılgınlığını, önce ölümü desteklemek olarak algılayan ve suçlayan, sonra da yaptıkları 'operasyon'u destekleme anlamına yoran Başbakan'a ve onun ilgili yöneticilerine söylenecek en masum söz ise şu olsa gerek: 'Sizler bu çılgılığı, çırpınışı anlamaktan uzaklaşalı yıllar ve yıllar oldu. Aynı cümleyi bir ay içinde iki aykırı anlamda algılamak olsa olsa size özgü bir maharettir. Bizler bir insanın hayatının, yüzlerce cezaevinden çok daha değerli olduğunu biliyoruz. Ve bu katliamın karar sorumluluğunu taşıyan, bilinçli olarak bunu alkışlayan herkesi, tarih ve kamuoyu önünde bir kez daha şiddetle kınıyor ve suçluyoruz.'

Devletin, ucuz şark kurnazlığı ve kendi yurttaşına duyduğu derin düşmanlık duygusuyla bir oldu-bittiye getirdiğini sandığı F tipi cezaevlerinin gerçek macerası yeni başlamak-tadır. Bizler, aylardır bıkip usanmadan dillendirdiğimiz bu cezaevi gerçeğini, devlete ve bağımsız(!) medyaya rağmen bıkip usanmadan dillendirmeye devam edeceğiz. Çünkü bizler biliyoruz ki, bu cezaevleri, küçücük bir demokratik hoşgörü-sü olmayan bir cezaevi modelidir. Devletin şehvetle savunduğu sürekli bir ölüm modelidir. 'İçeri'nin üzerinden dışarıyı tutsak alan bir korku rejiminin ilk ve son durağıdır. Sosyal bir varlık olan insanı biyolojik bir varlığa indirgeyen vahşi ve faşist bir modeldir. Siyasal/düşünsel her türlü muhalif yapılanmanın hücre hücre parçalanması modelidir. İnsanın ruhsal ve bedensel olarak çökertileceği bir yalnızlık cumhuriyetidir.

Bireyin, devlete / sisteme karşı yapacağı her türlü itirazın, aklında ve ağızında kurutulması girişimidir. Özgür düşüncenin ve hayal gücünün bağlanacağı devlet kazığıdır. Ve insanın temel haklarına, varoluşuna, doğasına ve onuruna indirilmiş sürekli bir 12 Eylül darbesidir.

Onu savunanlara da, ona karşı çıkanlara da kolay olmayacak bir süreçtir başlayan.

2001

KORONUN ÖZGÜRLÜĞÜ

Gençliğini yanlış bir cümle gibi ağzında çevirip duranlar... Ben sizin uykularınızdan bile kovduğunuz geçmişinizim...

Günahların güzel olduğu zamanlar çoktan bitti. Erken büyüdüünüz; babanızdan çok daha erken. Ülkenizin aklını çabuk keşfettiniz. Her odasında tanıdıklarınız oturan, sizi saydıkları bir sokağınız var. Çocuklarınız, adınızın gölgesinde mağrur büyüyor. 'Adam olma'nın evcil gücünden bir gurursunuz çarşılarda. Görüp dokunmadığınız şeyler yok artık hayatınızda. Hayalin ve kuşkunun kırııcı yalnızlığından kurtuldunuz. Aşk bile imkânın alanında artık; karınız bütün kadınları bitirdi! Gazeteler, televizyonlar sizin düşündüklerinizi söylüyor. Susarak değer kazanmayı öğrendiniz. Eşyalardan bir zarafetiniz var. Sizi bir zamanlar kendi dışınıza çıkaran insanlar, birer bulantı cümlesi artık. Keder yok şarkılarınızda. Öyle kurtuldunuz ki kötü düşüncelerden, hiçbir haksızlık aklınızı karıştıramıyor. Bilgesiniz günlük konuşmalar içinde. Koronun özgürlüğüsünüz. Kitaplar çoktan sustu sizi. Hiçbir dalgınlığınız yok. Öfkeniz bile çekildi suçun alanlarından. Başkaları bitti. Şiddet, sizi küçük düşürmüyor. Tanrıdan, devletten ve tabiat-tan, kutsal doğrularınız var. Kendinizi sevmek için küçümseyerek yaşamayı öğrendiniz. Gençlik, o sorumsuzluk hâlâ, sizi doğrulayan. Gökyüzü yok. Su siyah. Ateş suç. Toprak aptal...

Yenilgisini yaşama bilgisi diye başımızın üstünde tutanlar... Ben sizin vazgeçtiklerinizi kutsayan günah tanrınızım...

Kim uzağını yitirmişse ben azalıyorum. Susanlardan alıyor sözüm onurunu. Bütün hikâyem aralık kapılar. Beşiğim kirpikler hâlâ. Yüksek ses aşağılıyor beni. Aklınız kalbimi

boğuyor. Özgürlüğüm, bütün tutsakların özgürlüğü. Kala-balığınız öğretti yalnızlığın büyüklüğünü. Cevherim, vazgeçtikleriniz. Babamı ölümünden sonra yeniden doğurdum. Çocuklarım benden azade. Şarkılarım hâlâ ufuk sesi. Törenlerinizden uzak durarak sevdim başkalarını. Coğrafyam, alın kırıışığı. Gücüm ve zayıflığım, harfler. Pişmanlıklarımı kut-sayarak korudum kendimi. Secdenizi küçümsedim. Önünde eğilmek için, kumdan, gövdeye getirdim aşkı. Toprağı göğ-e eşitleyerek vardım barış düşüncesine. Bütün zamanları sa-hiplendim. Gözyaşından öğrendim denizin hayatını. Harita-larınız aptal. Sizden yapılmış bir ceza tanrınız ve devletiniz. Arkanızı döndükleriniz çevirdi beni sonsuzluk duygusuna. Unuttuklarınızın kalbiyim. O güzel suçuyum sokağınızın. Çocuklar ustam. Sizden hatırlıyım güneşin katında.

Cesedini dünya diye sevenler... Ben sizin mezarınızdan yükselen hayatım...

2002

Dostumdu. İncecikti. Çekinikti. Bir su kadar duruydu, kararlıydı. Dünyadaki varlığını yazarak anlamaya çalışan bir mutsuzdu. Bir yetinmezlik bilinci halinde yaşırdı. Bu durum, insana ilişkin hemen her şeyi, onun müdahale alanına, bir başka deyişle söz ve yazı alanına sokardı. Varoluşunun ve dünyayla ilişkisinin temel özelliği, kişi ya da kurum, herhangi bir güç tarafından aşağılanan ve baskılanan 'öteki'nin yanında yer almak, onun onurunu kendi onuru bilerek, bu güce karşı cılız da olsa bir ses olmaktı. Ömrünün özeti, bu soluk alış verişt eydi.

Dünyanın neresinde olursa olsun, insanlara ölümü kurtuluş saydıracak savaşlar, bu savaşların yol açtığı bireysel-toplumsal yıkımlar onu bir barış çağrısına götürdü. İnceydi. İnattı. Hiçbir koşulda şu iki durum karşısında susamazdı: Özgürlüğü elinden alınmış ya da kısıtlanmış insan; vadesiz ölümler. Yapabileceği tek şeyse yazmaktı. Yazdı. Şiirin çağrışım diliyle denemenin bilgeliğini buluşturarak, başka alanların (siyasa, ordu, ekonomi ve benzeri) darlığından özgür, benzer acıların yaşandığı her yerde, her zaman okunabilecek evrensel bir barış çağrısı yaptı. İnsanların, koşullandıkları göz dışında, edebiyatın dili ile görmesini; kendini 'öteki'nin yerine koyabilecek bir duyarlılık, bir duygusal özdeşlik kurabilme yeteneği kazanmasını sağlamaktı muradı. Yazdı. Suçlandı. Yargılandı.

Bir uzaklıktı mahkeme salonunda. Kendisiyle ilgilenenleri tedirgin etmenin sıkıntısına, barışı ve şiiri savunmanın sıkıntısı eklenmişti. Öteki 'ben'di. Bir yaprak hışırtısıyla başladı konuşmaya: "Burada bulunmaktan ötürü iki büyük

sıkıntı duyuyorum. İlki, hiçbir ülkeyi ve coğrafyayı imlemeyen ya da her ülkeyi ve coğrafyayı imleyen bir barış çağrısının, bizim devletin 'askeri veya emniyet muhafaza kuvvetlerini alenen tahkir ve tezyif etmek'ten suçlanıyor ve yargılanıyor olmasıdır. Şaşıyorum. Burada, bir kişinin ağzından, kimliğinde düğümlenen toplumsal bir acı dillendirilmektedir. Acının olduğu yerde, bir acı çeken bir de acı veren vardır. Bu metin acı çeken üzerine kurulmuştur. Acı verene değinmesi, dile getirdiği durumun doğasında olan bir kaçınılmazlıktır."

"İkinci sıkıntım, savunma yapmanın benim açımdan güçlüğüdür. Çünkü bu metne ilişkin söyleyeceğim her söz, yazdığım metni açıklamaya çalışmak olacaktır. Bir edebiyat metni hiçbir zaman tek katmanlı bir yapıya sahip değildir. Bu nedenle, yalınkat bir gerçek gibi herkesin aynı sonucu çıkaracağı bir algılaması ve açıklaması olamaz. Edebiyat metni, herkesin hayal gücüne, yaşama deneyimine ve donanımına göre farklı çağrışımlar, farklı yaşantı görüntüleri imler. Böyle bir metnin, yazıldığı biçim içindeki örüntüsü, sıralanışı, açıklama ya da anlaşılır olma adına bozulduğu, kendi dilinde de olsa yeniden ve farklı kurulduğu zaman, o metin gider, yerine ilgisiz bir başka metin çıkar. İşte böyle bir yazınsal özelliğe sahip metni, yazan ben de olsam açıklayamam; dolayısıyla basit bir olaydaki gibi kolay bir savunma yapamam. İkinci sıkıntım budur."

Bir insana aldığı havayı, içtiği suyu, yağmuru, giyindiği elbiseyi göstermenin sıkıntısıydı bu. Kendim olan ötekiydi. İçindeki iyiliğe saldırıyorlardı. Küfre bakan bir inceliğin eşliğinde daralmıştı. Niyetini ve kastını sormuştu savcı sorguda. "Nâzım'ın, Saman Sarısı'ndaki ya da Kafka'nın, Gregor Samsa'daki niyeti nedir sayın savcı" diyememişti. "Gömleğinizi dikenin niyetini biliyor musunuz; bunun, gömlek alırken kararınızda nasıl bir yeri olur?" demişti belki de bunun anlaşıl-

dığından derin bir umutsuzluk duyuyordu. “Niyet bir gizdir, tasarıdır, bilinmezdir. Ete kemiğe bürünmemiş bir hayaldir. Bir yazınsal metindeyse, ilk hecedir. Yine de niyeti bilmek, olsa olsa o metni yoksullaştırır. Ben sizin niyetinizi merak ediyor muyum suçlanırken, siz benim niyetimden cezanıza ceza katmaya çalışıyorsunuz?” Çocukları bile şaşırtacak sorulardan bir düğüm olarak gezmişti günlerce. Benim masumlugumdu.

Şimdi, mahkeme salonunda kendinden konuşmanın utanç verici içinde bir bunaltıydı. Sesi, yoksul pencerelerin ay ışığıydı. Her sözünün ortasında, küller içinde bir çocuk oturuyordu. Önüne serdiği büyük gurbet haritasına baka baka bitirdi konuşmasını: “Bu metin, sözcüğün en çıplak anlamıyla bir barış çağrısıdır. Dile getirdiği insani temalarla evrensel bir nitelik taşımaktadır. Muradı, kimseyi küçültmek ya da aşağılamak değil, tam tersine, dünyanın neresinde olursa olsun, insanların aşağılanmadan yaşamasını savunmaktır. Bir ülke ya da coğrafyaya hapsedilemez. Dolayısıyla da sayın savcının algıladığı ve suçladığı gibi ‘devletin askeri veya emniyet muhafaza kuvvetlerini –üstelik de– alenen tahkir ve tezyif’ edemez, etmekle suçlanamaz.”

Bir günden bir gün üzerine üniforma giymemiş onurumdu benim. Bütün cezaların ötesindeydi. Yüreğini bulmuş bir türkü kadar dingindi, güzeldi. Hiçbirimiz kararı merak etmiyorduk.

2000

ŞİİRİN ÇEVRE YANI

Bir insanın gemişı kavramasının, geleceğe ilişkin çıkarsamalarda bulunabilmesinin ilk çıkışını, içinde yaşadığı ve beş duyusuyla algıladığı gerçeklik verecektir. İnsan insanları, kendini ve dünyayı tanımasının tüm verilerini içeren bu gerçeklik, yaşanan güne, zamana ilişkin olan her şeydir. Böyle bir genel ereve içinde bakıldığında, insanın diğer tüm etkinlikleri gibi şiir de yazıldığı zamanın görüntülerine, değer yargılarına, olaylarına, nesnelere yaslanmak zorundadır. şiirin söylediğı söz, yaşanılan zamanı ne kadar açıyor olursa olsun, o sözün var olduğı, biçimini aldığı, yazıldığı zamanda yaşanan her şeydir. Zaman ve mekân olarak şairin yaşadığı zaman ve mekândır. Homeros'un, Shakespeare'in, Dante'nin, Dostoyevski'nin, Cervantes'in, Fuzuli'nin, Karacaoğlan'ın yapıtlarında yakalanan evrensel gerçeklik, ancak kendi zamanlarının nesnel gerçeklerine yaslanarak var olabilirlerdi. Bu yapıtlar bir olanağı olsa da bugün yeniden yazılabilselerdi ortaya yepyeni, bambaşka romanlar, şiirler çıkardı. Bugün Don Quijote'nin doğduğı nesnel gerçeklik yoktur ve böyle bir yapıt, Cervantes bugün yaşıyor olsaydı bile, elimizdeki gibi yazılamazdı. Ama Don Quijote, değişen toplumsal koşullar ve değerler karşısında çırpınan insanın trajedisini, bu değişimin kaçınılmazlığını, bütün zamanlarda bize duyurmayı sürdürecektir.

Bir zamanı imlemek üzere güncel olarak ifade ettiğimiz 'bugün', yalnızca bugün değildir. Onun içinde, yaşanan tüm zamanların mayası vardır ve bugün, içinde gelecek zamanları da taşımaktadır. Uçucu geçici binlerce ayrıntı, içinde insanın

tüm evrensel gerçeğini taşır. Bir başka ifadeyle uçucu geçici binlerce ayrıntı (olay-olgu-nesne), insanın kalıcı olan yanını biçimler, işler, dokur durur. Şiir ya da bir başka sanat yapıtı, kalıcı olanı ancak bu geçici olanda yakalayabilir. Ya da ancak geçici olana yaslanarak dile getirebilir. Aksi takdirde zamansız ve mekânsız bir yapıtla karşı karşıya kalırız ki sanatın doğasında böyle bir şey yoktur.

1980'lerin ikinci yarısından sonra ve 1990'lı yıllarda, şiirimiz bir genel yönseme olarak güncelle bağlarını koparmaya, güncele girmeyi şiir için bir ucuzluk, popülizm ve tehlike olarak görmeye başladı. Biçimsel kaygılar ve kendine yöneliş, şairi söz söylemeye götüren iç ve dış gerilimin, derdin, sorunun önüne geçti. Şiir giderek bireyin, daha doğrusu şairin kendisinin iç dünyası, bedeni, aşkları ve bunalımlarıyla sınırlı, bize kendi dışında neredeyse hiçbir toplumsal gerçeği imlemeyen sanal-yapay-plastik bir dünyaya kilitlendi.

Elbette şair aşklarını, acılarını, bedenini de söyleyecektir. Bunları niye söylediği ya da yalnızca bunları söylediği değil sorun. Biz bu şiirlerde yaşanan aşkın, bunalımların, insan bedeninin, cinselliğin doğup geliştiği, insana tüm reflekslerini, duygularının rengini veren gerçekliğin neredeyse hiçbir ipucuna rastlamıyoruz. Şair bir sanal dünyada acılar çekiyor, düşler kuruyor. Bedeni hiçbir bedene temas etmiyor. Mekân yok bu şiirlerde. Yaşanan coğrafya yok. Tarihi dönemin bir izi işareti yok. Öyle bir genelleme içerisinde söyleniyor ki söz, şair Japonya'da mı yaşıyor, Afrika'nın küçük ülkelerinden birinde mi, yoksa şu bizlerin de yaşadığı, neredeyse her şeyi her saat alt üst olan bir ülkede mi? Güneş, ağaç, ay ışığı, yağmur... soyut bir simgeye dönüşüyor bu şiirlerde. Bizi kuşatan toplumsal koşullarla, sosyal gerçeklikle bir bağ kuramıyoruz. Şair bakkaldan alış-veriş yapmıyor; otobüs duraklarında beklemiyor; küçücük bir demokratik hak arayışında acımasızca

dövülen öğrencileri bilmiyor; kayıplar, faili meçhul cinayetler, yazdıklarından ötürü yıllarca hapsedilen düşün ve sanat insanlarıyla aynı ülkede yaşamıyor; işsizlik yüzünden kendini elektrik direğine asan babalar, kemik unuyla çocuklarını doyurmaya çalışan anneler onun yaşadığı zamanda yaşamıyorlar. Biz bu şiirlerin 'mücevvir alan'ında başka insanların kalp atışlarını duyamıyoruz. Yaşanan yabancılaştırmanın ve yalnızlaştırmanın ardındaki ekonomik ve siyasal kuşatmayı bilmiyor, bilmek istemiyor. Kendi varlığını ve kişisel gerçeğini belirleyen toplumsal olaylar ve olgularla ilişkiler kuramıyor; kurmak da istemiyor. Çünkü böyle bir ilişkinin kurulduğu yerde şairin ideolojik, siyasi bir duruş edinmesi kaçınılmazdır ve bu tehlikelidir, zordur. Başka insanlar adına sorumluluk yüklenmeyi, davranmayı gerektirir. Günümüzün değer yargıları açısından bu tür şeyler saçmadır! Toplumsal arka planı olmayan, tarihsel sürecinden soyutlanmış, içi boşaltılmış bir bireyi yazmak kalıyor geriye. Öyle olunca da şiirin etik, ideolojik ve estetik boyutlarından yalnızca estetik boyutu üzerinde duruluyor. Şair bütün hünerini bu noktaya topluyor. Şiirin estetiği, yazılan şiirin ve şairin her şeyi oluyor. Böyle olunca da şiir ne yazık ki kendi dışında kimseyle buluşmıyor.

Güncel, şiir ve diğer tüm sanat dalları için işlenmemiş bir hammadde yığınıdır. Elbette çok ustalıkla, çok incelikli bir ayıklamayı, düzenlemeyi ve yapılanmayı gerektirir. Neyi atıp neyi alacağımız, neyi yüceltip neyi reddedeceğimiz bizim hayata karşı duruşumuzla, ideolojimizle, yaşama felsefemizle doğrudan ilgilidir. Böyle bir donanımı, tarih bilinci olmayan insan, güncelin içindeki geçiciyi ve kalıcıyı ayırt edemez. Günümüzde şair, ideolojiden öcünden korkar gibi korkar olmuştur ve onu ayakta tutan belkemiğini yitirmiştir. Oysa kişilik farklılıkları kadar bu belkemiğidir onun bakışını farklı kılacak, belirleyecek, diğer şairlerden/ şiirlerden ayıracak olan.

İdeolojik duruş ya da toplumsal gerçeklikten söz etmek kaba gerçekçilik olarak algılanmış ve şiirin estetiği adına bundan kaçınılmıştır. Şiirin toplumsal arka planı olmalı dendiğinde, yazılan kaba, kötü örnekler öne sürülerek, bu kez de başka bir yere, kimliksiz, kişiliksiz, genel bir şiire sivrulmuştur şair. Yazılan şiirlerin fotokopiyle çoğaltılmış gibi birbirine benzetmesinin gerisinde bu yatmaktadır. Bu şekilde güncelden kopuk diye olumsuzladığımız bu şiirlerin de her şeye karşın güncelle bir ilişkisi vardır. Ancak bu güncel, başka hayatlardan kopmuş, şairin kendi daracık, özel güncelidir. Bu yüzden de başkalarını değil, kendi kendini kucaklayan bir şiir oluyor yazılan.

1999

Sessizlik ve kararlılık... Enver Gökçe kişiliğini özetler diye düşünüyorum. Yaşadığı bireysel gerçekliğin ve dünya görüşünün ona kazandırdığı erdemler bunlar. Sonra yetmediğini fark ediyorum. Birbirinin içinde erimiş iki özellik daha öne çıkıyor: Öfke ve tevazu. Öfke: Halkının yoksulluğuna, ezilmesine, daraltılmış dünyalar içinde tüketilmesine; bu durumun sebebi yönetenlere, egemenlere, bütün bir kapitalist dünyaya karşı geliştirdiği bir yaşama gücü, bir onur ifadesi. Hayatındaki ve şiirindeki yiğit eda. Hürriyet, eşitlik, barış ve özgürlük ütopyalarının önündeki her türlü engele, saldırıya karşı bir direnme dili. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'ne yapılan saldırıyla, Hitler faşizminin dünyayı kana bulamasının aynı kötülük kaynağından geldiğini bilen bir siyasal bilincin kahredici duygusu. *"Sana selam olsun/ Hürriyetlerin meçhul olduğu dünya/ Canım Türkiye/ Memleketimiz!"* Siyasal seçimlerinin, eylemlerinin, şiirinin hapisle, işsizlikle, yoksullukla 'terbiye' edilmesine karşı gelişen zehir bir gülümseme. Enver Gökçe hayatının, sessizlik kadar güçlü, kararlılık kadar verimli bir özelliği, nirengi noktası olan öfke...

Ve tevazu... İdeolojisinin ona öğrettiği bir sıra neferi olma bilincinin, yaşamının her alanında sessizce sergilenmesi. Ne yazdığı şiiri öne çıkarma kurnazlığı, ne yattığı hapisleri ömrünün kalanına dayanak yapma hilesi, ne kendinden sonra yazan ve yaşayanlar üzerinde bir harf kadar olsun ipotek kurma ucuzluğu ve doyumsuzluğu... Tam tersi, yapıp yazdıklarından duyulan bir mahcubiyetle, kenara, geri çekilerek yaşama erdemi ve inceliği. Son yıllarına doğru içine incinme, sitem ve küskünlük karışmış bir tevazu. Öyle bir geri çekilme

ki 9 yaşında çıktığı köyüne yıllar sonra dönecek kadar bir geri çekilme! Yeniden Ankara ve Huzurevi günleri. Sitemini, küskünlüğünü bir dünya hali, her gün biraz daha alçalan dünyada bir insanlık hali olarak kabul etme ve kimseyi aşağılama- ma büyüklüğü. Kendi değerlerine saygısızlık etmemek için susmayı yeğleyen bir inanç, bir kararlılık.

Kolay bir söz belki; hayatı ve şiiri birbirini bütünleyen, doğrulayan sayılı şairlerinden şiirimizin. Yalnız kendi halkının gelecek kavgasını değil, dünya halklarının devrim mücadelesini bile Eğin türkülerinin dili ve tadıyla işlemiş bir Anadolu bilgisi. “*Söyle türküler yadigârı kardeş/ Söyle ağrılar yadigârı kardeş/ Neden alın terleri/ Nimetler, haklar haram oldu sana.*” Bir elinde Dede Korkut Masalları, bir elinde Neruda, iki dünyayı harmanlayarak bizlere düşümüzü öğreten ve armağan eden güzellik, vefa. Yoksulluk ilmühaberi olan belki de tek şairi ülkemizin! 1940’lı yılların acılı kuşağından bize kalan bir hayat örneği, bir onur mirası. Enver Gökçe: “*Bizden olan bütün insanların dostu.*”

Yalnızlık duygusunu, “*Yani bizsiz/ Anne dizi, kardeş dizi, yar dizi/ Güzel değildir*” dizeleriyle kolektiflik bilincine dönüştüren bu güzel insanın 1947’de yazdığı bir şiirle bitirmek istiyorum. Şiirin gücüne mi sevinmeli, ülkenin, emekçi halk için o günden bugüne bir karabasan olan değişmez trajedisine mi üzülmeli, sizler karar verin: “*Türkiye yaşanmaz oldu!/ Her gün bir başka zehir./ Görmedik,/ Bir bahçe, bir çiçek, bir şehir/ Görmedik bir gülen,/ Hâsılı bir ferah, bir rahat:/ Uğruna çekilen,/ Derttir, mihnettir/ Senden yana olduğumuz sebeptir/ Kolektif hayat!*”*

2000

* Şiirin ilk dizesi kitaba, “oy nidem, nerelere gidem”, son dizesi “kardeşçe hayat” olarak alınmıştır.

İÇİNDEKİLER

ÇEKİLME SULARI	Yazar Örgütleri Neden Vardır?	109
Akşam Oldu... Sen Olmasan da...	Bir Işıklı Selam	113
"Hatıralar Kuşlar Gibi Dal İster Konacak"	"İncir Çekirdeğini Taşıran Çocuk"	116
Bellek, Şiir, Fotoğraf	"İnsanları Birleştirmek İçindir Şarkımız"	118
Uçuruma Atılan Harfler	İnkârın ve Kabulün Beşiğinde Bir Çocuk	122
İnsan, Dil ve Kültür	Nar İçı Avlulardan Soğuk Zamanlara	125
Eksikli Sözün Büyüsü	Kapanan Yaramız Açılan Yaramız	128
Normalin Sanatı Olmaz	Susmanın Vardığı Yer	131
Cezaevinde Şiir Okumak	Çürüme ve "Hayat"	133
Edepsiz Bir Hazla Gülümsemek	"Ah Nasıl Yitirdik Biz Gülen Aslanı"	136
Hikâye Anlatıcısı Çocuk: Habib Bektaş	Şiirin ve Politikanın Yalnızlığı	140
Tanrı, Devlet ve Baba Üçgeninde İnsan Hakları	Yazıyorum, Düğüm Biraz Daha Dolaşıyor	150
Yüzlerce Dille Eksikli Yaşamak	Hasan Ali Kılığında Bir Sonsuzluk	154
Edip Cansever'in Salınımı	"Biz Ne Mükemmel Dostlarınız ki..."	159
Mizah Ne Yapar?	Zamanın Ruhu, Şairin Ruhu	162
Fikret Otyam'ın Gözleri	"Rüyadan ve Oyundan Halk Olmuş" Bir Haram Kitap	166
Şiirimiz Bir Büyük Şairini Kaybetti	Kendini Yürüyen Yol	170
Kadınların mı Erkeklerin mi Yenilgisi...	Bir Kitap	97
On Dakika Bayrak Tutmak	İyiliğin Şiiri: Cevat Çapan	101
Bir Damla Yağmurla Yağan Dünya	Bizar ile Akıp Giden Ses	106
Dünyanın Bütün Dilleriyle Yazılmış		

SARKACIN KALBI

Zehirli Su	181
Yaşama Saygı	184
Yaltaklanma Bilinci	187
Göz Ardı Edilebilecek Resimler	189
Hayatına Ülkesini Ekleyip Duran	
Bir Yolcu	192
Bir Bilinç Yarılması Daha	195
Besé'ye Açık Mektup	199
F Tipi Cezaevleri	201
Bir Tedirginlik Sanatı: Şiir	205
Barış, Ama...	207
Nasıl Bir Okuma ya da Okumanın	
Mutsuz Ayrıcılığı	212
Bütün Hayatları Bilme İsteği	215
Bölücü Fotoğraflar	219
Kapanma	222
Yol İzleri Dil İşaretleri	224
Küçük Hayatlara Büyük Sözler!	226
Neden Şiir Okuruz?	230
Bir Sürgün Öldü	233
Bir Devlet Klasığı	235
Koronun Özgürlüğü	239
Savunma	241
Şiirin Çevre Yanı	244
Bizden Olan Bütün İnsanların	
Dostu	248

